

**КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН
КЫЛМЫШ-ЖАЗА, ЖАЗЫК-ПРОЦЕССТИК
ЖАНА ЖАЗЫК-АТКАРУУ
МЫЙЗАМДАРЫНЫН
НОВЕЛЛАЛАРЫ**

ОКУУ КИТЕБИ

2-Бөлүк

**КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН
КЫЛМЫШ-ЖАЗА, ЖАЗЫК-ПРОЦЕССТИК
ЖАНА ЖАЗЫК-АТКАРУУ
МЫЙЗАМДАРЫНЫН
НОВЕЛЛАЛАРЫ**

ОКУУ КИТЕБИ

2-БӨЛҮК

**БИШКЕК
2018**

УДК 343
ББК 67.99 (2Кч) 93
Н 72

Кыргыз Республикасынын Жазык, жазык-процесстик жана жазык-аткаруу мыйзамдарынын новеллалары: окуу китеби: 2-б. - Б.: 2018. - 202 б.

ISBN 978-9967-9070-3-4

Авторлор:

Жазык-укуктук блогу:

- Сыдыкова Л. Ч. – ю.и.д., профессор
- Сулайманова Н. Н. – ю.и.д., профессор
- Качикеева Б. Ж. – эксперт, тренер – консультант
- Ашуралиева Т. М. – эксперт

Жазык-процесстик блогу:

- Сманалиев К. М. – ю.и.д., профессор
- Кулбаев А. К. – ю.и.к.
- Качикеева Б. Ж. – эксперт, тренер – консультант
- Ашуралиева Т. М. – эксперт

Жазык-аткаруу блогу:

- Сапарбаев Б. К. – БУУ БКБнын эксперти
- Асаналиев А. – БУУ БКБнын эксперти
- Качикеева Б. Ж. – эксперт, тренер – консультант

Мамлекет кепилдеген юридикалык жардам:

- Сейдалиева М. Э. – 1-класстагы юстиция кеңешчиси
- Бахаутдинов М. М. – адвокат
- Калыбаева А. А. – ю.и.к.
- Котик Н. М. – адвокат
- Османова А. М. – адвокат
- Качикеева Б.Ж. – эксперт, тренер – консультант
- Ашуралиева Т. М. – эксперт

Жазык, жазык-процесстик жана жазык-аткаруу мыйзамдарынын новеллалары боюнча окуу китеби Кыргыз Республикасында өткөрүлгөн соттук-укуктук реформанын жана “Кыргыз Республикасынын Жазык кодексин, Кыргыз Республикасынын Жоруктар жөнүндө кодексин, Кыргыз Республикасынын Жазык-процесстик кодексин, Кыргыз Республикасынын Жазык-аткаруу кодексин, «Мунапыс берүү негиздери жана аны колдонуу тартиби жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамын колдонууга киргизүү тууралуу” Кыргыз Республикасынын Мыйзамын ишке ашыруу боюнча пландын алкагында даярдалган, сотторду, прокурорлорду, укук коргоо органдарынын жана башка мамлекеттик органдардын кызматкерлерин, адвокаттарды даярдоо үчүн, ошондой эле юриспруденция багыты боюнча окуу жайларына сунушталат.

Бул окуу китеби “Сорос-Кыргызстан” Фондунун колдоосунда “Кыргыз Республикасында соттук-укуктук реформаларды алга жылдырууга жана туруктуулугуна көмөктөшүү” долбоорунун алкагында жарык көрдү.

Н 1203021300-18
ISBN 978-9967-9070-3-4

УДК 343
ББК ББК 67.99 (2Кч) 93

Бул окуу китеби Кыргыз Республикасында (2011–2018-жж.) өткөрүлгөн соттук-укуктук реформанын алкагында жазык-укуктук мыйзамдардын пакетин иштеп чыгуу боюнча көп жылдык иштин жыйынтыгы болуп саналат. Колдонуудагы мыйзамдарды ревизиялоо жана жаңы мыйзамдарды иштеп чыгуу үчүн жогорку квалификациялуу улуттук жана эл аралык юристтерди, КР Президенинин Аппаратынын, КР Парламентинин, КР Премьер-министринин Аппаратынын, КР Юстиция министрлигинин, КР Башкы Прокуратурасынын, КР ИИМинин, коопсуздук органдарынын кызматкерлерин, бейөкмөт секторлорду жана башкаларды тартуу менен жумушчу топ түзүлүп, чымырканган иштин натыйжасында кайра иштедик жана мыйзамдарды түп-тамырынан жакшыртууга жетиштик. Натыйжада 17 кодекс жана мыйзам, анын ичинде жаңы КР Жазык кодекси, КР Жоруктар жөнүндө кодекси, КР Бузуулар жөнүндө кодекси, КР Жазык-процестик кодекси, КР Жазык-аткаруу кодекси, Пробация жөнүндө Мыйзамы, “Мамлекет кепилдеген юридикалык жардам жөнүндө” Мыйзам иштелип, талкууланып, 2016 – 2017-жж. кабыл алынды. Жаңы мыйзамдар прогрессивдүүлүгү, реалдуу гумандаштырууга, декриминализациялоого жана депенализациялоого багыт алгандыгы менен айырмаланат, бул өзгөчө 2019-жылдын январынан күчүнө кире турган жазык-укуктук блокто абдан ачык көрсөтүлгөн. Жазык-процестик жана жазык-аткаруу мыйзамдары адам укуктарын коргоону эске алуу менен түзүлгөн жана аларды камсыз кылуунун реалдуу механизмдерин караштырат.

Соттук-укуктук реформанын кийинки кадамы, бул мыйзамдардын канчалык ишке ашырылышына, бардык соттук, укуктук, укук коргоо системалары реформага даяр болушуна, окутулганына жана кабыл алынган мыйзамдардын кабыл алынышына жараша болот.

Реформанын ийгилиги жана натыйжалуулугу жаңы мыйзамдарда камтылган концептуалдык негиздерди сактоодо, аларды жайылтуунун синхронизациясында жана ырааттуулугунда гана мүмкүн. КР Өкмөтү тарабынан донор мамлекеттердин көмөгү менен 2017 – 2018-жж. КР Жогорку сотунун жетектөөчү курамы, КР ЖСнын Конституциялык палатасынын соттору, КР Башкы прокуратурасы, КР ИИМи, КР УКМКсы, КР ЭКМКсы, КР ЖАМКсы, КР Адвокатурасы үчүн жаңы кабыл алынган кодекстер боюнча маалыматтык семинарлардын сериялары уюштурулуп, 13 тренинг өткөрүлдү, анда сунушталган иштелип чыккан модулдар апробацияланды жана жакшырылды, кийин өздөрүнүн түзүмдүк бөлүмдөрүнө окутуу өткөрүү үчүн 40 тренер даярдалды.

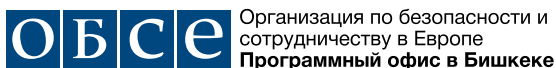
Бул окуу китеби ушул тренингдердин негизинде даярдалды жана өзүнө жазык, жазык-процестик, жазык-аткаруу мыйзамдарынын бардык новеллалары боюнча 12 окуу модулдарын камтыйт.

Окуу китеби реформаторлордун жаңы муунунун ишине маанилүү жардам болуп, ар түрдүү максаттуу топторго маалыматты сылык жана структуралап берүүгө мүмкүндүк берет.

Соттук-укуктук реформаны ишке ашырууда, тренерлер үчүн тренингдерди өткөрүүдө, модулдарды иштеп чыгууда, өнүктүрүү боюнча өнөктөштөр: “Сорос-Кыргызстан” Фонду, ООНдун Өнүктүрүү программасы, БУУнун БКБсы, ЭККУ олуттуу салым кошушту. Бул окуу китеби өнөктөштөрдүн бири – “Сорос-Кыргызстан” Фондунун көмөгү менен даярдалды жана басып чыгарылды.

Полноправные люди.
Устойчивые страны.

МАЗМУНУ

5-МОДУЛЬ. КЫРГЫЗСТАНДАГЫ ЖАЗАНЫН ЖАҢЫ СИСТЕМАСЫ

1.1. Тренердик торчо	5
1.2. Катышуучулар үчүн таратылуучу материалдар	17
1.3. Тренерлер үчүн материалдар	39

6-МОДУЛЬ. ЖАЗЫК-УКУКТУК ТААСИР ЭТҮҮЛӨРДҮН БАШКА МАЖБУРЛОО ЧАРАЛАРЫ (КООПСУЗДУК ЧАРАЛАРЫ)

1.1. Тренердик торчо	65
1.2. Катышуучулар үчүн таратылуучу материалдар	75
1.3. Тренерлер үчүн материалдар	89

7-МОДУЛЬ. СОТКО ЧЕЙИНКИ ӨНДҮРҮШТҮН ЖАНА ТЕРГӨӨ АРАКЕТТЕРИНИН БАШТАЛЫШ

1.1. Тренердик торчо	109
1.2. Катышуучулар үчүн таратылуучу материалдар	117
1.3. Тренерлер үчүн материалдар	135

8-МОДУЛЬ. СОТКО ЧЕЙИНКИ ӨНДҮРҮШКӨ СОТТУК КОНТРОЛЬ

1.1. Тренердик торчо	181
1.2. Катышуучулар үчүн таратылуучу материалдар	187
1.3. Тренерлер үчүн материалдар	195

5 - МОДУЛЬ

**КЫРГЫЗСТАНДАГЫ ЖАЗАНЫН
ЖАҢЫ СИСТЕМАСЫ**

ТРЕНИНГДИН ТЕМАСЫ: КЫРГЫЗСТАНДА ЖАЗАНЫН ЖАҢЫ СИСТЕМАСЫ

ТРЕНИНГДИН МАКСАТЫ: Кыргызстанда жазанын жаңы системасы жөнүндө тренингдин катышуучуларынын билимин жакшыртуу

ТРЕНИНГДЕ КАРОО ЖАНА ҮЙРӨНҮҮ ҮЧҮН МАСЕЛЕЛЕР:

1. 2017-жылдагы КР жаңы Жазык кодекси боюнча жазанын жаңы системасы.
2. КР ЖКсында жана ЖАКсында каралган жазаларды аткаруу боюнча жалпы жоболор.

ТРЕНЕРЛЕР-ЭКСПЕРТТЕР: Сыдыкова Л. Ч., ю.и.д., КОСУнун профессору; Сулайманова Н. Н., ю.и.д., КОСУнун профессору; Сапарбаев Б. К., БУУнун БКБсынын эксперти; Асаналиев А., БУУнун БКБсынын эксперти; Качикеева Б. Ж., эксперт, Ашуралиева Т.М., эксперт.

КАТЫШУУЧУЛАР: Судьялар, УКМКнын, Прокуратуранын, ИИМдин, ЖАМКнын, ЭККМКнын кызматкерлери, ЖОЖдордун юридика факультеттеринин окутуучулары, адвокаттар, юридикалык коомдоштуктар

ЖАЛПЫ УБАКТЫСЫ: 9 саат (7 окуу сааты, 1 саат түшкү тамактануу, 30 мүнөттөн эки тыныгуу) 7 окуу сааты (Киришүү сессиясы – 30 мүн., 1-сессия – 60 мүн., 2-сессия – 60 мүн., 3-сессия – 60 мүн., 4-сессия – 60 мүн., 5-сессия – 60 мүн., 6-сессия – 60 мүн., Корутунду сессия – 30 мүн.)

ТАРАТЫЛУУЧУ МАТЕРИАЛДАР:

ТМ 1-1. Катышуучулар үчүн программа

ТМ 2-1. Power Point Presentation «Жаңы КР ЖКсы боюнча жазалардын системасы»

ТМ 3-1. Жазалардын эл аралык системасындагы жазалар жана аларды өнүктүрүү

ТМ 4-1. «Ченем жаратуучулук – КР ЖК 129-беренеси» көнүгүүсү (1-2 нуска)

ТМ 4-2. «Ченем жаратуучулук – КР ЖК 403-беренеси» көнүгүүсү (1-2 нуска)

ТМ 4-3. Кылмыш үчүн жазалардын түрлөрү (таблица)

ТМ 5-1. Жазалардын түрлөрүнүн жана категорияларынын дал келүү таблицасы

ТМ 5-2. Казус «№1 мыйзам долбоору» (1-2 нуска)

ТМ 5-3. Казус «№2 мыйзам долбоору» (1-2 нуска)

ТМ 6-1. Жазаларды аткаруу боюнча органдардын таблицасы

ТМ 6-2. Power Point Presentation «Жазаларды дайындоо (ЖАК)»

ТМ 6-3. «Соттолгондорго түзөтүү мекемесинин түрүн жана эркиндигинен ажыратылган түрүндө жаза өтөй турган жерди аныктоо боюнча Кыргыз Республикасынын Жазык-аткаруу системасынын мамлекеттик органынын атайын комиссиясы тууралуу» жобо (3 нуска)

ТМ 7-1. Баалоо

КОШУМЧА ТАРАТЫЛУУЧУ МАТЕРИАЛДАР :

1. Кыргыз Республикасынын Кылмыш-жаза кодекси;
2. Кыргыз Республикасынын Жоруктар жөнүндө кодекси;
3. Кыргыз Республикасынын Бузуулар жөнүндө кодекси;
4. Кыргыз Республикасынын Жазык-процесстик кодекси;
5. Кыргыз Республикасынын Жазык-аткаруу кодекси;
6. Кыргыз Республикасынын «Пробация жөнүндө» мыйзамы;
7. «Мамлекет кепилдеген юридикалык жардам жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамы, 2009-жылы 25-июнда кабыл алынган
8. “Кыргыз Республикасынын Жазык кодексин, Кыргыз Республикасынын Жоруктар жөнүндө кодексин, Кыргыз Республикасынын Жазык-процесстик кодексин, Кыргыз Республикасынын Жазык-аткаруу кодексин, «Мунапыс берүү негиздери жана аны колдонуу тартиби жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамын колдонууга киргизүү тууралуу” Кыргыз Республикасынын Мыйзамы, 2017-жылы 24-январда кабыл алынган, №10.

(же тренингдин ар бир темасы үчүн керектүү мыйзамдардан үзүндүлөр)

ОКУТУУ УСУЛДАРЫ:

- Казустар менен иштөө
- Чакан топтордо талкуулоо
- Таратылуучу материалдар менен иштөө
- Power Point Presentation
- Симуляция
- Жалпы талкуулоо
- Мээге чабуул
- Мини-лекция

Убактысы	Үйрөнүү үчүн сессиялардын жана маселелердин аталыштары	Кадамдар жана окутуунун колдонулган интерактивдүү усулдары	Таратылуучу материал	Таратылуучу материал
09:00-09:30	<p>Киришүү сессиясы. Саламдашуу жана таанышуу. Тренингдин максаты жана милдеттери. Иштөө эрежеси.</p>		Бейждер, түстүү маркерлер, калемсаптар, А4	
09:00-10:00	<p>1-сессия. Жаңы КР ЖКсында жаза түшүнүгү</p> <p>1.1. Сессиянын жыйынтыгы боюнча катышуучулар: 1. 1997-ж. ЖКнын жазалоо багытын түшүнүшү 2. 2017-ж. ЖК боюнча жазанын калыбына келтирүү мүнөзүн өздөштүрүшү керек.</p> <p>1-сессия боюнча жыйынтык чыгаруу²: Жаңы ЖК бир кыйла гумандык багытты, калыбына келтирүү мүнөзүн алып жүрөт, ал эми “жаза” – бул жазык-укуктук таасир этүүлөрдүн түрлөрүнүн бири.</p>	<p>1-КАДАМ. Тренер катышуучуларга анча чоң эмес аналитикалык иш өткөрүү үчүн 2 чакан талкуулоо тобуна (ЧТТ) бөлүнүүнү сунуштайт. Тренер эки топко таратылуучу материалдарды (ТМ 1-3) 1997-ж. КР ЖК жана 2017-ж. КР ЖК редакциясындагы “жаза” түшүнүгүн түшүндүрмөсү менен таратат. 2-топ үчүн тапшырма (окшош): “Жаза” терминине/түшүнүгүнө салыштырмалуу талдоо жүргүзүү, жаңы КР ЖКсын иштеп чыгуунун негизине киргизилген терминдин маңызын түшүнүүгө мамилени жана философияны баяндоо.</p> <p>2-КАДАМ. 2 чакан талкуулоо топторунун (ЧТТ) бетачарлары. Иштин жыйынтыгы боюнча ар бир чакан топ тапшырманы талкуулап, тил табышып жана калган чакан талкуулоо тобуна өздөрүнүн иштеп бүтүргөндөрүнүн бетачарын жасашат. Бетачарды катышуучулар флипчарттарда түстүү маркерлерди пайдалануу менен жасашат.</p> <p>3-КАДАМ. Тренер төмөнкү суроолорду пайдалануу менен жалпы талкуулоо жүргүзөт:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Жазык жазасы деген эмне? • Эки Жазык кодексинен жазык түшүнүгүн мыйзамдык аныктоодо силер кандай айырманы байкадыңар? <p>4-КАДАМ. Тренер суроо берет: «Бул көнүгүү пайдалуу болдубу? Эгер пайдалуу болсо эмнеси менен пайдалуу болду?»</p>	<p>ТМ 1-1. Катышуучулар үчүн программа</p>	Сыдыкова Л. Ч., Сулайманова Н. Н.

		<p>5-КАДАМ. Көңүгүдөн кийинки тренердин таржымалы: Санкциялардын өзүндө жазалардын баш аламандыгына жол берилген, ал эми көйгөйлөр: акыйкат жазаны дайындоодо; жазаларды жекелештирүү принцибин ишке ашырууда; укук колдонуу көйгөйү, б.а. жазанын тигил же бул түрүн тандоо процессинде.</p> <p>6-КАДАМ. «СУРООЛОР-ЖООПТОР».</p> <p>7-КАДАМ. Тренер 1-сессиянын ЖЫЙЫНТЫГЫН чыгарат, кенемтелерди толуктайт жана 2-сессияны өткөрүү үчүн со-тренерге сөз берет.</p>	
10:00-10:30	<p>Тыныгуу</p> <p>2-сессия. Жаңы Жазык кодекси боюнча жаза системасы түшүнүгү.</p> <p>2.1. Сессиянын жыйынтыгы боюнча катышуучулар төмөнкүлөрдү билиши/ түшүнүшү/өздөштүрү керек:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Жаза системасынын түшүнүгүн 2. Жаза системасынын арналышын 3. 1997-ж. КР ЖКсынын санкцияларынын курулушундагы жетишпестиктерди. <p>2.2. 2-сессия боюнча тренердин жыйынтык чыгаруусу:</p> <p>Жаза системасы – белгилүү ырааттуулукта жайгаштырылган жазык жазаларынын түрлөрүнүн толук тизмеси. Жаза системасынын белгилери аныкталды: А) мыйзамда жазалардын ар кандай түрлөрүн бекемдөө;</p>	<p>1-КАДАМ. Тренер “Жалпы талкуулоо” методун пайдаланат жана бардык катышуучуларга алардын жеке практикасына кайрылуу менен ачык суроолорду берет:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Силер жазык жазасынын системасы жөнүндө эмне билесиңер? 2. Өз практикаңарда силер жаза системасына канчалык көп кайрыласыңар? 3. Талкуулоонун негизги максаты – жаза системасында реформанын зарылдыгы жөнүндө бирдиктүү түшүнүккө келүү. <p>2-КАДАМ. «Кылмыштар жана жазалар жөнүндө афоризмдер жана айтымдар». Тренер эртерээк кылмыштар жана жазалар жөнүндө ар түрдүү философиялык айтымдарды жана афоризмдерди басып чыгарат жана кыркып даярдайт. Афоризмдерди даярдоо катышуучулар тарабынан жабык мето менен тандалат. Тренер ар бир катышуучудан ага түшкөн афоризм жана айтым жөнүндө өзүнүн түшүнүгүн билдирип, түшүндүрмө берүүсүн суранат.</p>	Сыдыкова Л. Ч., Сулайманова Н. Н.

	<p>Жазык мыйзамында жазалардын толук белгиленгендиги. Классикалык «nullum crimen, nulla poena sine lege» («кылмыш жок болсо, мыйзамда ал жөнүндө көрсөтүүсүз жаза жок») принцибине ылайык келтирүү; В) жазалардын тартипке салынгандыгы: жазалардын бардык түрлөрү анда “анча катуу эместен, бир кыйла катуураакка карай” принциптерине ылайык “жазалардын тепкичтерин” түзүү менен жайгаштырылган; Г) сот үчүн милдеттүүлүк. Сот үчүн милдеттүү болуп, мыйзамдын өзүндө белгиленген жазалардын түрлөрүнүн толук тизмеси сыяктуу, мыйзамда белгиленген жазалардын өз алдынча түрлөрүнүн катуулук даражасынын өз ара катышы, ошондой эле алардын чектери, шарттары жана дайындоо тартиби ж.б.у.с.</p>	<p>3-КАДАМ. Тренер суроо берет: «Бул көнүгүү пайдалуу болдубу? Эгер пайдалуу болсо эмнеси менен пайдалуу болду?»</p> <p>4-КАДАМ. Көнүгүүдөн кийинки тренердин таржымалы: Улуу илимпоздордун айтымдары кылмыш үчүн жаза түшүнүгү ар түрдүү убактарда жана кылымдарда ар түрдүүчө өзгөргөнүн жана кабыл алынганын даңазалайт. Мыйзам чыгаруучу дагы тарыхый жоопкерчиликти өзүнө алып, аңдоо менен мыйзамды өзгөртүүсү жана катаалдатышы керек.</p> <p>5-КАДАМ. «Бинго» көнүгүүсү. Тренер катышуучуларга атаандаштыкка көнүгүү жүргүзүү үчүн 2 чакан талкуулоо тобуна (ЧТТ) бөлүнүүнү сунуштайт. Тренер эки топко карточкалардын бирдей топтомун таратат Карточка эртерээк даярдалат – бул “жаза системасын” аныктоодон алынган сөздөрдүн, сөз айкаштарынын кыркындылары, ишти оорлотуу үчүн темага мааниси боюнча жакын сөздөрдү жана сөз айкаштарын кошууга болот. Эки топко тапшырманын көлөмү бирдей: таркатылган карточкалардан (кыркылган сөздөрдөн жана сөз айкаштарынан) аныктаманы иштеп чыгуу, “жаза системасы” түшүнүгүн түзүү. Көнүгүү сапатына жана тездигине багыт алып аткарылат.</p> <p>6-КАДАМ. 2 чакан талкуулоо тобунун (ЧТТ) бетачары. Иштин жыйынтыгы боюнча ар бир чакан топ тапшырманы талкуулап, тил табышып, калган чакан талкуулоо топтооруна өз иштеп бүтүргөндөрүнүн бетачарын жасашы керек.</p>	<p>TM 2-1.Power Point Presentation «Жаңы КР ЖКсы боюнча жазалардын системасы»</p>
--	--	--	--

11:00-12:00	<p>3-сессия. Жаңы ҚР ЖҚдағы жаза системасында жазық жазаларының орун алышы жана өнүгүшү</p> <p>3.1. Сессиянын жыйынтыгы боюнча катышуучулар төмөнкүлөрдү билиши/ түшүнүшү/өздөштүрүшү керек:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Жаза системасына алардын өз алдынча түрлөрүн кошуунун жана алып коюунун негизги тенденциясы. 2. Жаңы ЖҚдагы жазалар коомдон бөлүү менен байланышкандарга же байланышпагандарга бөлүнөт. 	<p>7-КАДАМ. Тренер суроо берет: «Бул көнүгүү пайдалуу болдубу? Эгер пайдалуу болсо эмнеси менен пайдалуу болду?»</p> <p>8-КАДАМ. Тренер материалды Power Point Presentation «Жаңы ҚР ЖКсы боюнча жазалардын системасынын» (ТМ 2-1) коштоосунда мини-лекция менен бекемдейт.</p> <p>9-КАДАМ. Со-тренер жардам берет жана аны менен кошо катышуучуларга таратылуучу материалдарды таратат (ТМ 2-1).</p> <p>10 КАДАМ. Көнүгүүдөн кийинки тренердин таржымалы: Жаңы мыйзам түшүнүгүндө жаза системасы – бул катуулук даражасы боюнча белгилүү ырааттуулукта жайгаштырылган жазык жазаларынын түрлөрүнүн толук тизмеси.</p> <p>11-КАДАМ. «СУРООЛОР-ЖООПТОР».</p> <p>12-КАДАМ. Тренер 2-сессиянын ЖЫЙЫНТЫГЫН чыгарат, кенемтелерди толуктайт жана 3-сессияны өткөрүү үчүн со-тренерге сөз берет.</p>	<p>ТМ 3-1. Жазалардын эл аралык системасындагы жазалар жана аларды өнүктүрүү</p>	<p>Сыдыкова Л. Ч., Сулайманова Н. Н.</p>
-------------	---	--	---	--

	<p>3.2. 3-сессия боюнча тренердин жыйынтык чыгаруусу: Жаза системасын ылайыкташтыруу боюнча мыйзам иштери абдан маанилүү. Мисалы, өзүнүн социалдык арналышын (46-1-б. Зыяндын ордун толтуруу менен эл алдында кечирим суроо) жоготкон жазаларды алып салуу керек. Тескерисинче, акыркы эсепте жазанын максатына жетүү керек болгондорду кошуу керек. ЖКнын жаңы редакциясында үч кат айып, зыяндын ордун толтуруу менен эл алдында кечирим суроо жок; эркиндигинен чектөө Жоруктар жөнүндө кодекске жаза катары которулду.</p>	<p>1-КАДАМ. “Жеке иштөө” методу. Тренер жана со-тренер катышуучуларга «Жазалардын эл аралык системасындагы жазалар жана аларды өнүктүрүү» (ТМ 3-1) таратылуучу материалды таратат жана жеке тапшырма берет: маалыматка талдоо жүргүзүү жана өз ой жүгүртүүлөрү менен бөлүшүү.</p> <p>2-КАДАМ. Тренер жалпы талкуулоону жүргүзөт, со-тренер жардам берет жана катышуучулардын бир кыйла маанилүү айтымдарын флипчартка жазат.</p> <p>3-КАДАМ. Тренер суроо берет: «Бул көнүгүү пайдалуу болдубу? Эгер пайдалуу болсо эмнеси менен пайдалуу болду?»</p> <p>4-КАДАМ. Тренер филпчартта жазылган негизги сөздөргө басым жасоо менен, аларды түстүү маркер менен бөлүү аркылуу жалпы талкуулоону резюмелейт.</p> <p>5-КАДАМ. Көнүгүүдөн кийинки тренердин таржымалы: Силердин назарыңарга сунушталган адамзат тарыхынын аралыгында практикаланган жана алмашылган өлүм жазасынын ар кандай түрлөрүнүн тизмеси толук эмес жана аны толуктоо керек. Бул бардык жазанын катуу түрү кылмыш менен күрөшүүдө оң натыйжага жана ийгиликке алып келген эмес, ошондуктан жазаны катаалдатуу – бул жол табуу эмес экендигин тарых тастыктап турат. Бул процесстин өнүгүү тарыхында жазалардын дайыма катаалдашуусу, алардын жазалоочу таасирлеринин күчөшү, же тескерисинче жазалардын гумандашкан мезгили келгендиги жөнүндө баяндалат.</p>	
--	--	--	--

		<p>Кыргызстан гумандашуу жолу боюнча баратат. 1997-ж. – 2017-ж. КР ЖКсы үчүн гумандашуу мезгили: өлүм жазасынан баш тартуу, эркиндигинен ажыратууга байланышпаган жазалардын жаңы түрлөрүн системага киргизүү.</p> <p>6-КАДАМ. Тренер КР ЖКда жаза системасынын дайындалышы жөнүндө эске салган мини-лекцияны окуйт.</p> <p>7-КАДАМ. «СУРООЛОР-ЖООПТОР».</p> <p>8-КАДАМ. Тренер 3 сессиянынан ЖЫЙЫНТЫК чыгарат, кенемтелерди толуктайт жана 4-сессияны өткөрүү үчүн сөздү со-тренерге берет.</p>		
12:00-13:00	Түшкү тамактануу	<p>1-КАДАМ. Тренер катышуучуларга “Ченем жаратуу” көнүгүүсү үчүн 2 чакан талкуулоо тобуна (ЧТТ) бөлүнүүнү сунуштайт. Ар бир чакан топко тиешелүү көнүгүү таратылып берилет (ТМ 4-1, ТМ 4-2) жана тапшырма берилет: КР КСсынын 129, 403 беренелеринин санкцияларын куруу.</p> <p>2-КАДАМ. Иштин жыйынтыгы боюнча чакан талкуулоо топторунун иштеп бүтүргөндөрүнүн бетачары. Ар бир чакан топ тапшырманы талкуулап, тил табышыг, калган чакан талкуулоо топторуна өз иштеп бүтүргөндөрүнүн бетачарын жасашы керек. Ар бир чакан топ иштеп бүтүргөндөрүн жана бетачарларын түстүү маркерлерди пайдалануу менен флипчарттарга жазуу жүзүндө жазып белгилешет.</p> <p>Тренер мыкты иштери үчүн катышуучуларга ыраазычылык билдирет жана өз ордуларынан орун алышын суранат.</p> <p>3-КАДАМ. Тренер суроо берет: «Бул көнүгүү пайдалуу болдубу? Эгер пайдалуу болсо эмнеси менен пайдалуу болду?»</p>	<p>ТМ 4-1. “Ченем жаратуучулук – КР ЖК 129-беренеси” көнүгүүсү (1-2 нуска)</p> <p>ТМ 4-2. “Ченем жаратуучулук – КР ЖК 403-беренеси” көнүгүүсү (1-2 нуска)</p> <p>ТМ 4-3. Кылмыш үчүн жазалардын түрлөрү (таблица)</p>	Сыдыкова Л. Ч., Сулайманова Н. Н.
13:00-14:00	<p>4-сессия. Жаңы КР ЖКдагы жазаларды жиктөө.</p> <p>4.1. Сессиянын жыйынтыгы боюнча катышуучулар төмөнкүлөрдү билиши/түшүнүшү/өздөштүрүшү керек:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Жиктөө үчүн негизди 2. Жаңы жиктөөнү билиши керек 4.2. 4-сессия боюнча тренердин жыйынтык чыгаруусу: <ol style="list-style-type: none"> 1. Жазанын негизги түрлөрүнө төмөнкүлөр кирет: а) коомдук иштер; б) белгилүү кызматты ээлөө же белгилүү ишмердүүлүк менен алектенүү укугунан ажыратуу; в) түзөтүү жумуштары; г) айып пул; а) тартипке салуучу аскер бөлүгүндө кармоо; б) белгилүү мөөнөткө эркиндигинен ажыратуу; в) өмүр бою эркиндигинен ажыратуу. 2. Кошумча жазаларга төмөнкүлөр кирет: атайын, аскердик, ардак наамдардан, дипломатиялык рангадан же класстык чинден ажыратуу, мамлекеттик сыйлыктан ажыратуу. 3. Аралаш жазаларга төмөнкүлөр кирет: айып пул жана белгилүү кызматты ээлөө же белгилүү ишмердүүлүк менен алектенүү укугунан ажыратуу 			

		<p>4-КАДАМ. Тренер кылмыш үчүн жазанын түрлөрү менен таблицаны экрандан көрсөтөт (ТМ 4-3) жана жалпы талкуулоо жүргүзөт.</p> <p>5-КАДАМ. Тренердин жазаларды түрлөргө бөлүү үчүн негиз боюнча жазаларды жиктөө боюнча мини-лекциясы</p> <p>6-КАДАМ. «СУРООЛОР-ЖООПТОР».</p> <p>7-КАДАМ. Тренер 4-сессиянын ЖЫЙЫНТЫГЫн чыгарат, кенемтелерди толуктайт жана 5-сессияны өткөрүү үчүн сөздү со-тренерге берет.</p>		
14:00-14:30	<p>Тыныгуу</p> <p>5-сессия. Жазык жазаларынын системасында жазалардын өз ара катышы жөнүндө</p> <p>5.1. Сессиянын жыйынтыгы боюнча катышуучулар төмөнкүлөрдү билиши/түшүнүшү/өздөштүрүшү керек:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. ЖКдагы санкциялардын түзүлүүсүнүн жаңы ыкмалары жөнүндө 2. Укук колдонуу практикасында жазалардын дал келүү таблицасын өз алдынча пайдаланууга үйрөнүү. <p>5.2. 5-сессия боюнча тренердин жыйынтык чыгаруусу: Жаңы Жазык кодексин даярдоодо санкцияларды түзүү процессинде олуттуу өзгөртүүлөрдү киргизүүгө мүмкүндүк түзгөн жазык-укуктук ченемдердин, механизмдердин санкцияларын түзүү бөлүгүндө жазык укугунун принциптерин ишке ашыруу механизмдерин түзүү аракети жасалган. Таблица жазаларды тараалоо деп аталганда, бири-бирине өз ара катышын так аныктоого мүмкүндүк түзөт.</p>	<p>1-КАДАМ. Тренер казустарды чечүү үчүн 2 чакан талкуулоо тобуна (ЧТТ) бөлүнүүнү сунуштайт. Жазалардын дал келүү таблицасын пайдалануу менен чечим чыгаруу үчүн ар бир чакан топко бирден казусту (ТМ 5-2, ТМ 5-3) таратаат.</p> <p>2-КАДАМ. Иштин жыйынтыгы боюнча чакан талкуулоо топторунун (ЧТТ) иштеп бүтүргөндөрүнүн бетачары. Ар бир чакан топ тапшырманы талкуулап, тил табышыг, калган чакан талкуулоо топторуна өз иштеп бүтүргөндөрүнүн бетачарын жасашы керек. Ар бир чакан топ иштеп бүтүргөндөрүн жана бетачарларын түстүү маркерлерди пайдалануу менен флипчарттарга жазуу жүзүндө жазып белгилешет.</p> <p>Тренер мыкты иштери үчүн катышуучуларга ыраазычылык билдирет жана өз ордуларынан орун алышын суранат.</p>	<p>ТМ 5-1. Жазалардын түрлөрүнүн жана категорияларынын дал келүү таблицасы</p> <p>ТМ 5-2. Казус «№1 Мыйзам долбоору» (1-2 нуска)</p> <p>ТМ 5-3. Казус «№2 Мыйзам долбоору» (1-2 нуска)</p>	Сыдыкова Л. Ч., Сулайманова Н. Н.

15:30-16:30	<p>6-сессия. КР Жоруктар жөнүндө кодексинде жана Жазык кодексинде каралган жазык-укуктук таасир этүүнүн мажбурлоо чараларын жазаларды жана аткаруу боюнча жалпы жоболор.</p> <p>6.1. Сессиянын жыйынтыгы боюнча катышуучулар төмөнкүлөрдү билиши/түшүнүшү/өздөштүрүшү керек:</p> <p>1. Жазык-укуктук таасир этүүнүн мажбурлоо чараларын жазаларды жана аткаруу боюнча жалпы жоболор.</p> <p>2. Жазаларды аткаруу боюнча органдар.</p> <p>6.2. 6-сессия боюнча тренердин жыйынтык чыгаруусу:</p> <p>Жаңы кодекстерде жазалардын альтернативалуу чараларынын жана жазык-укуктук таасир этүүлөрдүн мажбурлоо чараларынын тизмеси олуттуу кеңейтилген. Мындан сырткары, жазаларды жана коомдон бөлүүгө байланышпаган жазык-укуктук таасир этүүнүн башка мажбурлоо чараларын аткаруу функциясын келечекте түзүлгөн пробаациянын демилгелери аркылуу, жарандык органдарына жүктөө караштырылууда, ал негизинен укук бузуучуларга карата социалдык функцияларды аткарат.</p>	<p>3-КАДАМ. Тренер суроо берет: «Бул көнүгүү пайдалуу болдубу? Эгер пайдалуу болсо эмнеси менен пайдалуу болду?»</p> <p>4-КАДАМ. Тренер кылмыш үчүн жазанын түрлөрү менен таблицаны экрандан көрсөтөт (ТМ 4-3) жана жалпы талкуулоо жүргүзөт.</p> <p>5-КАДАМ. «СУРООЛОР-ЖООПТОР».</p> <p>6-КАДАМ. Тренер 5-сессиянын Жыйынтыгын чыгарат, кенемтелерди толуктайт жана 6-сессияны өткөрүү үчүн сөздү со-тренерге берет.</p> <p>1-КАДАМ. Тренер 2 чакан талкуулоо тобуна (ЧТП) бөлүнүүнү сунуштайт жана маалыматты берүүнүн ар түрдүү ыкмаларын (схемалык, сүрөттөр аркылуу, оюн формасында ж.б.у.с.) пайдалануу менен башка участкактор үчүн тексттик материалды көрсөтүү тапшырмасын берет.</p> <p>2-КАДАМ. Иштин жыйынтыгы боюнча чакан талкуулоо топторунун (ЧТП) иштеп бүтүргөндөрүнүн бетачары. Ар бир чакан топ тапшырманы талкуулап, тил табышып, калган чакан талкуулоо топторуна өз иштеп бүтүргөндөрүнүн бетачарын жасашы керек. Ар бир чакан топ иштеп бүтүргөндөрүн жана бетачарларын түстүү маркерлерди пайдалануу менен флипчарттарга жазуу жүзүндө жазып белгилешет.</p> <p>Тренер мыкты иштери үчүн катышуучуларга ыраазычылык билдирет жана өз ордуларынан орун алышын суранат.</p>	<p>ТМ 6-1. Жазаларды аткаруу боюнча органдардын таблицасы</p> <p>ТМ 6-2. Power Point Presentation «Жазаларды дайындоо (ЖАК)»</p> <p>ТМ 6-3. Атайын комиссия жөнүндө жобо (3 нуска)</p>	Сапарбаев Б. К., Асаналиев А. А.
-------------	---	---	---	-------------------------------------

	<p>Ошентип, иштеп жаткан жазык мыйзамында колдонулуп келе жаткан жазалардын альтернативалуу чаралары социалдык мүнөздө жаңы импульс алат.</p> <p>6.3. Бардык тренинг боюнча ТЫЯНАКТАР: ЖК беренелеринин санкцияларын түзүү процессинде мыйзам чыгаруу органы «Жазалардын дал келүү таблицасын» пенализациялоонун негизи катары пайдаланат.</p> <p>Соттор тарабынан санкцияларды бир түрдө пайдалануу камсыз кылынат. Кеңири судьялык ыктыяр тобокелдиги азаят.</p> <p>Жазаны дайындоонун коррупцияны түзүүчү процесси алып салынат. Жазык укуктук принциптерин ишке ашыруу механизмдери жайылтылган.</p>	<p>3-КАДАМ. Тренер суроо берет: «Бул көнүгүү пайдалуу болдубу? Эгер пайдалуу болсо эмнеси менен пайдалуу болду?»</p> <p>4-КАДАМ. Со-тренер жардамдашат жана аны менен кошо таратылуучу материалдарды таратат (ТМ 6-1).</p> <p>5-КАДАМ. Тренер Power Point Presentation «Жаңы КР ЖКсы боюнча юридикалык жактарга карата жазык-укуктук таасир этүүлөрдүн мажбурлоо чараларынын» (ТМ 6-2) коштоосунда мини-лекция өткөрөт.</p> <p>6-КАДАМ. Со-тренер жардамдашат жана аны менен кошо таратылуучу материалдарды жана "Соттолгондорго түзөтүү мекемесинин түрүн жана эркиндигинен ажыратылган түрүндө жаза өтөй турган жерди аныктоо боюнча Кыргыз Республикасынын Жазык-аткаруу системасынын мамлекеттик органынын атайын комиссиясы тууралуу" жобо (ТМ 6-3) таратат.</p> <p>7-КАДАМ. Тренер Жобо менен катышуучуларды тааныштырат (ТМ 6-3) жана суроолорго жооп берет.</p> <p>8-КАДАМ. «СУРООЛОР-ЖООПТОР». Бардык тренерлер жана эксперттер тренингдин сессиялары жана бардык темалары боюнча тренингдин катышуучуларынын суроолоруна жооп беришет.</p> <p>9-КАДАМ. Тренер бардык тренинг боюнча тыянак жасайт.</p>		
16:30-17:00	<p>Корутунду сессия. «Кыргызстанда жазалардын жаңы системасы» тренингинин аякташы Тренингди баалоо.</p>		<p>ТМ 7-1. Баалоо анкетасы</p>	

ТРЕНИНГ «КЫРГЫЗСТАНДАГЫ ЖАЗАНЫН ЖАҢЫ СИСТЕМАСЫ»

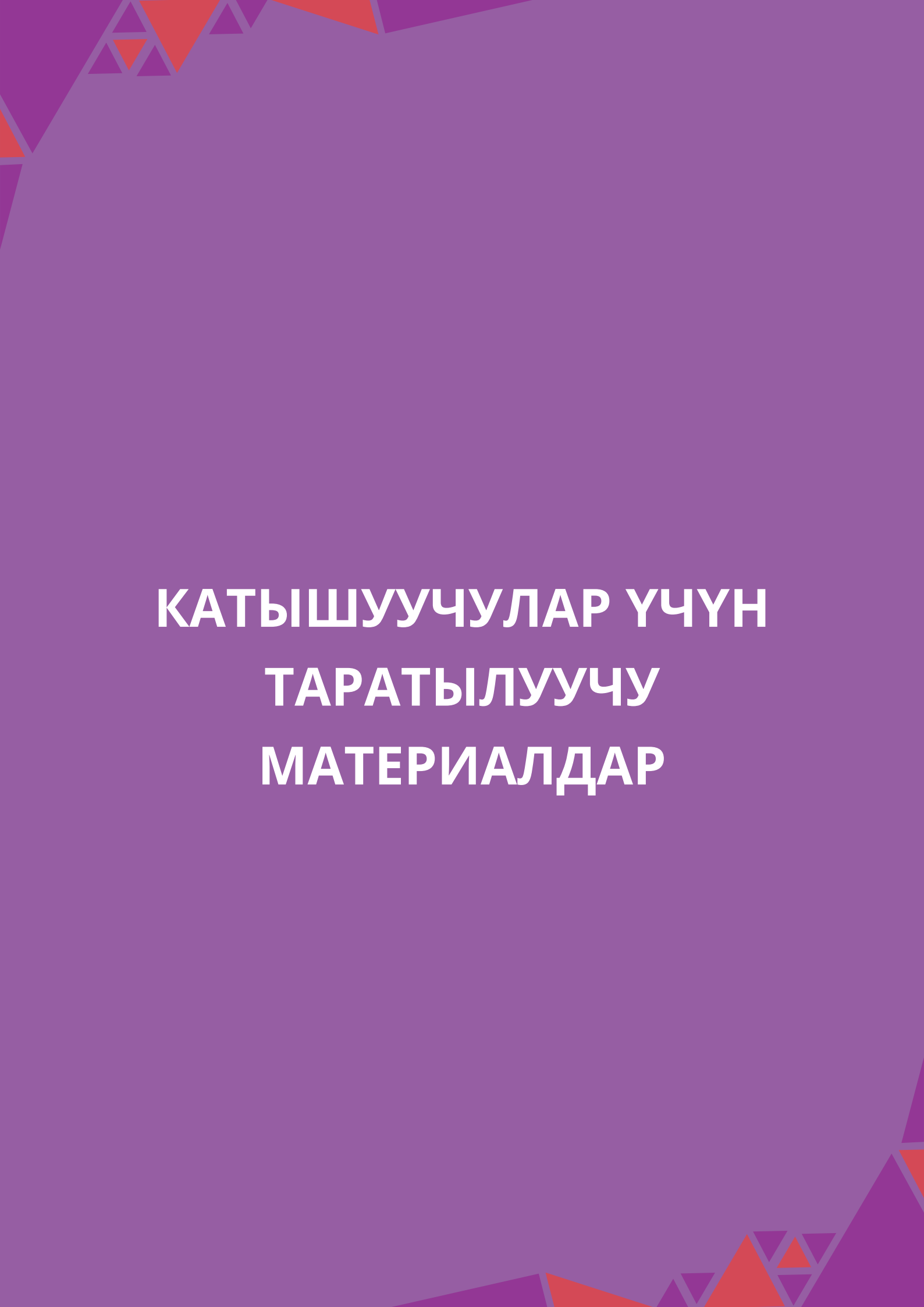
Өткөрүлө турган датасы: _____

Өткөрүлө турган орду: _____

Катышуучулар:

ПРОГРАММА

08:45 – 09:00	Каттоо
09:00 – 09:30	Куттуктоо. Тренингдин максаттары жана милдеттери.
09:30 – 10:30	1-сессия. Жаңы КР Жазык кодекси боюнча жаза системасынын өзгөчөлүктөрү
10:30 – 11:00	Тыныгуу
11:00 – 12:30	1-сессия. Жаңы КР Жазык кодекси боюнча жаза системасынын өзгөчөлүктөрү (уландысы)
12:30 – 13:00	2-сессия. Жаңы КР Жазык кодекси боюнча жаза системасынын түшүнүгү
13:00 – 14:00	Түштөнүү
14:00 – 14:30	3-сессия. Жаңы КР Жазык кодекси боюнча жазык-укуктук таасир этүүлөрдүн мажбурлоо чаралары (коопсуздук чаралары) (уландысы)
14:30 – 16:00	4-сессия. Жаңы КР ЖКдагы жазаларды квалификациялоо
	5-сессия. Жазык жазаларынын системасындагы жазалардын катышы жөнүндө
	6-сессия. Кыргыз Республикасынын Жазык кодексинде жана Жоруктар жөнүндө кодексинде каралган жазаларды жана жазык-укуктук таасир этүүлөрдүн мажбурлоо чараларын аткаруу боюнча жалпы жобо
16.00-16.30	Жыйынтык чыгаруу. Күндү баалоо.

КАТЫШУУЧУЛАР ҮЧҮН ТАРАТЫЛУУЧУ МАТЕРИАЛДАР

ТРЕНИНГ

2017-ЖЫЛДАГЫ КР ЖК БОЮНЧА ЖАЗАНЫН ЖАҢЫ СИСТЕМАСЫ

2017-ЖЫЛДАГЫ КР ЖК БОЮНЧА ЖАЗАНЫН ЖАҢЫ СИСТЕМАСЫ

Тыянактар:

- А) Жаңы ЖК бир кыйла гумандуу багытты алып жүрөт.**
- Б) Жаңы ЖК калыбына келтирүүчү мүнөздү алып жүрөт.**
- В) Жаңы ЖКда жаза – бул жазык-укуктук таасир этүүнүн түрлөрүнүн бири.**

2

ЖАЗЫК-УКУКТУК ТААСИР ЭТҮҮЛӨРДҮН ЧАРАЛАРЫ

- Жаза **11-гл.**
- Коопсуздук чаралары **16-гл.**
- Тарбиялоо мүнөзүндөгү мажбурлоо чаралары **17-гл.**
- Медициналык мүнөздөгү мажбурлоо чаралары **17-гл.**
- Юридикалык жактарга карата жазык-укуктук таасир этүүлөрдүн мажбурлоо чаралары **19-гл.**

3

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ЖАЗЫК КОДЕКСИ. 2017-Ж.

7-берене. Жазык жоопкерчилигин жана жазаны жеке-лештирүү принциби

- Жазык жоопкерчилигине тартуу жана жазаны дайындоо жөнүндө маселени чечүүдө сот жасалган кылмыштын мүнөзүн жана оордугунун даражасын, жасалгандардын жүйөлөрүн жана максаттарын, күнөөлүүнүн инсандыгын, келтирилген зыяндын өлчөмүн, жазаны оордотуучу жана жеңилдетүүчү жагдайларды, жабырлануучунун пикирин эске алууга жана өкүмдө тандалган жаза чарасын жүйөөлөштүрүүгө тийиш.

4

ЖАЗЫК УКУГУНДАГЫ ЖАЗА СИСТЕМАСЫНЫН ТҮШҮНҮГҮ

- Жаза системасы жазык мыйзамы менен белгиленген сот үчүн талаптуу милдеттүү жана алардын функционалдык арналыштарына, ошондой эле салыштырмалуу оордугунун мүнөзүнө жараша белгилүү иерархиялык ырааттуулукта жайгаштырылган жазалардын түрлөрүнүн бүтүн жана толук тизмеси

5

ЖАЗА СИСТЕМАСЫНЫН БЕЛГИЛЕРИ:

- анын элементтеринин ички уюшкандыгы, алардын бирдиктүүлүгү жана бүтүндүгү;
- жазалардын толук тизмеси;
- алардын «анча катуу эместен бир кыйла катууга» белгилүү тартипте жайгаштырылышы;
- жазалар өз ара белгилүү аралыкты кармоолору керек.

6

1997-ЖЫЛДАГЫ ЖАЗЫК КОДЕКСИ

174-берене. Мүлктү атайылап жок кылуу же зыянга учуратуу

(1) Башканын мүлкүнө олуттуу зыян келтирүү менен аны атайылап жок кылганда же зыянга учуратканда –

үч эселенген айып же эсептик көрсөткүчтүн жүз өлчөмүнөн эки жүз өлчөмүнө чейин айып салынат, эки жылга чейинки мөөнөткө түзөтүү жумуштарына жазаланат.

(2) Ошол эле жосундар:

- 1) өрттөө аркылуу;
- 2) башка жалпыга коркунучтуу ыкма менен;
- 3) оор кесепеттерге алып келүү менен жасалганда –

эки жылдан жети жылга чейинки мөөнөткө эркиндигинен ажыратууга жазаланат.

(КР 2007-жылдын 25-июнундагы №91 Мыйзамынын редакциясына ылайык)

7

1997-ЖЫЛДАГЫ ЖАЗЫК КОДЕКСИ

42-берене. Жазанын түрлөрү

(1) Кылмыш жасаган адамдарга карата жазанын төмөндөгүдөй негизги түрлөрү колдонулушу мүмкүн:

- 1) коомдук жумуштарга тартуу;
- 2) айып;
- 3) үч эселенген айып;
- 4) белгилүү кызматтарды ээлөө же белгилүү иш менен алектенүү укугунан ажыратуу;
- 5) зыяндын ордун толтуруп берүү менен эл алдында кечирим суроо;
- 6) түзөтүү жумуштары;
- 7) эркиндигин чектөө;
- 8) тартиптик аскер бөлүгүндө кармоо;
- 9) эркиндигинен ажыратуу;
- 10) өмүр бою эркиндигинен ажыратуу.

8

КОЛДОНУУДАГЫ 1997-Ж. КР ЖКНЫН ЖЕТИШПЕСТИКТЕРИ

Тыянак: санкциянын өзүндө жазанын баш аламандыгына орун берилген.

Көйгөйлөр:

1. Акыйкат жаза дайындоо;
2. Жазаларды жекелештирүү принцибин ишке ашыруу;
3. Укук колдонуу көйгөйү, жазанын тигил же бул түрүн тандоо процессинде.

9

ТЫЯНАКТАР:

1. Жазалардын системасы – бул катуулук даражасы боюнча белгилүү ырааттуулукта жайгаштырылган жазык жазаларынын түрлөрүнүн толук тизмеси.

2. Жаза системасынын белгилери:

А) мыйзамдагы жазанын ар кандай түрлөрүн бекемдөө;

Б) жазык мыйзамындагы жазалардын толук белгиленгендиги. Классикалык «nullum crimen, nulla poena sine lege» («кылмыш жок болсо, мыйзамда ал жөнүндө көрсөтмөсүз жаза да жок») принциптерге ылайык;

В) жазалардын иретке келтирилгендиги: жазалардын бардык түрлөрү анда «жазалардын тепкичин» түзүү менен «анча оор эместен, бир кыйла оорго» принцибине ылайык жайгаштырылган;

Г) сот үчүн милдеттүүлүк;

Д) Жазалар өз ара белгилүү аралыкты кармашы керек.

10

ЖҚДА ЖАЗАНЫН ТҮРЛӨРҮНҮН ӨНҮГҮҮ ДИНАМИКАСЫ

Тыянак: жаңы ЖК системасынан алып салынган жазалар

1. Үч кат айып жана зыяндын ордун толтуруу менен эл алдында кечирим суроо жок;

2. Эркиндигинен чектөө Жоруктар жөнүндө кодекске жаза катары которулган.

Камоо, өлүм жазасы 1997-ж. алып салынган.

11

АДАМЗАТ ТАРЫХЫНДА КОЛДОНУЛУП ЖАНА ӨЗГӨРҮЛҮП КЕЛАТКАН ӨЛҮМ ЖАЗАСЫНЫН АР КАНДАЙ ТҮРЛӨРҮНҮН ТОЛУК ЭМЕС ТИЗМЕСИ

Түрү	Мезгили	Өлкөлөр
Атуу	заманбап	АКШ[1], Белоруссия, Россия, Кытай, КЭДР, Вьетнам
Асуу	заманбап	АКШ, Египет, Япония, Корея Республикасы, КЭДР, Афганистан, Пакистан, Иран
Таш менен уруу	заманбап	Сауд Аравиясы, Пакистан, Судан, Нигерия
Өлтүрүүчү ийне саюу	заманбап	АКШ, Кытай, Филиппин, Сингапур, Таиланд
Электр отургучу	заманбап	АКШ
Баш кесүү	заманбап	Сауд Аравиясы (БАЭде, Катарда жана Иракта колдонулушу мүмкүн)
Газ камерасы	заманбап	АКШ
Гильотина менен башын кесип өлтүрүү	1981-ж. чейин	Франция, Германия, Италия, Швейцария
Колун, бутун жана башын кесип өлтүрүү	1870-ж. ч	Великобритания, Франция, Россия
Дөңгөлөккө байлап, тегеретип, буту-колун сындырып, кыйнап өлтүрүү	XIX к. чейин	Польша, Чехия, Венгрия, Кытай, Индия
Чөктүрүү	мурда	
Суюктукка кайнатуу	мурда	Монголия жана Орто Азия
Колу-бутун керип, жыгачка мык менен кагып коюу	мурда	Рим империясы жана Греция
Тирүүлөй өрттөө	мурда	
Тирүүлөй көмүү	мурда	
Бүтөп, шыбап таштоо	мурда	
Жырткычтарга жем кылып ыргытуу	мурда	
Жиликтеп салуу	1905-ж. ч.	
Муунтуп өлтүрүү (гаррота)	1978-ж. ч.	Испания, США, Филиппин
Кабыргасынан асуу	мурда	
Казыкка отургузуу	мурда	

Темир кыз	мурда		
Кыр менен сүйрөө	мурда		
Роена cullei	мурда		
Учуруп өлтүрүү	XXI кылымга чейин		<ol style="list-style-type: none"> 1. Аргентина, Афганистан, АКШ, Франция, Чили. 2. Бул өлүм жазасын колдонбоо жөнүндө ишенимдүү маалыматтарда жок 3. АКШда - Вьетнам менен болгон согуш мезгилинде аскер туткунуна карата гана, ага окшош – Францияда Алжир согушунун мезгилинде

Гаррота (исп. garrote, dag garrote – айландыруу, тартуу; өлүм жазасына буйруу) – испандык өлүм жазасынын муунтуучу куралы. Алгач гаррота таяк менен сыйыртмактан турган, анын жардамы менен баш кесер курмандыкты өлтүргөн. Убакыттын өтүшү менен ал артындагы калтек менен бурамадан улам кыймылга келтирилген металл алкакты түзүп калган. Соттолгон адам өлтүрүүнүн алдында отургучка же түркүккө байланган; башына кап кийгизишкен. Өкүм аткарылгандан кийин, көрүүчүлөр курмандыктын жүзүн көрүүсү үчүн, капты чечип алышкан.

КӨНҮГҮҮ “ЧЕНЕМ ЖАРАТУУЧУЛУК – КР ЖК 129-БЕРЕНЕСИ”

Кыргыз Республикасынын Юстиция министрлиги адамды клондоо үчүн жазык жоопкерчилигин белгилөө боюнча өтүнүч менен кирди.

Берененин диспозициясы төмөнкү түрдө баяндалган:

XXX берене. Адамды клондоо

1. Адамды клондоо же адамдын эмбрионун коммерциялык, аскердик же өнөр жай максаттарында пайдалануу, ага тете жыныс клеткаларын же адам эмбрионун Кыргыз Республикасынан ушул эле максаттарда ташып чыгаруу –

... жазаланат.

2. Ошол эле жосундар,

1) адамдардын тобу, алдын ала көмүскө бүтүм боюнча адамдардын тобу тарабынан жасалган –

... жазаланат.

Талкуулоо жана чечим чыгаруу үчүн суроо:

1. Жазалардын шайкеш таблицанын эске алуу менен берененин санкциясын түзүү

КӨНҮГҮҮ «ЧЕНЕМ ЖАРАТУУЧУЛУК – КР ЖК 403-БЕРЕНЕСИ»

403-берене. Мамлекеттик органдардын ишмердүүлүгүнө коомдук бирикмелердин мүчөлөрүнүн мыйзамсыз кийлигишүүсү

1. Коомдук бирикмелердин мүчөлөрү тарабынан мамлекеттик органдардын мыйзамдык ишмердүүлүгүнө тоскоолдук кылуу же мамлекеттик органдардын же алардын кызмат адамдарынын функцияларын ээлеп алуу, ага тете мамлекеттик органдарда саясий партиялардын уюмдарын түзүү, эгерде бул жосундар жарандардын же уюмдардын укуктарына жана мыйзамдык кызыкчылыктарына, же болбосо коомдун же мамлекеттин мыйзам менен корголгон кызыкчылыктарына олуттуу зыян келтирсе – үч жүз айлык эсептик көрсөткүчкө чейинки өлчөмдө айып пул, же болбосо ошол эле өлчөмдө түзөтүү жумуштары, же эки жүз кырк саатка чейинки мөөнөткө коомдук ишке тартуу, жетимиш беш суткага чейин, же белгилүү кызматты ээлөө же белгилүү ишмердүүлүк менен алектенүү укугунан ажыратуу менен же мындайы жок бир жылга чейинки мөөнөткө камоо менен жазаланат.

2. Коомдук бирикменин лидери тарабынан жасалган ошол эле жосун – беш жүз айлык эсептик көрсөткүчкө чейинки айып пул, же ошол эле өлчөмдө түзөтүү жумуштары, же үч жүз саатка чейинки мөөнөткө коомдук жумушка тартуу, же токсон суткага чейинки мөөнөткө, же белгилүү кызматты ээлөө же белгилүү ишмердүүлүк менен алектенүү укугунан ажыратуу менен үч жылга чейинки мөөнөткө камоо менен жазаланат.

Талкуулоо жана чечим чыгаруу үчүн суроолор:

1. Беренелердин санкцияларын түзүү.

КЫЛМЫШ ҮЧҮН ЖАЗАЛАРДЫН ТҮРЛӨРҮ

Кылмыш үчүн жазалардын негизги түрлөрү	Кылмыш үчүн жазалардын кошумча түрлөрү
<p>1) Коомдон обочолотууга байланышпаган түрлөрү: а) коомдук иштер; б) белгилүү кызмат ордун ээлөө же белгилүү иш менен алектенүү укугунан ажыратуу; в) түзөтүү жумуштары; г) айып пул.</p>	<p>Атайын, аскердик, ардактуу наамынан, дипломатиялык рангынан же класстык чининен ажыратуу – кызмат абалынан берилген мүмкүнчүлүктөрдү же кызмат абалын пайдалануу менен кылмыш жасаган учурда.</p>
<p>2) Коомдон обочолотууга байланышкан түрлөрү: а) тартипке салуу, аскер бөлүгүндө кармоо; б) белгилүү мөөнөткө эркиндигинен ажыратуу; б) өмүр бою эркиндигинен ажыратуу.</p>	<p>Мамлекеттик сыйлыктардан ажыратуу – оор же өзгөчө оор кылмыш жасаган учурда.</p>
	<p><i>Эгерде тиешелүү наам, чин же сыйлык кызматтык жасалмачылык же башка кылмыштын натыйжасында берилген болсо, адам сот тарабынан атайын, аскердик, ардак наамдарынан, дипломатиялык рангынан, класстык чининен, мамлекеттик сыйлыктарынан ажыратылат.</i></p>
<p>Айып пул жана белгилүү кызмат ордун ээлөө же белгилүү иш менен алектенүү укугунан ажыратуу жазанын негизги түрү катары гана эмес, кошумча түрү катары дагы колдонулушу мүмкүн.</p>	

**САНКЦИЯЛАРДЫ БИР ТҮРГӨ КЕЛТИРИП ТҮЗҮҮ ҮЧҮН КЫЛМЫШ ҮЧҮН ЖАЗАЛАРДЫН
ТҮРЛӨРҮНҮН ЖАНА ӨЛЧӨМДӨРҮНҮН ШАЙКЕШ ТАБЛИЦАСЫ (ЧОҢ КИШИЛЕР ҮЧҮН)**

Жазанын түрү, анын категориясы	Негизги жазалар						Кошумча жазалар			
	Коомдук иштер	Белгилүү кызмат ордун ээлөө/белгилүү иш менен алектенүү укугунан ажыратуу	Түзөтүү жумуштары	Үч кат айып	Айып пул	Тартипке салуу аскер бөлүгүндө кармоо	Белгилүү мөөнөткө эркиндигинен ажыратуу	Өмүр бою эркиндигинен ажыратуу	Белгилүү кызмат ордун ээлөө/белгилүү иш менен алектенүү укугунан ажыратуу	Айып пул
	I категория	x	x	+	I категория					
	II категория	I категория – 2 жылга чейин	I категория	+	II категория					
	III категория	II категория – 3 жылга чейин	II категория	+	III категория	x				
	IV категория	III категория – 4 жылга чейин	III категория	+	IV категория	3 айдан 6 айга чейин	x		x	x
	x	IV категория – 5 жылга чейин	IV категория		V категория	6 айдан бир жылга чейин	I категория (2 жыл 6 айга чейин)			I категория
		x		+	VI категория		II категория (2 жыл 6 айдан 5 жылга чейин)		2 жылга чейин	II категория
							III категория (5 жылдан 7 жыл 6 айга чейин)			III категория
							IV категория (7 жыл 6 айдан 10 жылга чейин)			IV категория
							V категория (10 жылдан 12 жыл 6 айга чейин)	x	3 жылга чейин	V категория
							VI категория (12 жыл 6 айдан 15 жылга чейин)	Өмүр бою эркиндигинен ажыратуу		VI категория

**САНКЦИЯЛАРДЫ БИР ТҮРГӨ КЕЛТИРИП ТҮЗҮҮ ҮЧҮН ЖОРУК ҮЧҮН НЕГИЗГИ ЖАЗАЛАРДЫН
ТҮРЛӨРҮНҮН ЖАНА ӨЛЧӨМДӨРҮНҮН ШАЙКЕШ ТАБЛИЦАСЫ (ЧОҢ КИШИЛЕР ҮЧҮН)**

Жазанын түрү, анын категориясы	Негизги жазалар				Айып пул	Аскер кызматчыларына карата камоо
	Коомдук иштер	Эркиндигинен чектөө	Белгилүү кызмат ордун ээлөө/белгилүү иш менен алектенүү укугунан ажыратуу	Түзөтүү жумуштары		
I категория: 30 сааттан 40 саатка чейин	I категория: 3 айдан 6 айга чейин	I категория: 3 айдан 6 айга чейин	I категория: 6 айдан бир жылга чейин	I категория: 2 айдан 4 айга чейин (10 пайыздан 20 пайызга чейин эмгек акыдан которуу менен)	I категория: 400дөн 600 эсептик көрсөткүчкө чейин	I категория: үч сутка
II категория: 40 сааттан 60 саатка чейин	II категория: 6 айдан бир жылга чейин	II категория: 6 айдан бир жылга чейин	II категория: бир жылдан 2 жылга чейин	II категория: 4 айдан 6 айга чейин (эмгек акысынан 10 пайыздан 20%га чейин которуу менен)	II категория: 600дөн 800 эсептик көрсөткүчкө чейин	II категория: беш сутка

КАЗУС «№1 МЫЙЗАМ ДОЛБООРУ»

Кыргыз Республикасынын ИИМи мал уурдоочулукка каршы күрөштү күчөтүү жөнүндө Өкмөткө мыйзам демилгесин киргизди.

«КР ЖКсына өзгөртүүлөрдү жана толуктоолорду киргизүү жөнүндө» КР Мыйзамынын даярдалган долбоорунда төмөнкү мазмундагы ченемди киргизүү сунушталган: Мал уурдоочулук, башкача айтканда малды жашыруун уурдоо олуттуу өлчөмдө, - жазаланат.

Талкуулоо жана чечим чыгаруу үчүн суроолор:

1. Тапшырманы жазалардын шайкеш таблицасын пайдалануу менен чечүү

КАЗУС «№2 МЫЙЗАМ ДОЛБООРУ»

Кыргыз Республикасынын ИИМи мал уурдоочулукка каршы күрөштү күчөтүү жөнүндө Өкмөткө мыйзам демилгесин киргизди.

«КР ЖКсына өзгөртүүлөрдү жана толуктоолорду киргизүү жөнүндө» КР Мыйзам долбоору даярдалган.

Жазалардын шайкеш таблицасын эске алуу менен ченемдерди жана санкцияларды түзгүлө

Талкуулоо жана чечим чыгаруу үчүн суроолор:

1. Тапшырманы жазалардын шайкеш таблицасын пайдалануу менен чечүү

ЖАЗАЛАРДЫ ЖАНА ЖАЗЫК-УКУКТУК ТААСИР ЭТҮҮЛӨРДҮН МАЖБУРЛОО ЧАРАЛАРЫН АТКАРУУЧУ ОРГАНДАР ЖАНА МЕКЕМЕЛЕР

№	Жазалардын жана жазык-укуктук таасир этүүлөрдүн мажбурлоо чаралары	Жазаны аткаруучу органдар жана мекемелер
1.	Жасалган кылмыш жана жорук үчүн дайындалган айып пул түрүндө жаза	Соттолгон адамдын жашаган жери (факт жүзүндө жашаган) же анын мүлкү турган жер боюнча өндүрүштү аткаруучу орган
2.	Алдын алуу менен жүрүм-турумун чектөө түрүндө жашы жете электерге карата коомдук иштер, түзөтүү жумуштары, эркиндигинен чектөө түрүндөгү чаралар жана тарбиялоо мүнөзүндөгү мажбурлоо чаралары.	Соттолгон адамдын жашаган жери боюнча пробацация органдары же соттолгон адамдын аскердик кызматынын орду боюнча командачылыгы
3.	Белгилүү кызмат ордун ээлөө же белгилүү иш менен алектенүү укугунан ажыратуу түрүндө жаза	Соттолгон адамдын жашаган жери боюнча пробацация органдары, жазык-аткаруу системасынын мекемеси, соттолгон адамдын иштеген жери боюнча администрациясы же соттолгон адамдын аскер кызматы боюнча командачылыгы, ошондой эле тиешелүү иштин түрлөрү менен алектенүүгө уруксатты мыйзамга ылайык жокко чыгарууга ыйгарым укуктуу органдар.
4.	Эркиндигинен ажыратуу жана өмүр бою эркиндигинен ажыратуу түрүндө жаза	Жазык-аткаруу системасынын мекемеси
5.	Атайын, аскердик, ардак наамдарынан, класстык чининен, дипломатиялык рангынан, мамлекеттик сыйлыктарынан ажыратуу түрүндө жаза	Ошол наамды, класстык чинди, дипломатиялык рангды жана мамлекеттик сыйлыктарды берген орган
6.	Тартипке салуу аскердик бөлүгүндө кармоо түрүндө жаза	Атайын арналган аскердик бөлүктөр
7.	Аскер кызматчыларына карата камоо түрүндө жаза	Аскердик бөлүктөр
8.	Пробацациялык көзөмөлдү колдонуу менен жазадан бошотулган жана жазаны өтөөдөн мөөнөтүнөн мурда бошотулган жактар Пробацациялык көзөмөлдү колдонуу менен жазадан бошотулган аскер кызматчылары.	Пробацация органынын көзөмөлүндө турат Аскер бөлүктөрүнүн жана мекемелеринин командачылыгынын пробацациялык көзөмөлүндө турат.

9.	Мүлктү конфискациялоо (алып салуу), акча каражаттарын же конфискациялоого жаткан буюмдун ордуна башка мүлктү конфискациялоо, материалдык зыяндын жана моралдык залалдын ордун толтуруу түрүндө жазык-укуктук таасир этүүлөрдүн мажбурлоо чаралары (коопсуздук чаралары), ошондой эле айып пул түрүндө юридикалык жактарга карата жазык-укуктук таасир этүүлөрдүн мажбурлоо чаралары жана материалдык зыяндын жана моралдык залалдын ордун толтуруу түрүндө жаза болуп саналбаган жазык-укуктук таасир этүүлөрдүн мажбурлоо чаралары, жорук жасаган буюмун, куралын жана каражатын конфискациялоо (алып салуу).	Соттолгон адамдын жашаган (факт жүзүндө жашаган) же иштеген, анын мүлкү турган же киреше алган жери боюнча, ошондой эле мүлкү турган же юридикалык жак катталган жер боюнча соттук өндүрүштүк аткаруу органдары.
10.	Юридикалык жакты жоюу, укуктарын чектөө түрүндө юридикалык жактарга карата жазык-укуктук таасир этүүнүн мажбурлоо чаралары	Сот тарабынан дайындалган ыйгарым укуктуу мамлекеттик органдар жана жактар
11.	Алдын алуу менен көзөмөлдүн алдына берүү түрүндө жашы жете электерге карата тарбиялоо мүнөзүндөгү мажбурлоо чаралары	Ата-энелер же аларды алмаштыруучу адамдар, же балдарды коргоо боюнча ыйгарым укуктуу мамлекеттик орган
12.	Медициналык мүнөздөгү мажбурлоо чаралары жана мажбурлап дарылоо	Саламаттык сактоо чөйрөсүндөгү ыйгарым укуктуу орган жана жазык-аткаруу системасынын мекемелери
13.	Жазаны өтөгөндөн кийин Кыргыз Республикасынын чегинен чыгарып жиберүү.	Миграция, улуттук коопсуздук, ички иштер органдары жана чек ара кызматы

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ЖАЗЫК КОДЕКСИНДЕ ЖАНА ЖОРУКТАР ЖӨНҮНДӨ КОДЕКСТЕ КАРАЛГАН ЖАЗЫК-УКУКТУК ТААСИР ЭТҮҮЛӨРДҮН МАЖБУРЛОО ЧАРАЛАРЫН ЖАНА ЖАЗАЛАРДЫ АТКАРУУ БОЮНЧА ЖАЛПЫ ЖОБО

30-БЕРЕНЕ. ЖАЗАНЫ ЖАНА ЖАЗЫКТЫК-УКУКТУК ТААСИР КӨРСӨТҮҮНҮН МАЖБУРЛОО ЧАРАЛАРЫН АТКАРУУЧУ ОРГАНДАР ЖАНА МЕКЕМЕЛЕР

1. Кылмыш же жорук жасаганы үчүн дайындалган айып түрүндөгү жазалар аткаруу өндүрүшүнүн органдары тарабынан соттолгондун жашаган жери (иш жүзүндө жашаган жери) боюнча же анын мүлкү турган жер боюнча аткарылат.
2. Жашы жетелектерге карата коомдук жумуштар, түзөтүү жумуштары, эркиндигин чектөө жана тарбиялык мүнөздөгү мажбурлоо чаралары түрүндөгү эскертүү менен жүрүш-турушун чектөө түрүндөгү жазалар соттолгондун жашаган жери боюнча пробацация органдары же соттолгондун аскер кызматынын жери боюнча командачылык тарабынан аткарылат.
3. Белгилүү бир кызматтарды ээлөө же белгилүү бир иш жүргүзүү укугунан ажыратуу түрүндөгү жазалар соттолгондун жашаган жери боюнча пробацация органдары, соттолгондун иштеген жери боюнча жазык-аткаруу системасынын мекемелери, администрация же соттолгондун аскер кызматынын жери боюнча командачылык, ошондой эле мыйзамдарга ылайык иштин тиешелүү түрлөрүн жүргүзүүгө уруксатты жокко чыгарууга ыйгарым укуктуу органдар тарабынан аткарылат.

Кыргыз Республикасынын
Жазык-аткаруу кодекси

2

30-БЕРЕНЕ. ЖАЗАНЫ ЖАНА ЖАЗЫКТЫК-УКУКТУК ТААСИР КӨРСӨТҮҮНҮН МАЖБУРЛОО ЧАРАЛАРЫН АТКАРУУЧУ ОРГАНДАР ЖАНА МЕКЕМЕЛЕР

4. Эркиндигинен ажыратуу жана өмүр бою эркиндигинен ажыратуу түрүндөгү жазалар жазык-аткаруу системасынын мекемелери тарабынан аткарылат.
5. Атайын, аскердик, ардак наамдардан, класстык ченден, дипломаттык рангдан, мамлекеттик сыйлыктардан ажыратуу түрүндөгү жазалар бул наамды, класстык ченди, дипломаттык рангды же мамлекеттик сыйлыкты ыйгарган орган тарабынан аткарылат.
6. Дисциплинардык аскер бөлүгүндө кармоо түрүндөгү жазалар атайын дайындалган аскер бөлүктөрү тарабынан аткарылат.
7. Аскер кызматчыларына карата камакка алуу түрүндөгү жаза аскер бөлүктөрү тарабынан аткарылат.

Кыргыз Республикасынын
Жазык-аткаруу кодекси

3

30-БЕРЕНЕ. ЖАЗАНЫ ЖАНА ЖАЗЫКТЫК-УКУКТУК ТААСИР КӨРСӨТҮҮНҮН МАЖБУРЛОО ЧАРАЛАРЫН АТКАРУУЧУ ОРГАНДАР ЖАНА МЕКЕМЕЛЕР

8. Пробациялык көзөмөлдү колдонуу менен жазадан бошотулган жана мөөнөтүнөн мурда шарттуу бошотулган адамдар пробация органдарынын көзөмөлү астында, ал эми аскер кызматчылары – аскер бөлүктөрүнүн жана мекемелердин командачылыгынын пробациялык көзөмөлү астында турат.

9. Конфискацияланууга, материалдык чыгымды жана моралдык зыяндын ордун толтурууга жаткан предметтин ордуна мүлктү конфискациялоо (алып коюу), акча каражаттарын же башка мүлктү конфискациялоо түрүндөгү жазыктык-укуктук таасир көрсөтүүнүн мажбурлоо чаралары (коопсуздук чаралары), ошондой эле юридикалык жактарга карата айып түрүндөгү жазыктык-укуктук таасир көрсөтүүнүн мажбурлоочу чаралары, жаза болуп саналбаган, материалдык чыгым менен моралдык зыяндын ордун толтуруу, жорук жасалган буюмду, куралдарды жана каражаттарды конфискациялоо түрүндөгү жазыктык-укуктук таасир көрсөтүүнүн мажбурлоо чаралары соттолгондун жашаган жери (иш жүзүндө жашаган), анын мүлкү же киреше алуучу булагы турган, ошондой эле мүлкү турган же юридикалык жакты каттоо жери боюнча сот өндүрүшүнүн аткаруу органдары тарабынан аткарылат.

10. Укуктарды чектөө, юридикалык жакты жоюу түрүндө юридикалык жактарга карата жазыктык-укуктук таасир көрсөтүүнүн мажбурлоо чаралары сот дайындаган ыйгарым укуктуу мамлекеттик орган же адамдар тарабынан аткарылат.

Кыргыз Республикасынын
Жазык-аткаруу кодекси

4

30-БЕРЕНЕ. ЖАЗАНЫ ЖАНА ЖАЗЫКТЫК-УКУКТУК ТААСИР КӨРСӨТҮҮНҮН МАЖБУРЛОО ЧАРАЛАРЫН АТКАРУУЧУ ОРГАНДАР ЖАНА МЕКЕМЕЛЕР

11. Жашы жетелектерге карата эскертүү менен көзөмөлгө өткөрүп берүү түрүндө тарбиялык мүнөздөгү мажбурлоо чараларын аткаруу ата-энелерге же аларды алмаштыруучу адамдарга, же болбосо балдарды коргоо боюнча ыйгарым укуктуу мамлекеттик органга жүктөлөт.

12. Медициналык мүнөздөгү мажбурлоо чаралары жана мажбурлап дарылоо саламаттык сактоо чөйрөсүндөгү ыйгарым укуктуу орган жана жазык-аткаруу системасынын мекемелери тарабынан аткарылат.

13. Жазаны өтөгөндөн кийин Кыргыз Республикасынын чегинен чыгарып жиберүү миграция, улуттук коопсуздук, ички иштер органдары жана чек ара кызматы тарабынан аткарылат.

Кыргыз Республикасынын
Жазык-аткаруу кодекси

5

31-БЕРЕНЕ. ЖАЗА ЖАНА ЖАЗЫКТЫК-УКУКТУК ТААСИР КӨРСӨТҮҮНҮН БАШКА МАЖБУРЛОО ЧАРАЛАРЫН ӨТӨП ЖАТКАН ЖЕР ЖӨНҮНДӨ КАБАРЛАНДЫРУУ

1. Коомдон бөлөк кармоо менен байланышкан жазаларды, адамды атайын дарылоо мекемесине жайгаштыруу түрүндө медициналык мүнөздөгү мажбурлоо чараларын, атайын мекемеге жайгаштыруу түрүндөгү тарбиялык мүнөздөгү мажбурлоо чарасын аткаруучу органдар жана мекемелер үч жумушчу күндүн ичинде жубайына, анын туугандарынын бирине же болбосо анын мыйзамдуу өкүлүнө соттолгондун жазаны же жазыктык-укуктук таасир көрсөтүүнүн мажбурлоо чараларын өтөөсүнүн башталышы жана жазаны өтөө орду жана алардын укуктары жөнүндө жазуу жүзүндө кабарландыруу жиберүүгө милдеттүү.

2. Чет мамлекеттердин жарандары (букаралар) болуп саналган адамдарга карата ушул берененин 1-бөлүгүндө көрсөтүлгөн органдар жана мекемелер Кыргыз Республикасында аккредитацияланган дипломатиялык же консулдук мекемелерге же алардын кызыкчылыгын коргоону өзүнө алган мамлекеттердин дипломатиялык өкүлчүлүктөрүнө маалымдайт.

Кыргыз Республикасынын
Жазык-аткаруу кодекси

6

10-ГЛАВА. КОШУМЧА ЖАЗАЛАРДЫ АТКАРУУ

65-БЕРЕНЕ. Атайын, аскердик, ардак наамдан, класстык ченден, дипломатиялык рангдан, мамлекеттик сыйлыктардан ажыратуу жөнүндө өкүмдү аткаруу

1. Соттолгонду атайын, аскердик, ардак наамдан, класстык ченден, дипломатиялык рангдан, мамлекеттик сыйлыктардан ажыратуу жөнүндө өкүм чыгарган сот өкүм мыйзамдуу күчүнө киргенден кийин он жумушчу күндүн ичинде анын көчүрмөсүн соттолгонго наам, класстык чен, дипломатиялык ранг, мамлекеттик сыйлык ыйгарган ыйгарым укуктуу органга жиберет.
2. Ыйгарым укуктуу мамлекеттик орган соттолгонду атайын, аскердик, ардак наамдан, класстык ченден, дипломатиялык рангдан, мамлекеттик сыйлыктардан ажыратуу жөнүндө жазууну белгиленген тартипте тиешелүү документтерге киргизет, мамлекеттик сыйлыктарды жана аларга карата документтерди алып коюуну жүргүзөт, ошондой эле аны тиешелүү наамдары, чендери, дипломатиялык рангдары, мамлекеттик сыйлыктары бар адамдар үчүн каралган укуктардан жана жеңилдиктерден ажыратуу чараларын көрөт.
3. Запастагы аскердик кызматкерге карата өкүмдүн көчүрмөсү аткаруу үчүн ал аскердик эсепте турган жери боюнча аскердик комиссариатка жиберилет.
4. Соттолгонго наам, класстык чен, дипломатиялык ранг, мамлекеттик сыйлыктарды ыйгарган ыйгарым укуктуу мамлекеттик орган өкүмдүн көчүрмөсүн алган күндөн тартып бир айдын ичинде өкүм чыгарган сотко анын аткарылганы жөнүндө кабарлайт.

Кыргыз Республикасынын
Жазык-аткаруу кодекси

7

68-БЕРЕНЕ. КЫЛМЫШ ЖАСАГАНЫ ҮЧҮН ДАЙЫНДАЛГАН ЖАЗАСЫН ӨТӨГӨНДӨН КИЙИН СОТТОЛГОНДУ КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ЧЕГИНЕН ТЫШКАРЫ ЧЫГАРЫП ЖИБЕРҮҮ ТАРТИБИ

1. Кыргыз Республикасынын аймагында болуу үчүн мыйзамда белгиленген негиздер болбогондо, чет өлкөлүк жаранды же жарандыгы жок адамды чыгарып жиберүү соттолгонду Кыргыз Республикасынын чектеринен контролдоонуучу чыгаруу жолу менен жүргүзүлөт.
2. Жазаны жана жазыктык-укуктук таасир көрсөтүүнүн мажбурлоо чараларын аткаруучу органдар жана мекемелер жаза өтөгөндөн кийин чыгарып жиберүүгө жаткан адамды жазанын мөөнөтү аяктаганга чейин бир айдан кечиктирбестен миграция, улуттук коопсуздук же ички иштер органдарына, алдыда турган чыгарып жиберүү зарылдыгы жөнүндө кабарландыруу жиберет.
3. Мамлекеттик чек арадан өтүү үчүн зарыл болгон соттолгондун инсандыгын күбөлөндүрүүчү документтерди калыбына келтирүү зарыл болгондо, жазаны жана жазыктык-укуктук таасир көрсөтүүнүн мажбурлоо чараларын аткаруучу органдар же мекемелер алар жарандары (букаралар) болуп саналган, Кыргыз Республикасында аккредитацияланган өлкөлөрдүн дипломатиялык өкүлчүлүктөрүнөн жана консулдук мекемелеринен, ал эми Кыргыз Республикасында аккредитацияланган дипломаттык жана консулдук мекемелери жок өлкөлөрдүн жарандарына (букараларга) карата – алардын кызыкчылыктарын коргоону жүзөгө ашыруучу мамлекеттердин дипломатиялык өкүлчүлүктөрүнөн же аларды коргоону жүзөгө ашыруучу эл аралык органдардан тиешелүү маалыматты суратат.
4. Миграция органдары жазаны аткаруучу органдардан же мекемелерден соттолгонду алдыда күтүлгөн чыгарып жиберүү жөнүндө маалымдама алгандан кийин чек ара кызматынын органдарына тиешелүү кабарландыруу жиберет.

Кыргыз Республикасынын
Жазык-аткаруу кодекси

8

68-БЕРЕНЕ. КЫЛМЫШ ЖАСАГАНЫ ҮЧҮН ДАЙЫНДАЛГАН ЖАЗАСЫН ӨТӨГӨНДӨН КИЙИН СОТТОЛГОНДУ КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ЧЕГИНЕН ТЫШКАРЫ ЧЫГАРЫП ЖИБЕРҮҮ ТАРТИБИ

5. Кыргыз Республикасынын чегинен тышкары чыгарып жиберүү соттолгон адамды чыгаруу пункту катары аныкталган жерге чейин миграция, улуттук коопсуздук, ички иштер органдарынын, чек ара кызматынын кызматкерлеринин коштоо жолу менен жүзөгө ашырылат.
6. Жазаларды жана жазыктык-укуктук таасир көрсөтүүнүн мажбурлоо чараларын аткаруучу органдардын жана мекемелердин, миграция, улуттук коопсуздук, ички иштер органдарынын, чек ара кызматынын соттолгон адамды Кыргыз Республикасынын чегинен тышкары чыгарып жиберүү боюнча өз ара аракеттенүүсүнүн тартиби эл аралык келишимдерде жана мыйзамдарда аныкталат.
7. Чыгарып жиберүү боюнча чыгымдарды соттолгон же болбосо аны Кыргыз Республикасына чакырган адам же юридикалык жак тартат. Чыгымдарды жабуу үчүн жогоруда көрсөтүлгөн адамдардын каражаттары болбогон же жетишсиз болгон учурларда чыгарып жиберүү бюджеттик каражаттардын эсебинен жүзөгө ашырылат.
8. Соттолгондун Кыргыз Республикасынын чегинен тышкары чыгарылганы жөнүндө миграция органдары өкүм чыгарган сотко кабарландыруу жиберет, ошондой эле алар жарандары (букаралар) болуп саналган, Кыргыз Республикасында аккредитацияланган дипломатиялык өкүлчүлүктөрүнө жана консулдук мекемелерине, ал эми Кыргыз Республикасында аккредитацияланган дипломатиялык жана консулдук мекемелери жок өлкөлөрдүн жарандарына (букараларга) карата – алардын кызыкчылыктарын коргоону жүзөгө ашыруучу мамлекеттердин дипломатиялык өкүлчүлүктөрүнө же аларды коргоону жүзөгө ашыруучу эл аралык органдарга кабарландырат.

Кыргыз Республикасынын
Жазык-аткаруу кодекси

9

72-БЕРЕНЕ. БЕЛГИЛҮҮ БИР МӨӨНӨТКӨ ЭРКИНДИГИНЕН АЖЫРАТУУ ЖАНА ӨМҮР БОЮ ЭРКИНДИГИНЕН АЖЫРАТУУ ТҮРҮНДӨГҮ ЖАЗАЛАРДЫ ӨТӨӨЧҮ ЖЕРЛЕР

3. Соттолгонго эркиндигинен ажыратуу түрүндөгү жазаны өтөө үчүн түзөтүү мекемесинин түрүн жана жерин аныктоо ушул Кодекстин 73-беренесинин талаптарына ылайык жазык-аткаруу системасынын мамлекеттик органынын атайын комиссиясынын чечими менен жүзөгө ашырылат.

Жазык-аткаруу системасынын мамлекеттик органынын атайын комиссиясынын курамы жана ишинин тартиби Өкмөт тарабынан аныкталат.

Соттолгонго эркиндигинен ажыратуу түрүндөгү жазаны өтөө үчүн түзөтүү мекемесинин түрүнүн жана жерин аныкталышы боюнча жазык-аткаруу системасынын мамлекеттик органынын атайын комиссиясынын чечимине даттануу мыйзамдарда белгиленген тартипте жүргүзүлөт, бирок анын аткарылышына токтото турбайт.

4. Соттолгонго түзөтүү мекемесинин түрүн жана жаза өтөө жерин аныктоо соттун өкүмүнүн мыйзамдуу күчүнө кириши жөнүндө кабарлоо алгандан кийин жети календардык күндүн ичинде жүргүзүлөт.

**Кыргыз Республикасынын
Жазык-аткаруу кодекси**

10

“СОТТОЛГОНДОРГО ТҮЗӨТҮҮ МЕКЕМЕСИНИН ТҮРҮН ЖАНА ЭРКИНДИГИНЕН АЖЫРАТЫЛГАН ТҮРҮНДӨ ЖАЗА ӨТӨЙ ТУРГАН ЖЕРДИ АНЫКТОО БОЮНЧА КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ЖАЗЫК-АТКАРУУ СИСТЕМАСЫНЫН МАМЛЕКЕТТИК ОРГАНЫНЫН АТАЙЫН КОМИССИЯСЫ ТУУРАЛУУ” ЖОБО

1. Жалпы жоболор

1. Бул жобо Кыргыз Республикасынын Жазык-аткаруу кодексинин талаптарына ылайык Кыргыз Республикасынын жазык-аткаруу системасынын мамлекеттик органынын атайын комиссиясынын (мындан ары – атайын комиссия) ишмердүүлүгүнүн курамын, тартибин жана аларды уюштурууну аныктайт.
2. Атайын комиссия соттолгон адамга эркиндигинен ажыратуу түрүндөгү жазаны өтөөнүн ордун жана түзөтүү мекемесинин түрүн аныктайт.
3. Соттолгон адамга эркиндигинен ажыратуу түрүндөгү жазаны өтөө ордун жана түзөтүү мекемесинин түрүн аныктоо Атайын комиссиянын чечими менен жүзөгө ашырылат.

2. Атайын комиссиянын курамы

4. Соттолгон адамга эркиндигинен ажыратуу түрүндөгү жазаны өтөөнүн ордун жана түзөтүү мекемесинин түрүн аныктоо максатында Кыргыз Республикасынын жазык-аткаруу системасында төмөнкү курамда атайын комиссия түзүлөт:

Комиссиянын төрагасы – ЖАМКнын төрагасынын биринчи орун басары
Комиссиянын мүчөлөрү:

- Башкы ыкчам башкармалыгынын начальниги;
- Тарбиялык иштер боюнча башкармалыктын начальниги;
- Медициналык башкармалыктын начальниги;
- Өкүмдөрдү аткаруу жана атайын эсепке бөлүмүнүн начальниги;
- Катчы;
- Өкүмдөрдү аткаруу жана атайын эсепке алуу бөлүмүнүн улук инспектору;
- зарылчылыгына жараша Атайын комиссияга Кыргыз Республикасынын жазык-аткаруу системасынын башка кызматкерлери тартылат.

3. Соттолгон адамга эркиндигинен ажыратуу түрүндөгү жазаны өтөөнүн ордун жана түзөтүү мекемесинин түрүн аныктоонун тартиби

5. Соттун чечиминин мыйзамдык күчүнө киргендиги тууралуу кабарламаны алгандан кийин, тергөө жайлары эркиндигинен ажыратуу түрүндөгү жазаны өтөөнүн ордун жана түзөтүү мекемесинин түрүн аныктоо керек болгон соттолгон адамдардын тизмесин түзөт жана Бишкек шаарындагы тергөө жайларына этап менен жөнөтөт. Соттолгон адам Бишкек шаарындагы 1-тергөө жайына келип түшкөндө Бишкек шаарындагы 1-тергөө жайынын Атайын бөлүмү (бөлүгү) соттолгондордун тизмелерин жалпылагандан кийин ушул Жобого тиркелген №1 формага ылайык тизмени Атайын комиссияга кароого өткөрүп берет.
6. Атайын комиссия мурда соттолгондугун, соттолгон адамдын инсандыгын, ден соолугунун абалын, психологиялык сыйышуулугун эсепке алып жеке коопсуздугун камсыз кылуу зарылдыгын эске алуу менен соттолгон адамга эркиндигинен ажыратуу түрүндөгү жазаны өтөөнүн ордун жана түзөтүү мекемесинин түрүн аныктоону жүзөгө ашырат.

Атайын комиссия жумасына бир жолу түздөн-түз 1-ТЖда өзүнүн отурумун өткөрүп турат.

7. Комиссиянын чечими протокол менен таризделет жана ушул Жобого тиркелген №1 формага ылайык Атайын комиссиянын төрагасы тарабынан бекитилген эркиндигинен ажыратуу түрүндөгү жазаны өтөөнүн ордун жана түзөтүү мекемесинин түрүн аныктоо боюнча корутунду түзүлөт.
8. Бекитилген корутундунун негизинде ЖАМКнын өкүмдөрдү аткаруу жана атайын эсепке алуу боюнча бөлүмү тарабынан ушул Жобого тиркелген №3 формага ылайык түзөтүү мекемелерине соттолгон адамдарды этап менен жөнөтүүгө наряд жазылат.

4. Соттолгон адамдарга түзөтүү мекемелерин өзгөртүүнүн тартиби

9. Түзөтүү мекемесинин түрүн өзгөртүү түзөтүү мекемесинин комиссиясынын чечиминин негизинде Жазык-аткаруу системасынын мамлекеттик органынын атайын комиссиясынын чечими менен жүргүзүлөт.

Түзөтүү мекемесинин түрүн өзгөртүүгө тиешелүү соттолгон адамдын материалдарын даярдоо максатында Кыргыз Республикасынын жазык-аткаруу системасынын түзөтүү мекемесинин комиссиясы түзүлөт, анын тартиби жана курамы Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнө караштуу Жазаларды аткаруунун мамлекеттик кызматынын төрагасынын чечими менен бекитилет.

Кыргыз Республикасынын жазык-аткаруу системасынын түзөтүү мекемесинин комиссиясы.

Жазык-аткаруу системасынын түзөтүү мекемесинин комиссиясы соттолгон адамга карата түзөтүү мекемесинин түрүн өзгөртүү үчүн тиешелүү материалдарды даярдайт жана Атайын комиссияга кароого жөнөтөт.

Атайын комиссиянын отурумуна чейин түзөтүү мекемесинин түрү өзгөрүлө турган соттолгон адамдын өздүк иши изилденет.

Атайын комиссия топтолгон материалдарды карайт жана тиешелүү чечим кабыл алат. Соттолгон адамдардын жаза өтөй турган жерлерин жана түзөтүү мекемелеринин түрлөрүн аныктоо Атайын комиссия тарабынан айына бир жолу КР ЖАСынын мекемесине баруу жолу менен же онлайн режиминде аралыктан жүзөгө ашырылат.

Мыйзамдуулук бузулган учурда Атайын комиссия Түзөтүү мекемелеринин комиссияларынын чечимин жокко чыгарууга жана жаңы чечим кабыл алууга укуктуу.

10. ЖАМКнын өкүмдөрдү аткаруу жана атайын эсепке алуу боюнча түзүмдүк бөлүмдөрүнүн кабыл алган чечимдеринин негизинде түзөтүү мекемелерине соттолгон адамдарды этабы менен жөнөтүүгө наряд жазылат.

Эскертүү: Кыргыз Республикасынын жазык-аткаруу системасынын мамлекеттик органынын Атайын комиссиясынын төрагасы же мүчөлөрү жок болгон учурда, орун басарлар же функционалдык милдеттенмелерге ылайык көрсөтүлгөн адам алардын ордун алмаштырат.

БААЛОО БАРАГЫ

Датасы: _____

Темасы: _____

1. Өткөрүлгөн сабактар пайдалуу болдубу?

- 1 _____ (жок)
- 2 _____ (бир аз пайдалуу)
- 3 _____ (ооба)
- 4 _____ (абдан пайдалуу)

2. Сиз өткөрүлгөн семинардын максаттарына канчалык ийгиликтүү жетиштиңиз?

- 1 _____ (жетишкен жокмун)
- 2 _____ (бир аз жетиштим)
- 3 _____ (жетиштим)
- 4 _____ (ийгиликтүү жетиштим)

3. Семинарда пайдаланылган тренингдин методдорун Сиз кандай баалайсыз?

- 1 _____ (натыйжасыз катары)
- 2 _____ (жаман эмес)
- 3 _____ (жакшы)
- 4 _____ (мыкты)

4. Сиз үчүн кайсы сессия, тема, суроо кыйын болду жана эмне себептен?

_____

5. Сиз үчүн кайсы сессия, тема, суроо кызыктуу болду жана эмне себептен?

_____

6. Семинарды өткөрүүнүн уюштуруу учурлары жөнүндө Сиздин пикириңиз?

_____

7. Семинардын уюштуруучуларына келечектеги ишине сиздин каалооңуз.

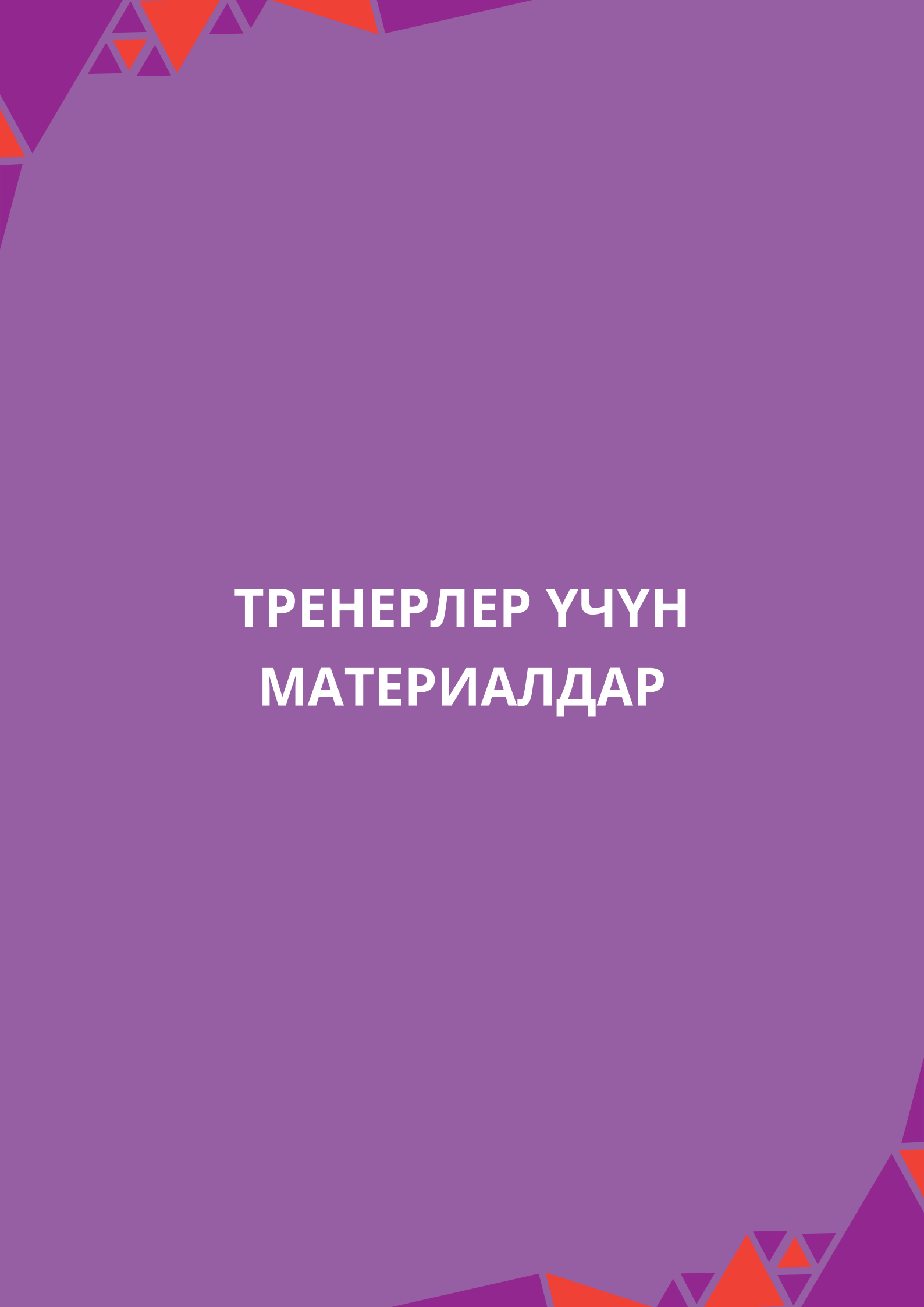
_____

8. Сиз кандай кошумча жардамга муктажсыз?

_____

9. Башка түшүндүрмөлөр

ТРЕНЕРЛЕР ҮЧҮН МАТЕРИАЛДАР

2017-Ж. КР ЖК БОЮНЧА ЖАЗАЛАРДЫН ЖАҢЫ СИСТЕМАСЫ ТЕМАСЫ БОЮНЧА ТРЕНИНГГЕ МИНИ-ЛЕКЦИЯ

№1 СЕССИЯ ЖАЗЫК ЖАЗАСЫ ТҮШҮНҮГҮ

**Тренердин милдети: жаза түшүнүгүн 1997-ж. жана 2017-ж. боюнча талдоонун негизинде бул түшүнүктү чечмелөөдө мыйзамдык мамилени аныктоо.
2017-ж. КР ЖК**

63-берене. Кылмыш үчүн жаза түшүнүгү жана анын максаттары

1. Кылмыш үчүн жаза кылмыш жасаганына күнөөлүү деп таанылган адамга карата соттун өкүмү боюнча колдонулуучу жазык-укуктук таасир этүүнүн мажбурлоочу чараларынын бири болуп саналат жана соттолгондун ушул Кодексте каралган укуктарын жана эркиндигин чектөөнү жана ага белгилүү бир милдеттерди жүктөөнү билдирет.
2. Адамды жазалоонун максаты болуп күнөөлүүнү түзөтүү жана ресоциалдаштыруу, жаңы кылмыштарды жасоонун алдын алуу, социалдык адилеттүүлүктү калыбына келтирүү саналат.

1997-ж. КР ЖК

41-берене. Жазанын түшүнүгү жана максаттары

- (1) Жаза бул кылмыш жасоодо күнөөлүү деп табылган адамга карата мамлекеттин атынан соттун өкүмү боюнча колдонулуучу жана соттолгонду укуктарынан жана эркиндиктеринен ажыратууну же чектөөнү билдирген мажбурлоо чарасы болуп эсептелет.
- (2) Жаза социалдык адилеттикти калыбына келтирүү, соттолгондорду оң жолго салуу, ошондой эле соттолгондор тарабынан да, башка адамдар тарабынан да башка кылмыштардын жасалышынын алдын алуу максаттарында колдонулат.
- (3) Жаза адамды азапка салуу же анын кадыр-баркын кемсинтүү максатын көздөбөйт.

Талкуулоо жана чечим чыгаруу үчүн суроолор:

1. Силер эки Жазык кодексиндеги жаза түшүнүгүнүн мыйзамдык аныктамаларынан кандай айырмачылыктарды байкадыңар?

Тыянактар

1. Жазалоочу чаралардан четтөө.
2. Жазык-укуктук таасир этүүнүн мажбурлоо чараларанынын түрлөрүнүн бири.
3. Соттолгон адамдын турмушка аралашуусу боюнча иш-чараларды өткөрүүгө мамлекеттин даярдыгы

№2 СЕССИЯ

Мини-лекциянын алдында лектор угуучулардын билимин аныктоо боюнча суроолорду түзөт жана аны флипчартка жазат.

Аудиторияга суроолор:

1. Жазык жазасынын системасы жөнүндө силер эмне билесиңер? (флипчарт)
2. Өз практикаңарда силер системага канчалык деңгээлде көп кайрыласыңар? (диалог)

Лектор мини-лекцияга өз алдынча жоболордун бетачары менен өтөт.

МИНИ-ЛЕКЦИЯ – 15-20 мүн.

Жазык мыйзамы менен корголгон коомдук мамилелердин ар түрдүүлүгү, ошондой эле кылмышкердин инсандыгынын өзгөчөлүктөрүн, жазаларды жекелештирүүнүн зарылдыгын шарттайт.

№4 СЛАЙД

7-берене. Жазык жоопкерчилигин жана жазаны жекелештирүү принциби
Жазык жоопкерчилигине тартуу жана жазаны дайындоо жөнүндө маселени чечүүдө сот жасалган кылмыштын мүнөзүн жана оордугунун даражасын, жасалгандардын жүйөлөрүн жана максаттарын, күнөөлүүнүн инсандыгын, келтирилген зыяндын өлчөмүн, жазаны оордотуучу жана жеңилдетүүчү жагдайларды, жабырлануучунун пикирин эске алууга жана өкүмдө тандалган жаза чарасын жүйөлөштүрүүгө тийиш.

Бул мыйзам чыгаруучу айыпталуучуга таасир этүүнүн оордугунун даражасы боюнча жазалардын ар кандай түрлөрүн белгилеши керектигин шарттайт.

Бул жаза бардык укук системаларында салттуу түрдө жазык системасы деп аталган бир тизмени түзөт.

Жазалардын системасын өнүктүрүү кылмышкерге таасир этүүнүн жаңы түрлөрүн издөөнүн туруктуу процесси жөнүндө күбөлөндүрөт. Бул процесстин өнүгүшүнүн тарыхы жазалардын дайыма катуулашы, алардын жазалоочу таасирлерин күчөтүү, же тескерисинче жазалардын гумандашуу мезгилинин келиши жөнүндө айтып турат.

Жазанын өнүгүү процессинин өзү жазалардын дайыма тандалышы же ылганышы жөнүндө күбөлөндүрөт. Бир коомдо алардын катаалдык, экинчисинде алардын жумшактык күчүнөн баш тартышкан.

Азыркы учурда биздин жазык мыйзам жаза системасы деп аталган катуу, иерархиялык туруктуу түзүмдү түзөт.

Жазык укугу илиминде жаза системасы түшүнүгүнө төмөнкүдөй аныктама берилет.

5-СЛАЙД

Жаза системасы жазык мыйзамы менен белгиленген сот үчүн талаптуу милдеттүү жана алардын функционалдык арналыштарына, ошондой эле салыштырмалуу оордугунун мүнөзүнө жараша белгилүү иерархиялык ырааттуулукта жайгаштырылган жазалардын түрлөрүнүн бүтүн жана толук тизмеси.

6-СЛАЙД

Бирок жазалоо системасынын жабык мүнөздө болушу принциби өтө маанилүү. Маанилүүлүгү – жазалардын толук тизмеси – терминде.

Жазалоонун иштеп жаткан системасы жазалоонун белгилүү бир тартипте болушун шарттайт.

Мындай тартиби теориялык гана эмес, практикалык мүнөзгө да ээ. Жазалар «жеңил-ирээктен катуураакка карай» принциби боюнча жайгаштырылган.

Албетте мунун дагы өз көйгөйлөрү бар. Алар төмөнкүдөй:

Системада тизмеленген жазалар бири-биринен оордугу жагынан бир кадам айырмаланып, ич ара ошондой кадамды сактоого тийиш.

Бул идеалдуу шарттарда!!!

Идеалдуу системаны түзүү жөн эле мүмкүн эмес. Андыктан биздин мыйзамда жазалардын олуттуу саны жеткиликтүү. Кыйшык жана диспропорциялар толук мүмкүн. Бул бүгүнкү күндө колдонуудагы жазык кодексинде орун алган.

Ал эмне менен чагылдырылат?

Түзүүдө, маселен, ЖКнын беренелеринин санкцияларында жазаларды эркин тандоо процесси жүрөт. Оордук даражасы боюнча эмес, өз ара мамилеге карата, кандайдыр-бир турмуштук тажрыйба көрсөткөндөй (эгер ал бар болсо жакшы) жүрөт.

7-СЛАЙД

Мисалы, мындай жаза менен санкция учурайт:

174-берене. Мүлктү атайылап жок кылуу же зыянга учуратуу

(1) Башканын мүлкүнө олуттуу зыян келтирүү менен аны атайылап жок кылганда же зыянга учуратканда –

үч эселенген айып же эсептик көрсөткүчтүн жүз өлчөмүнөн эки жүз өлчөмүнө чейин айып салынат, эки жылга чейинки мөөнөткө түзөтүү жумуштарына жазаланат.

(2) Ошол эле жосундар:

1) өрттөө аркылуу;

2) башка жалпыга коркунучтуу ыкма менен;

3) оор кесепеттерге алып келүү менен жасалганда –

эки жылдан жети жылга чейинки мөөнөткө эркиндигинен ажыратууга жазаланат.

(КР 2007-жылдын 25-июнундагы №91 мыйзамынын редакциясына ылайык)

8-СЛАЙД

Жаза системасына кайрылабыз.

42-берене. Жазанын түрлөрү

(1) Кылмыш жасаган адамдарга карата жазанын төмөндөгүдөй негизги түрлөрү колдонулушу мүмкүн:

1) коомдук жумуштарга тартуу;

2) айып;

3) үч эселенген айып;

4) белгилүү кызматтарды ээлөө же белгилүү иш менен алектенүү укугунан ажыратуу;

5) зыяндын ордун толтуруп берүү менен эл алдында кечирим суроо;

6) түзөтүү жумуштары;

7) эркиндигин чектөө;

8) тартиптик аскер бөлүгүндө кармоо;

9) эркиндигинен ажыратуу;

10) өмүр бою эркиндигинен ажыратуу.

9-СЛАЙД

Тыянак: санкциялардын өзүндө жазалардын баш аламандыгына орун берилген. Көйгөйлөр:

1. акыйкат жаза дайындоо;

2. жазаларды жекелештирүү принцибин ишке ашыруу;

3. укук колдонуу көйгөйү, жазанын тигил же бул түрүн тандоо процессинде.

Жыйынтык чыгаруу:

Тыянактар:

1. жаза системасына түшүнүк берилет: жаза системасы – бул катуулук даражасы боюнча белгилүү ырааттуулукта жайгаштырылган жазык жазаларынын түрлөрүнүн толук тизмеси.

2. жаза системасынын белгилери аныкталган:

- А) мыйзамда жазанын ар кандай түрлөрүн бекемдөө;
- Б) жазык мыйзамында жазалардын толук аныкталгандыгы «*nullum crimen, nulla poena sine lege*» («кылмыш жок болсо, мыйзамда ал жөнүндө көрсөтүүсүз жаза жок») классикалык принцибине дал келтирүү.
- В) жазалардын иретке салынгандыгы: жазалардын бардык түрлөрү “жазалардын тепкичтерин” түзүү менен «жеңилерээктен катуураакка карай» принцибине ылайык жайгаштырылган;
- Г) сот үчүн милдеттүүлүк. Сот үчүн милдеттүү болуп, мыйзамда белгиленген жазалардын түрлөрүнүн толук тизмеси дагы, мыйзамда белгиленген жазалардын өз алдынча түрлөрүнүн катуулук даражасындагы катыш, ошондой эле алардын чектери, жазанын шарттары жана тартиби ж.б. дагы саналат.
- Д) жазалар өз ара белгилүү аралыкты кармашы керек.

Бул өтө татаал көйгөй: алардын ортосундагы катуулук даражасынын айырмасын аныктоо. Бул катуулукту аныктоо абдан кыйын.

Жаңы кодексте мындай иш жасалган жана катуулукту аныктоонун негизинде жазык жазасын колдонууда жарандардын укуктарын жана эркиндиктерин чектөөнүн даражасы жатат.

Бул жөнүндө биз башка сессияда сөз кылабыз.

№3 СЕССИЯ

Жаңы ЖК боюнча жаза системасында жазык жазаларын өнүктүрүү жана орнотуу.

Мини-лекция – 15 мүн.

11-СЛАЙД

Жаңы ЖКда жаза системасы жазалардын төмөнкү түрлөрүнөн турат:

1) коомдон бөлүүгө байланышпаган:

а) коомдук иштер;

б) белгилүү кызматты ээлөө же белгилүү ишмердүүлүк менен алектенүү укугунан ажыратуу;

в) түзөтүү жумуштары;

г) айып пул.

2) коомдон бөлүүгө байланыштуу:

а) тартипке салуу, аскердик бөлүгүндө кармоо;

б) белгилүү мөөнөткө эркиндигинен ажыратуу;

өмүр бою эркиндигинен ажыратуу.

Тыянактар

1. Коомдон бөлүүгө байланышкан жана байланышпаган жазаларды так бөлүштүрүү берилет.

Жазаларды башка өлкөлөрдүн жазаларына салыштырууда этият болуш керек, анткени алар бир учурда жаза катары, ал эми экинчи учурларда – таасир этүүнүн же коопсуздук чараларынын башка чаралары катары каралат.

Бир эле жазаны аныктоого ар кандай мамиле. Ошентип, мисалы, Польшада эркиндигинен ажыратуу катары жаза жана өз алдынча 25 жыл эркиндигинен ажыратуу жазасы бар. Биздин кодексте эркиндигинен ажыратуу жана өз алдынча эркиндигинен өмүр бою ажыратуу бар.

Азыркы учурда дүйнө жүзүндө жазалардын жалпы кабыл алынган эки түрү колдонулат – эркиндигинен ажыратуу жана айып пул. Алар өлкөлөрдүн бардык ЖКсында бар. Ата мекендик сот практикасы эркиндигинен ажыратуу, андан кийин айып пул салуу

бир кыйла көп пайдаланылганын күбөлөндүрөт. Жазалардын калган түрлөрү аз колдонулат. Ал эми бул жаза системаларынын туруксуздугунун көрсөткүчү.

Жаза системасы кенемтесиз болушу керек, башкача айтканда жазанын ар кандай түрлөрүн камтышы керек, бирок алардын саны көп болбошу керек жана аларды эки тараптуу кайталабоосу керек.

Жазалардын калган түрлөрүн тандоо же тануу көп факторлорго жараша болот: тарыхый (үч кат айып), социалдык-саясий түзүлүшү ж.б.

Ошондуктан жаза системасын ылайыкташтыруу боюнча мыйзамдык иш абдан маанилүү.

Мисалы, өзүнүн социалдык милдетин (кара: 46-1-б. Зыяндын ордун толтуруу менен эл алдында кечирим суроо) жоготкон жазаларды алып салуу керек жана тескерисинче акырында жазанын максатына жетүү керек болгондорду кошуу керек.

Дүйнөлүк масштабда болуп жаткан прогресстин натыйжасында жалпы картина дайыма өзгөрүп турат.

Адам укуктары жана таасир этүүнүн натыйжалуу чараларын издөө жаатында эл аралык стнадарттарды ырастоо процесси жүрүп жатат.

- Өлүм жазасын жайылтуунун тарыхын өнүктүрүү жөнүндө жобо менен таанышуу
- Я. Гилинскийдин «Жаза: криминологиялык мамиле» макаласы менен таанышуу

Өлүм жазасын, уруп-согуп жазалоону, мүлкүн жалпы конфискациялоону алып салуу процесси ушундай болгон. Каторга жумуштары системадан чыгарып салынган.

Көрүнүп тургандай биринчи кезекте гумандуулукка каршы жазалардан баш тартуу процесси байкалат.

Бирок аларды колдонуунун күчү натыйжасыз болуп калган жазалардан баш тартылган учурлар дагы бар: кызматынан бошотуу, эл алдында уяткаруу, сүргүнгө айдоо, айдап жиберүү ж.б.

Экинчи жагынан коомдук иштер сыяктуу жазанын жаңы түрлөрү жайылтылууда.

Европа мамлекеттеринде дем алыш күндөрү камоо, толук эмес камоо, эркиндигинен чектөө сыяктуу жазалар жайылтылууда.

12-СЛАЙД

Тыянак: жаңы ЖКнын системасынан алып салынган жазалар

1. Үч кат айып, зыяндын ордун толтуруп, эл алдында кечирим суроо жок;
2. Эркиндигинен чектөө Жоруктар жөнүндө кодекске жаза катары которулду.

№4 СЕССИЯ

Жаңы ЖКдагы жазаларды жиктөө

Мини-лекция – 10 мүн.

Жазык жазаларынын өзгөчөлүктөрүнүн ар түрдүүлүгү аларды ар түрдүү негиздерге жиктөөгө мүмкүндүк түзөт. Жазык-укуктук мамиледе бир кыйла маанилүү болуп, ЖКда камтылган критерийлер саналат, анда жазаларды түрлөргө бөлүү үчүн үч негиз түз караштырылган:

- алардын катуулук даражасы боюнча;
- алардын потенциалдуу мүмкүнчүлүктөрү боюнча;
- алардын аткарган жүгү жана жазанын максатын ишке ашыруудагы ролу боюнча.

Аларда камтылган ажыратуунун жана чектөөнүн катуулук даражасы боюнча жазалардын бардык 7 түрү айырмаланат: берилген критерийлерге ылайык алардын ар бири системада мыйзам тарабынан аныкталган орундарды ээлешет.

Потенциалдуу мүмкүнчүлүктөрүнө жараша мыйзамда каралган жазалардын бардык түрлөрү үч топко бөлүнөт: бири негизги катары гана колдонулушу мүмкүн, экинчиси –

кошумча катары гана, үчүнчүсү негизги катары дагы кошумча катары дагы – аралаш типтеги же универсалдуу деп аталган жазалар колдонулушу мүмкүн.

Жазалардын максаттарын ишке ашырууда алардын ролдору жана жазалардын аткарылган конкреттүү түрлөрүнүн жүгүнө жараша жазанын алдында турган максатты ишке ашыруудагы башкы (негизги) ролду аткаруучу – негизги жана ошол максаттарды ишке ашыруудагы көмөкчү (кошумча) ролду аткаруучу – кошумча жазалар айырмаланат.

Тыянактар

1. Жазанын негизги түрүнө төмөнкүлөр кирет: а) коомдук жумуштар; б) белгилүү кызматты ээлөө же белгилүү ишмердүүлүк менен алектенүү укугунан ажыратуу; в) түзөтүү жумуштары; г) айып пул; а) тартипке салуу аскердик бөлүгүндө кармоо; б) белгилүү мөөнөткө эркиндигинен ажыратуу; в) өмүр бою эркиндигинен ажыратуу.

2. Кошумча жазаларга төмөнкүлөр кирет: атайын, аскердик, ардак наамдарынан, дипломатиялык рангынан же класстык чининен ажыратуу; мамлекеттик сыйлыктарынан ажыратуу.

3. Аралаш жазаларга төмөнкүлөр кирет: айып пул жана белгилүү кызматты ээлөө же белгилүү ишмердүүлүк менен алектенүү укугунан ажыратуу.

№5 СЕССИЯ

Жазык жаза системасында жазалардын өз ара катыштыгы тууралуу.

Киришүү бөлүгү:

1. Жаңы Жазык кодексин даярдоодо санкцияларды түзүү процессинде олуттуу өзгөртүү киргизүүгө мүмкүндүк түзгөн жазык-укуктук ченемдердин, механизмдердин санкцияларын түзүү бөлүгүнө жазык укугунун принциптерин ишке ашыруу механизмдерин түзүү аракети жасалган.

Санкцияларды түзүүнүн негизине төмөнкү жоболор коюлган:

1. негиздүүлүк принцибинен улам, жеңилдетүүчү жагдайлар эске алынган (кылмыш жасоо ыкмасы, залалдын оордугу, мотивация ж.б.);

2. максатка ылайыктуулук принцибинен улам альтернативдүү жаза караштырылган, бирок бул кылмыштын конкреттүү курамына ылайыктуу;

3. гуманизм принцибинен улам салыштырмалуу белгиленген санкциялар караштырылган;

4. жазык-укуктук санкциялардын системасын ылайыктуу мыйзамдык-техникалык куруу принцибинен улам жазаларды дал келтирүү таблицасы иштелип чыккан. Биринчи үч позицияга карата, алар мыйзам жаратуу процессинде белгилүү, түшүнүктүү жана толук колдонулат. Төртүнчүгө карата жазык кодексине тиркеме катары сунушталган таблица алардын бири-бирине өз ара катышы боюнча, жазаларды таразалоо деп аталгандарды так аныктоого мүмкүндүк түзөт.

Таблицаны түзүүнүн негизинде жазаларды категориялаштыруу жатат. Бул эмнени түшүндүрөт? Так белгиленген мөөнөтү бар жаза биз тараптан категорияга бөлүндү.

Эркиндигинен ажыратуу түрүндөгү жазанын мисалында карап көрөлү. Ошентип, ЖК долбоорунда эркиндигинен ажыратуунун төмөнкү мөөнөттөрүн белгилөө болжолдонууда: минималдык – 6 ай, максималдуу – 15 жыл, ал эми кылмыштардын жыйындысы боюнча – 20 жыл. Ошону менен бирге ырайым кылууда 20 жыл эркиндигинен ажыратууну өтөгөндөн кийин шарттуу мөөнөтүнөн мурда бошотууну колдонуу мүмкүндүгүндө өмүр бою эркиндигинен ажыратуу калып калууда.

Жаңы Жазык кодексинин долбоорунда эркиндигинен ажыратуу түрүндө жазанын градациясы төмөнкү түрдө көрүнөт. Эркиндигинен ажыратуу жазанын мөөнөтү боюнча

алты категорияга бөлүнөт:

- 1) биринчи категориядагы эркиндигинен ажыратуу – эки жыл алты айдан көп эмес;
- 2) экинчи категориядагы эркиндигинен ажыратуу – эки жыл алты айдан көбүрөөк, бирок беш жылдан көп эмес;
- 3) үчүнчү категориядагы эркиндигинен ажыратуу – беш жылдан көбүрөөк, бирок жети жыл алты айдан көп эмес;
- 4) төртүнчү категориядагы эркиндигинен ажыратуу – жети жыл алты айдан көбүрөөк, бирок он жылдан көп эмес;
- 5) бешинчи категориядагы эркиндигинен ажыратуу – он жылдан көбүрөөк, бирок он эки жыл алты айдан көп эмес;
- 6) алтынчы категориядагы эркиндигинен ажыратуу – он эки жыл алты айдан көбүрөөк, бирок он беш жылдан көп эмес;

Болжолдуу ушундай ыкма менен категорияларга бөлүндү: коомдук иштер (5 категория); түзөтүү жумуштары (3 категория); айып пул (чоңдор үчүн 8 категория жана жашы жете электер үчүн 5 категория). Белгилүү кызматты ээлөө же белгилүү ишмердүүлүк менен алектенүү укугунан ажыратуу, үч кат айып, тартипке салуу аскердик бөлүгүндө кармоо, өмүр бою эркиндигинен ажыратуу түрүндө жазалардын категориялары жок. Жазаларды категориялаштырууну киргизүү жаза дайындоодо соттор тарабынан ар кандай кыянаттык кылуу учурларын кыскартууга мүмкүндүк түзөт. Ошону менен бирге соттор үчүн жеңилдетүүчү жана оорлотуучу жагдайларды эске алуу менен жазаны тандоодо конкреттүү категориянын чегинде тандоо укугу калат. Жазаларды жекелештирүү принциби мында бир градациянын алкагында ишке ашырылат.

Киргизилген жазаларды категориязациялоо “Жазаларды дал келтирүү таблицасын” түзүүнүн негизинде жатат. Таблицада жазанын кайсы категориясы жазанын башка категориясына дал келе тургандыгы бекемделген. Ошентип, мисалы, айып пулдун 6-категориясы эркиндигинен ажыратуунун 2-категориясына дал келет, же коомдук жумуштун 1-категориясы айып пулдун 1-категориясына дал келет. Кошумча жазаларга салыштырмалуу маселе дагы ушуга окшош чечилген. Алар дагы дал келтирүү таблицасында камтылган. Ошентип, өлкөнүн жазык мыйзамын реформалоо төмөнкү милдеттерди чечүүгө мүмкүндүк түзөт:

1. Мыйзам чыгаруу органы ЖКнын беренелеринин санкцияларын түзүү процессинде “Жазаларды дал келтирүү таблицасын” пеналдаштыруу негизи катары пайдалана алат.
2. Соттор тарабынан санкцияларды бир түрдүү колдонуу камсыз кылынат.
3. Кеңири соттук кароо ыктыяры кыскарат.
4. Жаза дайындоо процессинин коррупциялык түзүүчүсү алып салынат.
5. Жазык укугунун принцибин ишке ашыруу механизми жайылтылган.

Милдеттерди чечүү:

№1 тапшырма

Кыргыз Республикасынын ИИМи Өкмөткө мал уурдоого каршы күрөшүүнү күчөтүү жөнүндө мыйзам демилгеси менен кирген.

«КР ЖКсына өзгөртүүлөрдү жана толуктоолорду киргизүү жөнүндө» даярдалган КР Мыйзамынын долбооруна төмөнкү мазмундагы ченемди киргизүү сунушталган:

Мал уурдоо, башкача айтканда олуттуу өлчөмдө малды жашырын уурдоо –
... жазаланат.

№2 тапшырма

Кыргыз Республикасынын ИИМи Өкмөткө мал уурдоого каршы күрөшүүнү күчөтүү жөнүндө мыйзам демилгеси менен кирген.

«КР ЖКсына өзгөртүүлөрдү жана толуктоолорду киргизүү жөнүндө» КР Мыйзамынын долбоору даярдалган.

Ченемди жана жазаларды дал келтирүү таблицасын эске алуу менен санкцияларды түзгүлө.

Эки топтун өткөрүлгөн бетачарларынын иши жана Жазаларды дал келтирүү таблицасынын маанилүүлүгү тууралуу тыянак аяктоодо.

Тиркеме

Адабияттар:

1. Я. Гилинский «Жаза: криминологиялык мамиле»
2. Л. Сыдыкова «Кыргыз Республикасында өткөрүлгөн жазык мыйзамдарын реформалоонун алкагында жазык-укуктук санкцияларды түзүүгө жаңы мамилелер»

КР ЖКДА (2017 -Ж.) ЖАНА КР ЖКДА (1997-Ж.) «ЖАЗА» ТҮШҮНҮГҮ

41-берене. Жазанын түшүнүгү жана максаттары

(1) Жаза бул кылмыш жасоодо күнөөлүү деп табылган адамга карата мамлекеттин атынан соттун өкүмү боюнча колдонулуучу жана соттолгонду укуктарынан жана эркиндиктеринен ажыратууну же чектөөнү билдирген мажбурлоо чарасы болуп эсептелет.

(2) Жаза социалдык адилеттикти калыбына келтирүү, соттолгондорду оң жолго салуу, ошондой эле соттолгондор тарабынан да, башка адамдар тарабынан да башка кылмыштардын жасалышынын алдын алуу максаттарында колдонулат.

(3) Жаза адамды азапка салуу же анын кадыр-баркын кемсинтүү максатын көздөбөйт.

63-берене. Кылмыш үчүн жаза түшүнүгү жана анын максаттары

1. Кылмыш үчүн жаза кылмыш жасаганына күнөөлүү деп таанылган адамга карата соттун өкүмү боюнча колдонулуучу жазык-укуктук таасир этүүнүн мажбурлоочу чараларынын бири болуп саналат жана соттолгондун ушул Кодексте каралган укуктарын жана эркиндигин чектөөнү жана ага белгилүү бир милдеттерди жүктөөнү билдирет.

2. Адамды жазалоонун максаты болуп күнөөлүүнү түзөтүү жана ресоциалдаштыруу, жаңы кылмыштарды жасоонун алдын алуу, социалдык адилеттүүлүктү калыбына келтирүү саналат.

Талкуулоо жана чечим чыгаруу үчүн суроолор:

1. “Жаза” түшүнүгүн/терминди салыштырып талдоону жүргүзүү, жаңы КР ЖКны иштеп чыгууда негиз кылып алынган терминдин маңызын түшүнүүдө философияны жана мамилени баяндоо.
2. 1997-ж. ЖК жана 2017-ж. ЖК боюнча жаза түшүнүгүн талдоонун негизинде бул түшүнүктү чечмелөөдө мыйзамдык мамилени аныктагыла.

ТРЕНЕРЛЕР ҮЧҮН ТРЕНИНГ

«КЫРГЫЗСТАНДА ЖАЗАНЫН ЖАҢЫ СИСТЕМАСЫ»

Максаты:

Жаңы жаза системасы жөнүндө катышуучулардын билимин жакшыртуу

КАРОО ЖАНА ҮЙРӨНҮҮ ҮЧҮН МАСЕЛЕЛЕР:

- 2017-жылдагы КР ЖК боюнча жазанын жаңы системасы.
- ЖКда (КР ЖАК) каралган жазаларды аткаруу боюнча жалпы жоболор.

ЖАЗАЛАР ЖӨНҮНДӨ АФОРИЗМДЕР

Акылдуу – жорук жасалгандыгы үчүн эмес, анын мындан ары жасалбашы үчүн жазалайт.
Платон

Көк чыбыкка татыктуу адамды камчы менен жазалаба.
Гораций (Квинт Гораций Флакк)

Жорук жасагандыгы үчүн гана эмес, ниет кылгандыгы үчүн дагы жазала.
Периандр

Кээде жазаланганда ырайымдуулук кандай болсо, ырайым кылганда катаалдык ошондой болот.
Аврелий Августин («Августин блаженный»)

Жазаланбай калуудан өткөн азаптуу жаза жок.
Рюноскэ Акутагава

Жаза жорукка караганда жийиркенүүдөн артык сезим туудурбашы керек.
Карл Маркс

Жазанын максаты – кек алуу эмес, а түзөтүү.
Александр Николаевич Радищев

Ар бир тартипсиздиктин себебине терең үңүлүп көрсөңөр, ал жазанын начардыгынан эмес, кылмыштын жазаланбай калгандыгынан келип чыкканын көрөсүңөр.
Шарль Луи Монтескье

Айыпсызды жазалагандан көрө, кара санатайларды жазалабаган дурус.
Фернандо де Рохас

Кудай жазалаганы менен эмес, ырайымдуулугу менен улуу.
Константин Кушнер

ЖАЗАЛАР ЖӨНҮНДӨ АФОРИЗМДЕР

Ачууга алдырып дайындалган жаза максатына жетпейт.
Иммануил Кант

Жаза акырында айыптууга жеткенде, адатта адилетсиздиктей сезилет. Кудай жашырын таасир этет.
Кароль Ижиковский

Алдамчынын жазасы – ага эми эч ким ишенбегендигинде эмес, ал өзү эми эч кимге ишенбегендигинде.
Бернард Шоу

Ким күнөөлүү, ким күнөөлүү эмес экенин териштир да экөөнү тең жазала.
Александр Пушкин

Жазасыздык убактылуу гана болот.
Публий Сир

Кылмыш үчүн жаз берилет.
Квинт Горацій Флакк

Кудай адамды жазалагысы келсе, баарынан мурда анын акыл-эсин алып коет.
Еврипид

Дүйнөнү эч ким жаза менен түзөтө да, коркута алган эмес.
Карл Маркс

Кичине камчыга татыктуу адамды чоң камчы менен жазалаба.
Квинт Горацій Флакк

Кудайлар сени жазалагысы келсе, алар сенин дубаңа кулак салат.
Автору белгисиз

Уулуңду ар бир кечте жазала, эгер сен эмне үчүн экенин билбесең, анда ал так билет.
Белгисиз америкалык

Эгерде баланы жаман нерсеси үчүн жазалап, жакшы нерсеси үчүн сыйласаң, анда ал жакшы нерсени пайда үчүн гана жасап калат.
Иммануил Кант

Ким өзүнүн көк тал чыбыгын аяса, ал уулун жаман көрөт; ал эми ким жакшы көрсө, бала кезинен аны менен жазалайт.
Сулайман падыша – Накып сөздөр 13:24

Ачууга алдырып дайындалган жаза максатына жетпейт. Бул учурда балдар аларга залал катары, ал эми өздөрүнө – жазалап жаткан адамдын кыжырдануусунун курмандыгы катары карашат.
Иммануил Кант

Адамды уяткаруу ал өзү татыктуу болгон гана жаза.
Плавт

Менменсинүүгө дуушар болгондорду абдан сезимтал жазалоо – бул жек көрүүчүлүк менен капарга албоо.
Пьер Буаст

Жазалоо кылмыш жасоого алып келиши мүмкүн.
Станислав Ежи Лец

Сүйүктүү болуу кээде жаза. Сен сүйүктүүсүңбү же жокпу, аны билбөө – кыйноо.
Роберт Лембке

Аялды сүйбөй коюу – кылмыш. Сүйүү – жаза.
Автору белгисиз

Башталыш китебинде Кудайдын эркин укпагандарды жазалоонун мисалдары аз эмес. Ошол эле мезгилде бул жол менен олуттуу тарбиялык натыйжага жетишилди деп айтууга болбойт.

Сирил Норткот Паркинсон

Жакшыларды сыйлоо менен, биз жамандарды жазалайбыз.
Дени Дидро

Жаза – коомдун жашоо шартын бузууларга каршы анын өзүн-өзү коргоо каражаты катары нерсе.
Карл Маркс

Жаш жигитти жазасыз калтырба, эгерде аны көк тал чыбык менен сабасаң, ал андан өлбөйт.

Сулайман падыша – Накып сөздөр 23:13

Кичине камчыга татыктуу адамды чоң камчы менен жазалаба.
Гораций (Квинт Гораций Флакк)

Ар бир акылдуу адам жорук жасалгандыгы үчүн эмес, ал мындан ары жасалбаш үчүн жазалайт.

Луций Анней Сенека (кичүүсү)

Кылмыш шылтоого гана муктаж.
Аристотель

Кылмыш – туюу жөндөмдүүлүгүнүн акыркы жана абдан ысытылып агартылган формасы болуп саналат.

Морис Бланшо

Кылмыш – пайдасыз иш; ар бир кылмышкер туура эмес токтотмо үчүн эртеби же кечпи жазасын тартат.

Тед Зайглер

Кылмыш акталбайт. Жалпы алганда, калган алектенүүлөр дагы.
«Пшекруй»

Кылмыш акталбайт, анткени, эгерде ал акталса, ал башкача аталат.

Автору белгисиз

Кылмышты кечирген адам, анын кошо жасагычы болуп калат.

Вольтер

Ниет кылынган, бирок жүзөгө ашырылбаган кылмыш дагы – кылмыш..

Сенека

Кыялдын жетишпестиги кылмышка көңүлдөнтөт.

Агата Кристи

Кайсы жерде мыйзам жок болсо, ал жерде кылмыш дагы жок.

Апостол Павел – Римдиктерге кат 4:15

Алсыздар гана кылмыш жасашат: күчтүүлөргө жана бактылууларга анын кереги жок.
Вольтер

Эки жолу кылмыш жасаган адамга ага уруксат берилгендей сезилет.
Талмуд

Аларды жазалоого караганда, кылмыштын алдын алуу бир кыйла артыгыраак.
Екатерина Великая

Маскаралоо жаза эмес, а кылмыш.
Иоганн Гердер

Бардык кылмыштардын эң оору – бул таш боордук.
Конфуций

Ийгиликтүү кылмыш гана актанууну табат.
Джон Драйден

Коркунучтуу кылмыш өзүнөн коркунучтуу залалдарды алып келет.
Александр Герцен

Бизде эмне жакшы уюштурулган болсо, ал кылмыштуулук.
Константин Мелихан

Мунапыс – аны жазалоо каражатка туура келбеген кылмышкерлерге карата мамлекеттин кең пейилдиги.
АмброзБирс

Жашы жетелек кылмышкерлердин келечеги шектүү. Алардын арасынан бир кыйла жакшы адамдар чыгуусу мүмкүн.
Станислав Ежи Лец

Биздин көчөлөр таптакыр коркунучсуз. Көчөлөрдөгү адамдар гана коркунучтуу.
Фрэнк Риццо, мэр Филадельфии

Кылмыштын алдын алууга мүмкүндүгү бар адам, аны жасабаса, ал ага мүмкүндүк түзгөн болот.
Сенека

Биздин шаардагы кылмыш кырдаалы этияттантат. Беш квартал өтсөң дагы, кылмыштуу жерден өтүп кете элек болосуң.
Автору белгисиз

Адамзатты булгаган кылмыштардын бардык санынан ондон тогузу күнөөнүн таасири астында жасалган.
Лев Толстой

Ким бир күндүн ичинде баюуну кааласа, ал бир жылдын ичинде асылат.
Италия санат сөзү

Өлүм жазасы. Кылмышкерди өлтүрүшөт, анткени кылмыш адамдын бүткүл жашоо мүмкүнчүлүгүн начарлатат. Ал өлтүргөн болсо, демек ал баарын жашаган болот. Ал өлүшү керек. Өлүм бүтүрөт.
Альбер Камю

Кылмышты токтотуунун эң мыкты ыкмасы – кылмыш бул жүрөгү жоктук, мерздик экендигине баарын ынандыруу.
Альфред Адлер

Кылмышка эң зор демилге берүү – мыйзамсыздык.
Цицерон («Афоризмдер» китебинен)

Айыптууну ким коргосо, ал күнөөнү өзүнө алат.

Күнөөлүү – мыйзамдан, күнөөсүз – тагдырдан коркот.

Күнөөсүздү айыптап өкүм чыгарган сот, өзүнө-өзү өкүм чыгарат.

Сот адилеттигин жасоодон баш тарткан адамдан ырайымдуулук күтүү маанисиз жана жарабаган иш.
Пейн («Афоризмдер» китебинен)

Ызаланган адам кечиреши мүмкүн, бирок ызаланткан адам – эч убакта.

Өлүм жазасына дуушар болгондон көрө, ага татыктуу болуу жаман.
Овидий («Афоризмдер» китебинен)

Эч кимди кечирбей койгондон, баарын кечирүү кенедей да жакшы эмес.
Ларош («Афоризмдер» китебинен)

Эгерде анын салтанаты үчүн кылмыш жасалса, эң ыйык иш дагы маскаралык жана жийиркеничтүү болуп калат.
Ламенне («Афоризмдер» китебинен)

Эгерде кедейлик – кылмыштын апасы болсо, анда келесоолук – алардын атасы.
Лабрюйер («Афоризмдер» китебинен)

Абдан көп күнөөлүүлөрдү кечирүү менен күнөөсүзгө карата акыйкатсыздык жасайсың.
Кастильоне («Афоризмдер» китебинен)

Күнөөлүүгө карата катаалдыксыз каардуу жана кылмышка жол бебеген ырайымдуу болуш керек.
Дюкло («Афоризмдер» китебинен)

Ниет кылынган, бирок жүзөгө ашырылбаган кылмыш дагы – кылмыш..
Сенека

Кыялдын жетишпестиги кылмышка көңүлдөнтөт.
Агата Кристи

Алсыздар гана кылмыш жасашат: күчтүүлөргө жана бактылууларга анын кереги жок.

Вольтер

Кылмыштан да жаман – бул каталык.

Француз юристи Антуан Буле де ла Мерт, 1804-ж. герцог Энгийенскийди атуу жөнүндө, Наполеондун буйругу боюнча

Мафия өлбөс, анткени биз баарыбыз ажалдуубуз.

Аркадий Давидович

Робин Гуд байларды гана тоногон, анткени кедейлерден ала турган эч нерсе жок.

Автору белгисиз

Кудайга кылмыш ыңгайлуу болбосо керек.

Пьер Корнель

Наадандык – бардык кылмыштардын апасы. Кылмыш баарыдан мурда – акылсыздык.

Оноре де Бальзак

Мафия менен күрөшүүдө – мафия биз тарапта.

Аркадий Давидович

Кылмышка эң зор демилге берүү – мыйзамсыздык.

Цицерон («Афоризмдер» китебинен)

Кокустук эмес, ниет кылмышты жаратат.

Ришелье («Афоризмдер» китебинен)

Күнөөсүздү айыптап өкүм чыгарган сот, өзүнө-өзү өкүм чыгарат.

Коркунучтуу кылмышка дайыма кыйынчылык менен ишенесиң.

Публий Сир («Афоризмдер» китебинен)

Биз жазалай албаганыбызды жеңил кечиребиз.

Пананти («Афоризмдер» китебинен)

Күчтүүлөр гана кечире алышат.

Ожешко («Афоризмдер» китебинен)

Кылмыштын артында жаза жүрөт.

Ким өзүнүн жетишпестиктерине кечиримди кааласа, башкалардын дагы жетишпестиктерине кечиримдүү болушу керек.

Гораций (Квинт Гораций Флакк) («Афоризмдер» китебинен)

аныкталган

катаал
милдеттүү

белгиленген

жазык мыйзамында

салыштырмалуу

ТОЛУК ТИЗМЕСИ

салыштырмалуу
катуулугунун

ырааттуулугунун

иерархиялык

жооп берген

катуулугуна

жазанын
түрлөрүнүн

салыштырмалуу
оордугу

функционалдык
арналышында

КӨНҮГҮҮ

“ЧЕНЕМ ЖАРАТУУЧУЛУК – КР ККСЫНЫН 403-БЕРЕНЕСИ”

Кыргыз Республикасынын УКМКсы Өкмөткө мамлекеттик башкаруу чөйрөсүндө кол салууга каршы күрөштү күчөтүү жөнүндө мыйзам демилгеси менен кирди. Даярдалган “Өзгөртүүлөрдү жана толуктоолорду киргизүү жөнүндө” КР Мыйзам долбоорунда төмөнкү мазмундагы ченемди киргизүү сунушталды:

Талкуулоо жана чечим чыгаруу үчүн суроолор?

1. Жазалардын дал келүү таблицасын эсепке алуу менен беренелердин санкцияларын түзүү

ЧЕЧИМ:

XXX берене. Мамлекеттик органдардын ишмердүүлүгүнө коомдук бирикмелердин мүчөлөрүнүн мыйзамсыз кийлигишүүсү (КР КК)

1. Коомдук бирикмелердин мүчөлөрү тарабынан мамлекеттик органдардын мыйзамдык ишмердүүлүгүнө тоскоолдук кылуу же мамлекеттик органдардын же алардын кызмат адамдарынын функцияларын ээлеп алуу, ага тете мамлекеттик органдарда саясий партиялардын уюмдарын түзүү, эгерде бул жосундар жарандардын же уюмдардын укуктарына жана мыйзамдык кызыкчылыктарына, же болбосо коомдун же мамлекеттин мыйзам менен корголгон кызыкчылыктарына олуттуу зыян келтирсе – ..... жазаланат.

2. Коомдук бирикменин лидери тарабынан жасалган ошол эле жосун – ..... жазаланат.

ЧЕЧИМ:

403-берене. Мамлекеттик органдардын ишмердүүлүгүнө коомдук бирикмелердин мүчөлөрүнүн мыйзамсыз кийлигишүүсү

1. Коомдук бирикмелердин мүчөлөрү тарабынан мамлекеттик органдардын мыйзамдык ишмердүүлүгүнө тоскоолдук кылуу же мамлекеттик органдардын же алардын кызмат адамдарынын функцияларын ээлеп алуу, ага тете мамлекеттик органдарда саясий партиялардын уюмдарын түзүү, эгерде бул жосундар жарандардын же уюмдардын укуктарына жана мыйзамдык кызыкчылыктарына, же болбосо коомдун же мамлекеттин мыйзам менен корголгон кызыкчылыктарына олуттуу зыян келтирсе – үч жүз айлык эсептик көрсөткүчкө чейинки өлчөмдө айып пул, же болбосо ошол эле өлчөмдө түзөтүү жумуштары, же эки жүз кырк саатка чейинки мөөнөткө коомдук ишке тартуу, бир жылга чейинки мөөнөткө белгилүү кызматты ээлөө же белгилүү ишмердүүлүк менен алектенүү укугунан ажыратуу менен же мындайы жок жетимиш беш суткага чейин камоо менен жазаланат.

2. Коомдук бирикменин лидери тарабынан жасалган ошол эле жосун – беш жүз айлык эсептик көрсөткүчкө чейинки айып пул, же ошол эле өлчөмдө түзөтүү жумуштары, же үч жүз саатка чейинки мөөнөткө коомдук жумушка тартуу, же үч жылга чейинки мөөнөткө белгилүү кызматты ээлөө же белгилүү ишмердүүлүк менен алектенүү укугунан ажыратуу менен токсон суткага чейинки мөөнөткө камоо менен жазаланат.

Көнүгүү

“Ченем жаратуучулук – КР ККсынын 129-беренеси”

Кыргыз Республикасынын Юстиция министрлиги Өкмөткө адамды клондоого жазык жоопкерчилигин белгилөө боюнча өтүнүч менен кирген. Берененин диспозициясы төмөнкүдөй түрдө баяндалган:

XXX берене. Адамды клондоо

1. Адамды клондоо же адамдын эмбрионун коммерциялык, аскердик же өнөр жай максаттарында пайдалануу, ага тете жыныс клеткаларын же адам эмбрионун Кыргыз Республикасынан ушул эле максаттарда ташып чыгаруу – ... жазаланат.

2. Ошол эле жосундар,

1) адамдардын тобу, алдын ала көмүскө бүтүм боюнча адамдардын тобу тарабынан жасалган –

... жазаланат.

Талкуулоо жана чечим чыгаруу үчүн суроо:

1. Жазалардын дал келүү таблицасын эсепке алуу менен берененин санкциясын түзүү

ЧЕЧИМ:

Казак Республикасынын ККсы

129-берене. Адамды клондоо

1. Адамды клондоо же адамдын эмбрионун коммерциялык, аскердик же өнөр жай максаттарында пайдалануу, ага тете жыныс клеткаларын же адам эмбрионун Казак Республикасынан ушул эле максаттарда ташып чыгаруу –

эки жылга чейинки мөөнөткө белгилүү кызматты ээлөө же белгилүү ишмердүүлүк менен алектенүү укугунан ажыратуу менен же мындайы жок үч жылга чейинки мөөнөткө эркиндигинен ажыратуу менен жазаланат.

2. Ошол эле жосундар,

1) адамдардын тобу, алдын ала көмүскө бүтүм боюнча адамдардын тобу тарабынан –

2) бир нече ирет жасалган –

үч жылга чейинки мөөнөткө белгилүү кызматты ээлөө же белгилүү ишмердүүлүк менен алектенүү укугунан ажыратуу менен же мындайы жоктөрт жылдан жети жылга чейинки мөөнөткө эркиндигинен ажыратуу менен жазаланат.

КАЗУС «№1 МЫЙЗАМ ДОЛБООРУ»

Кыргыз Республикасынын ИИМи мал уурдоочулукка каршы күрөштү күчөтүү жөнүндө Өкмөткө мыйзам демилгесин киргизди.

«КР ЖКсына өзгөртүүлөрдү жана толуктоолорду киргизүү жөнүндө» КР Мыйзамынын даярдалган долбоорунда төмөнкү мазмундагы ченемди киргизүү сунушталган:
Мал уурдоочулук, башкача айтканда малды жашыруун уурдоо олуттуу өлчөмдө – ...жазаланат.

Талкуулоо жана чечим чыгаруу үчүн суроолор:

1. Тапшырманы жазалардын шайкеш таблицасын пайдалануу менен чечүү

ЧЕЧИМ:

Жоопту жазуу кыйын, иш жазалардын таблицасы боюнча тергөөгө багытталган. Санкцияларды түзгөндөн кийин – таблица менен салыштырабыз.

КАЗУС «№2 МЫЙЗАМ ДОЛБООРУ»

Кыргыз Республикасынын ИИМи мал уурдоочулукка каршы күрөштү күчөтүү жөнүндө Өкмөткө мыйзам демилгесин киргизди.

«КР ЖКсына өзгөртүүлөрдү жана толуктоолорду киргизүү жөнүндө» КР Мыйзам долбоору даярдалган.

Жазалардын шайкеш таблицасын эске алуу менен ченемдерди жана санкцияларды түзгүлө

Талкуулоо жана чечим чыгаруу үчүн суроолор:

1. Тапшырманы жазалардын шайкеш таблицасын пайдалануу менен чечүү

ЧЕЧИМ:

Жоопту жазуу кыйын, иш жазалардын таблицасы боюнча тергөөгө багытталган. Санкцияларды түзгөндөн кийин – таблица менен салыштырабыз

ТМ 6-1. (тренерлер үчүн гана)

Тренер катышуучуларды 2 чакан топко бөлөт жана маалыматты берүүнүн ар түрдүү ыкмаларын (схемалык, сүрөттөр аркылуу, оюн формасында ж.б.у.с.) пайдалануу менен башка катышуучулар үчүн тексттик материалды көрсөтөт.

1-топ үчүн:

№	Жазанын жана жазык-укуктук таасир этүүнүн мажбурлоо чараларынын түрлөрү	Жаза аткаруучу органдар жана мекемелер
1.	Жасалган кылмыш же жорук үчүн дайындалган айып пул түрүндө жаза	Соттолгон адамдын жашаган жери же анын мүлкүнүн турган жери (факт жүзүндө жашаган) боюнча аткаруу өндүрүшүнүн органы
2.	Коомдук жумуштар, түзөтүү иштери, эркиндигинен ажыратуу түрүндөгү жазалар жана алдын алуу менен жүрүм-турумун чектөө түрүндө жашы жетелектерге карата тарбиялоо мүнөзүндөгү мажбурлоо чаралары.	Соттолгон адамдын жашаган жери боюнча пробация органдары же соттолгон адамдын аскер кызматынын турган орду боюнча командованияси
3.	Белгилүү кызматты ээлөө же белгилүү ишмердүүлүк менен алектенүү укугунан ажыратуу түрүндө жаза	Соттолгон адамдын жашаган жери боюнча пробация органдары, жазык-аткаруу системасынын мекемеси, соттолгон адамдын иши боюнча администрациясы же соттолгон адамдын аскер кызматынын турган орду боюнча командованияси, ошондой эле ишмердүүлүктүн тиешелүү түрү менен алектенүүгө уруксатты мыйзам менен жокко чыгарууга ылайык укуктуу органдар
4.	Эркиндигинен ажыратуу жана өмүр бою эркиндигинен ажыратуу түрүндө жазалар	Жазык-аткаруу системасынын мекемеси
5.	Атайын, аскердик, ардак наамдардан, класстык чинден, дипломатиялык рангдан, мамлекеттик сыйлыктан ажыратуу түрүндөгү жазалар	Бул наамды, класстык чинди, дипломатиялык рангды же мамлекеттик сыйлыкты берген органдар
6.	Тартипке салуучу аскердик бөлүктө кармоо түрүндө жаза	Атайын арналган аскердик бөлүктөр
7.	Аскер кызматчыларына карата камоо түрүндөгү жаза	Аскердик бөлүктөр

2-топ үчүн:

№	Жазанын жана жазык-укуктук таасир этүүнүн мажбурлоо чараларынын түрлөрү	Жаза аткаруучу органдар жана мекемелер
8.	Пробациялык көзөмөлдү колдонуу менен жазадан бошотулган жана жазаны өтөөдөн мөөнөтүнөн мурда шарттуу бошотулган адамдар. Пробациялык көзөмөлдү колдонуу менен жазадан бошотулган аскер кызматчылары.	Пробация органдарынын көзөмөлү астында турат Аскердик бөлүктүн жана мекеменин командованиясинин пробациялык көзөмөлүнүн астында турат

9.	Мүлктү конфискациялоо (алып коюу), акча каражаттарын же буюмдун ордуна башка конфискациялоого жаткан мүлктү конфискациялоо, материалдык зыяндын жана моралдык зыяндын ордун толтуруу түрүндө жазык-укуктук таасир этүүлөрдүн мажбурлоо чаралары (коопсуздук чаралары), ошондой эле айып пул түрүндө юридикалык жактарга карата жазык-укуктук чаралардын мажбурлоо чаралары жана материалдык зыяндын жана моралдык зыяндын ордун толтуруу, жорук жасаган буюмду, куралды жана каражатты конфискациялоо (алып коюу) түрүндө жаза болуп саналбаган жазык-укуктук таасир этүүлөрдүн мажбурлоо чаралары	Соттолгон адамдын жашаган (факт жүзүндө жашаган) же иштеген жери, анын мүлкү турган же киреше алган жери боюнча, ошондой эле мүлкү турган жери, же юридикалык жак катталган жер боюнча соттук аткаруу өндүрүшүнүн органдары
10.	Укуктарды чектөө, юридикалык жакты жоюу түрүндө юридикалык жактарга карата жазык-укуктук таасир этүүлөрдүн мажбурлоо чаралары	Сот тарабынан дайындалган ыйгарым укуктуу мамлекеттик органдар
11.	Алдын алуу менен көзөмөлгө өткөрүп берүү түрүндө жашы жете электерге карата тарбиялоо мүнөзүндөгү мажбурлоо чаралары	Ата-энелер же алардын ордун алмаштыруучу адамдар, же балдарды коргоо боюнча ыйгарым укуктуу мамлекеттик органдар
12.	Медициналык мүнөздөгү мажбурлоо чаралары жана мажбурлап дарылоо	Саламаттык сактоо чөйрөсүндөгү ыйгарым укуктуу орган жана жазык-аткаруу системасынын мекемеси
13.	Жаза өтөп бүткөндөн кийин Кыргыз Республикасынын чегинен тышкары чыгарып жиберүү	Миграция, улуттук коопсуздук, ички иштер жана чек ара кызматынын органдары

№	Жазанын жана жазык-укуктук таасир этүүнүн мажбурлоо чараларынын түрлөрү	Жаза аткаруучу органдар жана мекемелер
1.	Кылмыш же жорук жасоо үчүн дайындалган айып пул түрүндө жаза	Соттолгон адамдын жашаган жери (факт жүзүндө жашаган) же анын мүлкү турган жер боюнча аткаруу өндүрүшүнүн органдары
2.	Коомдук иштер, түзөтүү жумуштары, эркиндигинен ажыратуу түрүндөгү жазалар жана алдын алуу менен жүрүм-турумун чектөө түрүндө жашы жете электерге карата тарбиялоо мүнөзүндөгү мажбурлоо чаралары	Соттолгон адамдын жашаган жери боюнча пробация органдары же соттолгон адамдын аскер кызматынын турган орду боюнча командованияси

3.	Белгилүү кызматты ээлөө же белгилүү ишмердүүлүк менен алектенүү укугунан ажыратуу түрүндө жаза	Соттолгон адамдын жашаган жери боюнча пробацация органдары, жазык-аткаруу системасынын мекемеси, соттолгон адамдын иши боюнча администрациясы же соттолгон адамдын аскер кызматынын турган орду боюнча командованиеси, ошондой эле ишмердүүлүктүн тиешелүү түрү менен алектенүүгө уруксатты мыйзам менен жокко чыгарууга ылайык укуктуу органдар
4.	Эркиндигинен ажыратуу жана өмүр боюнча эркиндигинен ажыратуу түрүндөгү жазалар	Жазык-аткаруу системасынын мекемеси
5.	Атайын, аскердик, ардак наамдардан, класстык чинден, дипломатиялык рангадан, мамлекеттик сыйлыктан ажыратуу түрүндөгү жазалар	Бул наамды, класстык чинди, дипломатиялык рангды же мамлекеттик сыйлыкты берген органдар
6.	Аскер кызматчыларына карата камоо түрүндөгү жаза	Атайын арналган аскердик бөлүктөр
7.	Аскер кызматчыларына карата камоо түрүндөгү жаза	Аскердик бөлүктөр
8.	Пробацациялык көзөмөлдү колдонуу менен жазадан бошотулган жана жазаны өтөөдөн мөөнөтүнөн мурда шарттуу бошотулган адамдар. Пробацациялык көзөмөлдү колдонуу менен жазадан бошотулган аскер кызматчылары.	Пробацация органдарынын көзөмөлү астында турат Аскердик бөлүктүн жана мекеменин командованиесинин пробацациялык көзөмөлүнүн астында турат
9.	Мүлктү конфискациялоо (алып коюу), акча каражаттарын же буюмдун ордуна башка конфискациялоого жаткан мүлктү конфискациялоо, материалдык зыяндын жана моралдык зыяндын ордун толтуруу түрүндө жазык-укуктук таасир этүүлөрдүн мажбурлоо чаралары (коопсуздук чаралары), ошондой эле айып пул түрүндө юридикалык жактарга карата жазык-укуктук чаралардын мажбурлоо чаралары жана материалдык зыяндын жана моралдык зыяндын ордун толтуруу, жорук жасаган буюмду, куралды жана каражатты конфискациялоо (алып коюу) түрүндө жаза болуп санлбаган жазык-укуктук таасир этүүлөрдүн мажбурлоо чаралары	Соттолгон адамдын жашаган (факт жүзүндө жашаган) же иштеген жери, анын мүлкү турган же киреше алган жери боюнча, ошондой эле мүлкү турган жери, же юридикалык жак катталган жер боюнча соттук аткаруу өндүрүшүнүн органдары.

10.	Укуктарды чектөө, юридикалык жакты жоюу түрүндө юридикалык жактарга карата жазык-укуктук таасир этүүлөрдүн мажбурлоо чаралары	Сот тарабынан дайындалган ыйгарым укуктуу мамлекеттик органдар
11.	Алдын алуу менен көзөмөлгө өткөрүп берүү түрүндө жашы жете электерге карата тарбиялоо мүнөзүндөгү мажбурлоо чаралары	Ата-энелер же алардын ордун алмаштыруучу адамдар, же балдарды коргоо боюнча ыйгарым укуктуу мамлекеттик органдар
12.	Медициналык мүнөздөгү мажбурлоо чаралары жана мажбурлап дарылоо	Саламаттык сактоо чөйрөсүндөгү ыйгарым укуктуу орган жана жазык-аткаруу системасынын мекемеси
13.	Жаза өтөп бүткөндөн кийин Кыргыз Республикасынын чегинен тышкары чыгарып жиберүү	Миграция, улуттук коопсуздук, ички иштер жана чек ара кызматынын органдары

6 - МОДУЛЬ

**ЖАЗЫК-УКУКТУК ТААСИР
ЭТҮҮЛӨРДҮН БАШКА
МАЖБУРЛОО ЧАРАЛАРЫ
(КООПСУЗДУК ЧАРАЛАРЫ)**

ТРЕНИНГДИН ТЕМАСЫ: ЖАЗЫК-УКУКТУК ТААСИР ЭТҮҮНҮН БАШКА МАЖБУРЛОО ЧАРАЛАРЫ (КООПСУЗДУК ЧАРАЛАРЫ)

ТРЕНИНГДИН МАКСАТЫ:

Катышуучуларга Жазык-укуктук таасир этүүнүн башка чаралары жөнүндө билим берүү жана Кыргыз Республикасынын жазык кодексинин жаңы институту – жазык-укуктук таасир этүүнүн башка чаралары (коопсуздук чаралары) менен тааныштыруу.

ТРЕНИНГДЕ КАРОО ЖАНА ҮЙРӨНҮҮ ҮЧҮН МАСЕЛЕЛЕР:

1. Кыргызстанда сот реформасынын маанилүүлүгү жана зарылдыгы жана Кыргыз Республикасынын өзүнө алган эл аралык милдеттенмелерин сактоо
2. «Жазык-укуктук таасир этүүнүн башка чаралары» деген эмне?
3. Жаңы институтта «Жазык-укуктук таасир этүүнүн башка чараларын (коопсуздук чараларын)» түшүнүү.

ЖАЛПЫ УБАКТЫСЫ: 6 саат 30 мүнөт (5 окуу сааты, 1 саат түшкү тамактануу, 30 мүнөт тыныгуу)

5 окуу сааты (Киришүү сессиясы – 30 мүн., 1-сессия – 60 мүн., 2-сессия – 60 мүн., 3-сессия – 60 мүн., 4-сессия – 60 мүн., Корутунду сессия – 30 мүн.)

ТРЕНЕРЛЕР-ЭКСПЕРТТЕР: Сыдыкова Л. Ч., ю.и.д., КОСУнун профессору; Сманалиев К. М., ю.и.д., Ж. Баласагын атындагы КУУнун профессору; Сулайманова Н. Н., ю.и.д., КОСУнун профессору; Сапарбаев Б. К. БУУнун БКБсынын эксперти, Асаналиев А., БУУнун БКБсынын эксперти; Качикеева Б. Ж., эксперт; Шеров М. Р., КОСУнун аспиранты, Ашуралиева Т.М., эксперт.

КАТЫШУУЧУЛАР: Прокуратуранын, ЭККМКнын, ИИМдин, УКМКнын, кызматкерлери, судьялар, окутуучулар.

КЕРЕКТҮҮ МАТЕРИАЛДАР:

- Флипчарт жана түстүү маркерлер
- Дептерлер жана калемсаптар
- LCD проектор жана экран

ТАРАТЫЛУУЧУ МАТЕРИАЛДАР:

ТМ 1-1. Тренингдин программасы

ТМ 1-2. PowerPointPresentation «Мүлктү конфискациялоо институтун регламенттеген эл аралык стандарттар»

ТМ 2-1. PowerPointPresentation «Жазык-укуктук таасир этүүнүн чаралары (коопсуздук чаралары)» боюнча ЖК новеллалары.

ТМ 2-2. Коопсуздук чаралары боюнча чечим чыгаруу үчүн казустар:

№ 1 казус «Мхавумбунун иши» (1-3 нуска)

№ 2 казус «Двойничтин иши» (1-3 нуска.)

№ 3 казус «Рашидовдун иши» (1-3 нуска)

№ 4 казус «Райское наслаждение» мейманканасы боюнча иш» (1-3 нуска)

ТМ 3-1. Power Point Presentation «Жазык-укуктук таасир этүү чараларынын (коопсуздук чаралары) түрлөрү»

ТМ 4-1. PowerPointPresentation «Чет өлкөлөрдөгү жазык-укуктук таасир этүүнүн мажбурлоо чараларынын (коопсуздук чаралары) түрлөрү»

КОШУМЧА ТАРАТЫЛУУЧУ МАТЕРИАЛДАР¹:

1. Кыргыз Республикасынын Кылмыш-жаза кодекси;
2. Кыргыз Республикасынын Жоруктар жөнүндө кодекси;
3. Кыргыз Республикасынын Бузуулар жөнүндө кодекси;
4. Кыргыз Республикасынын Жазык-процесстик кодекси;
5. Кыргыз Республикасынын Жазык-аткаруу кодекси;
6. Кыргыз Республикасынын «Пробация жөнүндө» мыйзамы;
7. “Кыргыз Республикасынын Жазык кодексин, Кыргыз Республикасынын Жоруктар жөнүндө кодексин, Кыргыз Республикасынын Жазык-процесстик кодексин, Кыргыз Республикасынын Жазык-аткаруу кодексин, «Мунапыс берүү негиздери жана аны колдонуу тартиби жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамын колдонууга киргизүү тууралуу” Кыргыз Республикасынын Мыйзамы, 2017-жылы 24-январда кабыл алынган, № 10.
8. «Мамлекет кепилдеген юридикалык жардам жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамы, 2009-жылы 25-июнда кабыл алынган.

(же тренингдин ар бир темасы үчүн керектүү мыйзамдардан үзүндүлөр)

ОКУТУУ УСУЛДАРЫ:

- Казустар менен иштөө
- Чакан топтордо талкуулоо
- Таратылуучу материалдар менен иштөө
- Power Point Presentation
- Симуляция
- Жалпы талкуулоо
- Мээге чабуул
- Мини-лекция

---

1. ден бга чейинки катар номер менен көрсөтүлгөн кодекстер жана мыйзам КР ЖК тарабынан 2016-жылдын 22-декабрында кабыл алынган жана КР Президенти арабынан 2017-жылдын 2-февралында кол коюлган (2017-жылдын 24-январындагы КР Мыйзамы менен 2019-жылдын 1-январынан тартып колдонууга киргизилет).

ТРЕНЕРДИК ТОРЧО

Убактысы	Үйрөнүү үчүн сессиялардын жана маселелердин аталыштары	Кадамдар жана окутуунун колдонулган интерактивдүү усулдары	Таратылуучу материал	Таратылуучу материал
09:00-09:30	<p>Киришүү сессиясы. Саламдашуу жана таанышуу. Тренингдин максаты жана милдеттери. Иштөө эрежеси.</p>		Бейждер, түстүү маркерлер, калемсаптар, А4	
09:00-10:00	<p>1-сессия. Эл аралык укукта конфискациялоо институтун регламенттеген эл аралык стандарттар 1.1. Сессиянын жыйынтыгы боюнча катышуучулар билиши керек:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Эл аралык, улуттук стандарттар деген эмне? 2. Алардын өлкө үчүн зарылдыгы жана бардык субъектер менен сактоонун маанилүүлүгү. 3. КР ЖКсынын “Жазык-укуктук таасир этүүнүн башка мажбурлоо чаралары (коопсуздук чаралары)” 16-главасы түрүндө чагылдыруу тапкан жаңы новеллалар менен таанышуу. <p>1.2. 1-сессия боюнча тренерлердин жыйынтык чыгаруусу: Кыргызстан «коопсуздук чаралары» катары КР ЖКсынын 16-главасында чагылдыруу тапкан конфискация сыяктуу институтту караштырган бир катар эл аралык келишимдерди ратификациялаган.</p>	<p>Тренер бул көнүгүүнү төмөндө сунушталган методдордун бирин пайдалануу менен жүргүзөт. 1-МЕТОД. 1-КАДАМ. Тренер катышуучуларды 2 чакан талкуулоо тобуна (ЧТТ) бөлүнүүнү сунуштайт. Андан кийин тренер ар бир чакан топко таза кагаз/карточка таратып берет жана атаандаштыкка тапшырма берет: Ассоциацияларды «стандарттар», «эл аралык стандарттар», «конфискация», «мүлктү конфискациялоо» деген сөздөр менен жазуу. Мелдеш 3 мүнөттөн 5 мүнөткө чейин. Максималдуу 5 мүнөттө тренер катышуучулардын ишин токтотууга аргасыз. Шарттар: 1 карточка – 1 сөз/ассоциация. Убакыттын эң кыска аралыгында ассоциация сөзүнүн бир кыйла көп санын жазган топ жеңет. Тренер иштеп бүтүргөндөрүн карама-каршы турган 2 дубалга илүүлөрүн суранат. 2-КАДАМ. Тренер катышуучулар менен бирге иштеп бүтүргөндөргө анализ жүргүзөт жана 2 топтун окшош карточкаларын, дал келүүлөрдү кызыл маркер менен сызып, өз алдынча илет. Тренер катышуучуларды жакшы иштегендиктери үчүн ыраазычылык билдирип, өз орундарынан орун алышын суранат. 3-КАДАМ. Тренер суроо берет: Бул көнүгүү пайдалуу болдубу? Эгер пайдалуу болсо эмнеси менен пайдалуу болду?</p>	<p>ТМ 1-1. Тренингдин программасы</p>	Сыдыкова Л. Ч., Сулайманова Н. Н., Шеров М.

	<p>4-КАДАМ. Көнгүүдөн кийинки тренердин таржымалы: Көнгүү катышуучуларга эл аралык стандарттар жана аларды аткаруу боюнча Кыргызстандын милдеттенмелери жөнүндө эске салды. ЖЕ</p> <p>1-КАДАМ. 2-метод «Чакан талкуулоо тобунда иштөө»: Тренер катышуучуларды 4-5 чакан талкуулоо тобуна бөлүнүүнү сунуштайт жана конфискация институтун регламенттеген 4 ар түрдүү Эл аралык-укуктук актылардан үзүндүлөрдү (ТМ 1-2) таратып берет. 1-топ: Улуттар аралык уюшкан кылмыштуулукка каршы Бириккен Улуттар Уюмунун конвенциясы 2-топ: Коррупцияга каршы Бириккен Улуттар Уюмунун конвенциясы 3-топ: Баңгизат каражаттарын жана психотроптук заттарды мыйзамсыз айландырууга каршы күрөшүү жөнүндө Бириккен Улуттар Уюмунун конвенциясы 4-топ: Террорчулукту каржылоого каршы күрөшүү жөнүндө эл аралык конвенция. Ар бир топ үчүн тапшырма: 5-топ үчүн: Конфискация институту кайсы максаттар үчүн керектиги жөнүндө аргументтерди даярдоо. 2-4 топтор үчүн (ар бир топ үчүн бирден документ боюнча): Көрсөтүлгөн документтерге талдоо жүргүзүү жана алардын маңызын ачуу жана түшүндүрүү берүү керек болгон топтун атынан бетачар даярдоо. Катышуучулар бетачарды түстүү маркерлерди пайдалануу менен флипчарттарда даярдашат. Ар бир чакан талкуулоо тобунун иши боюнча өз материалдарын жалпылап тренингдин катышуучуларына анын бетачарын жасоолору керек.</p>	<p>ТМ 1-2. Power Point- Presentation «Мүлктү конфискациялоо институтун регламенттеген эл аралык стандарттар»</p> <p>ТМ 1-3 Конфискациялоо институтун регламенттеген 4 Эл аралык-укуктук актыдан үзүндүлөр (тренерлер үчүн гана) (1-4 нуска)</p>	
--	--	---	--

		<p>2-КАДАМ. Иштин жыйынтыгы боюнча чакан талкуулоо топторунун иштелмелеринин бетачары. Ар бир чакан топ тапшырманы талкуулап, тил табышып жана башка чакан талкуулоо топторуна өздөрүнүн иштеп бүтүргөндөрүнүн бетачарын жасашы керек. Ар бир чакан топ иштеп бүтүргөндөрүн жана бетачарларын жазуу жүзүндө түстүү маркерлерди колдонуу менен флипчарттарга белгилешет.</p> <p>Тренер жакшы иштегендиктери үчүн катышуучуларга ыраазычылык билдирип, өз орундарынан орун алышын суранат.</p> <p>3-КАДАМ. Тренер суроо берет: бул көнүгүү пайдалуу болдубу? Эгер пайдалуу болсо эмнеси менен пайдалуу болду?</p> <p>4-КАДАМ. Көнүгүүдөн кийинки тренердин таржымалы: Конфискация институту эл аралык ченемдерде чагылдырылган, демек, улуттук мыйзамдарга бекемдөөнү талап кылат. Жаңы кодекске «жаза» «башка чаралар» категориясына өтүүдө, сөз атайын конфискация жөнүндө жүрүүдө, бул анын укуктук маанисин факт жүзүндө өзгөртөт.</p> <p>5-КАДАМ.</p> <p>Тренер материалды PowerPointPresentation «Мулкту конфискациялоо институтун регламенттеген Эл стандарттардын» (ТМ 1-3) коштоосунда мини-лекция менен бекемдейт.</p>	<p>Сыдыкова Л. Ч., Сулайманова Н. Н.</p>
--	--	---	---

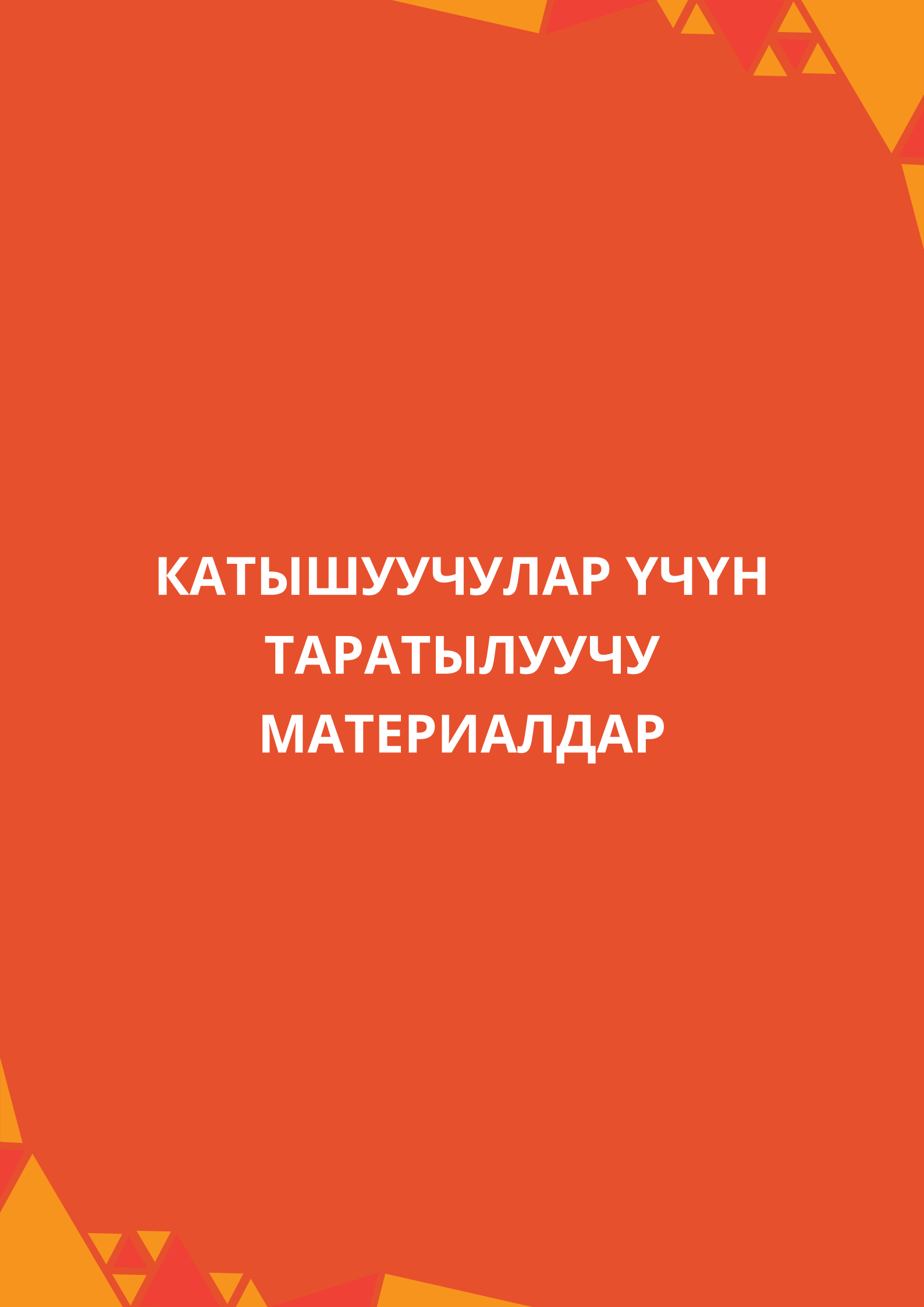
		<p>6-КАДАМ. Со-тренер катышуучуларга таратылуучу материалдарды таратып берет (ТМ 1-3)</p> <p>7-КАДАМ. «СУРООЛОР-ЖООПТОР».</p> <p>8-КАДАМ. Тренер 1-сессиянын ЖЫЙЫНТЫГЫН чыгарат, зарылдыгына жараша кенемтелерди толуктайт жана 2-сессияны баштоо үчүн сөздү со-тренерге берет.</p>		
<p>10:30-11:00</p> <p>11:00-12:00</p>	<p>Тыныгуу</p> <p>2-сессия. Жазык-укуктук таасир этүү чараларын (коопсуздук чараларын) колдонуу түшүнүгү жана негиздери</p> <p>2.1. Сессиянын жыйынтыгы боюнча катышуучулар билиши керек:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. ЖЖдагы коопсуздук чаралары жана алардын жазадан айырмасы 2. Жазык-укуктук таасир этүү чараларын (коопсуздук чараларын) колдонуу 3. “Жазык-укуктук таасир этүүнүн башка мажбурлоо чаралары (коопсуздук чаралары)” жаңы институту менен таанышуу 4. Коопсуздуктун конфискация сыяктуу чарасын колдонууну үйрөнүү. Анын ичинде акча каражаттарын конфискациялоо же конфискациялоого жаткан буюмдун ордуна башка мүлктү конфискациялоо жана конфискациялоодо келтирилген зыянын ордун толтуруу 	<p>1-КАДАМ. Тренер окутуунун сунушталган эки интерактивдүү методдорунун бирин тандап алат. 1-метод “Мини-лекция”: Тренер PowerPointPresentation «Жазык-укуктук таасир этүүнүн чаралары (коопсуздук чаралары) боюнча ЖК новеллаларынын» ТМ 2-1. коштоосунда материалды бекемдейт жана катышуучулардын суроолоруна жооп берет.</p> <p>2-КАДАМ. Со-тренер катышуучуларга таратылуучу материалдарды таратат (ТМ 2-1)</p> <p>1-КАДАМ. 2-метод «Казустар менен иштөө»: Тренер катышуучуларды 3-4 чакан талкуулоо тобуна бөлүүнү сунуштайт жана ар бир топ үчүн бир казустан коопсуздук чаралары боюнча даярдалган казустарды таратып берет (ТМ 2-2). Ар бир топ үчүн тапшырма: Казустарды талдоо жана ар бир учурда коопсуздуктун кандай чаралары колдонуларын аныктоо.</p>		<p>Сыдыкова Л. Ч., Сулайманова Н. Н., Шеров М.</p>

	<p>2.2. 2-сессия боюнча тренердин жыйынтык чыгаруусу:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Коопсуздук чаралары институту абдан керек 2. Коопсуздук чаралары институту жазадан айырмаланат – негиздери, максаты, милдеттери (максаты – жеке таасир этүү) 3. Соттун чечими боюнча гана колдонулат (өтүнүч) 4. Тизме ачык болуп саналат (толукталышы мүмкүн) 5. Юридикалык жактарга карата конфискациядан айырмаланат 	<p>Катышуучулар бета чараларын түстүү маркерлерди колдонуу менен флипчарттарда даярдашат.</p> <p>Иштин жыйынтыгы боюнча ар бир чакан талкуулоо тобу өздөрүнүн материалдарын жалпылашы жана тренингдин катышуучуларына анын бета чараларын жасашы керек.</p> <p>2-КАДАМ. Иштин жыйынтыгы боюнча чакан талкуулоо топторунун иштелмелеринин бета чары. Ар бир чакан топ тапшырманы талкуулап, тил табышып жана башка чакан талкуулоо топторуна өздөрүнүн иштеп бүтүргөндөрүнүн бета чараларын жасашы керек. Ар бир чакан топ иштеп бүтүргөндөрүн жана бета чараларын жазуу жүзүндө түстүү маркерлерди колдонуу менен флипчарттарга белгилешет.</p> <p>Тренер жакшы иштегендиктери үчүн катышуучуларга ыраазычылык билдирип, өз орундарынан орун алышын суранат.</p> <p>3-КАДАМ. Тренер суроо берет: Бул көнүгүү пайдалуу болдубу? Эгер пайдалуу болсо эмнеси менен пайдалуу болду?</p> <p>4-КАДАМ. Көнүгүүдөн кийинки тренердик таржымалы: Жаңы ЖКда 3 түр менен көрсөтүлгөн коопсуздук чараларынын жаңы институту пайда болду. Катышуучулар бул институттун маалыматтары менен таанышты жана аны казууларды чечүүдө колдонушту.</p> <p>5-КАДАМ. Со-тренер жардам берет жана аны менен кошо катышуучуларга таратылуучу материалдарды таратып берет (ТМ 2-1)</p>	<p>М 3-1. Жазалардын эл аралык системасындагы жазалар жана аларды өнүктүрүү</p>	<p>Сыдыкова Л. Ч., Сулайманова Н. Н.</p>
--	--	---	--	--

		<p>6-КАДАМ. «СУРООЛОР-ЖООПТОР».</p> <p>7-КАДАМ. Тренер 2-сессиянын ЖЫЙЫНТЫГЫН чыгарат, зарыл болгон учурда кенемтелерди толуктайт жана 3-сессияны өткөрүү үчүн сөздү со-тренерге берет.</p>		
12:00-13:00	Түшкү тамактанууга тыныгуу	<p>3-сессия. Жазык-укуктук таасир этүү чараларынын (коопсуздук чараларынын) түрлөрү</p> <p>3.1. Сессиянын жыйынтыгы боюнча катышуучулар билиши керек:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Мүлктү конфискациялоо (алып коюу); 2. Материалдык зыяндын ордун толтуруу жана моралдык зыянды компенсациялоо; 3. Чыгарып салуу. <p>3.2. 3-сессия боюнча тренердин жыйынтык чыгаруусу:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Чаралардын тизмеси ачык жана өлкө үчүн жаңы бир кыйла алгылыктуу чараларды киргизүү мүмкүндүгү бар. 2. Бизде колдонууга боло турган, чет мамлекеттердин жакшы тажрыйбалары бар. 	<p>ТМ 3-1. PowerPoint Presentation «Жазык-укуктук таасир этүү чараларынын (коопсуздук чаралары) түрлөрү»</p>	Сыдыкова Л. Ч., Сулайманова Н. Н., Шеров М.
14:00-15:00	<p>4-сессия. Жазык-укуктук таасир этүүнүн мажбурлоо чараларынын (коопсуздук чараларынын) институту</p> <p>4.1. Сессиянын жыйынтыгы боюнча катышуучулар билиши керек:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Өнүккөн жана өнүгүп келе жаткан өлкөлөрдүн жазык мыйзамдарындагы коопсуздук чаралары жөнүндө. 	<p>1-КАДАМ. Тренер PowerPoint Presentation «Чет өлкөлөрдөгү жазык-укуктук таасир этүүнүн мажбурлоо чараларынын (коопсуздук лекция менен бекемдейт (ТМ 4-1).</p> <p>2-КАДАМ. Со-тренер жардам берет жана аны менен кошо катышуучуларга таратылуучу материалдарды таратып берет (ТМ 3-1)</p> <p>3-КАДАМ. «СУРООЛОР-ЖООПТОР».</p> <p>4-КАДАМ. Тренер 3-сессиянын ЖЫЙЫНТЫГЫН чыгарат, зарыл болгон учурда кенемтелерди толуктайт жана 4-сессияны өткөрүү үчүн сөздү со-тренерге берет.</p>	<p>ТМ 4-1. PowerPoint Presentation «Чет өлкөлөрдөгү жазык-укуктук таасир этүүнүн мажбурлоо чараларынын (коопсуздук чаралары) түрлөрү»</p>	Сыдыкова Л. Ч., Сулайманова Н. Н., Шеров М.

	<p>4-сессия. Жазык-укуктук таасир этүүнүн мажбурлоо чараларынын (коопсуздук чараларынын) институту</p> <p>4.1. Сессиянын жыйынтыгы боюнча катышуучулар билиши керек:</p> <p>1. Өнүккөн жана өнүгүп келе жаткан өлкөлөрдүн жазык мыйзамдарындагы коопсуздук чаралары жөнүндө.</p> <p>4.2. 4-сессия боюнча тренердин жыйынтык чыгаруусу:</p> <p>1. Өнүккөн жана өнүгүп келе жаткан өлкөлөрдүн бардык жазык мыйзамдарында коопсуздукка окшош чаралар бар.</p> <p>2. Бир өлкөдөн экинчи өлкөнү ар түрдүү коопсуздук чараларынын тизмеси</p> <p>3. Чет мамлекеттердин тажрыйбаларын үйрөнүү жана актуалдуу көйгөйлөр пайда болгондо Кыргызстандын коопсуздук чараларынын тизмесин толуктоо керек.</p> <p>4.3. Бардык тренинг боюнча ТЫЯНАК чыгаруу: КР жаңы Жазык кодексине жаңы институт – коопсуздук чаралары киргизилди. Коопсуздук чаралары – бул башка укуктук институттардын ичинен өзгөчө орунду ээлеген өз алдынча институт. Ал жазадан максаттары, сырткы көрүнүшү, масштабы, ички мазмуну жана негиздери боюнча айырмаланат.</p> <p>Жазык-укуктук таасир этүүнүн мажбурлоо чаралары сот тарабынан гана колдонулат. Коопсуздук чараларын дайындоодо кылмышкердин жеке, үй-бүлөлүк жана социалдык жашоо шарттары эске алынат. Коопсуздук чаралары беренелердин санкцияларында алар көрсөтүлбөгөнүнө карабастан жаза дайындоо менен бир убакта колдонулат.</p>	<p>2-КАДАМ. «СУРООЛОР-ЖООПТОР».</p> <p>Бардык тренерлер жана эксперттер сессия жана тренингдин бардык темалары боюнча катышуучулардын суроолоруна жооп беришет.</p> <p>3-КАДАМ. Тренер БАРДЫК ТРЕНИНГ БОЮНЧА тыянак чыгарат.</p>	
<p>15:00-15:30</p>	<p>Корутунду сессия. «Жазык-укуктук таасир этүүнүн башка чаралары (коопсуздук чаралары)» тренингинин аякташы. Тренингди баалоо.</p>	<p>ТМ 5-1. Баалоо анкетасы</p>	

**КАТЫШУУЧУЛАР ҮЧҮН
ТАРАТЫЛУУЧУ
МАТЕРИАЛДАР**

ТРЕНИНГ
«ЖАЗЫК-УКУКТУК ТААСИР ЭТҮҮНҮН БАШКА МАЖБУРЛОО
ЧАРАЛАРЫ (КООПСУЗДУК ЧАРАЛАРЫ)

Өткөрүлө турган датасы: _____

Өткөрүлө турган орду: _____

Катышуучулар: _____

Программа

08:45 – 09:00	Каттоо
09:00 – 09:30	Куттуктоо. Тренингдин максаттары жана милдеттери.
09:30 – 10:30	1-сессия. Эл аралык укукта конфискация институтун регламенттеген эл аралык институттар. <i>Сөз сүйлөөчүлөрдүн аты-жөнү</i> _____
10:30 – 11:00	Тыныгуу
11:00 – 12:30	2-сессия. Жазык-укуктук чараларды колдонуу түшүнүгү жана негиздери (коопсуздук чаралары) <i>Сөз сүйлөөчүлөрдүн аты-жөнү</i> _____
12:30 – 13:00	3-сессия. Жазык-укуктук таасир этүүнүн түрлөрү (коопсуздук чаралары) <i>Сөз сүйлөөчүлөрдүн аты-жөнү</i> _____
13:00 – 14:00	Түштөнүү
14:00 – 14:30	Сессия 4. Чет өлкөлөрдө жазык-укуктук таасир этүүнүн мажбурлоо чараларынын институту (коопсуздук чаралары) <i>Сөз сүйлөөчүлөрдүн аты-жөнү</i> _____
15:00 – 15:30	Жыйынтык чыгаруу. Күндү баалоо

ТРЕНИНГ

«ЖАЗЫК-УКУКТУК ТААСИР ЭТҮҮНҮН МАЖБУРЛОО ЧАРАЛАРЫ (КООПСУЗДУК ЧАРАЛАРЫ)»

ЭЛ АРАЛЫК КЕЛИШИМДЕР

12-берене. Улуттар аралык уюшкан кылмыштуулукка каршы БУУнун конвенциясы (2003-жылдын 15-апрелинде №74 Кыргыз Республикасынын Мыйзамы менен ратификацияланган), ошондой эле Жер, деңиз жана аба боюнча мигранттарды мыйзамсыз ташууга каршы анын кошумча протоколу жана адамдарды соодалоо, айрыкча аялдарды жана балдарды соодалоонун алдын алуу, ага тыюу салуу жана ал үчүн жазалоо жөнүндө протокол.

Ушул Конвенцияда камтылган кылмыштардан кирешелерди же наркы ушул Конвенцияда камтылган кылмыштарды жасоого пайдаланылган же пайдаланууга арналган ушундай кирешелердин жана мүлктөрдүн, жабдуулардын же башка каражаттардын наркына дал келген мүлктөрдү конфискациялоо мүмкүндүгүн камсыз кылуу үчүн талап кылынган чараларды кабыл алуу боюнча катышуучу-мамлекеттердин милдетин караштырат.

8-берене. Террорчулукту каржылоого каршы күрөшүү жөнүндө эл аралык конвенция (2003-жылдын 15-апрелинде №79 Кыргыз Республикасынын Мыйзамы менен ратификацияланган)

Катышуучу мамлекеттердин кылмыш жасоо максаты үчүн пайдаланылган же бөлүнгөн каражаттарды конфискациялоо үчүн чараларды кабыл алуу милдеттерин караштырат.

2

ЭЛ АРАЛЫК КЕЛИШИМДЕР

26-берене. Коррупцияга каршы Бириккен Улуттар Уюмунун конвенциясы (2005-жылдын 6-августундагы №128 Кыргыз Республикасынын Мыйзамы менен ратификацияланган)

Катышуучу мамлекеттердин конфискациялоо мүмкүндүгүн камсыз кылуу үчүн кандай чаралар талап кылына, ошондой чараларды кабыл алуу милдеттерин караштырат:

- а) ушул Конвенцияга ылайык ушундай деп таанылган кылмыштардан кирешелер, же наркы ушундай кирешелердин наркына дал келген мүлктөр;
- б) ушул Конвенцияга ылайык ушундай деп таанылган кылмыштарды жасоодо пайдаланылган же пайдаланууга арналган мүлктөр, жабдуулар жана башка каражаттар.

3

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН КОНСТИТУЦИЯСЫ БОЮНЧА ЭЛ АРАЛЫК КЕЛИШИМДЕРДИН СТАТУСУ

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН КОНСТИТУЦИЯСЫ

6-берене.

3. Кыргыз Республикасы катышуучусу болуп эсептелген, мыйзамда белгиленген тартипте күчүнө кирген **эл аралык келишимдер**, ошондой эле эл аралык укуктун жалпы кабыл алынган принциптери менен ченемдери **Кыргыз Республикасынын укук системасынын ажыралгыс бөлүгү болуп саналат.**

Адам укуктары боюнча эл аралык келишимдердин ченемдери түздөн-түз колдонулат жана башка эл аралык келишимдин ченемдерине караганда артыкчылыкка ээ.

4

«КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ЭЛ АРАЛЫК КЕЛИШИМДЕРИ ЖӨНҮНДӨ» КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН МЫЙЗАМЫ БОЮНЧА ЭЛ АРАЛЫК КЕЛИШИМДЕРДИН СТАТУСУ

2-берене.

Кыргыз Республикасынын эл аралык келишими - эл аралык мамилелер жаатындагы укуктар менен милдеттенмелерге карата бир же бир нече мамлекеттер, эл аралык уюмдар же эл аралык укуктун башка субъекттери менен Кыргыз Республикасынын тең укуктуу жана ыктыярдуу макулдашуусу;

3-берене.

1. Эл аралык келишимдер келишим, макулдашуу, конвенция, протокол, меморандум, каттар жана ноталар менен алмашуу **деп аталышы**, ошондой эле башка аталыштарга ээ болушу мүмкүн.

5-берене.

1. Кыргыз Республикасынын өзү үчүн эл аралык келишимдин милдеттүүлүгүнө макулдугу төмөнкү жолдор менен билдирилиши мүмкүн:

- келишимге кол коюу;
- келишимди түзгөн ноталарды же каттарды алмашуу;
- **келишимди ратификациялоо**;
- келишимге кошулуу;
- **келишимди бекитүү**;
- келишимдин башка тарабы менен келишилген макулдук билдирүүнүн кандай болбосун башка ыкмасын колдонуу.

5

№2 КАЗУС «ДВОЙНИЧТИН ИШИ»

Бишкек шаарында рейддик текшерүүнүн жүрүшүндө Двойнич аттуу адам кармалган, анын плащына жалпы салмагы 2 кг болгон белгисиз заттар менен пакеттер тигилген. Экспертизалоонун жүрүшүндө бул зат кокаин болуп эсептелгени дайын болгон. Тергөө иш-чараларынын жүрүшүндө Двойнич жарандыгы жок адам болуп саналгандыгы аныкталган, Европадан Россия аркылуу Казакстанга, андан ары Казакстандан Кыргызстанга баңгизат сатуу максатында келген.

Талкуулоо жана чечим чыгаруу үчүн суроо:

1. Силер кайсы жазык-укуктук таасир этүүнүн башка мажбурлоо чараларын колдоносуңар?

КАЗУС №1 «МХАВУМБУНУН ИШИ»

Милицияга Кыргызстандын эки жаранынан – Розахуновадан жана Калыбековадан африкалык кебетелүү адам, алдоо жолу менен, анын аталаш чоң атасы мүрт өлүп, ага абдан көп мүлк калтырганын, мында мүлккө ээ болуу үчүн ага 20000\$ сумма тез арада керек экендигин бекемдөө менен ар бир жарандан 20000\$ өлчөмүндө акча каражатын алганы жөнүндө арыз келип түшкөн. Тергөө иш-чараларынын жүрүшүндө Мхавумбу кармалып, ал Франциянын жана ТАРдын жараны болуп саналарын тастыктаган. Бул өлкөлөрдүн элчиликтерин жана КР чек ара кызматын сурамжылоо жолу менен ал бул өлкөлөрдүн жараны болуп саналары такталган, мында ал Кыргызстанга Казакстандан келген.

Талкуулоо жана чечим чыгаруу үчүн суроо:

1. Силер кандай жазык-укуктук таасир этүүнүн башка чараларын колдоносуңар?

№4 КАЗУС «РАЙСКОЕ НАСЛАЖДЕНИЕ» МЕЙМАНКАНАСЫ БОЮНЧА ИШ»

Бишкектин бир мейманканасынан жалпы салмагы 5 тонна баңгизатынын ири партиязы табылган. Баңгизатты сатуудан алынган мыйзамсыз кирешеден 90-жылдары “Райское наслаждение” мейманканасы сатып алынган, ал баңгизаттарды сактоо үчүн кампа катары пайдаланылганы табылган. Тинтүүнүн жүрүшүндө 400 000\$ менен жашырын жер табылган, кызматчылардын бири дагы, мейманканын ээси дагы, эч ким бул каражаттар кимге таандык экенин көрсөтө алышкан эмес. Азыркы учурда бул мейманкана аркылуу баңгизатты сатуудан алынган каражаттардын изи жашырылып, кылмышкерлердин сонун жашоосуна жөнөтүлүп турган.

Талкуулоо жана чечим чыгаруу үчүн суроо:

1. Силер кандай жазык-укуктук таасир этүүнүн башка мажбурлоо чараларын колдоносуңар?

№3 КАЗУС «РАШИДОВДУН ИШИ»

Милицияга Кыргыз Республикасынын 20 жараны кайрылып, Мамбетов деген бирөө өзүн Кыргызстандын Тышкы иштер министрлигинин кызматкери деп тааныштырып, вознаграждению АКШга виза алууга жардам берем деп сөз бергенин бекемдешкен. Өзүнүн кызматы үчүн 5000\$дан сураган, жалпы сумма 100000\$ды түзгөн. Акчаны алгандан кийин ал жоголуп кеткен жана байланышка чыккан эмес. Тергөө иш-чараларынын жүрүшүндө Кыргызстандын иштебеген жараны Рашидов колго түшкөн. Жабырлануучулар ушул Мамбетовмун деп таанышканын тастыкташты. Алган акчасына ал Бишкектин бир районунан квартира жана BMW маркасындагы машинаны сатып алганы такталды.

Талкуулоо жана чечим чыгаруу үчүн суроо:

1. Силер кандай жазык-укуктук таасир этүүлөрдүн башка мажбурлоо чараларын колдоносуңар?

ТРЕНИНГ

«ЖАЗЫК-УКУКТУК ТААСИР ЭТҮҮЛӨРДҮН БАШКА МАЖБУРЛОО ЧАРАЛАРЫ (КООПСУЗДУК ЧАРАЛАРЫ)»

ЖАЗЫК-УКУКТУК ТААСИР ЭТҮҮНҮН ЧАРАЛАРЫНЫН ТҮРЛӨРҮ (КООПСУЗДУК ЧАРАЛАРЫ)

Коопсуздук чараларынын түрлөрү

- Мүлктү конфискациялоо (алып коюу)
- Материалдык зыяндын ордун толтуруу жана моралдык зыянды компенсациялоо
- Чыгарып салуу

2

ЖАЗЫК-УКУКТУК ТААСИР ЭТҮҮЛӨРДҮН ЧАРАЛАРЫНЫН ТҮРЛӨРҮ (КООПСУЗДУК ЧАРАЛАРЫ)

96-берене. Мүлктү конфискациялоо (алып коюу)

1. Мүлктү конфискациялоо (алып коюу) (мындан ары - конфискация) - айыптоочу өкүмдүн негизинде төмөнкүдөй мүлктөрдү соңунда мамлекеттин менчигине айландыруу үчүн кайтарымызсыз алып коюу:

- 1) кылмыш жасоонун натыйжасында алынган акчаларды, баалуулуктарды жана башка мүлктү;
- 2) кылмыш жасоону каржылоо үчүн пайдаланылган же багышталган акчаларды, баалуулуктарды жана башка мүлктү;
- 3) кылмыш жасоонун натыйжасында алынган мүлк, ал мүлктөн түшкөн **кирешелерди, жарым-жартылай же толугу менен айландырылган же кайра өзгөртүлгөн** акчаларды, баалуулуктарды жана башка мүлктү;
- 4) кылмыш жасоонун куралдарын, жабдууларын же башка каражаттарын.

2. Эгерде кылмыш жасоонун натыйжасында алынган мүлк жана (же) ал мүлктөн түшкөн кирешелер мыйзамдуу жол менен алынган мүлккө кошулса, кошулган мүлктүн жана андан түшкөн кирешенин наркына туура келген мүлктүн бөлүгү **конфискацияланууга (алып коюлууга) тийиш**.

3. Ушул берененин 1-бөлүгүнүн 3-пунктунда көрсөтүлгөн, кылмыш жасаган адам тарабынан башка адамга (уюмга) өткөрүп берилген мүлк, эгерде мүлктү кабыл алган адам ал кылмыштуу аракеттердин натыйжасында алынгандыгын билсе же иштин жагдайлары боюнча билүүгө тийиш болсо, конфискацияланууга (алып коюлууга) жатат. Мүлк, соттун чечими боюнча коопсуздук чарасы катары, менчик ээсинен конфискацияланышы мүмкүн.

4. Конфискацияланган мүлктү мамлекеттин кирешесине айландыруу же жок кылуу тартиби Кыргыз Республикасынын Өкмөтү тарабынан аныкталат.

3

ЖАЗЫК-УКУКТУК ТААСИР ЭТҮҮЛӨРДҮН ЧАРАЛАРЫНЫН ТҮРЛӨРҮ (КООПСУЗДУК ЧАРАЛАРЫ)

97-берене. Конфискацияланууга жаткан предметтин ордуна акча каражаттарын же башка мүлктү конфискациялоо

1. Эгерде ушул Кодекстин 96-беренесинин 1-бөлүгүндө көрсөтүлгөн мүлккө кирген белгилүү бир предметти конфискациялоо, сот бул предметти конфискациялоо тууралуу чечим кабыл алган учурда, аны пайдалануу, сатуу же башка себептердин айынан алып коюуга мүмкүн болбосо, анда сот **бул предметтин наркына туура келген акчалай сумманы конфискациялоо жөнүндө** чечим чыгарат.

2. Конфискацияланууга жаткан ушул Кодекстин 96-беренесинин 1-бөлүгүнүн 1-3-пункттарында көрсөтүлгөн мүлккө кирген предметтин ордуна берилүүчү акча каражаттары болбогон, же болбосо жетишсиз болгон учурда, **сот конфискацияланууга жаткан предметтин наркына туура келген, же болбосо мыйзамдарга ылайык өндүрүп алуу колдонулбай турган мүлктөрдү кошпогондо, бул предметтин наркына салыштырмалуу келген нарктагы башка мүлктү конфискациялоо жөнүндө** чечим чыгарат.

4

ЖАЗЫК-УКУКТУК ТААСИР ЭТҮҮЛӨРДҮН ЧАРАЛАРЫНЫН ТҮРЛӨРҮ (КООПСУЗДУК ЧАРАЛАРЫ)

98-берене. Конфискациялоодо келтирилген зыянын ордун толтуруу

1. Ушул Кодекстин 96 жана 97-беренелерине ылайык мүлктү конфискациялоо жөнүндө маселени чечүүдө, **биринчи кезекте жабырлануучуга келтирилген зыянын ордун толтуруу маселеси чечилет.**

2. Күнөөлүүдө өндүрүп алына турган башка мүлк болбогондо, ушул Кодекстин 97-беренесинде көрсөтүлгөндөрдөн тышкары, **анын наркынан мыйзамдуу ээлик кылуучуга келтирилген залалдын орду толтурулат, ал эми калган бөлүгү мамлекеттин кирешесине айландырылат.**

5

ЖАЗЫК-УКУКТУК ТААСИР ЭТҮҮЛӨРДҮН ЧАРАЛАРЫНЫН ТҮРЛӨРҮ (КООПСУЗДУК ЧАРАЛАРЫ)

99-берене. Материалдык залалдын ордун толтуруу жана моралдык зыянды компенсациялоо

1. Материалдык залалдын ордун толтуруу жана моралдык зыянды компенсациялоо сот тарабынан адамдын жазык жоопкерчилигинен, же болбосо **ушул Кодексте каралган негиздер боюнча жазадан бошотулгандыгына карабастан, колдонулат.**

2. Моралдык зыян келтирүүнү компенсациялоо учурунда сот акчалай компенсацияны белгилейт. Бул компенсация келтирилген зыянын оордугуна жараша эсептик көрсөткүчтөрдүн 50 эседен 1000 эсеге чейинки өлчөмүндө дайындалат.

3. Ушул берененин жоболорун колдонууда Кыргыз Республикасынын Граждандык кодексинде белгиленген эскирүү мөөнөттөрү колдонулбайт.

6

ЖАЗЫК-УКУКТУК ТААСИР ЭТҮҮЛӨРДҮН ЧАРАЛАРЫНЫН ТҮРЛӨРҮ (КООПСУЗДУК ЧАРАЛАРЫ)

100-берене. Чыгарып салуу

Чет өлкөлүк жаран же жарандыгы жок адам жазаны өтөгөндөн кийин, эгерде аларда Кыргыз Республикасынын аймагында жүрүүсү үчүн мыйзамда белгиленген негиздер жок болсо, эл аралык келишимдерде жана Кыргыз Республикасынын мыйзамдарында каралган тартипте Кыргыз Республикасынын чегинен чыгарылууга тийиш.

7

ТРЕНИНГ «ЖАЗЫК-УКУКТУК ТААСИР ЭТҮҮЛӨРДҮН МАЖБУРЛОО ЧАРАЛАРЫ (КООПСУЗДУК ЧАРАЛАРЫ)»

ЖАЗЫК-УКУКТУК ТААСИР ЭТҮҮЛӨРДҮН МАЖБУРЛОО ЧАРАЛАРЫН (КООПСУЗДУК ЧАРАЛАРЫН) РЕГЛАМЕНТТЕГЕН ЭЛ АРАЛЫК УКУКТУК АКТЫЛАР

ЭЛ АРАЛЫК УКУКТА КОНФИСКАЦИЯЛОО ИНСТИТУТУ

► **Кылмыштуу ишмердиктен кирешенин изин жашырууну табуу, алып салуу жана конфискациялоо жөнүндө конвенцияда** «конфискация» термини жазаны гана эмес, мүлкүнөн ажыратууда турган, жазык иши же жазык иштери боюнча сот өндүрүшүнүн натыйжасында сот тарабынан дайындалган чараны дагы билдире тургандыгы белгиленген;

► **Коррупцияга каршы конфискация.** Ар бир Катышуучу мамлекет конфискациялоо мүмкүндүгүн камсыз кылуу үчүн кандай чаралар талап кылынса, ошол чараларды анын ички укуктук системасынын алкагында мүмкүн болгон максималдуу даражада кабыл алат.

► **Улуттар аралык уюшкан кылмыштуулукка каршы конвенция** ушул Конвенциянын катышуучу мамлекеттери кылмыш жасоодо пайдаланылган же пайдаланууга арналган мүлктөрдү, жабдууларды же башка каражаттарды кылмыштан түшкөн кирешелер катары конфискациялоо мүмкүндүгүн камсыз кылуу үчүн кандай чаралар талап кылынса, ошол чараларды, алардын ички укуктук системаларынын алкагында мүмкүн болгон максималдуу даражада кабыл алат;

► **жана башкалар**

2

АНГЛИЯДАГЫ КООПСУЗДУК ЧАРАЛАРЫНЫН ИНСТИТУТУ

2003-ж. Жазык сот адилеттиги жөнүндө мыйзам (Criminal Justice Act, 2003, с. 44), 142-бер.:

- Укук бузуучуларды жазалоо
- Кылмыштуулукту азайтуу (алдын алуу аркылуу аны азайтууну кошуп)
- Укук бузуучуларды түзөтүү жана ресоциалдаштыруу
- Коомду коргоо
- Укук бузуучулардын кылмыштарынан жабыр тартуулардын ордун толтуруу

Англияда азыркы учурда жазалоо системасынын төмөнкү түрлөрү көрсөтүлөт:

- Эркиндигинен ажыратуу (custodial sentence)
- Адамдардын ар түрдүү укуктарын жана эркиндиктерин чектеген жазалардын тобу, же сөзмө-сөз «коомдун кызыкчылыктарындагы жаза» (community sentence)
- Айып пул)

Жаза системасына жазык-укуктук мүнөздөгү ар түрдүү чаралардын системасы дагы кошулат.

3

АНГЛИЯДАГЫ КООПСУЗДУК ЧАРАЛАРЫНЫН ИНСТИТУТУ

Адамдардын ар түрдүү укуктарын жана эркиндиктерин чектеген жазалардын тобу, «коомдун кызыкчылыктарындагы жаза» (community sentence) 2003-ж. Жазык сот адилеттиги мыйзамынын 147-бер. ылайык, өзүнө «коомдун кызыкчылыктарындагы буйруктар» жана «жашы жете электерге карата чыгарылган коомдун кызыкчылыктарындагы буйруктар» системасын камтыйт.

Түрлөрү:

- 40 сааттан 300 саатка чейинки чекте бекер иштөө. Бул талап 12 айдын ичинде аткарылышы керек.
- Активдүү жүрүм-турум
- Атайын реабилитациялык программалар боюнча окутуу
- Ишмердиктин белгилүү түрлөрүнө тыюу салуу
- «Коменданттык саат»
- Убакыттын белгилүү аралыгынын ичинде белгилүү жерлерге барууга тыюу салуу (эки жылдан ашык эмес)

4

АНГЛИЯДАГЫ КООПСУЗДУК ЧАРАЛАР ИНСТИТУТУ

- Белгилүү жерде жашоо
- Террорчуну дарылоо (бул талап адамдын макулдугу менен гана буйрукка бекемделиши керек)
- Баңгизатка көз карандылыктан дарылоо (бул талап адамдын макулдугу менен гана буйрукка бекемделиши керек)
- Аракеттикке көз карандылыктан дарылоо (бул талап адамдын макулдугу менен гана буйрукка бекемделиши керек)
- Көзөмөл
- Атайын борборго келүү
- Электрондук мониторинг
- “Коомдун кызыкчылыктарындагы буйрук” аракетинин мөөнөтү үч жылдан ашпашы керек; буйрукта өз алдынча талаптарга карата кыскартылган мөөнөттөр белгилениши мүмкүн (2003-ж. Жазык сот адилеттиги жөнүндө мыйзам 177(5)-бер.).

5

АНГЛИЯДАГЫ КООПСУЗДУК ЧАРАЛАРЫНЫН ИНСТИТУТУ

Коопсуздук чараларынын санына баарыдан мурда “конфискация жөнүндө буйрук” кирет. 2002-ж. Кылмыштуу иштеп тапкан мүлк жөнүндө мыйзамдын 6-бер. ылайык (Proceeds of Crime Act, 2002. с. 29) айыптоочу акты боюнча кайсы болбосун куугунтукталуучу кылмыш жасоодо сот айыптоочунун сунушу боюнча же өзүнүн демилгеси боюнча өкүм чыгаруу менен бирге конфискация жөнүндө буйрукту чыгарууга милдеттүү.

2002-ж. Жазык сотторунун (жаза дайындоо) ыйгарым укуктары жөнүндө мыйзам менен жабырлануучу жакка “компенсация жөнүндө буйрук” чыгарылышы каралат (мыйзамдын 130–134-беренелери).

1998-ж. Кылмыштар жана тартипсиздиктер жөнүндө Мыйзам менен кылмыш жа-соонун алдын алуу максатында кылмыш жасоо катары кароого болбогон, бирок талашсыз жазык-укуктук табиятка ээ “антисоциалдык жүрүм-турумдар жөнүндө буйрук” иш жүзүнө киргизилген.

1998-ж. Кылмыштар жана тартипсиздиктер жөнүндө Мыйзамда “жыныс кыл-мышын жасаган адамдарга карата буйрук” дагы каралат (2-берене).

6

ФРАНЦИЯДАГЫ КООПСУЗДУК ЧАРАЛАР ИНСТИТУТУ

Француз укугунда жаза түшүнүгү менен катар “**коопсуздук чаралары**” категория-сы дагы белгилүү.

- Жеке же персоналдык, белгилүү криминалдык тенденцияларды алып жүрүүчүлөр катары каралган, укук бузуучунун өзүнө даректелген, колдонулган коопсуздук ча-раларын оңдоого чакырылган (мисалы, социалдык-соттук көзөмөл).

- Реалдуу коопсуздук чаралары кандайдыр-бир коркунучтуу кырдаалдарды алып таштоого багытталган жана адатта кылмыш же жорук жасоого каражат катары кызмат кыла турган зыяндуу жана коркунучтуу куралдарды конфискациялоодо, же жазык укугунун көз карашынан кооптуу кырдаалдын кайтадан пайда болушуна жол бербөө максатында жеке жактарга белгилүү милдеттерди жүктөөдө чагылды-рылат.

7

ФРАНЦИЯДАГЫ КООПСУЗДУК ЧАРАЛАР ИНСТИТУТУ

- Кандайдыр бир кылмышты же жорукту жасоого күнөөлүү кайсы болбосун чет өлкөлүккө карата **франциянын аймагында болууга тыюу салуу** түрүндө жаза мөөнөтсүз же 10 жылга чейинки узактыкка чейин дайындалышы мүмкүн.
- **Жүргөн жерине тыюу салуу** түрүндө жаза сот тарабынан белгиленген ай-рым жерлерде болууга тыюу салууну жүктөйт.
- **Кайсы-бир ишкананы жабуу** түрүндөгү жаза кылмыш жосуну жасалганды-гына байланыштуу бул ишканада ишмердүүлүктү жүзөгө ашырууга тыюу са-лууну жүктөйт.
- **Мамлекеттин атынан түзүлгөн келишимдерге катышуудан алып салуу** түрүндө жаза айрым келишимдерге түз же кыйыр түрүндө катышууга тыюу салууну жүктөйт.
- **Чыгарылган өкүмдү жайылтуу жана жарыялоо** түрүндөгү жаза соттолгон адамдын эсебинен жүзөгө ашырылат, бирок жазанын бул түрүн аткарууга чы-гымдар жазык мыйзамында каралган айып пулдун максимумунан жогорула-башы керек.

8

ФРАНЦИЯДАГЫ КООПСУЗДУК ЧАРАЛАР ИНСТИТУТУ

1. **Мүлктү конфискациялоо** Франциянын жазык укугунда эки вариантта каралган: жалпы жана атайын конфискациялоо.
2. **Чекти айландырууга кое берүүгө тыюу салуу** соттолгон адамдын жеке менчик ээлигиндеги же өзүнүн ыйгарым укугундагы ээлигиндеги бланктарды аларды берген банкка кайтаруу милдетине жүктөйт.
3. Кредиттик карточканы **пайдаланууга тыюу салуу** соттолгон адамдын өзүнүн жеке колдонуусундагы жана өзүнүн ыйгарым укуктуу карточкасын, аны берген банкка кайтарып берүү милдетинен турат.
4. Альтернативалуу жазалардын категориясына кирген **коомдук пайдалуу жумуштар**, кандайдыр бир жорукту жасагандыгы үчүн түрмөгө камоону колдонуу боого сот чечим чыгарган учурларда дайындалат.
5. **Саясий, жарандык жана үй-бүлөлүк укуктардан пайдаланууга тыюу салуу** бир катар укуктарга жана эркиндиктерге жайылтылат.
6. **Кесиптик же коомдук ишмердүүлүккө тыюу салуу** аны аткарууда же аткарууга байланыштуу кылмыш жосуну жасалган кесиптик же коомдук ишмердүүлүккө, же болбосо кылмыш жосуну жазалануусу мыйзам менен белгиленген кайсы болбосун башка кесиптик же коомдук ишмердүүлүктө жайылтылышы мүмкүн.

9

ЧЕТ ӨЛКӨЛӨРДӨГҮ КООПСУЗДУК ЧАРАЛАР ИНСТИТУТУ

ГФРдин жазык кодексинде «Коопсуздук чаралары жана түзөтүү» 60-главага бириктирилген. 61§ ка ылайык аларга төмөнкүлөр кирет:

- психиатриялык ооруканадагы жай;
- аракеттер жана баңгилер үчүн дарылоо мекемесиндеги жай;
- алдын алма камоо;
- көзөмөл коюу;
- айдоочулук укуктарынан ажыратуу;
- белгилүү кесиптик ишмердүүлүк менен алектенүүгө тыюу салуу.

10

БААЛОО БАРАГЫ

Датасы: _____

Темасы: _____

1. Өткөрүлгөн сабактар пайдалуу болдубу?

- 1 _____ (жок)
- 2 _____ (бир аз пайдалуу)
- 3 _____ (ооба)
- 4 _____ (абдан пайдалуу)

2. Сиз өткөрүлгөн семинардын максаттарына канчалык ийгиликтүү жетиштиңиз?

- 1 _____ (жетишкен жокмун)
- 2 _____ (бир аз жетиштим)
- 3 _____ (жетиштим)
- 4 _____ (ийгиликтүү жетиштим)

3. Семинарда пайдаланылган тренингдин методдорун Сиз кандай баалайсыз?

- 1 _____ (натыйжасыз катары)
- 2 _____ (жаман эмес)
- 3 _____ (жакшы)
- 4 _____ (мыкты)

4. Сиз үчүн кайсы сессия, тема, суроо кыйын болду жана эмне себептен?

_____

_____

5. Сиз үчүн кайсы сессия, тема, суроо кызыктуу болду жана эмне себептен?

_____

_____

6. Семинарды өткөрүүнүн уюштуруу учурлары жөнүндө Сиздин пикириңиз?

_____

_____

7. Семинардын уюштуруучуларына келечектеги ишине сиздин каалооңуз.

_____

_____

8. Сиз кандай кошумча жардамга муктажсыз?

_____

_____

9. Башка түшүндүрмөлөр

ТРЕНЕРЛЕР ҮЧҮН МАТЕРИАЛДАР

ТРЕНИНГ ЖАЗЫК-УКУКТУК ТААСИР ЭТҮҮНҮН БАШКА МАЖБУРЛОО ЧАРАЛАРЫ (КООПСУЗДУК ЧАРАЛАРЫ)

ТРЕНИНГДИН МАКСАТЫ

ЖАЗЫК-УКУКТУК ТААСИР ЭТҮҮНҮН БАШКА ЧАРАЛАРЫ ЖӨНҮНДӨ БИЛИМ БЕРҮҮ ЖАНА КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ЖАЗЫК КОДЕКСИНИН ЖАҢЫ ИНСТИТУТУ – ЖАЗЫК УКУКТУК ТААСИР ЭТҮҮНҮН БАШКА ЧАРАЛАРЫ (КООПСУЗДУК ЧАРАЛАРЫ) МЕНЕН ТААНЫШТЫРУУ

КАРОО ЖАНА ҮЙРӨНҮҮ ҮЧҮН СУРОЛОР

1. Кыргызстанда сот реформасынын маанилүүлүгү жана зарылдыгы, Кыргыз Республикасы өзүнө алган эл аралык милдеттенмелерди сактоо
2. «Жазык-укуктук таасир этүүнүн башка чаралары» деген эмне?
3. «Жазык-укуктук таасир этүүнүн башка чаралары (коопсуздук чаралары)» жаңы институтун түшүнүү.

УЛУТТАР АРАЛЫК УЮШКАН КЫЛМЫШТУУЛУККА КАРШЫ БИРИККЕН УЛУТТАР УЮМУНУН КОНВЕНЦИЯСЫ

2000-жылы 15-ноябрда Башкы Ассамблеянын 55/25 резолюциясы менен кабыл алынган

1-берене

Максаты

Бул Конвенциянын максаты улуттар аралык уюшкан кылмыштуулуктун бир кыйла натыйжалуу алдын алуу жана алар менен күрөшүү ишинде кызматташууга көмөк көрсөтүүдө турат.

2-берене

Терминдер

Бул Конвенциянын максаттары үчүн:

а) “уюшкан кылмыштуу топ” деген курамында үч же андан көп адамдан турган, белгилүү мезгил аралыгынын ичинде түзүлгөн жана бир же бир нече олуттуу кылмыштарды же ушул Конвенцияга ылайык ошондой деп табылган кылмыштарды жасоо максатына ылайык аракеттенген, аны менен түз же кыйыр түрүндө каржылык же башка материалдык пайда табуу үчүн түзүмдүк таризделген топту билдирет;

б) “олуттуу кылмыш” деген төрт жылдан кем эмес максималдуу мөөнөткө, же жазанын бир кыйла катуураак чарасы менен эркиндигинен ажыратууга жазаланган кылмышты билдирет;

с) “түзүмдүк таризделген топ” деген тез арада кылмыш жасоо үчүн кокусунан түзүлүп калган жана алардын мүчөлөрүнө ролдор милдеттүү түрдө формалдуу бөлүштүрүлүп калган эмес, мүчөлүктүн үзгүлтүксүз мүнөзү сүйлөшүлгөн же өнүккөн түзүмү түзүлгөн топту билдирет;

д) “мүлк” деген кайсы болбосун активдерди, материалдык же материалдык эмес, кыймылдуу же кыймылдуу эмес, буюмдарда же укуктарда көрүнгөн, ошондой эле ушундай активдерге же алардагы кызыкчылыктарга укуктарды тастыктаган юридикалык документтерди же активдерди билдирет;

е) “кылмыштан тушкөн кирешелер” деген кандайдыр бир кылмыш жасоонун натыйжасында түз же кыйыр түрүндө ээ болгон же алынган кайсы болбосун мүлктү билдирет;

ф) “камоо” же “алып коюу” деген соттун же башка компетенттүү органдын токтому боюнча мүлктү өткөрүп берүүгө, кайра түзүүгө, ээликтен ажыратууга же башка жакка которууга, же мындай мүлккө ээ болууга убактылуу кирүүгө, же алардын үстүнөн контролду убактылуу жүзөгө ашырууга убактылуу тыюу салууну билдирет;

г) “конфискация” деген соттун же башка компетенттүү органдын токтому боюнча мүлкүнөн таптакыр ажыратууну билдирет;

н) “негизги укук бузуу” деген кылмыш курамын түзгөн, ушул Конвенциянын 6-бересинде көрсөтүлгөн жосунду жасоого карата, анын натыйжасында киреше алынган кайсы болбосун кылмышты билдирет;

и) “контролдоуучу жеткирип берүү” деген кайсы бир кылмышты териштирүү жана бул кылмышты жасоого катышкан адамды табуу максатында компетенттүү органдар-

га билдирүү жана алардын көзөмөлдөөсү менен мыйзамсыз же шектенүүнү туудурган жүктөрдүн партияларын бир же бир нече мамлекеттердин аймактарына ташып чыгарууга, ташууга же ташып кирүүгө жол берилген метод;

ж) “экономикалык интеграциянын регионалдык уюму” деген мүчө мамлекеттер тарабынан ага ушул Конвенция менен жөнгө салынуучу маселелер боюнча ыйгарым укук өткөрүп берилген жана ушул Конвенцияга кол коюу, ратификациялоо, кабыл алуу, бекитүү же ага кошулуу керектүү түрдө анын ички жол-жоболоруна ылайык ыйгарылган, кайсы болбосун аймактын эгемендүү мамлекети тарабынан түзүлгөн уюмду билдирет; ушул Конвенциядагы “Катышуучу мамлекеттерине” шилтемелер алардын компетенцияларынын чегинде ушундай уюмдарга тийштүү.

10-берене

1. Ар бир Катышуучу мамлекет уюшкан кылмыштуу топко жана ушул Конвенциянын 5, 6, 8 жана 23-беренелерине ылайык ушундай деп таанылган кылмыштарга катышкан, олуттуу кылмыштарга катышууга юридикалык жактардын жоопкерчиликтиктерин белгилөө үчүн анын укуктук принциптерин эсепке алуу менен кандай чаралар талап кылынса, ошондой чараларды кабыл алат.

2. Катышуучу мамлекеттердин укуктук принциптерин сактоо шарттарында юридикалык жактардын жоопкерчилиги жазыктык, жарандык-укуктук же административдик болушу мүмкүн.

3. Мындай жоопкерчиликтиктерди жүктөө кылмыш жасаган жеке жактардын жазык жоопкерчилигине зыян келтирбейт.

4. Ар бир Катышуучу-мамлекет, анын ичинде, ушул статьяга ылайык жоопкерчиликке тартылган юридикалык жактарга карата натыйжалуу, шайкеш жана жазык жана жазык эмес санкциялардын токтотуучу таасир этүүлөрүн көрсөтүүнү, акчалай санкцияларды кошуп, колдонууну камсыз кылат.

12-берене

1. Катышуучу мамлекеттер конфискациялоо мүмкүндүгүн камсыз кылуу үчүн алардын ички укуктук системаларынын алкагында мүмкүн болгон максималдуу даражада, кандай чаралар талап кылынса, ошол чараларды көрөт:

а) ушул Конвенцияда камтылган кылмыштардан түшкөн кирешелерди же ошол кирешелердин наркына туура келген нарктагы мүлктөрдү;

б) ушул Конвенцияда камтылган кылмыштарды жасоодо колдонууга арналган же колдонулган мүлктөрдү, жабдууларды же башка каражаттарды;

2. Катышуучу мамлекеттер кийин конфискациялоо максатында ушул берененин 1-пунктунда саналган табуу, көзөмөлдөө, камоо же алып коюу мүмкүндүктөрүн камсыз кылуу үчүн кандай чаралар талап кылынса, ошондой чараларды көрөт.

3. Эгерде кылмыштан алынган кирешелер жарым-жартылай же толугу менен башка мүлккө айландырылса, же кайра түзүлсө, анда ушул беренедө көрсөтүлгөн чаралар ошол мүлккө карата колдонулат.

4. Эгерде кылмыштан алынган кирешелер мыйзамдуу булактардан алынган мүлктөргө кошулуп кетсе, анда алып коюу же камоо салууга тиешелүү кайсы болбосун ыйгарым укук үчүн зыян келтирбестен, кылмыштан түшкөн кошулуп кеткен кирешелердин бааланган наркына туура келген мүлктүн бөлүгүн конфискациялоого жатат.

5. Кылмыштан түшкөн кирешелерден, кылмыштан түшкөн кирешеден айланган жана кайра түзүлгөн мүлктөн, же кылмыштан түшкөн киреше кошулуп кеткен мүлктөн алынган пайдага дагы ушул беренедө көрсөтүлгөн кылмыштан түшкөн кирешелерге карата ошол эле түрдө жана ошол эле даражада чаралар колдонулат.

6. Ушул Конвенциянын 13-беренесинин жана ушул статьянын максаттары үчүн ар бир Катышуучу мамлекет өзүнүн сотторуна же башка компетенттүү органдарына банктык,

финансылык же коммерциялык документтерди көрсөтүү же камоо жөнүндө токтом чыгарууну жүктөйт. Катышуучу-мамлекет банктык сырды сактоо зарылдыгына таянып, ушул пунктун жоболоруна ылайык чараларды кабыл алуудан баш тартпайт.

7. Катышуучу-мамлекет соттук жана башка териштирүүнүн мүнөзүнө жана алардын ички мыйзамдуулуктарынын принциптерине кандай талаптар ылайык келсе, ошол өлчөмдө конфискациялоого жаткан, кылмыш жасаган адам кылмыштан түшкөн болжолдонгон кирешенин же башка мүлктүн мыйзамдуу келип чыгышын далилдешти үчүн талаптарды белгилөө мүмкүндүгүн караштыра алат.

8. Бул берененин жоболору үчүнчү ак ниет тараптын укуктарына келтирилген зыян үчүн талкууланбайт.

9. Бул берене камтыгандардын эч нерсеси анда айтылбаган чараларга ылайык принциптерди козгобойт, алар Катышуучу мамлекеттердин ички мыйзамдарынын жоболоруна ылайык жана аларды сактоо шартында аныкталып жана жүзөгө ашырылат.

Коррупцияга каршы Бириккен Улуттар Уюмунун Конвенциясы 2003-жылы 31-октябрда Башка Ассамблеянын 58/4 резолюциясы менен кабыл алынган

1-берене

Максаттары

Бул Конвенциянын максаттары төмөнкүлөрдө турат:

- а) коррупцияны бир кыйла натыйжалуу жана таасирдүү алдын алуу жана аны менен күрөшүүгө багытталган чараларды кабыл алууга көмөктөшүү жана бекемдөө;
- б) коррупциянын алдын алууда жана аны менен күрөшүүдө, анын ичинде активдерди айландыруу боюнча чараларды кабыл алууда техникалык кызматташууну жана эл аралык кызматташууну демилгелөө, жеңилдетүү жана колдоо;
- в) чынчылдыкты жана сатылбагандыкты, жоопкерчиликти түшүрүп, ошондой эле башкарууга жаткан жалпы элдик мүлктөрдү жана жалпы элдик иштерди демилгелөө.

2-берене

Бул Конвенциянын максаттары үчүн:

- а) «жалпы элдик кызмат адамы» төмөнкүлөрдү билдирет:
  - i) бул адамдын кызматынын деңгээлине көз карандысыз, эмгек акы төлөө же төлөбөө менен, туруктуу же убактылуу негизде Катышуучу мамлекеттин мыйзам чыгаруу, аткаруу, административдик же соттук органында кандайдыр бир кызмат ордун ээлеген кайсы болбосун дайындалган жана шайланган адам;
  - ii) бул Катышуучу мамлекеттин укуктук жөнгө салуусунун тиешелүү жаатында ал кандай колдонулса жана Катышуучу мамлекеттин ички мыйзамдарында бул кандай аныкталса, кандайдыр бир жалпы элдик функцияны аткарган, анын ичинде жалпы элдик ведомство же жалпы элдик ишкана үчүн, же кандайдыр бир жалпы элдик кызматты көрсөткөн кайсы болбосун башка жак;
  - iii) Катышуучу мамлекеттин ички мыйзамдарында “жалпы элдик кызмат адамы” катары аныкталган кайсы болбосун башка жак. Аны менен бирге ушул Конвенциянын II главында каралган айрым конкреттүү чараларды кабыл алуу максаты үчүн “жалпы элдик кызмат адамы” бул Катышуучу мамлекеттин укуктук жөнгө салуусунун тиешелүү жаатында ал кандай колдонулса жана Катышуучу-мамлекеттин ички мыйзамдарында бул кандай аныкталса, кандайдыр бир жалпы элдик функцияны аткарган же кандайдыр бир жалпы элдик кызмат көрсөткөн кайсы болбосун жакты билдириши мүмкүн;
- б) “чет өлкөлүк жалпы элдик кызмат адамы” деген чет өлкөлүк мамлекеттин мыйзам чыгаруу, аткаруу, административдик же сот органында кандайдыр бир кызматты ээлеген, дайындалган же шайланган жакты жана чет өлкөлүк мамлекет үчүн, анын ичинде жалпы элдик ведомство же жалпы элдик ишкана үчүн кандайдыр бир жалпы элдик функцияны аткарган кайсы болбосун жакты билдирет;
- с) “жалпы элдик эл аралык уюмдардын кызмат адамдары” деген ушундай уюм тара-

бынан анын атынан иштөөгө ыйгарым укук берилген эл аралык жарандык кызмат адамын же кайсы болбосун жакты билдирет;

d) “мүлк” деген буюмдарда жана укуктарда чагылдырылган, мейли материалдык же материалдык эмес, кыймылдуу же кыймылсыз кайсы болбосун активдерди билдирет, ошондой эле ушундай активдерге же алардагы кызыкчылыктарга менчик укугун тастыктаган юридикалык документтер же актылар;

e) “кылмыштан түшкөн кирешелер” деген кандайдыр бир кылмышты жасоонун натыйжасында түз же кыйыр түрүндө алынган же ээлеп алынган кайсы болбосун мүлктү билдирет;

f) “операцияларды токтотуу (тоңдуруу)” же “камоо” деген соттун же башка компетенттүү органдын токтому боюнча мүлктү өткөрүп берүүгө, кайра түзүүгө, ажыратууга же которуштурууга, же мындай мүлккө убактылуу кирүүгө же ээ болууга, же анын үстүнөн контролду жүзөгө ашырууга убактылуу тыюу салууну билдирет;

g) “конфискация” деген соттун же башка компетенттүү органдын токтому боюнча мүлктөн таптакыр ажыратууну билдирет;

h) “негизги укук бузуу” деген анын натыйжасында киреше алынган, ага карата ушул Конвенциянын 23-беренесинде көрсөтүлгөн кылмыштын курамын түзгөн жосундар жасалган кайсы болбосун укук бузууну билдирет;

i) “контролдоочу жеткирип берүү” деген кайсы-бир кылмышты териштирүү жана бул кылмышты жасоого катышкан адамды табуу максатында компетенттүү органдарга билдирүү жана алардын көзөмөлдөөсү менен мыйзамсыз же шектенүүнү туудурган жүктөрдүн партияларын бир же бир нече мамлекеттердин аймактарына ташып чыгарууга, ташууга же ташып кирүүгө жол берилген метод;

12-берене

1. Ар бир Катышуучу мамлекет жеке секторлордо коррупциянын алдын алуу, бухгалтердик эсептин жана жеке сектордо аудиттин стандарттарын күчөтүү тиешелүү учурларда ушундай чараларды сактабагандыгы үчүн жарандык-укуктук, административдик же жазыктык санкциялардын натыйжалуу, шайкеш жана токтотуу көрсөткөн таасир этүүлөрүн белгилөө боюнча өзүнүн ички мыйзамдарынын негиз салуучу принциптерине ылайык чараларды кабыл алат.

2. Бул максаттарга жетүүгө багытталган чаралар башкалардын ичинен төмөнкүлөрдү камтыйт:

a) укук коргоо органдары менен тиешелүү жеке уюмдардын ортосундагы кызматташууга көмөктөшүү;

b) кызыкчылыктардын коллизиялары пайда болушунун алдын алуу жана бардык тиешелүү кесиптердин өкүлдөрүнүн жана ишкерлердин ишмердүүлүктөрүн талаптагыдай ишке ашыруу үчүн жүрүм-турум кодексин камтуу менен, тиешелүү жеке уюмдардын ишине ак ниеттикти камсыз кылууга, ошондой эле алардын ортосундагы келишимдик мамилелер менен мамлекет жана коммерциялык ишканалардын ортосундагы мамилелерде ак ниет коммерциялык практиканы пайдаланууга арналган стандарттарды жана жол-жоболорду иштеп чыгууга көмөктөшүү;

c) жеке уюмдардын ишмердүүлүктөрүндө, корпоративдик уюмдарды уюштурууга жана аларды башкарууга тиешеси бар жеке жана юридикалык жактарды идентификациялоо боюнча чаралардын талаптагыдай учурларында айкындуулукка көмөктөшүү;

d) коммерциялык ишмердүүлүктү жүзөгө ашыруу үчүн жалпы элдик органдарды көрсөтүүчү субсидияларга жана лицензияларга тиешелүү жол-жоболорду кошуп, жеке уюмдардын ишмердүүлүктөрүн жөнгө салуучу жол-жоболору менен кыянаттык кылуунун алдын алуу;

e) алар мындай кызматта турган жана аткарылуусуна алар көзөмөлдү жүзөгө ашырган мезгилде мындай жалпы элдик кызмат адамдары аткарган функцияларга мындай ишмердүүлүк жана иштер түз байланышкан учурда, алар пенсияга же кызматтан кет-

кенден кийин жеке секторлордо жалпы элдик кызмат адамдарынын иштөөсүнө карата же мурдагы жалпы элдик кызмат адамдарынын кесиптик ишмердүүлүктөрүнө карата акылга сыярлык мөөнөттө жана талаптагыдай учурларда чектөөлөрдү белгилөө жолу менен кызыкчылыктардын коллизияларынын пайда болуусунун алдын алуу;

f) жеке уюмдар алардын түзүмдөрүн жана өлчөмдөрүн эсепке алуу менен, мындай жеке уюмдардын талап кылынган финансылык ведомосттору жана эсептери сертификациянын жана аудиттин талаптагыдай жол-жоболорун колдонууга туура келиши үчүн жана коррупциялык жосундарды табууга жана алдын алууга жардам көрсөтүү үчүн ички аудитордук контролдун жеткиликтүү механизмдерине ээ болууларын камсыз кылуу.

3. Коррупциянын алдын алуу максатында ар бир Катышуучу мамлекет бухгалтердик эсепти жүргүзүүнү, финансылык отчеттуулукту, ошондой эле ушул Конвенцияга ылайык ошондой деп таанылган кылмыштардын ичинен кайсынысын болбосун аткаруу максатында жүзөгө ашырылуучу төмөнкү аракеттерди тыюу үчүн бухгалтердик эсептин жана аудиттин стандарттарын көрсөтүүнү жөнгө салуучу эрежелерге жана ички мыйзамдуулукка ылайык кандай чаралар талап кылынса, ошол чараларды кабыл алат:

a) расмий эмес отчеттуулукту түзүү;

b) одоно же туура эмес катталган операцияларды өткөрүү;

c) жок чыгымдардын эсебин жүргүзүү;

d) туура эмес идентификацияланган милдеттенмелерди жана объекттерди чагылдыруу;

e) жасалма документтерди колдонуу;

f) мыйзамдарда каралган мөөнөттөрдөн мурун бухгалтердик документацияларды жок кылуу ниети.

4. Ар бир Катышуучу-мамлекет ушул Конвенциянын 15 жана 16-статьяларына ылайык ушундай деп таанылган кылмыштардын курамынын элементтеринин бири болуп саналган, взятка өңдөнгөн чыгымдарга карата жана коррупциялык жосундарга көмөктөшүү максатында келтирилген башка чыгымдарга карата талаптуу учурларга салык салуудан бошотуудан баш тартат.

31-берене

1. Ар бир Катышуучу мамлекет конфискациялоо мүмкүндүгүн камсыз кылуу үчүн кандай чаралар талап кылынса, ошондой чараларды анын ички укуктук системасынын алкагында мүмкүн болгон максималдуу даражада кабыл алат:

a) ушул Конвенцияга ылайык ушундай деп таанылган кылмыштардан түшкөн кирешелерди, же наркы ушундай кирешелердин наркына дал келген мүлктөрдү;

b) ушул Конвенцияга ылайык ушундай деп таанылган кылмыштарды жасоого пайдаланууга арналган же пайдаланылган мүлктөрдү, жабдууларды жана каражаттарды.

2. Ар бир Катышуучу мамлекет кийин конфискациялоо максатында ушул статьянын 1-пунктунда саналган кайсынысын болбосун табуу, ажыратуу, тоңдуруу же камоо мүмкүндүгүн камсыз кылуу үчүн кандай чаралар талап кылынса ошол чараларды кабыл алат.

3. Ар бир Катышуучу мамлекет ушул статьянын 1, 2-пункттарында көрсөтүлгөн тоңдурулган, камалган же конфискацияланган мүлктөрдү компетенттүү органдардын башкаруусун жөнгө салуу үчүн ушундай мыйзамдык жана талап кылынган чараларды анын ички мыйзамдарына ылайык кабыл алат.

4. Эгерде кылмыштан түшкөн мындай кирешелер жарым-жартылай же толугу менен башка мүлккө айланса, же кайра түзүлсө, анда ушул статьяда көрсөтүлгөн чаралар ошол мүлккө карата колдонулат.

4. Эгерде кылмыштан алынган кирешелер мыйзамдуу булактардан алынган мүлктөргө кошулуп кетсе, анда алып коюу же камоо салууга тиешелүү кайсы болбосун ыйгарым укук үчүн зыян келтирбестен, кылмыштан түшкөн кошулуп кеткен кирешелердин бааланган наркына туура келген мүлктүн бөлүгүн конфискациялоого жатат.

5. Эгерде кылмыштан түшкөн кирешелерден, мыйзамдуу булактардан сатып алынган мүлктөргө айланганда, анда айланган кирешелердин бааланган наркына ылайык мүлктүн ошол бөлүгүн тоңдурууга же камоого тиешелүү кайсы болбосун ыйгарым укук үчүн зыянсыз конфискациялоого жатат.

6. Кылмыштан түшкөн ушундай кирешелерден, кылмыштан түшкөн ушундай кирешелерден айланган же кайра түзүлгөн мүлктөрдөн, же кылмыштан түшкөн ушундай кирешелер катыштырылган мүлктөрдөн алынган пайдаларга дагы, ушул статьяда көрсөтүлгөн, кылмыштан түшкөн кирешелерге карата, ошондой даражада жана ошол эле түрдө, чаралар колдонулат.

7. Ушул статьянын жана ушул Конвенциянын 55-статьясынын максаттары үчүн ар бир Катышуучу мамлекет банктык, финансылык же коммерциялык документтерин көрсөтүү же камоо жөнүндө токтом чыгарууну сотторго же башка компетенттүү органдарга жүктөйт. Катышуучу мамлекет банктык сырды сактоо зарылдыгына шилтеме жасоо менен ушул пункттун жоболоруна ылайык чараларды кабыл алуудан баш тартпайт.

8. Катышуучу мамлекет соттук жана башка териштирүүнүн мүнөзүнө жана алардын ички мыйзамдуулуктарынын принциптерине кандай талаптар ылайык келсе, ошол өлчөмдө конфискациялоого жаткан, кылмыш жасаган адам кылмыштан түшкөн болжолдонгон кирешенин же башка мүлктүн мыйзамдуу келип чыгышын далилдеши үчүн талаптарды белгилөө мүмкүндүгүн караштыра алат.

9. Бул берененин жоболору үчүнчү ак ниет тараптын укуктарына келтирилген зыян үчүн талкууланбайт.

10. Бул берене камтыгандардын эч нерсеси анда айтылбаган чараларга ылайык принциптерди козгобойт, алар Катышуучу мамлекеттердин ички мыйзамдарынын жоболоруна ылайык жана аларды сактоо шартында аныкталып жана жүзөгө ашырылат.

1998-жылдагы баңгизат каражаттарын жана психотроптук заттарды мыйзамсыз айландырууга каршы күрөшүү жөнүндө бириккен улуттар уюмунун конвенциясы

3-берене

1. Ар бир тарап өзүнүн мыйзамдарына ылайык төмөнкү аракеттерди алар атайын жасалган учурда жазык кылмышы деп таануу үчүн талап кылынган ушундай чараларды кабыл алат:

(а) (I) 1961-жылдагы Конвенциянын, түзөтүүлөр киргизилгени менен ушул Конвенциянын же 1971-жылдагы Конвенциянын жоболорун бузуу менен кайсы болбосун баңгизат каражаттарын же кайсы болбосун психотроптук заттарды өндүрүү, даярдоо, экстрагирлөө, даярдап чыгаруу, сунуштоо, сатуу максатында сунуштоо, жайылтуу, сатуу, кайсы болбосун шарттарда жеткирип берүү, ортомчулук кылуу, өткөрүү, транзиттик өткөрүү, ташып жеткирүү, импорттоо же экспорттоо;

(II) 1961-жылдагы Конвенциянын жана түзөтүүлөрү менен ушул Конвенциянын жоболорун бузуу менен баңгизат каражаттарын өндүрүү максаттарында апийимди, кокаиндерди же каннабис өсүмдүгүн өстүрүү;

(III) жогоруда көрсөтүлгөн (I) пунктчада саналган ишмердиктин кайсы болбосун түрлөрүнүн максаттарында кайсы болбосун баңгизат каражаттарын же психотроптук заттарды сактоо жана сатып алуу;

(IV) эгерде алар мыйзамсыз өстүрүү, өндүрүү же баңгизат каражаттарын же психотроптук заттарды даярдоо максаттарында пайдаланууга арналганы белгилүү болсо I таблицада жана II таблицада көрсөтүлгөн жабдууларды, материалдарды же заттарды даярдоо, ташып жеткирүү же жайылтуу;

(V) жогоруда (I), (II), (III) же (IV) пунктчаларда саналып өткөн кайсы болбосун укук бузууларды уюштуруу, жетектөө же каржылоо;

(б) (I) эгерде мындай жеке менчик ушул пункттун (а) пунктчасына ылайык ушундай

деп таанылган кайсы болбосун укук бузуулардын же укук бузуунун натыйжасында, же менчиктин мыйзамсыз булагын жашыруу же уурдап алуу максаттарында ушундай укук бузууларга же укук бузууга катышуунун натыйжасында, же өзүнүн аракеттери үчүн жоопкерчиликтен ал баш тарта алуусу үчүн, ушундай укук бузууларды же ушундай укук бузууну жасоого катышкан кайсы болбосун жакка жардам көрсөтүү максаттарында алынган болсо, менчикти конверсиялоо же которуу;

(II) эгерде ушундай укук бузууларга же укук бузууга катышуунун натыйжасында, же ушул пункттун (а) пунктчасына ылайык ушундай деп таанылган укук бузуулардын же укук бузуунун натыйжасында алынган мындай менчик белгилүү болсо, менчигине же анын таандыктыгына карата булактарды, турган жерин, бөлүштүрүү ыкмаларын, ордун которуштурууну, анык укуктарды чыныгы мүнөздө уурдап алуу же жашыруу;

(с) өзүнүн конституциялык жоболорун жана өзүнүн укуктук системасын эске алуу менен:

(I) эгерде аны алган учурда мындай жеке менчик ушул пункттун (а) пунктчасына ылайык ушундай деп таанылган укук бузуулардын же укук бузуунун натыйжасында, же ушундай укук бузууга же укук бузууларга катышуунун натыйжасында алынган белгилүү болсо, менчикке ээ болуу, сатып алуу же пайдалануу;

(II) эгерде алар кандайдыр бир баңгизат каражаттарын же психотроптук заттарды мыйзамсыз өстүрүү, өндүрүү же даярдоо максаттарында пайдаланууга арналганы жана пайдаланылганы белгилүү болсо, I таблицада жана II таблицада көрсөтүлгөн жабдууларга, же материалдарга, же заттарга ээ болуу;

(III) баңгизат каражаттарын же психотроптук заттарды мыйзамсыз пайдалануу же ушул статьяга ылайык ушундай деп таанылган укук бузуулардын кайсынысын болбосун жасоого ар кандай каражаттарды ниет, же эл алдында шыкакчылык кылуу;

(IV) ушундай укук бузууларды же укук бузууну жасоого ниеттенүү, ушул статьяга ылайык ушундай деп таанылган кайсы болбосун укук бузууларды же укук бузууну жасоо максатында кылмыштуу көмүскө бүтүмгө катышуу, катыштуу болуу же кирүү, ошондой эле аларды аткарууда шыкакчылык кылуу, көмөктөшүү же кеңеш берүү.

2. Ар бир Тарап өзүнүн укуктук системасынын негизги принциптерин жана конституциялык жоболорун эсепке алуу менен, 1961-жылдагы Конвенциянын, түзөтүүлөрү менен 1961-жылдагы Конвенциянын же 1971-жылдагы Конвенциянын жоболорун бузуу менен жеке керектөөлөрү үчүн кайсы болбосун баңгизат каражаттарын же психотроптук заттарды алар атайын сактаса, сатып алса же өстүрсө, өзүнүн мыйзамдарына ылайык укук бузуу деп таануу үчүн кандай чаралар талап кылынса, ошол чараларды кабыл алат.

3. Андап сезүү, ниет же максат кылуу ушул статьянын 1-пунктунда көрсөтүлгөн укук бузуулардын курамдык элементтери катары иштин факт жүзүндөгү объективдүү жагдайларында белгилениши мүмкүн.

4. (а) Ар бир Тарап ушул статьянын 1-пунктуна ылайык ушундай деп таанылган укук бузууларды жасагандыгы үчүн түрмөгө камоо же башка эркиндигинен ажыратуу, айып пул төлөө жана конфискациялоо санкциялары сыяктуу бул укук бузуулардын олуттуу мүнөзүн эске алуучу ушундай санкцияларды колдонууну караштырат.

(b) Тараптар ушул статьянын 1-пунктуна ылайык ушундай деп таанылган укук бузуулар үчүн жазага же соттоого кошумча укук бузууларга карата дарылоо, кайра тарбиялоо сыяктуу кийин аларды көзөмөлдөө менен, эмгекке жөндөмдүүлүгүн калыбына келтирүү же социалдык реинтеграциялоону колдонууну караштырышы мүмкүн.

(с) мурдагы пунктчаларга карабастан, тиешелүү учурларда, аз маанилүү укук бузуулар жасалганда Тараптар жазалоонун же соттоонун альтернативалары катары кайра тарбиялоо, эмгекке жарамдуулугун калыбына келтирүү, социалдык реинтеграциялоо сыяктуу чараларды, ошондой эле эгерде укук бузуучу баңги болуп саналса, аны дарылоо жана кийин аны көзөмөлдөөнү караштырат.

(d) Тараптар ушул статьянын 2-пунктуна ылайык ушундай деп таанылган укук бузуулар үчүн соттоо же жазалоо, же соттоого же жазалоого кошумча дарылоо, тарбиялоо, дарылоо аяктагандан кийин көзөмөлдөө, эмгекке жарамдуулугун калыбына келтирүү

жана укук бузуучуну социалдык реинтеграциялоо үчүн чараларды караштыры мүмкүн.

5. Тараптар, алардын сотторунун жана юрисдикциясы бар компетенттүү органдарынын ушул статьянын 1-пунктуна ылайык ушундай деп таанылган оордотуучу укук бузуулардын жагдайлары катары төмөнкүдөй факт жүзүндөгү жагдайларды көңүлгө алууларын камсыз кылышат:

(a) курамына укук бузуучу кирген уюшкан кылмыштуу топтун укук бузууларына катышуу;

(b) укук бузуучунун эл аралык уюшкан кылмыштуу ишмердүүлүктүн башка түрлөрүнө катышуусу;

(c) Укук бузуучунун ушул укук бузууну жасоону шарттаган башка мыйзамсыз ишмердүүлүктөрдүн түрлөрүнө катышуусу;

(d) укук бузуучу тарабынан зомбулуктун жана куралдын колдонулушу;

(e) укук бузуучу кызмат адамы болуп саналган факт жана бул укук бузуунун анын кызматы менен байланышы;

(f) жашы жете электи тартуу жана пайдалануу;

(g) укук бузуу түзөтүү мекемесинде, же окуу жайында, же коомдук мекемеде, же ага түздөн-түз жакын жерде, же окуу, спорт жана коомдук иш-чаралар үчүн студенттерди жана окуучуларды пайдаланган башка жерде жасалган фактысы;

(h) мурдагы соттоо, айрыкча окшош укук бузуулар, чет өлкөдө же өзүнүн өлкөсүндө, тиешелүү Тараптардын улуттук мыйзамдарына ылайык буга канчалык жол берилгендиги.

6. Тараптар өздөрүнүн улуттук мыйзамдарына ылайык ушундай укук бузууларга тоскоолдук кылуунун зарылдыгын керектүү эсепке алуу менен жана бул укук бузууларга карата укук сактоо чараларынын максималдуу натыйжалуулугуна жетүү үчүн ушул беренеге ылайык ушундай деп таанылган укук бузуулар үчүн адамдарды жазыктык куугунтуктоого тиешелүү кайсы болбосун дискрециялык юридикалык ыйгарым укуктарды пайдаланууну камсыз кылууга умтулушат.

7. Тараптар, алардын соттору же башка компетенттүү органдары ушул берененин 1-пунктунда саналган укук бузуулардын олуттуу мүнөзүн жана ушундай укук бузуулар үчүн соттолгон адамды шарттуу же мөөнөтүнөн мурда бошотуу мүмкүндүгү жөнүндө маселени кароодо ушул статьянын 5-пунктунда саналган жагдайларды эске алууларын камсыз кылат.

8. Ар бир Тарап керектүү учурларда, болжолдонгон укук бузуучунун сот адилеттигинен баш тарткан учурларында, эскирүүнүн бир кыйла узак мөөнөтүн жана ушул статьянын 1-пунктуна ылайык ушундай деп таанылган кайсы болбосун укук бузууларды жазыктык куугунтуктоо үчүн анын улуттук мыйзамдарына ылайык эскирүүнүн узак мөөнөтүн белгилейт.

9. Ар бир Тарап өзүнүн укуктук системасына ылайык жазыктык териштирүүгө ушул берененин 1-пунктуна ылайык ушундай деп таанылган укук бузуу үчүн анын аймагында турган айыпталуучу же соттолуучу жактын катышуусун камсыз кылуу үчүн талаптуу чараларды кабыл алат.

10. Ушул Конвенцияга, 5, 6, 7 жана 9-статьяларга ылайык кызматташууга ылайык Тараптардын ортосундагы кызматташуу максаттары үчүн, ушул статьяга ылайык ушундай деп таанылган укук бузуулар Тараптардын улуттук мыйзамдарынын негизинде жана конституциялык чектөөлөр үчүн зыянсыз, саясий мотив боюнча жасалган укук бузуу катары же финансылык, же саясий укук бузуу катары каралбайт.

11. Бул статьяда эч нерсе ар бир Тараптын улуттук мыйзамдарынын компетенциясына кирген, анда айтылган укук бузуулардын баяндоолору жөнүндө ошол принципти козгобойт жана мындай укук бузуулар үчүн куугунтуктоо жана жазалоо ушул мыйзамдарга ылайык жүзөгө ашырылат.

1. Ар бир Тарап конфискациялоо үчүн талап кылына турган төмөнкүдөй чараларды кабыл алат:

(a) 3-статьянын 1-пунктуна ылайык ушундай деп таанылган укук бузууларды жасоонун натыйжасында алынган кирешелер, же наркы ушундай кирешелерге дал келген жеке менчиктер;

(b) 3-берененин 1-пунктуна ылайык ушундай деп таанылган укук бузууларды жасоодо кандайдыр-бир түрдө пайдаланууга арналган же пайдаланылган баңгизат каражаттары жана психотроптук заттар жана жабдуулар же башка каражаттар.

2. Ар бир Тарап кийин конфискациялоо максаттары менен ушул статьянын 1-пунктунда эске алынган кирешелерди, жеке менчикти, каражаттарды же кайсы болбосун башка предметтерди анын компетенттүү органдары аныктай, тактай жана тоңдура же камай алышы үчүн кандай чаралар талап кылынса ошол чараларды дагы кабыл алышат.

3. ушул беренедө эске салынган чараларды жүзөгө ашыруу максатында ар бир Тарап өздөрүнүн сотторуна же башка компетенттүү органдарына банктык, финансылык же коммерциялык документтерди көрсөтүү же камоо жөнүндө токтом чыгарууну жүктөйт. Тараптар банктык сактоо зарылдыгына таянып ушул пункттун жоболоруна ылайык чараларды кабыл алуудан баш тартпайт.

4 (a) 3-статьянын 1-пунктуна ылайык ушундай деп таанылган укук бузуу түшкөн юрисдикция боюнча башка Тараптан ушул статьянын негизинде жөнөтүлгөн суранычты алган, ушул статьянын 1-пунктунда эскертилген кирешелер, менчик, каражаттар же кайсы болбосун башка предметтер аймагында турган Тарап:

(I) конфискациялоо жөнүндө токтомду алуу максатында өзүнүн компетенттүү органына суроо-талап берет жана мындай токтом берилген учурда аны аткарууга алып келет; же

(II) 1-пунктта эскертилген, Тарап сураган аймакта турган кирешелерге, жеке менчиктерге, каражаттарга же кайсы болбосун башка предметтерге анын кандай тиешеси бар экендигинин өлчөмүндө жана суранычта көрсөтүлгөн көлөмдө аткаруу максатында ушул статьянын 1-пунктуна ылайык Тарап чыгарган конфискация жөнүндө токтомду өзүнүн компетенттүү органдарына берет.

(b) ушул статьянын негизинде башка Тарапка жөнөтүлгөн суранычты алуу боюнча, юрисдикциянын алдында 3-статьянын 1-пунктуна ылайык ушундай деп таанылган укук бузууларга кабылса, суралуучу Тараптын ушул пункттун (a) пунктчасынын негизиндеги суранычына ылайык, же суралуучу Тарап тарабынан кийин конфискациялоо жөнүндө токтом чыгаруу максатында ушул статьянын 1-пунктунда эскертилген кирешелерге, жеке менчиктерге, каражаттарга же кайсы болбосун башка предметтерге суралуучу Тарап чараларды кабыл алат.

(c) Ушул пункттун (a) жана (b) пунктчаларында каралган чечимдерди жана чараларды ал суралуучу Тарапка байланышы болсо, кайсы болбосун эки тараптуу же көп тараптуу келишимдерге, макулдашууларга же келишимдерге же процесстик ченемдерге ылайык жана аларды сактоо менен жана анын улуттук мыйзамдарынын жоболоруна ылайык суралуучу Тарап тарабынан кабыл алынат.

(d) 7-берененин 6-17-пункттарынын жоболору *mutatismutandis* колдонулат. Ушул статьянын негизинде жөнөтүлгөн суранычта, 7-статьянын 10-пунктунда көрсөтүлгөн маалыматтарга толуктоодо төмөнкүлөр камтылат:

(I) ушул статьянын (a) (I) пунктчасында каралган сураныч болгон учурда – анын ички мыйзамдарына ылайык токтом чыгаруу үчүн чараларды кабыл ала турган суралуучу Тарап үчүн жеткиликтүү жана суралуучу Тарап таянган фактыларды баяндоо менен арыз жана конфискациялоого жаткан менчиктин сыпаттамасы;

(II) (a) пунктчасында каралган сураныч болгон учурда – суралган токтомду аткаруунун көлөмүнө карата фактыларды жана маалыматтарды баяндоо менен арыз, сураныч негизделген конфискациялоо жөнүндө суралуучу Тарап тарабынан чыгарылган токтомдун юридикалык жактан таризделген көчүрмөсү;

(III) (b) пунктчасында каралган сураныч болгон учурда – суралуучу Тарап таянган фак-

тыларды баяндоо менен арыз жана сунушталган чаралардын сыпаттамасы.

(е) Ар бир Тарап Башкы Катчыга ушул пункттун жобону жүзөгө ашырууну камсыз кылуучу өзүнүн кайсы болбосун мыйзамдарынын жана эрежелеринин тексттерин, ошондой эле мындай мыйзамдарга жана эрежелерге кайсы болбосун кийинки өзгөртүүлөрдүн тексттерин берет.

(f) Эгерде кайсы бир Тарап тиешелүү келишим бар болушу менен, ушул пункттун (a) жана (b) пунктчаларында эскертилген чараларды кабыл алууну шарттоону кааласа, ошол Тарап ушул Конвенцияны керектүү жана жеткиликтүү келишимдик-укуктук негиз катары караштырат.

(g) Тараптар ушул беренени аткарууда эл аралык кызматташуунун натыйжалуулуктарын жогорулатуу үчүн эки тараптуу жана көп тараптуу келишимдерди, макулдашууларды же сүйлөшүп бир пикирге келишүүнү түзүүгө умтулушат.

5. (a) Тараптар ушул берененин 1-пунктунун же 4-пунктунун негизинде конфискацияланган кирешелерди же менчиктерди өздөрүнүн улуттук мыйзамдарына жана административдик жол-жоболоруна ылайык бөлүштүрөт.

(b) Ушул беренеге ылайык башка Тараптын суранычы боюнча аракеттенүү менен Тарап төмөнкүлөр жөнүндө макулдашуу түзүү мүмкүндүгүн өзгөчө караштырышы мүмкүн:

(I) баңгизат каражаттарын жана психотроптук заттарды мыйзамсыз айландырууга жана аларды кыянаттык менен пайдаланууга каршы күрөшүү жаатында адистешкен өкмөттөр аралык органдарына ушундай кирешелерди же менчиктерди же алардын олуттуу бөлүгүн сатуунун натыйжасында алынган ушундай кирешелердин жана менчиктердин же каражаттардын суммаларын өткөрүп берүү;

(II) анын улуттук мыйзамдарына, административдик жол-жоболоруна, ушул максатта түзүлгөн эки тараптуу же көп тараптуу макулдашууларга ылайык ушундай кирешелерди же менчиктерди сатуунун натыйжасында алынган ушундай кирешелердин же менчиктердин же каражаттардын бөлүгүн үзгүлтүксүз же бир жолку негизде башка Тарапка өткөрүп берүү

6 (a) Эгерде кирешелер башка менчикке айландырылган же кайра түзүлгөн болсо, анда ушул беренеге көрсөтүлгөн чаралар кирешелерге эмес, ушундай менчикке карата колдонулат.

(b) Эгерде кирешелер мыйзамдуу түрдө алынган менчиктерге катыштырылган болсо, мындай менчик камоого же тоңдурууга тиешелүү кайсы болбосун ыйгарым укук үчүн зыянсыз бул катыштырылган кирешелердин бааланган наркына тиешелүү көлөмдө конфискацияланат.

(c) Төмөнкүлөрдөн алынган келип түшүүлөргө же башка пайдаларга карата:

(I) кирешелер;

(II) кирешелер айландырылган же кайра түзүлгөн менчиктер;

(III) кирешелер катыштырылган менчиктерге, кирешелерге карата колдонулгандай, ошол эле түрдө жана ошол эле өлчөмдө ушул беренеге көрсөтүлгөн чаралар колдонулат.

7. Ар бир Тарап анын улуттук мыйзамдарына жана соттук жана башка териштирүүлөрдүн мүнөзүнө дал келген, ошол чараларда, ошол даражада конфискациялоого жаткан болжолдонгон кирешелердин же башка менчиктердин мыйзамдуу келип чыгууларын далилдөөнүн оордугун ташууну камсыз кылууну караштырат.

8. Ушул берененин жоболору эч качан иштеп жаткан үчүнчү ак ниет тараптын укуктарына зыян келтирүүчү катары каралбайт.

9. Ушул беренеге камтылган эч нерсе тиешелүү Тараптардын улуттук мыйзамдарына ылайык жана анын жоболорунун негизинде анда айтылган, аныкталган жана жүзөгө ашырылган чаралардын принциптерин козгобойт.

Террорчулукту каржылоого каршы күрөшүү жөнүндө эл аралык конвенция 1999-жылдын 9-декабрында БУУнун Башкы Ассамблеясында 54/109 резолюциясы менен кабыл алынган

1-берене

Ушул Конвенциянын максаттары үчүн:

1. “Каражат” деген аларга ээ болуунун ыкмаларына көз каранды, кыймылдуу же кыймылсыз, сезилген же сезилбеген кайсы түрдө болбосун активдерди, ошондой эле кайсы болбосун формадагы, анын ичинде банк кредиттерин, жол чектерин, банк чектерин, почта жөнөтүүлөрүн, акцияларды, баалуу буюмдарды, облигацияларды, векселдерди, аккредитивдерди кошуп, бирок алар менен чектелбестен, ушундай активдерге укукту күбөлөндүргөн же аларга катышкан электрондук же санариптик юридикалык документтерди же актыларды билдирет.
2. “Мамлекеттик же өкмөттүк объект” деген мамлекеттин өкүлдөрү, өкмөттүн мүчөлөрү, мыйзам чыгаруу же сот органдарынын өкүлдөрү, же кызмат адамдары же мамлекеттик, же кайсы болбосун мамлекеттик органдын же мекеменин кызматчылары, же болбосо өкмөттөр аралык уюмдардын кызматчылары же кызмат адамдары өздөрүнүн кызматтык милдеттерин аткарууга байланыштуу ээлеген жана пайдаланган кайсы болбосун туруктуу же убактылуу объектини же транспорт каражаттарын билдирет.
3. “Келип түшүү” деген 2-беренедө көрсөтүлгөн кылмыштарды жасоо аркылуу түз же кыйыр түрүндө алынган же ээ болгон кайсы болбосун каражатты билдирет.

5-берене

1. Ар бир катышуучу-мамлекет өзүнүн ички укуктук принциптерине ылайык анын аймагында турган же анын мыйзамы боюнча уюшулган юридикалык жакты, өзүнүн расмий сапатында чыгып, ушул юридикалык жакты башкарууга же аларды контролдоого жоопкерчиликти жеке жак тарабынан 2-беренедө көрсөтүлгөн кылмыш жасалган учурда, жоопкерчиликке тартуу үчүн зарыл чараларды көрөт. Мындай жоопкерчилик жазык, жарандык же административдик мүнөз алып жүрүшү мүмкүн.
2. Мындай жоопкерчилик бул кылмыштарды жасаган жеке жактардын жазык жоопкерчиликти үчүн зыянсыз жасалат.
3. Ар бир катышуучу мамлекет, анын ичинде жогоруда 1-пунктка ылайык жоопкерчилик тарткан юридикалык жакка натыйжалуу, шайкеш жана колдонуудагы жазык, жарандык-укуктук же административдик санкциялар колдонулушун камсыз кылат. Мындай санкцияларга каржылык санкцияны кошууга болот.

6-берене

Ар бир катышуучу мамлекет ушул Конвенциянын күчүнүн алдында болгон кылмыш жосунун саясий, философиялык, идеологиялык, расалык, этникалык, диний же башка ушуга окшош мүнөздөгү кандай гана түшүнүктөр боюнча актоого туура келбесин, кандай гана жагдайларды болбосун камсыз кылуу үчүн ички мыйзамдуулук жаатында, анын ичинде тиешелүү учурларда, кандай чаралар керектүү деп эсептелсе, ошол чараларды колдонот.

8-берене

1. Ар бир катышуучу мамлекет 2-беренедө көрсөтүлгөн кылмыштарды жасоо максатында бөлүнгөн же пайдаланылган кайсы болбосун каражаттарды аныктоо, табуу, тоңдуруу же камоо үчүн, ошондой эле ушундай кылмыштардын натыйжасында алынган келип түшүүлөрдү конфискациялоо мүмкүндүгүнүн максаттары үчүн өзүнүн ички укуктук принциптерине ылайык керектүү чараларды кабыл алат.

2. Ар бир катышуучу мамлекет 2-беренедө көрсөтүлгөн кылмыштарды жасоо максаттары үчүн бөлүнгөн же пайдаланылган каражаттарды жана ушундай кылмыштардын натыйжасында алынган келип түшүүлөрдү конфискациялоо үчүн өзүнүн ички укуктук принциптерине ылайык тиешелүү чараларды кабыл алат.

3. Ар бир тиешелүү катышуучу мамлекет ушул беренедө каралган конфискациялоонун натыйжасында алынган каражаттардын ар бир конкреттүү учурларында же үзгүлтүксүз негизде башка мамлекеттер менен бөлүшүү тууралуу макулдашууну түзүү жөнүндө маселени карашы керек.

4. Ар бир катышуучу мамлекет ушул беренедө каралган конфискациялоонун натыйжасында алынган каражаттарды 2-берененин 1-пунктунун (a) же (b) пунктчаларында көрсөтүлгөн кылмыштын курмандыктарына, же алардын үй-бүлө мүчөлөрүнө компенсация төлөө үчүн пайдалануунун механизмдерин түзүү мүмкүндүгүн караштырат.

5. Ушул статьянын жоболорун колдонуу ак ниет үчүнчү жактын укуктарын сактоонун шарттарында жүзөгө ашырылат.

№1 КАЗУС «МХАВУМБУНУН ИШИ»

Милицияга Кыргызстандын эки жаранынан – Розахуновадан жана Калыбековадан африкалык кебетелүү адам, алдоо жолу менен, анын аталаш чоң атасы мүрт өлүп, ага абдан көп мүлк калтырганын, мында мүлккө ээ болуу үчүн ага 20000\$ сумма тез арада керек экендигин бекемдөө менен ар бир жарандан 20000\$ өлчөмүндө акча каражатын алганы жөнүндө арыз келип түшкөн. Тергөө иш-чараларынын жүрүшүндө Мхавумбу кармалып, ал Франциянын жана ТАРдын жараны болуп саналарын тастыктаган. Бул өлкөлөрдүн элчиликтерин жана КР чек ара кызматын сурамжылоо жолу менен ал бул өлкөлөрдүн жараны болуп саналары такталган, мында ал Кыргызстанга Казакстандан келген.

Талкуулоо жана чечим чыгаруу үчүн суроо:

1. Силер кандай жазык-укуктук таасир этүүнүн башка чараларын колдоносуңар?

ЧЕЧИМ:

Бул учурда сот КР ЖКсынын 100-беренесине ылайык Мхавумбуну Кыргызстандын чегинен чыгарып жиберүү жөнүндө чечим кабыл алат (бул чечим кылмыш өзгөчө ири өлчөмдө жасалгандыктан улам кабыл алынат). Ошону менен бирге эл аралык практикага ылайык чет өлкөлүк жаран Кыргыз Республикасына келгенге чейинки болгон акыркы өлкөсүнө чыгарып жиберилет, сот дагы ал жараны болуп саналган өлкөлөрдүн бирине, бул учурда Францияга же ТАРга (соттун ыктыяры боюнча) бере алат.

№2 КАЗУС «ДВОЙНИЧТИН ИШИ»

Бишкек шаарында рейддик текшерүүнүн жүрүшүндө Двойнич аттуу адам кармалган, анын плащына жалпы салмагы 2 кг болгон белгисиз заттар менен пакеттер тигилген. Экспертизалоонун жүрүшүндө бул зат кокаин болуп эсептелгени дайын болгон. Тергөө иш-чараларынын жүрүшүндө Двойнич жарандыгы жок адам болуп саналгандыгы аныкталган, Европадан Россия аркылуу Казакстанга, андан ары Казакстандан Кыргызстанга баңгизат сатуу максатында келген.

Талкуулоо жана чечим чыгаруу үчүн суроо:

1. Силер кайсы жазык-укуктук таасир этүүнүн башка мажбурлоо чараларын колдоносуңар?

ЧЕЧИМ:

Бул учурда Двойнич жарандыгы жок адам болуп саналат, ал оор кылмыш жасап жана коомго коркунуч көрсөткөндүктөн, ал КР ЖКсынын 100-беренесине ылайык Кыргыз Республикасынын чегинен чыгарып жиберилет. Ошону менен бирге эл аралык практикага ылайык чет өлкөлүк жаран Кыргыз Республикасына келгенге чейинки болгон акыркы өлкөсүнө, бул учурда Казакстанга чыгарып жиберилет.

№3 КАЗУС «РАШИДОВДУН ИШИ»

Милицияга Кыргыз Республикасынын 20 жараны кайрылып, Мамбетов деген бирөө өзүн Кыргызстандын Тышкы иштер министрлигинин кызматкери деп тааныштырып, вознаграждению АКШга виза алууга жардам берем деп сөз бергенин бекемдешкен. Өзүнүн кызматы үчүн 5000\$дан сураган, жалпы сумма 100000\$ды түзгөн. Акчаны алгандан кийин ал жоголуп кеткен жана байланышка чыккан эмес. Тергөө иш-чараларынын жүрүшүндө Кыргызстандын иштебеген жараны Рашидов колго түшкөн. Жабырлануучулар ушул Мамбетовмун деп таанышканын тастыкташты. Алган акчасына ал Бишкектин бир районунан квартира жана BMW маркасындагы машинаны сатып алганы такталды.

Талкуулоо жана чечим чыгаруу үчүн суроо:

1. Силер кандай жазык-укуктук таасир этүүлөрдүн башка мажбурлоо чараларын колдоносуңар?

ЧЕЧИМ:

Бул учурда КР ЖКсынын 96-беренесине ылайык алдамчылык жолу менен алынган акчага сатып алынган БМВ машинасын жана квартирасын конфискациялоо жүргүзүлөт. Ошондой эле ушул маселени чечүүдө сот КР ЖКсынын 98-беренесине ылайык биринчи кезекте жабыр тартуучуга келтирилген зыяндын ордун толтуруу жөнүндө маселени чечет.

№4 КАЗУС «РАЙСКОЕ НАСЛАЖДЕНИЕ» МЕЙМАНКАНАСЫ БОЮНЧА ИШ

Бишкектин бир мейманканасынан жалпы салмагы 5 тонна баңгизатынын ири партиясы табылган. Баңгизатты сатуудан алынган мыйзамсыз кирешеден 90-жылдары “Райское наслаждение” мейманканасы сатып алынган, ал баңгизаттарды сактоо үчүн кампа катары пайдаланылганы табылган. Тинтүүнүн жүрүшүндө 400000 менен жашырын жер табылган, кызматчылардын бири дагы мейманканын ээси дагы эч ким бул каражаттар кимге таандык экенин көрсөтө алышкан эмес. Азыркы учурда бул мейманкана аркылуу баңгизатты сатуудан алынган каражаттардын изи жашырылып, кылмышкерлердин сунун жашоосуна жөнөтүлүп турган.

Талкуулоо жана чечим чыгаруу үчүн суроо:

1. Силер кандай жазык-укуктук таасир этүүнүн башка мажбурлоо чараларын колдоносуңар?

ЧЕЧИМ:

Бул учурда КР ЖКсынын 20-главасы – Юридикалык жактарга карата жазык-укуктук таасир этүүлөрдүн мажбурлоо чаралары колдонулат. Жасалган жосун оор жана өзгөчө оор кылмыштын белгилерине ээ болгондуктан, сот жасалган жосундун оордугу бул юридикалык жактын мындан ары сакталышын жана иштешин мүмкүн эмес кыларын тааныйт жана КР ЖКсынын 128-беренесинин 2-бөлүгүнө ылайык мүлктү толук конфискациялоо түрүндө жаза дайындайт. Ошону менен бирге 400 000\$га карата, бул акчалар кылмыш жасалган жерден табылгандыктан жана кылмыштуу келип чыгууга ээ болгондуктан, конфискациялоо жөнүндө КР ЖКсынын 96-беренеси колдонулат.

«ЧЕТ ӨЛКӨЛӨРДӨГҮ ЖАЗЫК УКУКТУК ТААСИР ЭТҮҮНҮН МАЖБУРЛОО ЧАРАЛАРЫ (КООПСУЗДУК ЧАРАЛАРЫ)»

Өнүккөн жана өнүгүп келе жаткан өлкөлөрдүн бардык жазык мыйзамдарында коопсуздуктун окшош чаралары бар.

1. Испаниянын Жазык кодекси 1995-жылы кабыл алынган, атайын – “Коопсуздук чаралары” бөлүмүн караштырат:

- Психиатриялык борборго жайгаштыруу;
- Калыбына келтирүү борборуна жайгаштыруу;
- Атайын тарбиялоо борборуна жайгаштыруу;
- Медициналык борборлордо же социалдык-медициналык мекемелерде дарылоо;
- Белгилүү жерлерде жашоого же жүрүүгө тыюу салуу;
- Белгилүү жерлерде жүрүү милдети;
- Транспорт каражаттарын башкаруу укугунан ажыратуу;
- Курал алууга лицензиядан ажыратуу;
- Кесиптик квалификациясынан ажыратуу;
- Испанияда мыйзамсыз түрдө жүргөн чет өлкөлүктөрдү улуттук аймактан чыгаруу.

Аларды колдонуу кылмыш катары мыйзамда караштырылган жосунду жасоодо пайда болгон адамдын “криминалдык коркунучтуулугун” белгилөөгө негизделген.

Ар түрдүү өлкөлөрдө чаралардын бул топтору ар башкача: Австрияда – мажбурлоо чаралары (die vorbeugenden Maßnahmen), Германияда – коопсуздук чаралары (Maßregeln der Sicherung), Швейцарияда - сактоочу чаралар (die sicherenden Massnahmen) деп аталат. Бирок терминдердеги айрым айырмаларга карабастан, бул бардык чаралар өз ара окшош жана жазалоодон айырмаланышат.

2. ГФРдин Жазык кодексинде алар – “Коопсуздук чаралары жана түзөтүү” деп аталган 6-главага бириктирилген. 61§ка ылайык аларга төмөнкүлөр кирет:

- психиатриялык ооруканага жайгаштыруу;
- аракеттер жана баңгилер үчүн дарылоо мекемелерине жайгаштыруу;
- алдын алма камоо;
- көзөмөлдү белгилөө;
- айдоочулук укугунан ажыратуу;
- белгилүү кесиптик ишмердүүлүк менен алектенүүгө тыюу салуу.

Немец юристтери заманбап Германия жазык укугунун “эки нуктуулугу” деп аталганды бөлүп көрсөтүшөт. Жазык мыйзамы системасынын укуктук натыйжаларынын дуализми мындан көрүнөт, ЖК жосундун укуктук залалдары катары жазаны жана коопсуздук чараларын караштырат. Ошондой болсо да акыркысы жеткиликтүү кеңири пайдаланылат. Г. Кайзердин маалыматтары боюнча коопсуздук жана тарбиялоо чаралары соттолгондордун 20,8%ына колдонулат.

3. 1908-жылы Англияда Кылмыштын алдын алуу жөнүндө мыйзам кабыл алынган. Ал Англия укугуна “өнөкөт кылмышкер” түшүнүгүн киргизгенин, ошондой эле мындай адамдарга коопсуздук чараларын колдонууну регламенттегенин белгилөөгө болот.

Сот арачыларынын өкүм-чечими же “өнөкөт кылмышкерлердин” өз моюнга алуулары менен 16 жаштан улуу адамдарга, акыркы кылмышын жасаганга чейин, ушундай кылмышы үчүн жок дегенде үч жолу соттолгону боюнча “кыянатчыл же кылмыштуу жашоо” белгиленген.

Сот адамдын акыркы кылмышы үчүн соттоо менен, мындан кийин түрмөдө өтөөгө тийиш болгон 5 жылдан 10 жылга чейинки мөөнөткө алдын алма камакты өтөөгө өкүм чыгарууга укуктуу болгон.

Англиянын өнөкөт кылмышкерлер жөнүндө мыйзамы бир нече жолу өзгөрүүлөргө дуушар болду. 1967-жылы Жазык юстициясы жөнүндө мыйзам “өнөкөт кылмышкерлер” үчүн “чыныгы” түрмөгө камоону киргизди. Эркиндигинен ажыратуунун узартылган мөөнөтүн дайындоодо сот төмөнкү жагдайларды эске алат:

- 1) акыркы соттолгон учурдан тартып 3 жыл өтө элек;
- 2) ал 21 жашка чыкканга чейин ал адамда 3төн кем эмес соттуулуктун болушу;
- 3) мурдагы өкүм боюнча жалпы мөөнөт 5 жылдан аз эместе түзөт.

Бул кылмыш үчүн жазанын узактыгы акыркы кылмыш үчүн жазага жараша болот: эгерде жазанын максимуму (аныкталбаган өкүмдү чыгарган учурда) 5 же андан көп жылга барабар болсо, узартылган өкүмдүн мөөнөтү 10 жылдан аз эмес болушу керек, эгерде кылмыш үчүн жаза беш жылдан аз болсо, узартылган өкүм беш жыл түрмөгө камоого жетиши керек.

- Аракечтерге колдонулуучу коопсуздук чараларынын түрлөрүнүн бири аракечтер үчүн атайын мекемеде кармоо болорун белгилөө маанилүү. Сот адамды аракечтер үчүн атайын мекемеге 3 жылга чейинки мөөнөткө жөнөтүүгө укуктуу, эгерде:

- а) адам айыптоо актысы боюнча куугунтукталган кылмыш үчүн соттолгон болсо;
- б) сот кылмыш мастыктын таасиринде жасалганын тааныса жана кылмышкердин өзү же сот арачылары аны “өнөкөт аракеч” деп эсептешсе. Режим боюнча мындай мекемелер түрмө камагынан анча деле айырмаланышпайт. Дал ошол себептен түрмөгө камоону аракечтер үчүн мекемеге камоо менен алмаштырышат.

- Жин оорунуларга карата атайын мекемеге интернирлөө колдонулат. Акыл-эси жайында эмес деп таанылгандар жана коомго коркунуч келтирген жосун жасаган адамдарга карата гана колдонулат. Мындай мекемелерге жөнөтүү жөнүндө чечим төмөнкү учурларда чыгарылышы мүмкүн:

- а) башкы өндүрүштү ачканга чейин адамдын процесске катышууга жөндөмсүздүгү жөнүндө сот арачыларынын чечими болсо жана
- б) башкы өндүрүштүн натыйжасында “күнөөлүү, бирок акыл-эси ордунда эмес” өкүм-чечими болсо.

- Кепилдик институту өзгөчө орунду ээлей турганын белгилөөгө болот. Адам өзүнө кепилчилер менен же аларсыз жакшы жүрүм-турум милдеттенмелерин алат.

Алынган милдеттенмелер аткарылбаган учурда адам же анын кепилчили казынага алар тапшыруусу керек болгон сумманы төлөөгө милдеттүү.

Кепилдик төмөнкүлөрдөн алып коюлушу мүмкүн:

- а) кылмыш жасаган адамдан, башка жазанын түрүнө кошумча катары;
- б) кылмышты али жасай элек адамдан. Экинчинин эки түрү бар:
  - 1) тынчтыкты сактоо милдеттенмеси (to keep the peace) жана
  - 2) тийиштүү түрдө өзүн алып жүрүү милдеттенмеси (to be good behaviour).

- Тынчтыкты сактоо милдеттенмеси бул адам ага же анын үй-бүлөсүнө “күч колдонуу менен зыян келтириши” мүмкүн экендиги жөнүндө ант арыздануу болгон учурда кайсы

болбосун адамдан сот тарабынан алып коюлушу мүмкүн. Өзүн тийиштүү түрдө алып жүрүү кепилдиги дагы кайсы болбосун адамдан алынат.

Адам өзү “тынчтыкты сактоого” же “өзүн тийиштүү түрдө алып жүрүүгө” милдеттүү болгон аралыкта мөөнөттүн узактыгы соттун ыктыяры менен белгиленет, бирок бир жылдан ашпашы керек. Кепилдикти бузуу алты айга чейинки мөөнөткө түрмөгө камоо түрүндө жаза чарасын колдонууга жол берет.

ТМ 4-1. Испаниянын ЖКсынын 95, 96-беренелери; ГФРдин ЖКсынын 61§ы

ИСПАНИЯНЫН ЖАЗЫК КОДЕКСИ I КИТЕП. IV БӨЛҮМ 95-БЕРЕНЕ.

1. Бул Кодекстин төмөнкү главасында жүргөн сөз жөнүндө адамга жеткиликтүү негиздер бар болгондо Сот же Трибунал тарабынан коопсуздук чаралары дайындалат, эгерде:

Адам кылмыш жасаса.

Эгерде жасалган жосунду жана жеке жагдайларды эске алуу менен, бул адамдын жаңы кылмыштарды жасоого жөндөмдүүлүгү жөнүндө тыянак чыгарууга болот.

Эгерде жасалган кылмыш үчүн дайындалган жаза эркиндигинен ажыратуу чаралары болуп саналбаса, өкүм чыгарган Сот жана Трибунал ушул Кодекстин 105-беренесинде каралган бир же бир нече чараларды дайындашы мүмкүн.

96-берене.

Ушул Кодекстин жоболоруна ылайык дайындалган коопсуздук чаралары эркиндигинен ажыратууну же караштырат, же караштырбайт.

Эркиндигинен ажыратууну караган чаралар болуп төмөнкүлөр саналат:

- Психиатриялык борборго жайгаштыруу;
- Калыбына келтирүү борборуна жайгаштыруу;
- Атайын тарбиялоо борборуна жайгаштыруу.

Эркиндигинен ажыратууну карабаган чаралар болуп төмөнкүлөр саналат:

- Белгилүү жерлерде жашоого же жүрүүгө тыюу салуу;
- Транспорт каражаттарын башкаруу укугунан ажыратуу;
- Курал алууга лицензиядан ажыратуу;
- Кесиптик квалификациясынан ажыратуу;
- Испанияда мыйзамсыз түрдө жүргөн чет өлкөлүктөрдү улуттук аймактан чыгаруу;
- Ушул Кодекстин 105-беренесинде каралган башка чаралар.

ГЕРМАНИЯ ФЕДЕРАТИВДҮҮ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ЖАЗЫК КОДЕКСИ АЛТЫНЧЫ ГЛАВА. ТҮЗӨТҮҮ ЖАНА КООПСУЗДУК ЧАРАЛАРЫ 61§ ТИЗМЕ

Түзөтүү жана коопсуздук чаралары болуп төмөнкүлөр саналат:

1. психиатриялык ооруканага жайгаштыруу;
2. аракечтер же баңгилер үчүн обочолотулган мекемеге жайгаштыруу;
3. алдын алма камагы;
4. көзөмөлдү белгилөө;
5. автотранспорт каражаттарын башкарууга уруксаттан ажыратуу;
6. кесипке тыюу салуу.

7 - МОДУЛЬ

**СОТКО ЧЕЙИНКИ
ӨНДҮРҮШТҮН ЖАНА
ТЕРГӨӨ АМАЛДАРЫНЫ
БАШТАЛЫШЫ**

ТРЕНИНГДИН ТЕМАСЫ: СОТКО ЧЕЙИНКИ ӨНДҮРҮШТҮН ЖАНА ТЕРГӨӨ АМАЛДАРЫНЫН БАШТАЛЫШЫ

ТРЕНИНГДИН МАКСАТЫ: Тренингдин катышуучуларына сотко чейинки өндүрүштүн жана тергөө амалдарынын өндүрүшүнүн башталышын регламенттөөчү КР жаңы ЖПК жоболору тууралуу билимдерди берүү

ТРЕНИНГДЕ КАРОО ЖАНА ОКУУ ҮЧҮН СУРООЛОР:

1. Кылмыш ишин козгоо стадиясындагы теориялык, ченемдик-укуктук жана практикалык маселелер.
2. Кылмыштардын жана жоруктардын бирдиктүү реестрине маалыматтарды киргизгенден тартып сотко чейинки өндүрүштүн башталышы.
3. Кылмыштардын жана жоруктардын бирдиктүү реестриндеги иштердин жүрүшүнүн алгоритми.
4. Иштердин айрым категориялары боюнча сотко чейинки өндүрүштүн (кылмыш-жаза куугунтуктоосунун) башталышынын өзгөчөлүктөрү.
5. Тергөө амалдары өндүрүшүнүн жаңы эрежелери жана алардын түрлөрү.
6. Атайын (жашыруун) тергөө амалдары: түшүнүгү, түрлөрү, шарттары, аларды өндүрүү мөөнөттөрү.

КАТЫШУУЧУЛАРЫ: Судьялар, УКМК, Прокуратура, ИИМ, ЖАМК, ЭКМК кызматкерлери, ЖОЖдордун укук факультеттеринин окутуучулары, жактоочулар, укук коомчулугу.

МАШЫКТЫРУУЧУЛАР/ЭКСПЕРТТЕР: Кулбаев А. К., ю.и.к., доцент, Ж. Баласагын атындагы КУУ; Качикеева Б. Ж., эксперт, Ашуралиева Т.М., эксперт.

ЖАЛПЫ УБАКТЫСЫ: 7 саат 30 мүнөт (4,5 окуу сааты, түштөнүүгө – 1 саат, тыныгууга – 30 мүнөт) 5,5 окуу сааты (киришүү сессиясы – 30 мүн., 1-сессия – 90 мүн., 2-сессия – 90 мүн., 3-сессия – 90 мүн., жыйынтыктоочу сессия – 30 мүн.)

КЕРЕКТҮҮ КЕҢСЕ ТОВАРЛАРЫ ЖАНА ТЕХНИКАЛЫК КАРАЖАТТАР:

- Флипчарттар жана түстүү маркерлер
- Дептер жана калемсаптар
- LCD проектор жана экран

ТАРАТЫЛУУЧУ МАТЕРИАЛДАР:

ТМ 1-1. Катышуучулар үчүн программа

ТМ 1-2. «Кылмыштардын жана жоруктардын бирдиктүү реестриндеги иштердин жүрүшүнүн алгоритми»

ТМ 1-3. «Сотко чейинки өндүрүштүн башталышы» Power Point Presentation

ТМ 3-1. «Атайын тергөө аракеттери» Power Point Presentation

КОШУМЧА ТАРАТЫЛУУЧУ МАТЕРИАЛДАР:

1. Кыргыз Республикасынын Кылмыш-жаза кодекси;
2. Кыргыз Республикасынын Жоруктар жөнүндө кодекси;
3. Кыргыз Республикасынын Укук бузуулар жөнүндөгү кодекси;
4. Кыргыз Республикасынын Жазык-процесстик кодекси;
5. Кыргыз Республикасынын Жазык-аткаруучу кодекси;
6. Кыргыз Республикасынын “Пробация жөнүндө” мыйзамы;
7. КР 2017-жылдын 24-январындагы №10 «КР Жазык кодексин, КР Жоруктар жөнүндө кодексин, КР Жазык-процесстик кодексин, КР Жазык-аткаруучу кодексин жүзөгө ашыруу жөнүндө» мыйзамы
8. КР 2009-жылдын 25-июнундагы “Мамлекет тарабынан кепилденген укуктук жардам жөнүндө” мыйзамы

(же тренингдин ар бир темасы үчүн керектүү мыйзамдардан үзүндүлөр)

ОКУТУУ МЕТОДДОРУ:

- Казустар менен иштөө
- Чакан топтордо дискуссияларды өткөрүү
- Таратылуучу материалдар менен иштөө
- Power Point Presentation
- Симуляция
- Жалпы талкуу

Убактысы	Үйрөнүү үчүн сессиялардын жана маселелердин аталыштары	Кадамдар жана окутуунун колдонулган интерактивдүү усулдары	Таратылуучу материал	Таратылуучу материал
09:00-09:30	<p>Киришүү сессиясы Учурашуу жана таанышуу.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Тренингдин максаттары жана милдеттери. • Иштөө эрежелери. 		Бейджиликтер, түстүү маркерлер, калемсаптар, А4	
09:30-11:00	<p>1-сессия. Сотко чейинки өндүрүштүн башталышы</p> <p>1-сессиянын натыйжалары боюнча катышуучулар төмөнкүлөрдү билүүгө/ түшүнүүгө тийиш:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Кылмыш ишин козгоо стадиясындагы теориялык, ченемдик-укуктук жана практикалык маселелерди; 2. Бирдиктүү кылмыштар жана жоруктар реестрине маалыматтарды киргизгенден тартып сотко чейинки өндүрүштүн башталышын; 3. Бирдиктүү кылмыштар жана жоруктар реестриндеги иштердин жүрүшүнүн алгоритмин; 4. Иштердин айрым категориялары боюнча сотко чейинки өндүрүштүн (кылмыш-жаза куугунтуктоосунун) башталышынын өзгөчөлүктөрүн. 	<p>1-КАДАМ. “Мээ чабуул” методу эки машыктыруучу тарабынан жупта өткөрүлөт. Биринчи машыктыруучу дискуссияны өткөрөт, экинчиси катышуучулардын айтымдарын флипчартка жазат. Алдын ала флипчартка «+» жана «-» мамычаларын белгилөө керек, аларга катышуучулардын айтымдары талкуусуз жазылууга тийиш. Негизги машыктыруучу дискуссияны өткөрөт жана өзүнүн практикалык тажрыйбасы менен бөлүшөт.</p> <p>2-КАДАМ. Машыктыруучу катышуучулар менен бирге жазылган айтымдарды түстүү маркерлерди колдонуп талдайт, минусарга басым жасайт.</p> <p>3-КАДАМ. Машыктыруучу чакан топторго таратылуучу материалды – КЖБРдеги иштердин айлануу алгоритмин изилдөөнү сунуштайт. Чакан топтордун өкүлдөрү өздөрүнүн түшүнүгү боюнча иштин кылмыш-жаза сот өндүрүшүнүн стадиялары боюнча айланышын ачып беришет.</p>	<p>ТМ 1-1. Катышуучулар үчүн программа</p> <p>ТМ 1-2. «Иштердин Кылмыштардын жана жоруктардын бирдиктүү реестринде жүрүшүнүн алгоритми»</p> <p>ТМ 1-3. “Сотко чейинки өндүрүштүн башталышы” Power Point Presentation</p>	Кулбаев А. К.

	<p>2.2. Машыктыруучу тарабынан 1-сессиянын жыйынтыктарын чыгаруу:</p> <p>Сессияда катышуучулар КР жаңы ЖПКга ылайык кылмыш ишин козгоо стадиясынын жоюлушунун себептери тууралуу: Бирдиктүү реестрде (КЖБРде) кылмыш (жорук) жөнүндө маалыматтарды каттоо боюнча тергөөчүнүн, алгачкы тергөө органынын ыйгарым укуктуу кызматкеринин жана прокурордун ишмердүүлүгү, ошону менен бирге иштердин айрым категориялары боюнча сотко чейинки өндүрүштүн башталышынын өзгөчөлүгү тууралуу билишти.</p>	<p>4-КАДАМ. Эки чакан дискуссиялык топтордун бет ачарлары. Иштөөнүн натыйжасында ар бир чакан топ тапшырманы талкуулап, макулдашууга келип, башка дискуссиялык топторго өздөрү иштеп чыккан нерселерин көрсөтүшү керек. Чакан топтордун катышуучулары бет ачарларын флипчарттарга түстүү маркерлер менен жазып белгилешет.</p> <p>5-КАДАМ. Машыктыруучу суроо берет: “Бул машыгуу пайдалуу болдубу? Пайдалуу болсо, анда эмнеси менен пайдалуу болду?»</p> <p>6-КАДАМ. Машыктыруучу «Сотко чейинки өндүрүштүн башталышы» Power Point Presentation жардамы менен КР ЖПК ченемдери жөнүндөгү мини-лекцияны бекемдейт.</p> <p>7-КАДАМ. «СУРОО-ЖООПТОР». Бардык машыктыруучулар жана эксперттер катышуучулардын суроолоруна жооп беришет.</p> <p>6-КАДАМ. Машыктыруучу 1-сессиянын ЖЫЙЫНТЫКТАРЫН чыгарат, түшүнүксүз нерселердин бардыгын түшүндүрөт жана экинчи машыктыруучуга 2-сессияны баштоо үчүн сөз берет.</p>		
<p>11:00-11:30</p>	<p>Тыныгуу</p> <p>2-сессия. Тергөө (ачык) амалдары</p> <p>1.2. 2-сессиянын натыйжалары боюнча катышуучулар төмөнкүлөрдү билүүгө/ түшүнүүгө тийиш:</p> <ul style="list-style-type: none"> - тергөө амалдарын өндүрүүнүн жаңы эрежелерин; - тергөө амалдарынын түрлөрүн; - тергөө амалдарын өндүрүүнүн жалпы эрежелерин. 	<p>1-КАДАМ. Чакан топтордо иштөө. Чакан топтордо салыштырма таблицаларды изилдешет (ТМ 2-1, ТМ 2-2, ТМ 2-3, ТМ 2-4.) жана тергөө амалдары жөнүндөгү бөлүгүн пайдаланып, новеллаларды иштеп жаткан жана жаңы ЖПКнын негизинде талкуулашат.</p>	<p>Иштеп жаткан жана жаңы ЖПК ченемдери жөнүндөгү салыштырма таблица (машыктыруучулар гана үчүн)</p>	<p>Кулбаев А. К.</p>

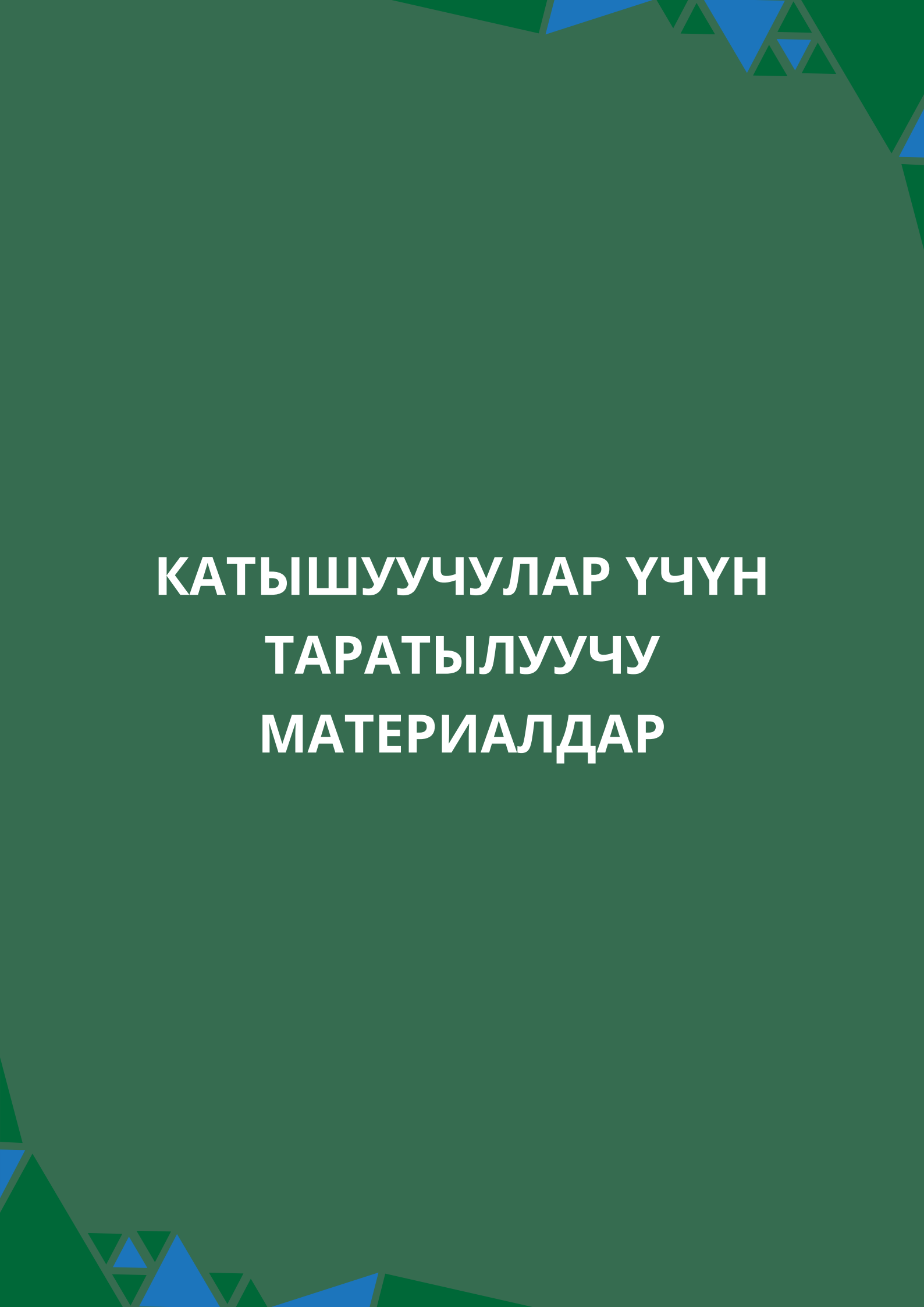
<p>13.00-14.00</p>	<p>2.3. Машыктыруучу тарабынан 2-сессия боюнча жыйынтык чыгаруу: Сессияда катышуучулар тергөө амалдарын өндүрүүнүн жаңы эрежелерин билип калышты. Салыштырма таблицанын жардамы менен катышуучулар тергөө амалдарын өндүрүүнүн жаңы эрежелерин билип, ошону менен бирге тергөө амалдарын өндүрүүнүн процесстик тартибин регламенттеген, редакциялык мүнөздөгү ЖКПдагы беренелердин өзгөрүлгөн жерлерин да көрө алышты.</p>	<p>2-КАДАМ. 4 чакан дискуссиялык топтордун бетачарлары. Иштөөнүн жыйынтыктары боюнча ар бир топ тапшырманы талкуулашы керек жана макулдашууга келип, өздөрү аткарган иши менен башка топторду тааныштырып чыгышы керек. Чакан топтордун катипчарттарга түстүү бетачарларын флипчарттарга түстүү маркерлер менен жазып белгилешет.</p> <p>3-КАДАМ. Машыктыруучу суроо берет: “Бул машыгуу пайдалуу болдубу? Пайдалуу болсо, анда эмнеси менен пайдалуу болду?»</p> <p>4-КАДАМ. Машыктыруучунун көнүгүүдөн кийинки резюмеси: Тергөө амалдарын өндүрүүнүн процесстик тартиби өзгөргөндүгүнө байланыштуу, бул жагын эсепке алуу керек.</p> <p>5-КАДАМ. «СУРОО-ЖООПТОР». Бардык машыктыруучулар жана эксперттер суроолорго жооп беришет.</p> <p>6-КАДАМ. Машыктыруучу 2-сессиянын ЖЫЙЫНТЫКТАРЫН чыгарат, түшүнүксүз нерселердин бардыгын түшүндүрөт жана экинчи машыктыруучуга 3-сессияны баштоо үчүн сөз берет.</p>		<p>Сыдыкова Л. Ч., Сулайманова Н. Н., Шеров М.</p>
<p>13.00-14.00</p>	<p>Түштөнүү</p>			

14:00-15:30	<p>3-сессия. Атайын (жашыруун) тергөө амалдары</p> <p>3.1. 3-сессиянын натыйжалары боюнча катышуучулар төмөнкүлөрдү билүүгө тийиш:</p> <ul style="list-style-type: none"> - атайын (жашыруун) тергөө амалдарынын түшүнүгүн жана түрлөрүн; - атайын (жашыруун) тергөө амалдарын өндүрүү шарттарын жана мөөнөттөрүн; - КР жаңы ЖПКсынын атайын (жашыруун) тергөө амалдары жөнүндөгү ченемдери менен КР Изин суутпай издөө иши жөнүндө мыйзамынын өз ара катышын. 	<p>1-КАДАМ. Машыктыруучунун жетекчилиги алдында “Мээ чабуулу” ыкмасы колдонулат, анын жардамы менен тренингдин ар бир катышуучусу, өзүнүн жеке тажрыйбасын эсепке алуу менен, кылмыш-жаза процессиндеги далилдөөдө изин суутпай издөө ишмердүүлүгүнүн натыйжаларын жүзөгө ашыруу маселелерин айтып берет. Айтылган ойлор флипчарттарга түстүү маркерлер менен жазылат.</p> <p>2-КАДАМ. Машыктыруучу катышуучулар менен ЖПКдагы ОКМ жөнүндөгү жазууларды талкуулайт жана жыйынтык чыгарат.</p> <p>3-КАДАМ. Машыктыруучу “Атайын (жашыруун) тергөө амалдары” Power Point Presentation пайдаланып, катышуучуларга атайын (жашыруун) тергөө амалдарын өткөрүүнүн негиздерин, шарттарын, түрлөрүн жана процесстик тартибин түшүндүрүп берет.</p> <p>3-КАДАМ. «СУРОО-ЖООПТОР». Бардык машыктыруучулар жана эксперттер суроолорго жооп беришет.</p> <p>4-КАДАМ. Машыктыруучу 3-сессиянын ЖЫЙЫНТЫКТАРЫН чыгарат, түшүнүксүз нерселердин бардыгын түшүндүрүп берет.</p> <p>5-КАДАМ. Машыктыруучу бүгүндөй тренинг боюнча ЖЫЙЫНТЫК ЧЫГАРАТ – КР жаңы ЖПКсында олуттуу өзгөрүүлөр сотко чейинки өндүрүшкө тиешелүү.</p>	Presentation	Кулбаев А. К.
-------------	--	--	--------------	---------------

		<p>Алардын арасынан эң эле олуттуулары – бул кылмыш-жаза ишин козгоо институтунун Кылмыштардын жана жоруктардын бирдиктүү реестрине трансформацияланышы жана атайын (жашыруун) тергөө амалдары. Бул жаңы институттар сотко чейинки өндүрүштүн натыйжалуулугун жогорулатууга багытталган, алардын арасында кылмыштарды тергөөнүн жүрүшүндөгү адам укуктарын жана эркиндиктерин камсыздоо маселелери.</p>		
15:30-16:00	<p>Жыйынтыктоочу сессия. “Сотко чейинки өндүрүштүн башталышы жана атайын тергөө амалдары” тренингинин аякталышы. Тренингди баалоо.</p>	<p>ТМ 4-1. Баалоо анкетасы</p>		

**КАТЫШУУЧУЛАР ҮЧҮН
ТАРАТЫЛУУЧУ
МАТЕРИАЛДАР**

«СОТКО ЧЕЙИНКИ ӨНДҮРҮШТҮН БАШТАЛЫШЫ ЖАНА ТЕРГӨӨ АРАКЕТТЕРИ» ТРЕНИНГИ

Өткөрүү күнү: _____

Өткөрүү орду: _____

Катышуучулары: _____

Программа

08:45 – 09:00 Каттоо

09:00 – 09:30 Учурашуу. Тренингдин максаты жана милдеттери

09:30 – 11:00 1-сессия. Сотко чейинки өндүрүштүн башталышы

Сөз сүйлөөчүлөрдүн аты-жөнү _____

11:00 – 11:30 Тыныгуу

11:30 – 13:00 2-сессия. Тергөө (ачык) аракеттери

Сөз сүйлөөчүлөрдүн аты-жөнү _____

13:00 – 14:00 Түштөнүү

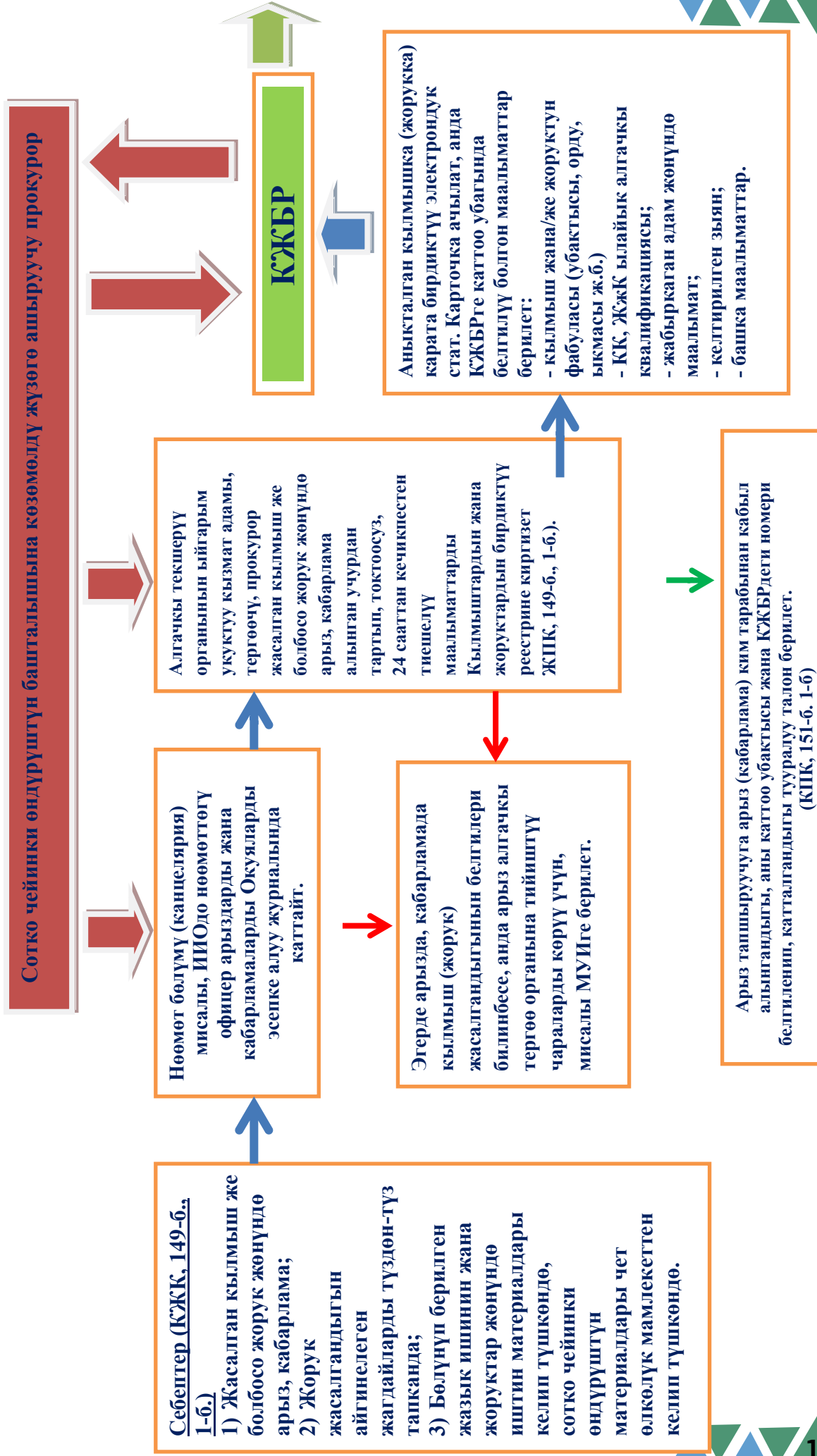
14:00 – 15:30 3-сессия. Атайын (ачык эмес) тергөө аракеттери

Сөз сүйлөөчүлөрдүн аты-жөнү _____

15:30 – 16:00 Жыйынтыктоо

Кылмыштардын жана укук бузуулардын бирдиктүү реестри

1. СОТКО ЧЕЙИНКИ ӨНДҮРҮШТҮН БАШТАЛЫШЫ

2. СОТКО ЧЕЙИНКИ ӨНДҮРҮШ

Сотко чейинки өндүрүшкө көзөмөл жүргүзгөн прокурор

КЖБР

Тергөөчү (АТОЫКА)
КЖБРге кечиктирилгис тергөө амалдары жана кабыл алынган чечимдер тууралуу төмөнкүдөй кыска маалыматтарды киргизет:

- жабырлануучунун, күбөнүн сурагы жөнүндө;
- СЭ дайындоо жөнүндө;
- Таануу үчүн көрсөтүү жөнүндө;
- Тинтүү, алып коюу жана башка аткарылган процесстик амалдар, анын ичинде жашырын тергөө амалдар (көзөмөлдөөчү прокурор үчүн гана маалыматтар) жөнүндө.

Эгерде кылмыш иши жана жорук боюнча иш ушул эле органдын башка тергөөчүсүнө (жүктү автоматташтырылган түрдө бөлүштүрүү жолу менен) же башка органга караштуулугуна ылайык берилсе, анда тергөөчү (АТОЫКА) КЖПРге маалыматты киргизет (ЖПК, 154-б., 2-б.)

Эгерде адам шектүү катары кармалган же шектүү болгондугу тууралуу маалымдалган болсо, анда тергөөчү (АТОЫКА) КЖБРге шектүү жөнүндө маалымат киргизет, Бирдиктүү электрондук стат. форманы толтурат. Электрондук форма төмөнкүлөрдү камтыйт:

- ✓ КЖБР номерин;
- ✓ Кылмыштын жана/же жоруктун фабуласын (Убактысын, ордун, ыкмасын ж.б.);
- ✓ Шектүү жөнүндө маалыматтарды, кылмыштын квалификациясын.

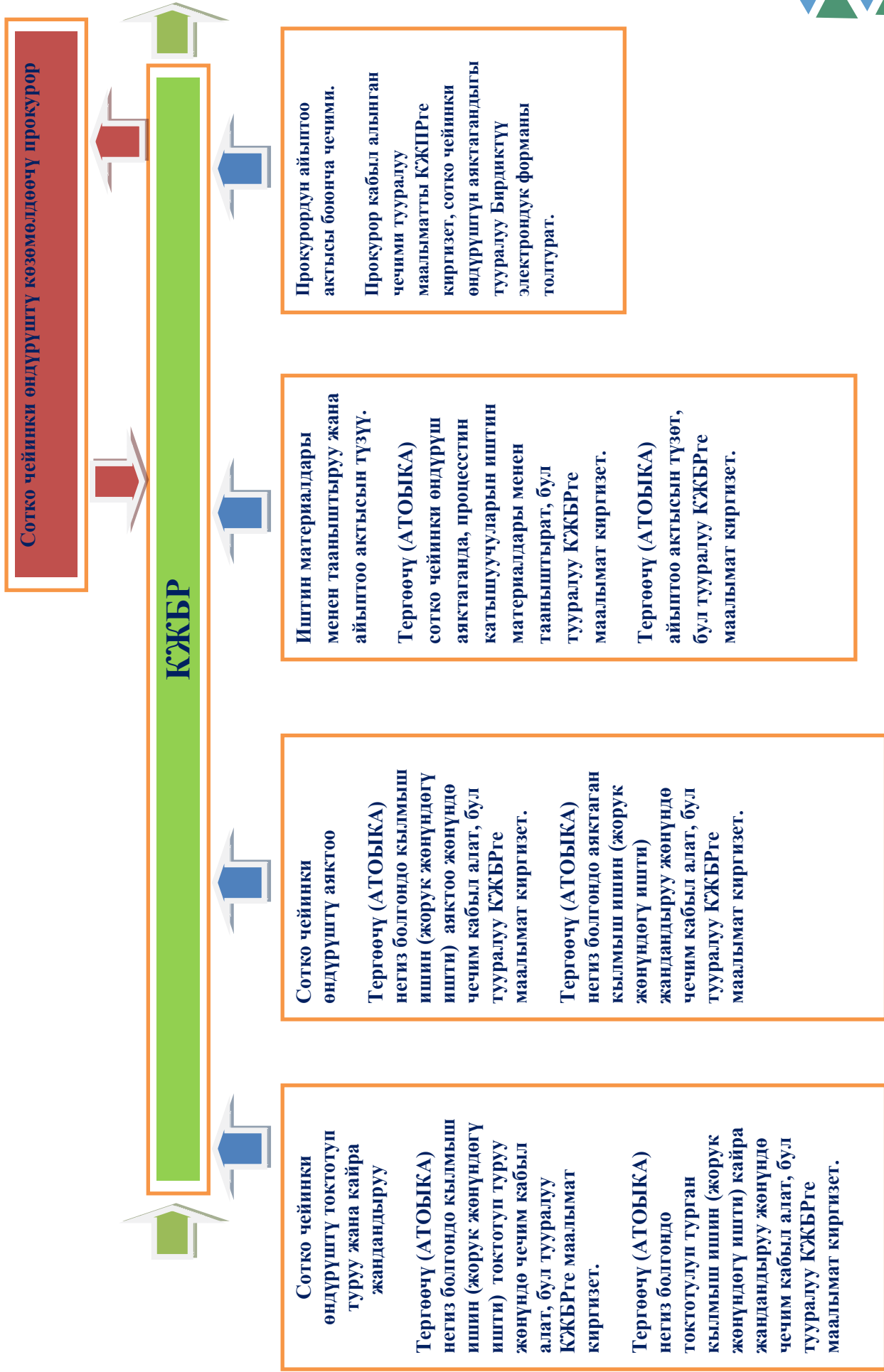
Тергөөчү (АТОЫКА) кийинки тергөө амалдар жана кабыл алынган чечимдер тууралуу маалымат киргизет, мисалы: төмөнкүлөр жөнүндө:

- шектүүнү, күбөнү суракка алуу;
- беттештирүү;
- башка процесстик амалдар жөнүндө.

Тергөөчү (АТОЫКА) тергөө судьянын чечимдери тууралуу кыска маалыматтарды киргизет, мисалы:

- бөгөт коюу чарасы жөнүндө;
- камак салынышы жөнүндө;
- далилдерди депонирлөө ж.б. жөнүндө.

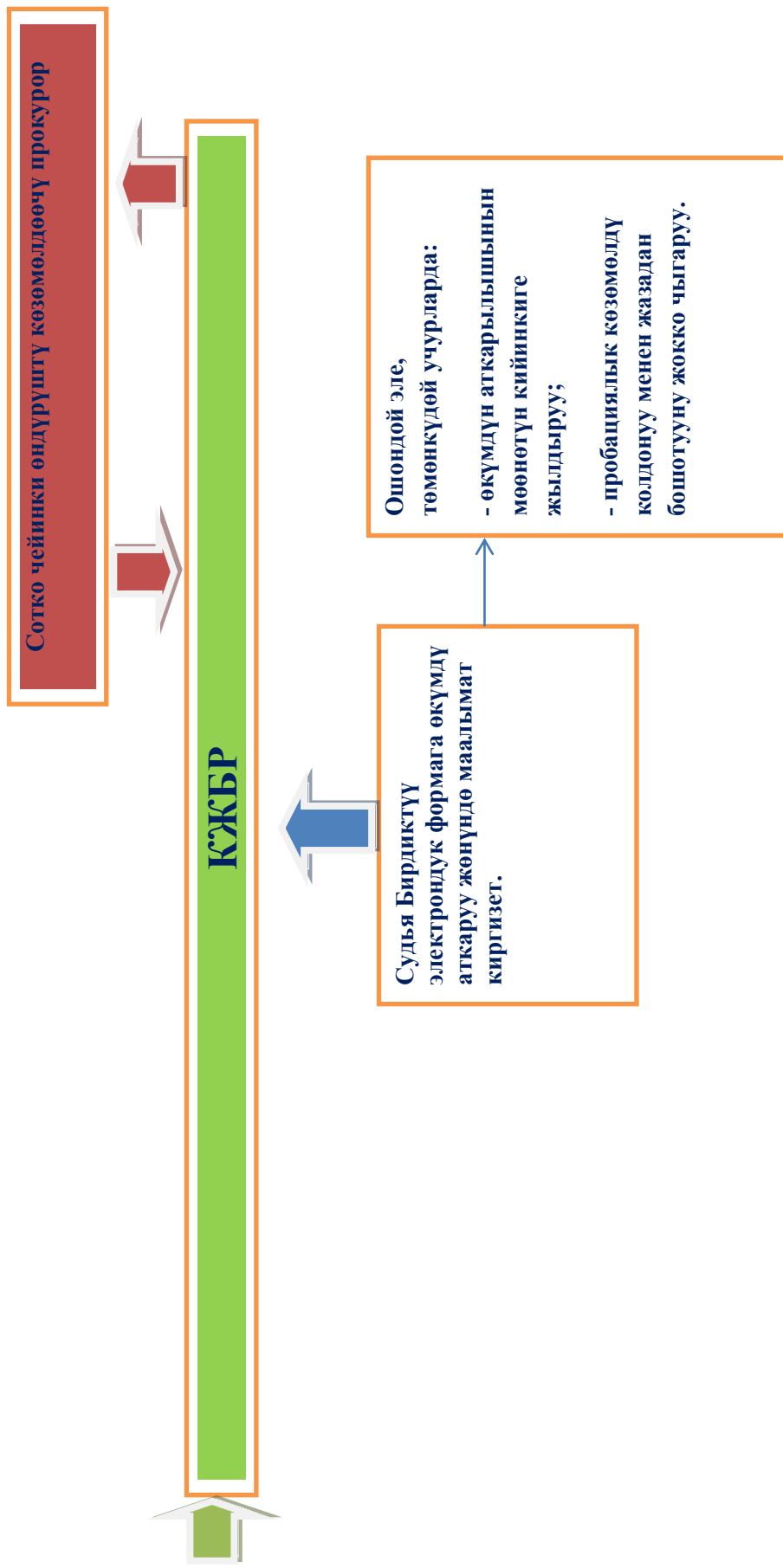
3. СОТКО ЧЕЙИНКИ ӨНДҮРҮШТҮН БҮТКӨРҮЛҮШҮ

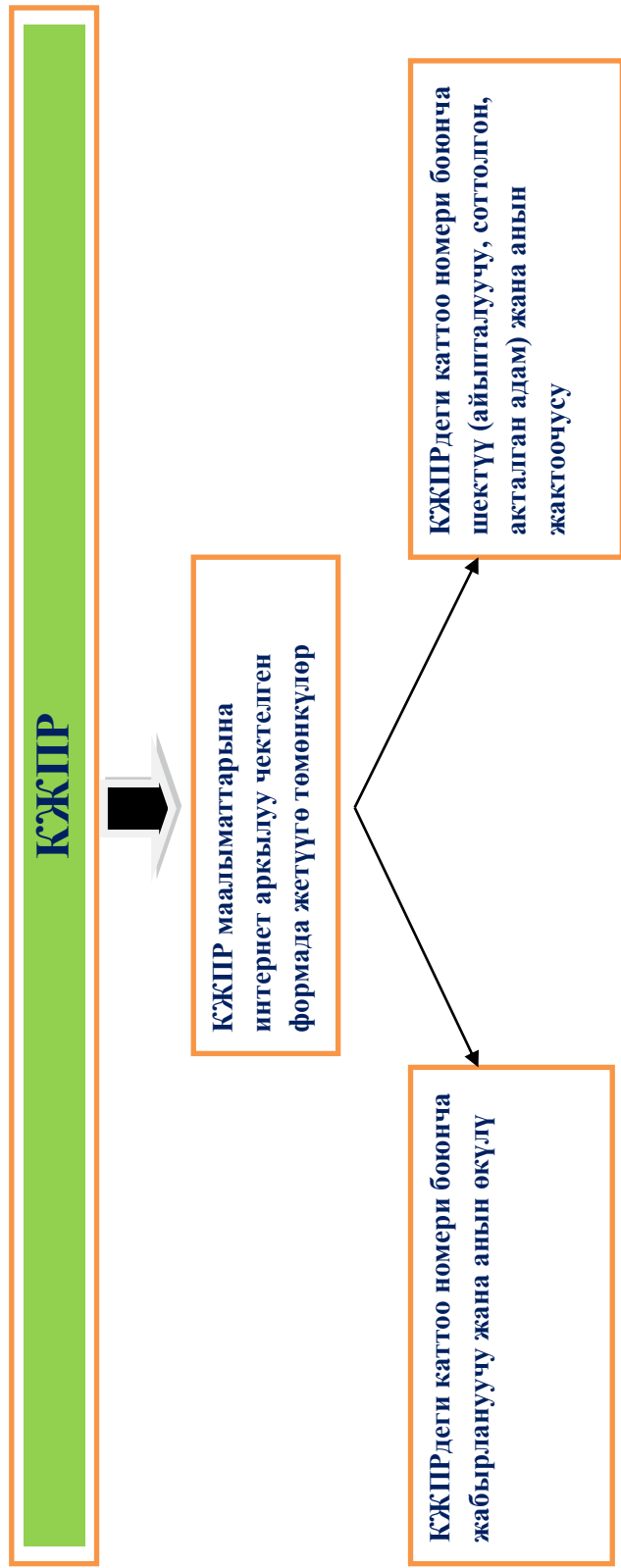
4. СОТТУК ӨНДҮРҮШ

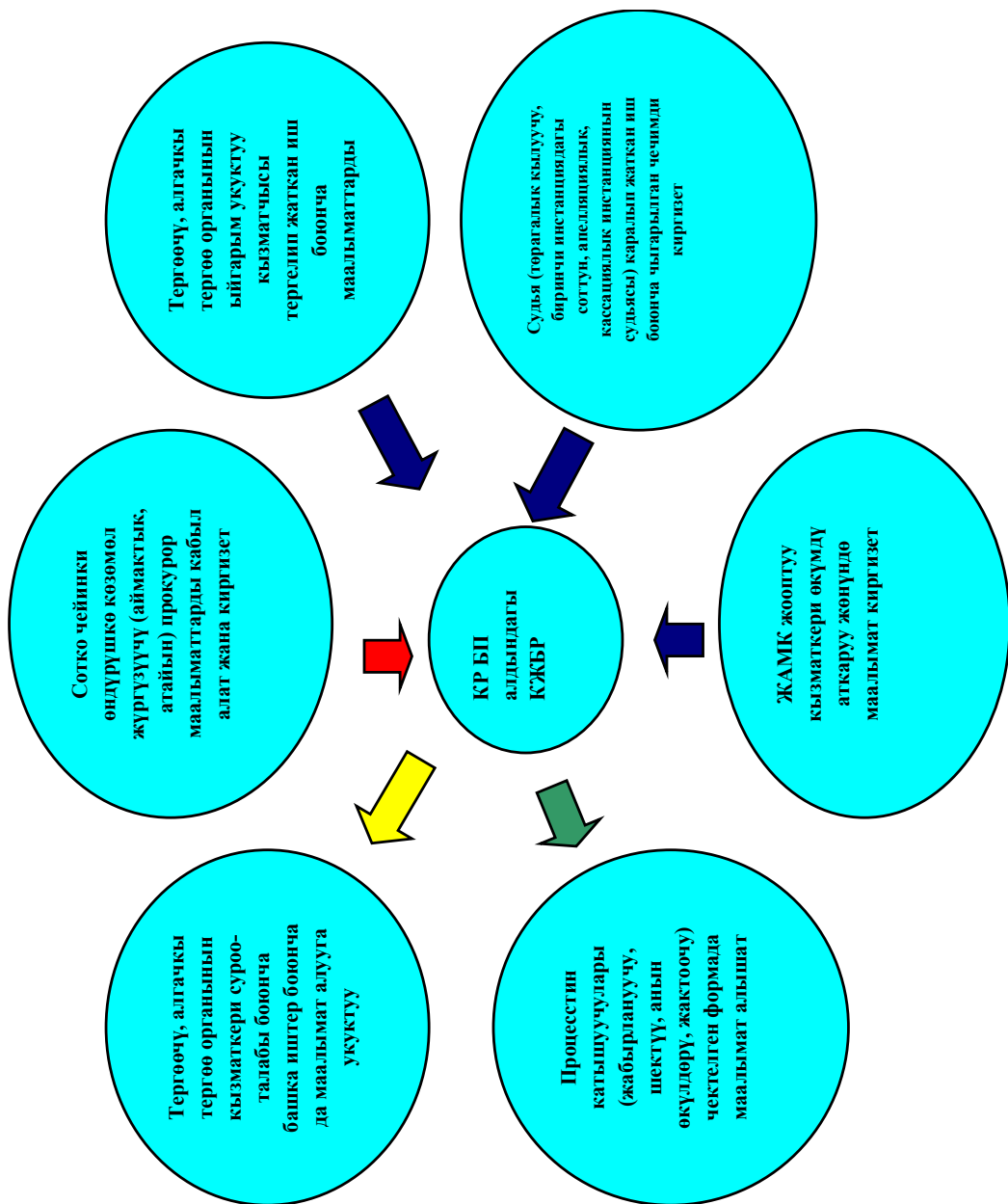
5. ӨКҮМДҮ АТКАРУУ

6. ПРОЦЕССТИН КАТЫШУУЧУЛАРЫН КЖПР МААЛЫМАТТАРЫНА ЖЕТЕ АЛЫШЫ

20-ГЛАВА. СОТКО ЧЕЙИНКИ ӨНДҮРҮШТҮН БАШТАЛЫШЫ ЖАНА ТАРТИБИ

148-берене. Жазык иштери жана жоруктар жөнүндө иштер боюнча сотко чейинки өндүрүш

Жазык иштери боюнча сотко чейинки өндүрүш тергөө түрүндө, ал эми жоруктар жөнүндө иштер боюнча ушул Кодексте каралган тартипте жоруктар жөнүндө иштер боюнча өндүрүш түрүндө ишке ашырылат. Сотко чейинки өндүрүш Кылмыштардын жана жоруктардын бирдиктүү реестрине маалыматтар киргизилген учурдан тартып башталат.

149-берене. Сотко чейинки өндүрүштүн башталышы

1. Алгачкы текшерүү органынын ыйгарым укуктуу кызмат адамы, тергөөчү, прокурор жасалган кылмыш же болбосо жорук жөнүндө арыз, кабарлама алынган учурдан тартып же кылмыш, жорук жасалгандыгын айгинелеген жагдайларды түздөн-түз тапканда, бөлүнүп берилген жазык ишинин жана жоруктар жөнүндө иштин материалдары келип түшкөндө, ошондой эле сотко чейинки өндүрүштүн материалдары чет өлкөлүк мамлекеттен келип түшкөндө, токтоосуз, 24 сааттан кечикпестен тиешелүү маалыматтарды Кылмыштардын жана жоруктардын бирдиктүү реестрине киргизүүгө милдеттүү.

2. Жазык иши же жорук жөнүндө иш боюнча сотко чейинки өндүрүштүн башталышы жөнүндө кылмыш же жорук жөнүндө арыз же кабарлама алардан келип түшкөн жеке же юридикалык жакка кабарланат.

3. Сотко чейинки өндүрүштүн башталышы жөнүндө тергөөчү, алгачкы текшерүү органынын ыйгарым укуктуу кызмат адамы 24 сааттан кечиктирбестен прокурорго билдирет.

4. Арыз ээсине билип туруп жалган билдирүү бергендиги үчүн жоопкерчиликке тартылары жөнүндө эскертилет, ал жөнүндө берилген арызда же протоколдо белги коюлат, ал арыз ээсинин кол тамгасы менен күбөлөндүрүлөт.

150-берене. Бирдиктүү реестр

1. Кылмыштардын жана жоруктардын Бирдиктүү реестри жөнүндө жобо Өкмөт тарабынан бекитилет.

2. Кылмыштардын жана жоруктардын бирдиктүү реестринде маалыматты киргизүүнүн датасы автоматтык түрдө белгиленет жана жазык ишинин же жорук жөнүндө иштин номери ыйгарылат.

151-берене. Кылмыш жана (же) жорук жөнүндө арызды жана билдирүүнү кабыл алуунун жана карап чыгуунун милдеттүүлүгү

1. Сотко чейинки өндүрүштү ишке ашыруучу органдар ар кандай жасалган же даярдалып жаткан кылмыш жана (же) жасалган жорук жөнүндө арызды же билдирүүнү кабыл алууга, каттоого жана карап чыгууга милдеттүү. Арыз ээсине арызды же билдирүүнү кабыл алган адамды, анын катталган убактысын жана Кылмыштардын жана жоруктардын бирдиктүү реестринде каттоо номерин көрсөтүү менен кылмыш жана (же) жорук жөнүндө кабыл алынган арыздын же билдирүүнүн катталышы тууралуу документ берилет.

2. Кылмыш жөнүндө арызды кабыл алуудан жана каттоодон баш тартууга жол берилбейт жана бул мыйзамда белгиленген жоопкерчиликке алып келет.

СОТКО ЧЕЙИНКИ ӨНДҮРҮШТҮН БАШТАЛЫШЫ (КР КЖП, 20-ГЛАВА)

- Сотко чейинки өндүрүш Кылмыштардын жана жоруктардын бирдиктүү реестрине маалыматтар киргизилген учурдан тартып башталат.
- Алгачкы текшерүү органынын ыйгарым укуктуу кызмат адамы, тергөөчү, прокурор жасалган кылмыш же болбосо жорук жөнүндө арыз, кабарлама алынган учурдан тартып же кылмыш, жорук жасалгандыгын айгинелеген жагдайларды түздөн-түз тапканда, бөлүнүп берилген жазык ишинин жана жоруктар жөнүндө иштин материалдары келип түшкөндө, ошондой эле сотко чейинки өндүрүштүн материалдары чет өлкөлүк мамлекеттен келип түшкөндө, токтоосуз, 24 сааттан кечикпестен тиешелүү маалыматтарды Кылмыштардын жана жоруктардын бирдиктүү реестрине киргизүүгө милдеттүү.

2

КЫЛМЫШТАРДЫН ЖАНА ЖОРУКТАРДЫН БИРДИКТҮҮ РЕЕСТРИ

- Кылмыштардын жана жоруктардын бирдиктүү реестри – маалыматтардын электрондук базасы, ага сотко чейинки өндүрүштүн, процесстик иш-аракеттердин башталышы, жазык иштеринин жана (же) жоруктар жөнүндө иштердин кыймылы, арыздануучулар жана жазык процесстеринин катышуучулары жөнүндө маалыматтар киргизилет.
- Кылмыштардын жана жоруктардын Бирдиктүү реестри жөнүндө жобо Өкмөт тарабынан бекитилет.

3

КЫЛМЫШ ИШИН КОЗГОО СТАДИЯСЫН ЖОК КЫЛУУНУН СЕБЕПТЕРИ

- КЖКда арыздардын (кабарламалардын) тергөөгө чейинки текшерилиши регламенттелген эмес.
- Тергөөгө чейинки текшерүүнүн натыйжалары боюнча арыздардын (кабарламалардын) 70%на кылмыш ишин козгоодон баш тартылат, анын ичинде реабилитацияланган негиздер боюнча.

4

И/Б №	Жылы	БАШ ТАРТЫЛГАН МАТЕРИАЛДАРДЫН САНЫ
1.	2012-ж.	66 876 (КАТТАЛГАН КЫЛМЫШТАРДЫН 73%)
2.	2013-ж.	73 890 (КАТТАЛГАН КЫЛМЫШТАРДЫН 74%)
3.	2014-ж.	77 521 (КАТТАЛГАН КЫЛМЫШТАРДЫН 75%)
4.	2015-ж.	84 189 (КАТТАЛГАН КЫЛМЫШТАРДЫН 78%)
5.	2016-ж.	89 692 (КАТТАЛГАН КЫЛМЫШТАРДЫН 81%)

5

ИШТЕРДИН АЙРЫМ КАТЕГОРИЯЛАРЫ БОЮНЧА СОТКО ЧЕЙИНКИ ӨНДҮРҮШТҮН (ЖАЗЫК КУУГУНТУКТООСУНУН) БАШТАЛЫШЫНЫН ӨЗГӨЧӨЛҮКТӨРҮ

Жазык куугунтуктоосунун түрлөрү (жасалган кылмыштын мүнөзүнө жана оордугуна байланыштуу):

1. Жеке айыптоо
2. Жекече-жалпы айыптоо
3. Жалпы айыптоо

6

ЖЕКЕ АЙЫПТОО

Өндүрүш жабырлануучунун, анын мыйзамдуу өкүлүнүн арызы боюнча гана башталат, жана тараптардын жарашуусуна байланыштуу токтотулат.

Арыздар сотко берилет.

Сотко чейинки өндүрүш өткөрүлбөйт.

Жеке айыптоо иштерине төмөнкүдөй жоруктар тиешелүү:

“65-берене. “Уруп-сабоо”

66-берене. Ден соолукка жеңил зыян келтирүү

67-берене. Абайлабагандан ден соолукка анча оор эмес зыян келтирүү

68-берене. Венерикалык оору жугузуу

84-берене. Абийир жана дин тутуу эркиндиги укугун жүзөгө ашырууга тоскоолдук кылуу

7

ЖЕКЕЧЕ-ЖАЛПЫ АЙЫПТОО

Сотко чейинки өндүрүш жабырлануучунун же анын мыйзамдуу өкүлүнүн арызы боюнча гана башталат жана тараптардын жарашуусу менен кыскартууга жол берилет.

Тергөөчү, прокурор, ушул берененин 3-бөлүгүндө көрсөтүлгөн бардык кылмыш жөнүндө сотко чейинки өндүрүштү, эгерде бул кылмыш көз каранды же жардамсыз абалдан улам же болбосо башка себептер боюнча өзүнүн укуктарын жана мыйзамдуу кызыкчылыктарын коргой албаган адамдарга карата жасалса, жабырлануучунун же анын мыйзамдуу өкүлүнүн арызы жок учурда да баштай берет.

Жекече-жалпы айыптоо иштерине

- Жоруктар жөнүндө кодексте каралган жоруктар жана Кыргыз Республикасынын Жазык кодексинин **132-беренесинде, 135-беренесинин 1-бөлүгүндө, 139-беренесинин 1-бөлүгүндө, 140-142-беренелеринде, 161-беренесинин 1-бөлүгүндө, 163-беренесинде, 172-беренесинин 1-бөлүгүндө, 200-беренесинин 1-бөлүгүндө, 201-беренесинин 1-бөлүгүндө, 202-беренесинин 1-бөлүгүндө, 203-беренесинин 1-бөлүгүндө, 204-беренесинин 1-бөлүгүндө, 205-беренесинин 1-бөлүгүндө, 206-беренесинин 1-бөлүгүндө, 209-беренесинин 1-бөлүгүндө, 210-беренесинин 1-бөлүгүндө, 266-беренесинин 1-бөлүгүндө, 296, 297-беренелеринде** каралган кылмыштар кирет.

8

ЖАЛПЫ АЙЫПТОО

- Сотко чейинки өндүрүш жабырлануучу арызды тапшырса да, тапшырбаса да башталат.
- Алгачкы текшерүү органынын ыйгарым укуктуу кызмат адамы, тергөөчү, прокурор жабырлануучунун өз эркин билдирүүсүнө карабастан жазык иштери боюнча жазыктык куугунтуктоону жүзөгө ашырууга ыйгарым укуктуу (КР ЖПК, 24-б.).
- Жекече-жалпы айыптоо иштеринен тышкары, кылмыштар жөнүндө жазык иштери жалпы айыптоо иштерине кирет.

9

«АТАЙЫН ТЕРГӨӨ АРАКЕТТЕРИ» (КР КПК, 31-ГЛАВА)

Атайын тергөө амалдары – бул кызыкчылыктары козголуп, жазык сот өндүрүшүнө тартылган адамдарды кабарландырыбастан жүргүзүлүүчү жана тергөө адамдары менен аны аныктоого мүмкүн болбогон, жазык сот өндүрүшүндө далилденүүгө жаткан жагдайларды айкындоого, маалыматтарды алууга багытталган иш-аракеттер (КР ЖПК, 5-б., 44-п.)

2

АТАЙЫН ТЕРГӨӨ АМАЛДАРЫНЫН ТҮРЛӨРҮ (КР ЖПК, 213-Б.)

- 1) почталык-телеграфтык жөнөтүүлөргө камакка коюу жана аларды текшерүү жана (же) алып коюу;
- 2) Сүйлөшүүлөрдү тыңшоо;
- 3) Абонент менен абоненттик түзүлүштүн ортосундагы байланышуу жөнүндө маалыматты алуу;
- 4) Компьютерден, серверден жана башка түзүлүштөрдөн маалыматты алуу;
- 5) Адамдарды же жерлерди аудио, видео контролдоо;
- 6) Адамды же жерди байкоо;
- 7) Турак жайга же адамдын башка ээлигине кирүү жана текшерүү;
- 8) Экспертиза жүргүзүү максатында салыштырма изилдөөлөр үчүн үлгүлөрдү алуу;
- 9) Кылмыштык чөйрөгө киргизүү жана (же) кылмыштуу ишти туурамыш болуу;
- 10) Контролдоонуучу жеткирүү;
- 11) Контролдук сатып алуу.

3

Атайын тергөө аракеттери оор жана өзгөчө оор кылмыштардын категориясына кирген жазык иштери боюнча жүргүзүлөт.

Айрым адамдардын арызы болгондо, ошондой эле эгерде жабырлануучуга, күбөгө же процесстин башка катышуучусуна же алардын жакын туугандарына, жубайына зордук-зомбулук же башка мажбурлоо же мыйзамсыз аракеттер жасалды деп болжогон негиздер болгон учурларда, алардын жазуу жүзүндөгү макулдугу менен ушул Кодекстин 213-беренесинин 2, 3, 5 жана 6-пункттарында каралган атайын тергөө аракеттерин жүргүзүүгө уруксат берилет.

3) абонент менен абоненттик түзүлүштүн ортосундагы байланышуу жөнүндө маалыматты алуу;

5) адамдарды же жерлерди аудио, видео контролдоо;

6) адамды же жерди байкоо;

4

Дайынсыз жоголгон адамдарды издөө жөнүндө айрым адамдардын арызы болгондо, ушул Кодекстин 213-беренесинин 2, 3, 5 жана 6-пункттарында каралган атайын тергөө аракеттерин жүргүзүүгө уруксат берилет:

2) сүйлөшүүлөрдү тыңшоо;

3) абонент менен абоненттик түзүлүштүн ортосундагы байланышуу жөнүндө маалыматты алуу;

5) адамдарды же жерлерди аудио, видео контролдоо;

6) адамды же жерди байкоо;

Анча оор эмес кылмыштарды табуу, болтурбоо жана ачыктоо үчүн ушул Кодекстин 213-беренесинин 3, 10, 11-пункттарында каралган атайын тергөө аракеттери жүргүзүлөт:

3) абонент менен абоненттик түзүлүштүн ортосундагы байланышуу жөнүндө маалыматты алуу;

10) контролдоонуучу жеткирүү;

11) контролдук сатып алуу..

5

АТАЙЫН ТЕРГӨӨ АМАЛДАРЫН ЖÜRГүзүүнүн МӨӨНӨттөрү (КР ЖПК, 215-Б.)

- КР ЖПК 213-беренесинин 1, 2, 3, 5, 6 жана 9-пункттарында каралган атайын тергөө аракетин сотко чейинки өндүрүш мөөнөтүндө, бирок эки айдан ашпаган мөөнөттө жүргүзүлөт.
- Өзгөчө учурларда тергөөчүнүн өтүнмөсү боюнча мөөнөт ар бир жолу 2 айга чейинки мөөнөткө узартылышы мүмкүн. Бир жылдан ашык мөөнөткө узартууга жол берилбейт.
- Тергөө судьясынын токтомунда аны өткөрүү мөөнөтү көрсөтүлөт.
- Атайын тергөө амалдары сутканын кайсыл гана мезгилинде болбосун жана аны жүргүзүүнүн бардык мөөнөтүндө үзгүлтүксүз жүргүзүлүшү мүмкүн.
- Эгерде атайын тергөө амалдарын өткөрүү зарылдыгы жоголсо, тергөөчү аны андан ары жүргүзүүнү кыскартуу жөнүндө чечим кабыл алууга милдеттүү.

6

АТАЙЫН ТЕРГӨӨ АМАЛДАРЫН ЖҮРГҮЗҮҮ ЖӨНҮНДӨ ЧЕЧИМДЕРДИ ЧЫГАРУУЧУ СУБЪЕКТИЛЕР

- Тергөөчү атайын тергөө аракеттерин жүргүзүү зарыл болсо тергөө судьясынын алдында тиешелүү өтүнмөнү козгойт, бул жөнүндө прокурорду кабарландырат.
- Атайын тергөө амалдарын жүргүзүү жөнүндөгү чечим тергөө судьясы тарабынан кабыл алынат.
- Кечиктирүүгө болбой турган, адамдардын өмүрүн сактап калууга байланыштуу учурларда атайын тергөө амалдары тергөө судьясынын чечими жок эле башталышы мүмкүн, бул аракеттердин мыйзамдуулугун же мыйзамсыздыгын аныктоо үчүн жазык ишинин тиешелүү материалдары андан ары тергөө судьясына берилет.

7

ТЫЮУ САЛУУЛАР

- Атайын тергөө аракеттерин жүргүзүүдө жашыруун кызматташууга, эгерде андай кызматташуу кесиптик мүнөздөгү жашыруун маалыматтарды ачыктоого байланыштуу болсо, адвокаттарды, нотариустарды, медициналык кызматкерлерди, дин кызматчыларын, журналисттерди тартууга тыюу салынат.
- Кесиптик жардам көрсөтүүнү жүзөгө ашырган адвокаттарга карата атайын тергөө аракеттерин жүргүзүүгө тыюу салынат.
- КР ЖПКда каралбаган максаттарга жана милдеттерге жетишүү үчүн атайын тергөө аракеттерин жүзөгө ашырууга, ошондой эле аны өткөрүүнүн жүрүшүндө алынган маалыматтарды пайдаланууга жол берилбейт.

8

- Өтүнмө алынган учурдан тартып 24 сааттын ичинде тергөөчүнүн катышуусу менен тергөө судьясы тарабынан каралууга тийиш.
- Атайын тергөө аракеттерин жүргүзүүгө ыйгарым укуктуу кызмат адамынын чечими боюнча атайын билимге ээ адистер, ошондой эле жашыруун негизде көмөктөшүүнү каалаган башка адамдар тартылышы мүмкүн.
- Өтүнмөнү кароонун жыйынтыктары боюнча тергөө судьясы тергөө же атайын тергөө аракеттерин жүргүзүүгө уруксат берүү жөнүндө же баш тартуунун жүйөлөрүн көрсөтүү менен аларды өткөрүүдөн баш тартуу тууралуу токтом чыгарат.
- Атайын тергөө аракети жазык иши боюнча тергөөчү тарабынан, же анын тапшыруусу боюнча – атайын ыйгарым укуктуу мамлекеттик орган тарабынан сотко чейинки өндүрүш иши жүргүзүлөт.
- Атайын тергөө аракеттерин жүргүзүүгө ыйгарым укуктуу кызмат адамынын чечими боюнча атайын билимге ээ адистер, ошондой эле жашыруун негизде көмөктөшүүнү каалаган башка адамдар тартылышы мүмкүн.

9

ДАЛИДӨӨДӨ АТАЙЫН ТЕРГӨӨ АМАЛДАРЫНЫН НАТЫЙЖАЛАРЫН КОЛДОНУУ (КР КЖП, 221-БЕРЕНЕ)

- Атайын тергөө амалдарынын протоколдору, видео жана аудио жазуулары, фотосүрөткө тартуулар, техникалык каражаттардын жардамы менен белгиленген башка натыйжалар, алынган предметтер жана документтер же алардын көчүрмөлөрү далилдөөдө башка тергөө амалдарынын натыйжалары сыяктуу эле негизде колдонулат.
- Аларды жүргүзгөн же жүргүзүүгө тартылган адамдар күбө катары суралышы мүмкүн. Бул адамдарды суракка алуу алар жөнүндө маалыматтардын сырын сактоо менен жүргүзүлөт.
- Зарыл болгон учурда атайын тергөө амалдары жүргүзүлгөн адамдар суралышы мүмкүн.

10

АТАЙЫН ТЕРГӨӨ АМАЛДАРЫНЫН НАТЫЙЖАЛАРЫН БАШКА МАКСАТТАРДА ПАЙДАЛАНУУ ЖЕ МААЛЫМАТТАРДЫ БЕРҮҮ (КР ЖПК, 218-БЕРЕНЕ)

- Эгерде башка кылмыштын кылынгандыгы же башка жазык иши боюнча далилденүүгө тийиш болгон жагдайларды көрсөткөн фактылар жөнүндө маалыматтар алынган болсо, алар ишти караган же карап жаткан тергөөчүнүн макулдугу менен гана тиешелүү иште далил катары колдонулушу мүмкүн.
- Башка жазык иши боюнча акталган адамга атайын тергөө аракеттерин жүргүзүүнүн жүрүшүндө алынган жыйынтыктарга чектөөлөр жайылтылбайт.

11

БААЛОО БАРАГЫ

Датасы: _____

Темасы: _____

1. Өткөрүлгөн сабактар пайдалуу болдубу?

- 1 _____ (жок)
- 2 _____ (бир аз пайдалуу)
- 3 _____ (ооба)
- 4 _____ (абдан пайдалуу)

2. Сиз өткөрүлгөн семинардын максаттарына канчалык ийгиликтүү жетиштиңиз?

- 1 _____ (жетишкен жокмун)
- 2 _____ (бир аз жетиштим)
- 3 _____ (жетиштим)
- 4 _____ (ийгиликтүү жетиштим)

3. Семинарда пайдаланылган тренингдин методдорун Сиз кандай баалайсыз?

- 1 _____ (натыйжасыз катары)
- 2 _____ (жаман эмес)
- 3 _____ (жакшы)
- 4 _____ (мыкты)

4. Сиз үчүн кайсы сессия, тема, суроо кыйын болду жана эмне себептен?

_____

_____

5. Сиз үчүн кайсы сессия, тема, суроо кызыктуу болду жана эмне себептен?

_____

_____

_____

6. Семинарды өткөрүүнүн уюштуруу учурлары жөнүндө Сиздин пикириңиз?

_____

_____

_____

7. Семинардын уюштуруучуларына келечектеги ишине сиздин каалооңуз.

_____

_____

_____

8. Сиз кандай кошумча жардамга муктажсыз?

_____

_____

_____

9. Башка түшүндүрмөлөр

ТРЕНЕРЛЕР ҮЧҮН МАТЕРИАЛДАР

САЛЫШТЫРМА ТАБЛИЦА

ТМ 2-1.

<p>КР ИШТЕП ЖАТКАН ЖПК</p> <p>25-глава</p> <p>Экспертиза жүргүзүү</p> <p>199-берене. Экспертиза белгилөөнүн тартиби</p>	<p>КР ЖАҢЫ ЖПК</p> <p>24-глава. Экспертиза</p> <p>171-берене. Экспертизаны дайындоонун негиздери</p>
<p>(1) Соттук экспертиза өткөрүү зарыл деп тапкандан кийин тергөөчү бул тууралуу токтом чыгарат, ал эми ушул Кодекстин 32-статьясынын экинчи бөлүгүнүн 3-пунктунда каралган учурларда сот алдында өтүнүч козгойт, анда төмөнкүлөр көрсөтүлөт:</p> <p>1) соттук экспертизаны дайындоонун негиздери;</p> <p>2) соттук экспертиза жүргүзүүчү эксперттик мекеменин аталышы же эксперттин фамилиясы, аты, атасынын аты;</p> <p>3) эксперттин алдына коюлган суроолор;</p> <p>4) эксперттин карамагына берилген материалдар.</p> <p>(2) соттук экспертиза мамлекеттик эксперттер тарабынан жана атайын билимге ээ адамдардын ичиндеги башка эксперттер тарабынан жүргүзүлөт.</p> <p>(3) Тергөөчү шектүүнү, айыпталуучуну, анын жактоочусун соттук экспертизаны дайындоо жөнүндө токтом менен тааныштырат жана ушул Кодекстин 202-статьясында белгиленген алардын укуктарын түшүндүрөт. Бул тууралуу токтом менен таанышкан адамдар жана тергөөчү кол койгон протокол түзүлөт.</p> <p>(4) Жабырлануучуга карата соттук экспертиза, ушул Кодекстин 200-статьясынын 2 жана 4-пункттарында каралгандан башка учурларда, ошондой эле күбөгө карата алардын жана алардын мыйзамдуу өкүлдөрүнүн жазуу жүзүндөгү макулдуктары менен жүргүзүлөт.</p> <p>(КР 2007-жылдын 25-июнундагы №91 мыйзамынын редакциясына ылайык) 200-берене. Экспертизаны белгилөөнүн жана аны жүргүзүүнүн милдеттүүлүгү</p> <p>Эгерде иш боюнча:</p> <p>1) өлүмдүн себебин, ден соолукка келтирилген зыянын мүнөзүн жана оор экендигинин даражасын аныктоо зарыл болгондо;</p> <p>2) бул иш үчүн мааниге ээ болгондо, ал эми курагы жөнүндө документтер жок болгондо же шектенүүнү пайда кылганда, шектүү адамдын, айыпкердин, жабырлануучунун курагын белгилөө зарыл болгондо;</p> <p>3) алардын акыл-эсинин соо экендиги же жазык процессинде өз укуктарын жана мыйзамдуу таламдарын өз алдынча коргоого мүмкүнчүлүгү жаатында шектенүү пайда болгондо, шектүү адамдын, айыпкердин психикалык абалын аныктоо зарыл болгондо;</p>	<p>Иштин укуктук маселелерин аныктоо үчүн экспертиза жүргүзүүгө жол берилбейт.</p> <p>2. Эгерде жазык иши жана (же) жоруктар жөнүндө иш боюнча төмөнкүлөрдү аныктоо зарыл болсо, соттук экспертизаны дайындоо жана жүргүзүү милдеттүү болуп саналат:</p> <p>1) өлүмдүн себеби;</p> <p>2) ден соолукка келтирилген зыянын мүнөзү жана деңгээли;</p> <p>3) эгерде шектүүнүн, айыпталуучунун акыл-эси жайында экендиги же жазык сот өндүрүшүндө өзүнүн укуктарын жана мыйзамдуу кызыкчылыктарын өз алдынча коргоого жөндөмдүүлүгү шек туудурса, анын психикалык же дене боюнун абалы;</p> <p>4) эгерде жабырлануучунун, күбөнүн жазык иши жана (же) жоруктар жөнүндө иш үчүн мааниге ээ болгон жагдайларды туура кабылдоо жана көрсөтмө берүү жөндөмдүүлүгүнөн шектенүү келип чыкса, анын психикалык же дене боюнун абалы;</p> <p>5) эгерде бул жазык иши жана (же) жоруктар жөнүндө иш үчүн мааниге ээ болсо, ал эми анын курагын ырастоочу документтер жок болсо же шек жаратса, шектүүнүн, айыпталуучунун, жабырлануучунун курагы;</p> <p>6) башка далилдер менен анык белгилениши мүмкүн болбогон башка жагдайлар.</p> <p>3. Медициналык же психиатриялык экспертиза жүргүзүүгө мажбурлап тартуу тергөө судьясынын токтому боюнча жүргүзүлөт.</p> <p>4. Зарыл болгон учурда ушул Кодекстин 99-беренесинин 6-бөлүгүнө жана 116-беренесинин 6-бөлүгүнө ылайык, шектүүнүн же айыпталуучунун соттук-медициналык экспертизасы мамлекеттик эксперттер сыяктуу эле мамлекеттик эмес эксперттик уюмдар тарабынан да жүргүзүлүшү мүмкүн.</p>

4) жабырлануучунун, күбөнүн иш үчүн мааниси бар жагдайларды туура кабылдоого жана алар жөнүндө көрсөтмө берүүгө жөндөмдүү экендиги тууралуу шектенүү пайда болгондо, алардын психикалык абалын аныктоо зарыл болгондо экспертизаны дайындоо жана жүргүзүү милдеттүү болуп эсептелет.

201-берене. Экспертиза жүргүзүүгө тергөөчүнүн катышуусу
Тергөөчү экспертиза жүргүзүүгө катышууга укуктуу.

172-берене. Экспертиза дайындоо тартиби

1. Тергөөчү судья, сот, тергөөчү, алгачкы текшерүү органынын ыйгарым укуктуу кызмат адамы экспертиза дайындоону зарыл деп таап, бул жөнүндө токтом чыгарат, анда төмөнкүлөр көрсөтүлөт:

- 1) экспертиза дайындаган адамдын фамилиясы, аты, кызмат орду;
  - 2) экспертизанын түрү;
  - 3) экспертиза дайындоонун негизи;
  - 4) экспертизага жөнөтүлгөн адам жөнүндө маалымат;
  - 5) экспертизага жөнөтүлгөн объектилер жана алардын пайда болуусу жөнүндөгү маалыматтар, ошондой эле көрсөтүлгөн объектилердин мүмкүн болгон толук же жарым-жартылай жок кылынышынын чечилиши, алардын тышкы түрүнүн өзгөрүшү же изилдөөнүн жүрүшүндөгү негизги касиеттер;
  - 6) экспертиза жүргүзүлүүгө тийиш болгон эксперттик уюмдун аталышы же эксперттин фамилиясы, ысымы жана атасынын ысымы;
  - 7) эксперттин алдына коюлган маселелер.
2. Экспертиза дайындоо жөнүндө тергөө судьясынын, соттун, тергөөчүнүн, алгачкы текшерүү органынын ыйгарым укуктуу кызмат адамынын токтому ал даректелген жана алардын компетенциясына кирген органдар жана адамдар тарабынан аткаруу үчүн милдеттүү.

3. Экспертиза төмөндөгүлөргө тапшырылышы жана алар тарабынан аткарылышы мүмкүн:

- 1) мамлекеттик жана (же) мамлекеттик эмес эксперттер тарабынан;
- 2) мыйзам менен каралган тартипте жана шарттарда, атайын билимге ээ болгон тергөө судьясынын, соттун, тергөөчүнүн, алгачкы текшерүү органынын ыйгарым укуктуу кызмат адамынын токтомунун негизинде бир жолку тартипте жүргүзүлөт;
- 3) процесстин катышуучулары тарабынан сунушталган атайын билимге ээ болгон адамдар, анын ичинде Кыргыз Республикасынын жарандары болуп саналбагандар тарабынан.
4. Тергөө судьясынын, соттун, тергөөчүнүн, алгачкы текшерүү органынын ыйгарым укуктуу кызмат адамынын экспертиза жүргүзүү тапшырылган адамды чакыруу жөнүндөгү талабы көрсөтүлгөн адам иштеген уюмдун жетекчиси үчүн милдеттүү.
5. Тергөө судьясы, тергөөчү, алгачкы текшерүү органынын ыйгарым укуктуу кызмат адамы экспертиза дайындоо жөнүндө токтом менен шектүүнү, айыпталуучуну, анын коргоочусун тааныштырат жана ушул Кодекстин 174-беренесинде каралган укуктарды аларга түшүндүрөт. Бул жөнүндө тергөө судьясы, тергөөчү, алгачкы текшерүү органынын ыйгарым укуктуу кызмат адамы жана токтом менен таанышкан башка адамдар тарабынан кол коюлган протокол түзүлөт.

6. Ушул Кодекстин 171-беренесинин 2-бөлүгүндө каралган учурлардан тышкары, жабырлануучуга, ошондой эле күбөгө карата экспертиза алардын макулдугу же көрсөтүлгөн адамдардын мыйзамдуу өкүлдөрүнүн жазуу жүзүндө макулдугу менен жүргүзүлөт.
7. Экспертиза өзүнүн же көрсөтүлгөн укукту жана кызыкчылыктарды коргогон процесстин катышуучуларынын демилгеси боюнча дайындалышы мүмкүн. Өздөрүнүн же көрсөтүлгөн укуктарды же кызыкчылыктарды коргогон процесстин катышуучулары алардын пикири боюнча эксперттин корутундусу берилүүгө тийиш болгон алгачкы текшерүү органынын ыйгарым укуктуу кызмат адамына жана тергөөчүгө суроолорду жазуу түрүндө берет, ошондой эле эксперт катары чакырылышы мүмкүн болгон адамдын ысымын атайт. Мында, алгачкы текшерүү органынын ыйгарым укуктуу кызмат адамы, тергөөчү чечүүгө берилген маселелер жазык ишине жана (же) жорук жөнүндө ишке же экспертизанын предметине дээрлик тиешеси жок учурлардан тышкары жагдайларда, экспертиза дайындоодон баш тартууга укуксуз. Тергөөчү экспертиза дайындоодон баш тарткан учурда, өзүнүн же берилип жаткан укуктарды же кызыкчылыктарды коргогон процесстин катышуучусу ушул Кодекстин 175-беренесинде каралган тартипте тергөө судьясына өтүнмө менен кайрылууга укуктуу.
8. Анын демилгеси менен экспертиза дайындалып жаткан процесстин катышуучусу буюмдарды, документтерди эксперттик изилдөөнүн объектиси катары бериши мүмкүн.
9. Тергөөчү, алгачкы текшерүү органынын ыйгарым укуктуу кызмат адамы берилген маселелерди карап, жазык ишине же жорук жөнүндө ишке, же экспертиза предметине кирбегендерин четке кагат, экспертизга баш тартууга негиз жок экендигин териштирет, андан кийин ушул берененин 1-бөлүгүндө көрсөтүлгөн талаптарды сактоо менен экспертиза дайындоо жөнүндө токтом чыгарат.
10. Тергөөчү, алгачкы текшерүү органынын ыйгарым укуктуу кызмат адамы, эгерде экспертиза жүргүзүүгө алардын катышуусу зарыл деп таанылса, шектүүнү, айыпталуучуну, жабырлануучуну, күбөнү экспертизга жеткирүүнү камсыз кылат.
11. Кыйноолорду же ырайымсыз мамиле жасоолорду колдонгондугу жөнүндө арыз болгондо, соттук-медициналык экспертиза 12 сааттын ичинде дайындалууга тийиш. Эксперт тарабынан сүрөткө тартып алууну же видео жазып алууларды колдонуу менен кароо жүргүзүлүүгө тийиш.
12. Жазык иши жана (же) жоруктар жөнүндөгү иш карамагында турган сотко чейинки өндүрүш органынан изилдөө объектилерин талап кылуунун зарылдыгы жок болгон учурда, өзүнүн же көрсөтүлүүчү укуктуу же кызыкчылыктарды коргогон процесстин катышуучусу экспертизаны келишимдик негизде жүргүзүү жөнүндө эксперттик уюмга өз алдынча кайрылууга укуктуу.

<p>13. Ушул берененин 12-бөлүгүндөгү тартипте коргоочусу тарабынан эксперттик корутунду берүү тууралуу өтүнмө жөнөтүлгөндүгү жөнүндө билдирүү бир эле мезгилде сотко чейинки өндүрүштү жүзөгө ашырган алгачкы текшерүү органынын ыйгарым укуктуу кызмат адамына, сотко чейинки өндүрүштү ишке ашырган тергөөчүгө маалымдалат, алар зарыл болгондо экспертке кошумча суроолорду жөнөтө алат. Жактоочу тарабынын өтүнмөсү боюнча тергөө судьясынын токтомунун негизинде берилген эксперттин корутундусу эки нускада түзүлөт, анын бири алгачкы текшерүү органынын ыйгарым укуктуу кызмат адамына, тергөөчүгө жөнөтүлөт.</p> <p>173-берене. Тергөөчүнүн, алгачкы текшерүү органынын ыйгарым укуктуу кызмат адамынын экспертиза жүргүзүүгө катышуусу</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Алгачкы текшерүү органынын ыйгарым укуктуу кызмат адамы, тергөөчү тирүү адамдардын экспертизасын кошпогондо, экспертиза жүргүзүүгө катышууга жана алар жүргүзгөн аракеттер боюнча эксперттен түшүндүрмө алууга укуктуу. 2. Эксперт тарабынан эксперттердин кеңешмесинин жана тыянактарды түзүүнүн баскычында корутунду түзүүдө, ошондой эле, эгерде экспертиза эксперттердин комиссиясы тарабынан жүргүзүлсө, тергөөчүнүн, алгачкы текшерүү органынын ыйгарым укуктуу кызмат адамынын катышуусуна жол берилбейт. 3. Экспертиза жүргүзүүдө тергөөчүнүн, алгачкы текшерүү органынын ыйгарым укуктуу кызмат адамынын катышуу фактысы эксперттин корутундусунун киришүү бөлүгүндө чагылдырылат. 	<p>174-берене. Шектүүнүн, айыпталуучунун, жабырлануучунун, күбөнүн, жактоочунун жана жабырлануучунун өкүлүнүн экспертизаны дайындоодогу жана жүргүзүүдөгү укуктары</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Экспертиза дайындоодо жана жүргүзүүдө шектелүүчү, айыпталуучу жана алардын коргоочусу, жабырлануучу жана анын өкүлү төмөндөгүлөргө укуктуу: <ol style="list-style-type: none"> 1) экспертиза дайындоо жөнүндө токтом менен таанышууга; 2) экспертизаны четтетүүнү билдирүүгө; 3) алар көрсөткөн адамдарды эксперт катары тартуу, ошондой эле эксперттердин комиссиясы тарабынан экспертиза жүргүзүү жөнүндө өтүнүүгө; 4) экспертиза дайындоо жөнүндө токтомго экспертке кошумча маселелерди киргизүүнү же коюлгандарды тактоону өтүнүүгө;
	<p>202-берене. Шектүү адамдын, айыпкердин, жабырлануучунун, күбөнүн экспертиза белгилөөдөгү жана жүргүзүүдөгү укуктары</p> <ol style="list-style-type: none"> (1) Экспертиза дайындоодо жана жүргүзүүдө шектүү адам, айыпкер жана жабырлануучу: <ol style="list-style-type: none"> 1) экспертиза белгилөө жөнүндө токтом менен таанышууга; 2) иш билги адам иштеген эксперттик уюмдун иштин жыйынтыгына кызыкпай тургандыгына шектенүүнү пайда кылган жагдайлар белгиленген учурда, эксперттик четке кагууну билдирүүгө же эксперттик уюмду экспертиза жүргүзүүдөн четтетүү жөнүндө өтүнүч берүүгө; 3) өздөрү көрсөткөн адамдарды, соттук-эксперттик айкын уюмдардын адистерин эксперт катарында ишке тартуу жөнүндө өтүнүүгө; 4) алар боюнча эксперттин корутундусун алуу үчүн кошумча маселелерди берүүгө;

5) экспертиза жүргүзүүгө катышууга, экспертке түшүндүрмөлөрдү берүүгө, ага суроолор менен кайрылууга;
6) эксперттин корутундусу менен таанышууга укуктуу.
(2) Ушул статьянын биринчи бөлүгүндө көрсөтүлгөн укуктарга экспертизага тартылган күбө дагы ээ болот.
(3) Жабырлануучуларга жана күбөлөргө карата экспертиза жүргүзүү алардын макулдугу менен жүзөгө ашырылат, алардын макулдугу жазуу жүзүндө берилет. Эгерде бул адамдар он алты жашка толо элек же сот тарабынан аракетке жөндөмсүз деп табылса, экспертиза жүргүзүүгө жазуу жүзүндө макулдук алардын мыйзамдуу өкүлдөрү тарабынан берилет.
(4) Ушул статьянын биринчи жана экинчи бөлүктөрүндө көрсөтүлгөн адам тарабынан берилген өтүнүч канааттандырылган учурда, тергөөчү экспертиза дайындоо жөнүндө өзүнүн токтомун тиешелүү түрдө өзгөртөт же толуктайт. Өтүнүчтү канааттандыруудан баш тартылган учурда тергөөчү токтом чыгарат, ал өтүнүч берген адамдын колун койдуруп алуу менен ага билдирилет.

5) соттук экспертиза жүргүзүүдө тергөөчүнүн уруксаты менен катышууга, экспертке түшүндүрмө берүүгө;
6) эксперттин корутундусу же корутунду берүүнүн мүмкүн эместиги жөнүндө билдирүүсү, ошондой эле эксперти суракка алуу протоколу менен таанышыууга.
2. Соттук экспертиза жүргүзүлгөн күбө эксперттин корутундусу менен таанышууга укуктуу.
3. Жабырлануучулардын жана күбөлөрдүн, ошондой эле жасалган кылмыштан жабыр тарткан адамдардын экспертизасы алардын жазуу жүзүндөгү макулдугу менен гана жүргүзүлөт. Эгерде бул адамдардын жашы жете элек болсо же сот тарабынан аракетке жөндөмсүз деп табылса, алардын мыйзамдуу өкүлдөрү тарабынан экспертиза жүргүзүүгө жазуу жүзүндө макулдук берилет. Аталган эреже ушул Кодекстин 171-беренесинде каралган учурларда экспертиза жүргүзүүгө жайылтылбайт.
4. Экспертиза жүргүзүүгө катышкан процесстин катышуучулары изилдөөлөрдүн жүрүшүнө кийлигишүүгө укуксуз, бирок экспертиза предметине кирген түшүндүрмөлөрдү бере алышат. Эгерде экспертиза жүргүзүүгө катышкан процесстин катышуучусу эксперттин ишине жолтоо кылган учурда, эксперт изилдөөнү токтотууга жана процесстин көрсөтүлгөн катышуучусуна уруксатты жокко чыгаруу жөнүндө тергөө судьясынын, тергөөчүнүн, алгачкы текшерүү органынын ыйгарым укуктуу кызмат адамынын алдында өтүнмө жасоого, экспертиза жүргүзүүгө катышууга укуктуу.
5. Соттук психиатриялык жана соттук психологиялык-психиатриялык экспертизаны жүргүзүү кулуя шартта ишке ашырылат.
6. Адамга карата жылаңачтоо менен коштолгон соттук-эксперттик изилдөөлөрдү жүргүзүүгө ошол жыныстагы адамдар гана катыша алат. Бул чектөө аталган изилдөөлөрдү жүргүзүүгө катышуучу врачтарга жана башка медициналык кызматкерлерге жайылтылбайт.
7. Эксперт корутунду түзүүдө, ошондой эле экспертиза эксперттердин комиссиясы тарабынан жүргүзүлүп, соттук эксперттердин кеңешмесинин жана тыянактарды түзүүнүн стадиясында процесстин катышуучуларына катышууга жол берилбейт.
8. Ушул берененин 1-бөлүгүндө көрсөтүлгөн адам тарабынан берилген өтүнмө канааттандырылган учурда, тергөөчү, алгачкы текшерүү органынын ыйгарым укуктуу кызмат адамы экспертиза дайындоо жөнүндө өзүнүн токтомун тиешелүү түрдө өзгөртөт же толуктайт. Өтүнмө канааттандыруудан баш тартылган учурда токтом чыгарат, ал өтүнмө берген адамдын колун койдуруп алуу менен ага билдирилет.

177-берене. Эксперттик уюмда экспертиза жүргүзүү

1. Эксперттик уюмда экспертиза жүргүзүүдө тергөөчү, алгачкы текшерүү органынын ыйгарым укуктуу кызмат адамы өндүрүш үчүн зарыл болгон экспертизаны жана материалды дайындоо жөнүндө токтомду тиешелүү эксперттик уюмдун жетекчисине жөнөтөт.
2. Эгерде экспертиза жүргүзүү тергөө судьясынын токтому менен дайындалса, анда буга зарыл болгон материалдар жана предметтер жазык иши боюнча сотко чейинки өндүрүштү жүргүзгөн тергөөчүгө же жорук жөнүндө иш боюнча алгачкы текшерүү органынын ыйгарым укуктуу кызмат адамына, тиешелүү эксперттик уюмдун жетекчисине жөнөтүлөт.
3. Жактоочунун өтүнүчү боюнча чыгарылган тергөө судьясынын токтомунун негизинде келишимдик негизде экспертиза жүргүзүлгөн учурда материалдар жактоочу тарабынан берилет.
4. Эксперттик уюмдун жетекчиси экспертиза жүргүзүүнү конкреттүү экспертирге же токтомдо көрсөтүлгөн аталган уюмдун кызматкерлеринин ичинен бир нече экспертирге тапшырат. Эгерде конкреттүү эксперт токтомдо көрсөтүлбөсө, анда эксперти тандоо эксперттик уюмдун жетекчиси тарабынан жүзөгө ашырылат. Мында, эксперттик уюмдун жетекчиси экспертиге ушул Кодекстин 59-беренесинде каралган анын укугун жана жоопкерчилигин түшүндүрөт.
5. Эксперттик уюмдун жетекчиси төмөнкүлөргө укуктуу:
  - 1) төмөнкүдөй учурларда изилдөөгө берилген объектилерди изилдебестен, экспертиза дайындоо жөнүндө токтомду аткарбастан туруп, анын жүйөлөрүн көрсөтүп, экспертиза дайындаган органга кайтарып берүүгө;
  - а) атайын илимий билимге ээ болгон эксперт аталган эксперттик уюмда жок болсо;
  - б) аталган эксперттик уюмдагы материалдык-техникалык база жана шарттар конкреттүү эксперттик милдеттерди чечүүгө мүмкүндүк бербесе;
  - в) эксперттин алдына коюлган маселелер анын компетенциясынын чектеринен чыкса;
  - г) экспертиза жүргүзүү үчүн материалдар ушул Кодекстин талаптарын бузу менен берилсе;
  - 2) эгерде алардын атайын илимий билими коругунду берүү үчүн зарыл болсо, аталган эксперттик уюмда иштебеген адамдарды эксперттер комиссиясынын курамына киргизүү жөнүндө экспертиза дайындаган органдын алдында өтүнүч берүүгө.
6. Эксперттик уюмдун жетекчиси конкреттүү эксперттик уюмга тыянактардын мазмунун алдын ала чечкен көрсөтмөлөрдү экспертиге берүүгө укуксуз.

178-берене. Экспертизаны эксперттик уюмдан тышкары жүргүзүү

1. Тергөө судьясы, тергөөчү, алгачкы текшерүү органынын ыйгарым укуктуу кызмат адамы эксперттик уюмдан тышкары өткөрүлүүчү экспертизаны дайындоо жөнүндө токтом чыгарылганга чейин ал экспертиза жүргүзүүнү тапшырууга ниеттенген эксперттин инсандыгын, ошондой эле анын аталган тармактагы тажрыйбасын жана компетенттүүлүгүн тастыктоого, анын айыпталуучу, шектүү, жабырлануучу жана экспертизага дуушар болгон адам менен мамилесин тактоого, ошондой эле эксперттен баш тартууга негиздердин жоктугун текшерүүгө милдеттүү.
2. Зарыл маалыматтарды аныктагандан кийин тергөө судьясы, тергөөчү, алгачкы текшерүү органынын ыйгарым укуктуу кызмат адамы экспертизаны дайындоо жөнүндө токтом чыгарат, аны экспертике тапшырат, ага ушул Кодекстин 59-беренесинде каралган укуктарын жана милдеттерин түшүндүрөт, билип туруп жалган корутунду бергендиги үчүн жазык жоопкерчилигине тартылары жөнүндө эскертет. Бул аракеттердин аткаруусу жөнүндө тергөө судьясы, тергөөчү, алгачкы текшерүү органынын ыйгарым укуктуу кызмат адамы экспертиза дайындоо жөнүндө токтомго белги коёт, ал эксперттин колун койдуруу менен күбөлөндүрүлөт.
3. Эксперт тарабынан жасалган билдирүүлөр жана анын өтүнмөлөрү экспертизаны дайындоо жөнүндө токтомдо көрсөтүлөт. Эксперттин өтүнүчүн четке кагуу жөнүндө экспертизаны дайындаган адам жүйөлөштүрүлгөн токтом чыгарат.
4. Эксперттин (эксперттердин) ага экспертизанын предметине тиешеси бар иштин материалдары менен таанышууга мүмкүндүк берүү жөнүндө; ага корутунду берүү үчүн зарыл кошумча материалдарды берүү жөнүндө; башка тергөө амалдарын жүргүзүүдө жана суракка алууда катышууга жана ишти туура териштирүү жана чечүү үчүн мааниге ээ болгон экспертизанын предмети боюнча суракка алынып жаткандарга суроого берүүгө уруксат берүү жөнүндө өтүнүчтөрү милдеттүү түрдө канааттандырылууга тийиш.

180-берене. Комиссиялык экспертиза

1. Комиссиялык экспертиза татаал эксперттик изилдөөлөрдү жүргүзүүнүн зарылдыгы болгон учурларда дайындалат жана бир адистиктеги эки же андан ашык эксперттер тарабынан жүргүзүлөт.
2. Адамдын акыл-эсинин жайындалыгы тууралуу маселе боюнча соттук-психиатриялык экспертиза жүргүзүү үчүн үчтөн кем эмес эксперт дайындалат.
3. Тергөө судьясынын, тергөөчүнүн же алгачкы текшерүү органынын ыйгарым укуктуу кызмат адамынын комиссиялык экспертиза жүргүзүү жөнүндөгү токтому эксперттик уюмдун жетекчиси үчүн милдеттүү. Эксперттик уюмдун жетекчиси комиссиялык экспертиза жүргүзүү жөнүндө чечимди өз алдынча кабыл алууга жана аны жүргүзүүнү уюштурууга укуктуу.

4. Комиссиялык экспертизаны жүргүзүүдө эксперттердин ар бири алардын алдына коюлган маселелерди чечүү зарылдыгына жараша эксперттик изилдөөнү толук көлөмдө, бирөөгө көз каранды болбостон жана өз алдынча жүргүзөт. Эксперттик комиссия алынган жыйынтыктарга биргелешип талдоо жүргүзөт жана жалпы пикирге келип, корутундуга же корутунду берүү мүмкүн эместиги жөнүндө билдирүүгө кол коёт.

5. Эксперттердин ортосунда пикир келишпестиктер келип чыккан учурда алардын ар бири же эксперттердин бир бөлүгү өзүнчө корутунду берет же өзүнүн пикири калган эксперттер менен дал келбеген эксперт өзүнүн пикирин корутундуда өзүнчө түзүп берет.

181-берене. Комплекстүү экспертиза

1. Комплекстүү экспертиза иш үчүн мааниге ээ болгон жагдайларды белгилөө үчүн түрдүү билимдин негизиндеги изилдөөлөр зарыл болгон учурда дайындалат жана өз компетенциясынын чегинде түрдүү адистиктеги эксперттер тарабынан жүргүзүлөт.

2. Комплекстүү экспертизанын корутундусунда ар бир эксперт кандай изилдөөлөрдү канча көлөмдө жүргүзгөндүгү жана кандай тыянактарга келгендиги көрсөтүлүүгө тийиш. Ар бир эксперт корутундунун өзүнүн изилдөөлөрү камтылган бөлүгүнө кол коёт.

3. Ар бир эксперт тарабынан жүргүзүлгөн изилдөөлөрдүн жыйынтыктарынын негизинде аны белгилөө үчүн экспертиза дайындалган жагдайлар жөнүндө жалпы корутунду (корутундулар) түзүлөт. Жалпы корутунду (корутундулар) экспертиза жүргүзгөн бардык эксперттер тарабынан гана түзүлөт жана кол коюлат. Эгерде комиссиянын акыркы корутундусунун негизи же анын бир бөлүгү болуп эксперттердин бири (өзүнчө эксперттер) тарабынан белгиленген фактылар саналса, анда бул жөнүндө корутундуда көрсөтүлүшү керек.

4. Эксперттердин ортосунда пикир келишпестиктер келип чыккан учурда, алардын ар бири же башкалар менен макул болбогон эксперт өзүнчө корутунду берет, анда ал жеке өзү изилдөөнүн кайсы бөлүгүн жүргүзгөндүгүн, ал кайсы фактыларды белгилегендигин, эмненин негизинде жана кандай тыянакка келгендигин көрсөтөт.

5. Эксперттик уюмга тапшырылган комплекстүү экспертиза жүргүзүүнү уюштуруу анын жетекчисине жүктөлөт. Эксперттик уюмдун жетекчиси ошондой эле комплекстүү экспертизаны жүргүзүү жана аны жүргүзүүнү уюштуруу жөнүндөгү чечимди өз алдынча кабыл алууга укуктуу.

207-берене. Салыштырып иликтөө үчүн үлгүлөрдү алуу

- (1) Тергөөчү салыштырып иликтөө үчүн шектүү адамдын же айыпкердин кол жазмасынын үлгүсүн же башка үлгүлөрдү алууга укуктуу.
- (2) Тергөөчү ошондой эле салыштырып иликтөө үчүн күбөнүн же жабырлануучунун кол жазмасынын үлгүсүн же башка үлгүлөрдү алууга укуктуу, бирок бул алардын макулдугу менен жана окуя болгон жерде же болбосо заттык далилдерде издин алар тарабынан калтырылгандыгын текшерүү зарылдыгы пайда болгон учурларда гана жүргүзүлөт.
- (3) Салыштырып иликтөө үчүн үлгүлөрдү алууда адамдын өмүрү, ден соолугу үчүн коркунучтуу болгон же анын ар-намысы менен кадыр-баркын кемсинтүүчү усулдар колдонулбоого тийиш.
- (4) Салыштырып иликтөө үчүн тирүү адамдардан үлгүлөрдү алуу жөнүндө тергөөчү токтом чыгарат. Зарыл учурларда үлгүлөрдү алуу адистердин катышуусу менен жүргүзүлөт, бул тууралуу ушул Кодекстин 170 жана 171-беренелеринин талаптарын сактоо менен протокол түзүлөт.
- (5) Эгерде үлгүлөрдү алуу эксперттик иликтөөнүн бир бөлүгү болуп эсептелсе, ал эксперт тарабынан жүргүзүлөт. Мындай учурда бул аракет жөнүндө маалыматты эксперт өзүнүн корутундусунда чагылдырат.

208-берене. Экспертиза жүргүзүү үчүн адамдарды медициналык мекемеге жаткыруу

- (1) Эгерде соттук-медициналык же соттук-психиатриялык экспертизаны дайындоодо же жүргүзүүдө шектүүнү же айыпталуучуну стационардык изилдөөнүн зарылдыгы пайда болсо, анда ал медициналык же психиатриялык стационарга жаткырылышы мүмкүн.
  - (2) Камакта жатпаган шектүү же айыпталуучу соттук-медициналык же соттук-психиатриялык экспертизалардан өтүү үчүн, ушул Кодекстин 169-1-беренесинде белгиленген тартипте кабыл алынуучу соттук чечимдин негизинде медициналык же психиатриялык стационарга жаткырылат.
  - (3) Шектүүнү соттук психиатриялык экспертизадан өткөрүү үчүн психиатриялык стационарга жаткырган учурда, ушул Кодекстин 39-беренесине ылайык айыптоо тагылышы мүмкүн болгон мөөнөт эксперттердин корутундусун алганга чейин токтотулуп турат.
- (КР 2007-жылдын 25-июнундагы №91 мыйзамынын редакциясына ылайык)

184-берене. Салыштырып изилдөө үчүн үлгүлөрдү алуунун негиздери жана тартиби

1. Алгачкы текшерүү органынын ыйгарым укуктуу кызмат адамы, тергөөчү эгерде эксперттин алдына чечүүгө коюлган маселелер үчүн эксперттик изилдөөлөрдү жүргүзүү зарыл болсо, тирүү адамдын, өлүктүн, жаныбардын, өсүмдүктүн, предметтин, материалдын же буюмдун мүнөздүү өзгөчөлүгүн чагылдырган үлгүлөрдү алууга укуктуу.
2. Үлгүлөрдүн алынгандыгы жөнүндө жүйөлүү токтом чыгарылат, анда үлгүлөрдү ала турган адам; үлгүлөр алына турган адам (уюм); кандай жана канча санда алынууга тийиш болгон үлгүлөр; үлгүлөрдү алуу үчүн адамдын качан жана кимге барууга тийиш экендиги; алар алынгандан кийин үлгүлөр качан жана кимге берилүүгө тийиш экендиги көрсөтүлүшү керек.
3. Үлгүлөр шектүүдөн, айыпталуучудан, жабырлануучудан, ошондой эле медициналык мүнөздөгү мажбурлоо чарасын колдонуу боюнча өндүрүш жүргүзүлгөн адамдан алынышы мүмкүн. Шектүүдөн, айыпталуучудан, жабырлануучудан үлгүлөр алардын макулдугу менен алынышы мүмкүн, алар баш тарткан учурда тергөө судьясынын чечиминин негизинде андай үлгүлөр инсандын ар-намысын жана беделин урматтоого карата укуктарды бузуу менен коштолбогон учурларда алынат.
4. Үлгүлөр күбөдөн анын макулдугу менен гана алынышы мүмкүн.
5. Адамдан төмөндөгү өзгөчөлүктөрү чагылдырылган үлгүлөр алынышы мүмкүн:
  - 1) биологиялык – каны, чачы, шилекей, денесинен чыккан суюктуктар;
  - 2) психофизикалык – кол жазмасы;
  - 3) анатомиялык – терисинин издери, тиш каптары, үнүнүн өзгөчөлүктөрү.
  6. Өлүктү кароодо изилдөө үчүн материалдык үлгүлөр алынышы мүмкүн.
  7. Тергөөчү, алгачкы текшерүү органынын ыйгарым укуктуу кызмат адамы өзүнө адамды чакыртып алат же ал турган жерге барат, аны токтомо менен кол койдуруп же үлгүлөрдүн алынгандыгы жөнүндө тергөө судьясынын токтомуна келип түшкөн маалыматтар менен тааныштырат, ал адамга, адиске, эгерде алар берилген болсо, баш тартуу жөнүндө маселени чечүү укугун жана милдеттерин түшүндүрөт. Андан кийин тергөөчү зарыл аракеттерди жүргүзөт жана эксперттик изилдөө үчүн үлгүлөрдү алат.
  8. Тергөөчү, алгачкы текшерүү органынын ыйгарым укуктуу кызмат адамы жеке, ал эми зарыл болгондо врачтын, башка адистин катышуусу менен, эгерде бул үлгү алуу карама-каршы жыныстагы адамды жылаңачтоо менен байланышпаса жана өзгөчө кесиптик көндүмдөрдү талап кылбаса, үлгүлөрдү алууга укуктуу.
  9. Үлгүлөрдү алуу эксперттик изилдөөлөрдүн бөлүгү болуп саналган учурларда, ал эксперт тарабынан жүргүзүлүшү мүмкүн.

10. Үлгүлөр врач же адис тарабынан алынышы мүмкүн, бул үчүн тергөөчү аларга тиешелүү адамды, ошондой эле андан үлгүлөрдү алуу жөнүндө токтомду жөнөтөт.

11. Врач же башка адис эксперттик изилдөө үчүн зарыл аракеттерди жүргүзөт жана үлгүлөрдү алат. Үлгүлөр таңакталат, үлгүлөрдү алган адамдын кол тамгасы менен күбөлөндүрүлөт жана иш анын өндүрүшүндө болгон тергөөчүгө, алгачкы текшерүү органынын ыйгарым укуктуу кызмат адамына жөнөтүлөт.

12. Өлүктөн үлгүлөрдү алуу аны кароодо жана эксгумациялоодо жүзөгө ашырылат.

13. Үлгү катары чийки заттардын, продукциялардын жана буюмдун тегин же жеке физикалык, же болбосо химиялык касиеттерин берүүчү башка материалдардын сынамдары алынышы мүмкүн.

14. Изилдөө процессинде эксперт тарабынан эксперименталдык үлгүлөр даярдалышы мүмкүн, бул жөнүндө корутунду берилет. Тергөөчү, алгачкы текшерүү органынын ыйгарым укуктуу кызмат адамы мындай үлгүлөрдү даярдоого катышууга укуктуу, бул жөнүндө протоколдо чагылдырылат. Изилдөө жүргүзүлгөндөн кийин эксперт үлгүлөрдү өз корутундусуна таңакталган жана мөөр басылган түрдө тиркейт.

15. Эгерде жаныбарлардан изилдөө үчүн үлгүлөрдү алуунун зарылдыгы келип чыкса тергөөчү, алгачкы текшерүү органынын ыйгарым укуктуу кызмат адамы ветеринарга же башка адиске тиешелүү токтом жөнөтөт.

16. Үлгүлөрдү алуунун усулдары жана илимий-техникалык каражаттары адамдын өмүрү жана ден соолугу үчүн коопсуз болууга тийиш. Өтө оорута турган татаал медициналык жол-жоболорду же ыкмаларды колдонууга үлгүлөр алына турган ошол адамдын жазуу жүзүндөгү макулдугу менен гана жол берилет, ал эми эгерде ал жашы жете элек болсо же психикалык оорудан жапа чексе, анда анын мыйзамдуу өкүлүнүн макулдугу менен алууга тийиш.

17. Алынган үлгүлөр таңакталат жана мөөр басылат. Тергөөчү, алгачкы текшерүү органынын ыйгарым укуктуу кызмат адамы аларды үлгүлөрдү алуу протоколу менен бирге тиешелүү экспертке жөнөтөт.

185-берене. Үлгүлөрдү алуу протоколу

Тергөөчү, алгачкы текшерүү органынын ыйгарым укуктуу кызмат адамы үлгүлөрдү алып, протокол түзөт, анда үлгүлөрдү алуу зарылдыгы кандай жагдайларга байланыштуу келип чыккандыгы жана кандай жагдайларды аныктоо үчүн изилдөө зарыл экендиги көрсөтүлөт, кандай ырааттуулукта алынса, ошондой ырааттуулукта үлгүлөрдү алуу үчүн көрүлгөн бардык аракеттер сүрөттөлөт, мында колдонулган илимий-изилдөө жана башка усулдар жана жол-жоболор, ошондой эле үлгүлөрдүн өздөрү таңакталган жана мөөр басылган түрдө көрсөтүлөт.

176-берене. Экспертиза жүргүзүлгөн адамдардын укуктарына кепилдиктер

1. Тирүү адамдарга экспертиза жүргүзүүдө төмөнкүлөргө тыюу салынат:

- 1) алардан маалымат алуу максатында мыйзам менен кепилденген алардын укуктарынан ажыратууга же кысымга алууга (анын ичинде алдоо, зомбулук көрсөтүү, коркутуу жана башка мыйзамсыз чараларды колдонуу менен);
  - 2) аталган адамдарды медициналык технологиялардын клиникалык изилдөөлөрүнүн, фармакологиялык жана дары-дармек каражаттарынын субъекттери катары колдонууга;
  - 3) хирургиялык кийлигишүүлөрдү караган изилдөө методдорун колдонууга.
2. Адамга карата анын макулдугу менен жүргүзүлүп жаткан экспертиза, аталган адамдын демилгеси боюнча анын каалаган баскычында токтотулушу мүмкүн.

179-берене. Экспертиза жүргүзүү үчүн адамдарды медициналык мекемелерге жаткыруу

1. Эгерде соттук-медициналык же соттук-психиатриялык экспертизаны дайындоодо же жүргүзүүдө шектүүнү же айыпталуучуну стационардык изилдөөнүн зарылдыгы пайда болсо, анда ал медициналык же психиатриялык стационарга жаткырылышы мүмкүн.
2. Камакта жатпаган шектүү же айыпталуучу соттук-медициналык же соттук-психиатриялык экспертизалардан өтүү үчүн, ушул Кодексте белгиленген тартипте кабыл алынуучу соттук чечимдин негизинде медициналык же психиатриялык стационарга жаткырылат.
3. Саламаттык сактоо органдарынын карамагында турган медициналык же психиатриялык стационарда болуу камакта кармоо менен теңдештирилет. Мында соттук-медициналык же соттук-психиатриялык экспертиза жүргүзүүнүн мөөнөтү 30 суткадан ашпоого тийиш.
4. Адамдын медициналык стационарда жүрүү мөөнөтүн узартуу жөнүндө эксперттин же эксперттер комиссиясынын өтүмөсү белгиленген мөөнөт аяктаганга чейин 7 суткадан кечиктирилбестен, стационардын орун алган жери боюнча сотко берилүүгө тийиш. Судья өтүмөнү алынган күндөн тартип 3 күндүн ичинде кароого жана өтүнүчтү канааттандыруу же канааттандыруудан баш тартуу жөнүндө токтом чыгарууга милдеттүү, анын көчүрмөсү экспертке же эксперттер комиссиясына жөнөтүлөт. Медициналык стационарда адамдын болуу мөөнөтүн узартуудан судья баш тарткан учурда шектүү, айыпталуучу, андан чыгарылып салынууга тийиш. Медициналык стационардын жетекчиси судья тарабынан берилген өтүмө жана чыгарылган токтом жөнүндө стационарда болгон адамга, анын жактоочусуна, мыйзамдуу өкүлүнө, ошондой эле экспертиза дайындаган тергөөчүгө, алгачкы текшерүү органынын ыйгарым укуктуу кызмат адамына билдирүүгө милдеттүү.

<p>209-берене. Эксперттин корутундусунун мазмуну, корутунду берүүнүн мүмкүн эместиги жөнүндө билдирүү</p> <p>(1) Иликтөө жүргүзүлгөндөн кийин, анын натыйжаларын эске алуу менен эксперт же эксперттер өз атынан корутунду чыгарышат, анда: экспертиза качан, кайда, ким тарабынан (аты-жөнү, билими, адистиги, ишинин стажы, окумуштуулук даражасы жана илимий наамы, ээлеген кызматы), кандай негизде жүргүзүлгөндүгү; эксперттин корутунду берүүдөн баш тартышы же четтеши же атайын жалган корутунду бергендиги үчүн жазык жоопкерчилиги жөнүндө эскертилгендиги жөнүндө эксперттин коюлган колу менен күбөлөндүрүлгөн белги; эксперттин кандай материалдарды пайдалангандыгы жана кандай иликтөөлөрдү жүргүзгөндүгү; экспертке берилген суроолор жана анын жүйөлөштүрүлгөн жооптору көрсөтүлүүгө тийиш. Эгерде экспертиза жүргүзүлгөн эксперт иш үчүн мааниси бар бирок маселе коюлбаган жагдайларды аныктаса, ал аларды иликтөөгө жана өзүнүн корутундусунда баа берүүгө укуктуу.</p> <p>(2) Эгерде эксперт коюлган маселелер анын атайын билимдеринин чегинен тышкары экендигине же ага берилген материалдар корутунду берүү үчүн жараксыз же жетишсиз экендигине жана аткарылышы мүмкүн эместигине болбосо илимдин абалы же эксперттик практика коюлган маселелерге жооп берүүгө мүмкүнчүлүк бербестигине ынанса, ал корутунду берүүнүн мүмкүн эместиги жөнүндө жүйөлүү билдирүү түзөт жана аны экспертиза белгилеген органга же адамга жиберет.</p>	<p>5. Жабырлануучуну, күбөнү медициналык уюмга жайгаштырууга ушул Кодекстин 171-беренесинде каралган учурларды кошпогондо, алардын жазуу жүзүндөгү макулдугу менен гана жол берилет. Эгерде аталган адамдын жашы жете элек болсо же сот тарабынан аракетке жөндөмсүз деп табылса, жазуу жүзүндөгү макулдук мыйзамдуу өкүлү тарабынан берилет. Мыйзамдуу өкүл каршы болгон же ал жок болгон учурда жазуу жүзүндөгү макулдук камкордук жана көзөмөлдүк кылуу органдары тарабынан берилет.</p> <p>6. Экспертиза дайындаг, адамды медициналык стационарга мажбурлоо тартибинде жайгаштырган тергөөчү же тергөө судьясы бул жөнүндө анын жакын туугандарына, жубайына же анын өтүнүчү боюнча башка адамдарга 24 сааттын ичинде билдирүүгө милдеттүү.</p>
<p>210-берене. Экспертти суракка алуу</p> <p>(1) Тергөөчү эксперт тарабынан берилген корутундуну түшүндүрүү үчүн эксперти суракка алууга укуктуу. Эксперт өзүнүн жоопторун өзү жазып баяндап бере алат. Экспертти суракка алуунун протоколу ушул Кодекстин 170-жана 195-статьяларында баяндалган эрежелерди сактоо менен түзүлөт.</p> <p>(2) Экспертти ал корутунду бергенге чейин суракка алууга жол берилбейт.</p>	<p>186-берене. Эксперттин корутундусунун мазмуну, корутунду берүүнүн мүмкүн эместиги жөнүндө кабарлама</p> <p>1. Зарыл изилдөөлөр жүргүзүлгөндөн кийин, эксперт (эксперттер) анын жыйынтыктарын эске алып, өз атынан жазуу жүзүндө корутунду түзөт, аны өз кол тамгасы жана мөөрү менен күбөлөндүрөт жана экспертиза дайындалган органга жиберет.</p> <p>2. Эксперттердин корутундусунда төмөнкүлөр көрсөтүлөт:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) экспертиза жүргүзүүнүн датасы, күнү жана жери; 2) экспертиза жүргүзүүнүн негизи; 3) экспертиза дайындаган кызмат адамы; 4) эксперттик уюм, ошондой эле эксперт же соттук экспертизаны жүргүзүү тапшырылган эксперттер жөнүндөгү маалымат; 5) билип туруп жалган корутунду бергендиги үчүн жазык жоопкерчилиги жөнүндө эскертүү тууралуу эскертме; 6) экспертке же эксперттер комиссиясына чечүүгө коюлган маселелер; 7) изилдөө объектилери (алардын абалы, таңгактары, мөөр менен басылгандары), материалдар, ошондой эле экспертиза жүргүзүү үчүн берилген эксперименттик үлгүлөр; 8) экспертиза жүргүзүүгө катышкан адамдар жөнүндө маалыматтар; 9) пайдаланылган ыкмалар көрсөтүлгөн изилдөөлөрдүн мазмуну жана жыйынтыктары; 10) эксперттин ою боюнча, коюлган кайсы маселелер анын атайын билим чектеринен чыгып кетүүдө; 11) ага коюлбаган маселелердин жүйөлөрү боюнча эксперт тарабынан белгиленген шарттар; 12) эксперттин алдына коюлган маселелер боюнча тыянактар жана алардын негизи. <p>3. Эгерде экспертиза жүргүзүүдө эксперт ага коюлган маселелердин жүйөлөрү боюнча иш үчүн мааниси бар шарттарды белгилесе, ал аларды изилдөөгө жана өз корутундусунда баа берүүгө укуктуу.</p>

4. Кошумча экспертиза жүргүзүлгөн учурларда корутундуга алгачкы экспертизаны ким, качан жана кандай маселелер боюнча жүргүзгөндүгү чагылдырылат.

5. Корутундунун кириш бөлүгүнө кайталап экспертиза жүргүзүүдө аны дайындоонун негизи, анын ким тарабынан жүргүзүлгөндүгү, ошондой эле эксперттин чечүүсүнө коюлган маселелер боюнча тыянактар көрсөтүлөт. Эгерде кайталап жүргүзүлгөн экспертизанын тыянактары мурдагы эксперттердин тыянактарына дал келбеген учурларда, корутундуда эксперттердин тыянактарынын ортосундагы айырмалардын себептерин түшүндүргөн изилдөөлөрдүн жыйынтыктары келтирилүүгө тийиш.

6. Эгерде эксперт коюлган маселелер анын атайын билиминин чектеринен чыкса же ага берилген материалдар жараксыз же корутунду берүү үчүн жетишсиз болсо жана аткарууга мүмкүн болбосо, же эгерде илимдин жана эксперименттик практиканын абалы коюлган маселелерге жооп берүүгө мүмкүндүк бербесе, ал корутунду берүүнүн мүмкүн эместиги жөнүндө жүйөлүү кабарлама түзөт жана аны экспертиза дайындаган органга же адамга жөнөтөт.

7. Эксперттин иллюстрацияланган корутундусунун ушул берененин 1-бөлүгүндө каралган тартипте күбөлөндүрүлгөн материалдары корутундуга тиркелет жана анын курамдык бөлүгү болуп саналат. Корутундуга ошондой эле изилдөөдөн кийин калган объекттер, анын ичинде үлгүлөр да тиркелүүгө тийиш.

187-берене. Экспертти суракка алуу

1. Төргөөчү, алгачкы текшерүү органынын ыйгарым укуктуу кызмат адамы, сот өз демилгеси боюнча же ушул Кодексте көрсөтүлгөн адамдын өтүнүчү боюнча, төмөндөгүлөр зарыл болгон учурларда, экспертти суракка алууга укуктуу:

1) атайын терминдер же корутундунун мазмунуна киргизилген баяндамалар боюнча түшүндүрмөлөрдү алуу;

2) тыянактардын жана изилдөө бөлүгүнүн ортосунда болгон айырмачылыктарды четтетүү;

3) изилдөөнүн пайдаланылган усулдары боюнча түшүндүрмөлөрдү берүү;

4) эксперттердин ортосунда келип чыккан пикир келишпестиктердин себептерине жүйө келтирүү;

5) кошумча изилдөөлөрдү талап кылбаган эксперттин корутундусундагы маселелерди ачыктоо.

2. Экспертти аларга корутунду берилгенге чейин суракка алууга жол берилбейт.

3. Эксперт аталган экспертизанын предметине кирбеген маалыматтардын жүйөлөрү боюнча суракка алынышы мүмкүн эмес.

4. Экспертти суракка алуу протоколу ушул Кодекстин 192-беренесинин талаптарын сактоо менен түзүлөт.

<p>211-берене. Шектүү адамга, айыпкерге, жабырлануучуга же күбөгө экспертизанын корутундусун көрсөтүү</p> <p>(1) Эксперттин корутундусу же корутунду берүүнүн мүмкүн эместиги жөнүндө анын билдирүүсү, ошондой эле эксперти тарабынан суракка алуунун протоколу тергөө аяктаганга чейин экспертизанын тартылган шектүү адамга, айыпкерге, жабырлануучуга, ошондой эле күбөгө көрсөтүлөт, алар экспертизанын тыянактары боюнча өздөрүнүн түшүндүрмөлөрүн берүүгө жана каршы пикирлерин билдирүүгө укуктуу. Мындай өтүнүч канааттандырылган же четке кагылган учурда тергөөчү тиешелүү токтом чыгарат, ал өтүнүч берген адамга андан колкат алуу менен билдирилет.</p> <p>(2) Эксперттин корутундусу жана аны суракка алуунун протоколу менен таанышуу жөнүндө протокол түзүлүп, анда жасалган билдирүүлөр жана каршы пикирлер чагылдырылат.</p> <p>(3) Ушул берененин эрежелери адамды айыпкер же аны шектүү, болбосо жабырлануучу катарында таанууга чейинки убакта эле жүргүзүлгөн экспертизанын учурларында да колдонулат.</p>	<p>188-берене. Шектүүгө, айыпталуучуга, жабырлануучуга жана күбөгө экспертизанын корутундусун берүү</p> <p>1. Сотко чейинки өндүрүш бүткөнгө чейин корутунду берүүнүн мүмкүн эместиги жөнүндө эксперттин корутундусу же анын кабарламасы экспертизанын тыянактары боюнча өз түшүндүрмөлөрүн жана каршы пикирлерин берүүгө укуктуу болгон шектүүгө, айыпталуучуга, жабырлануучуга, ошондой эле экспертизанын алынган күбөгө берилет. Андай өтүнүчтү канааттандыруу же баш тартуу болгон учурда тергөөчү, алгачкы текшерүү органынын ыйгарым укуктуу кызмат адамы тиешелүү токтом чыгарат, өтүнүч берген адамга кол койдуруп билдирилет.</p> <p>2. Эксперттин корутундусу менен таанышкандыгы жөнүндө протокол түзүлөт, анда жасалган билдирүүлөр жана каршы пикирлер чагылдырылат.</p> <p>3. Ушул берененин эрежелери адамды шектелүүчү же жабырлануучу деп тааныганга чейин экспертиза жүргүзүлгөн учурларда да колдонулат.</p>
<p>212-берене. Кошумча жана кайталанган экспертиза</p> <p>(1) Корутунду анчалык так же толук болбогондо, ошондой эле мурда иликтенген жагдайлар жаатында жаңы маселелер келип чыкканда, кошумча экспертиза дайындалышы мүмкүн, ал ошол же башка экспертке тапшырылат.</p> <p>(2) Эксперттин корутундусунун тууралыгына шектенүү пайда болгондо, башка экспертке же эксперттерге тапшыруу менен кайталап экспертиза жүргүзүү белгиленет.</p> <p>(3) Кошумча жана кайталанган экспертиза ушул Кодекстин 199, 202, 206, 209-беренелеринин талаптарын сактоо менен дайындалат жана жүргүзүлөт.</p>	<p>182-берене. Кошумча жана кайталап жүргүзүлгөн экспертизалар</p> <p>1. Кошумча экспертиза биринчи экспертизаны жүргүзүүдө алынган корутунду анчалык так же толук болбогондо, ошондой эле жаңы кошумча маселелерди чечүү зарылдыгы келип чыкканда дайындалат.</p> <p>2. Кошумча экспертизаны жүргүзүү тигил же бул экспертке тапшырылышы мүмкүн.</p> <p>3. Кайталап жүргүзүлгөн экспертиза эксперттин буга чейинки корутундусу жетиштүү түрдө негизделбесе, же анын корутундулары иштин факт жүзүндөгү жагдайларына карама-каршы келсе жана анын тууралыгына шектенүү болсо, же экспертизаны дайындоо жана жүргүзүү жөнүндө процесстик ченемдер олуттуу түрдө бузулган учурларда ошол эле объекттерди изилдөө жана ошол эле маселелерди чечүү үчүн дайындалат.</p> <p>4. Кайталанган экспертизаны дайындоо жөнүндө токтомдо мурдагы экспертизанын натыйжалары менен макул болбоонун жүйөлөрү милдеттүү түрдө келтирилүүгө тийиш.</p> <p>5. Кайталанган экспертизаны жүргүзүү башка экспертке же эксперттердин комиссиясына жүктөлөт.</p> <p>6. Кошумча жана кайталанган экспертизага экспертизаларды жүргүзүүдө экспертке (эксперттерге) мурдагы экспертизалардын корутундулары берилиши керек.</p>

САЛЫШТЫРМА ТАБЛИЦА

<p>КР ИШТЕП ЖАТКАН ЖПК</p> <p>24-глава</p> <p>Сурак, көздөштүрүү, таанытуу</p> <p>189-берене. Сурактын орду жана убактысы</p> <p>(1) Сурак тергөө болгон жерде жүргүзүлөт. Эгерде тергөөчү зарыл деп эсептесе, суракты суралып жаткан адам турган жерде жүргүзүүгө укуктуу.</p> <p>(2) Сурак үзгүлтүксүз түрдө төрт сааттан ашык жүргүзүлүшү мүмкүн эмес. Эс алуу жана тамак ичүү үчүн кеминде бир саат тыныгуудан кийин суракты улантууга жол берилет, анын үстүнө сурактын бир күндүн ичиндеги узактыгы сегиз сааттан ашпоого тийиш. Медициналык көрсөткүчтөр болгондо сурактын узактыгы врачтардын корутундусунун негизинде белгиленет.</p> <p>190-берене. Суракка чакыруунун тартиби</p> <p>(1) Күбө, жабырлануучу, ошондой эле эркиндикте жүргөн шектүү адам, айыпкер суракка чакыруу кагазы аркылуу чакырылат. Анда ким жана кандай сапатта, кимге жана кайсыл дарекке чакырылып жаткандыгы, суракка келүүнүн убактысы, ошондой эле жүйөлүү себепсиз келбей коюунун кесепеттери көрсөтүлүүгө тийиш.</p> <p>(2) Чакыруу кагазы чакырылып жаткан адамга кол койдуруп алуу менен берилет. Чакырылып жаткан адам жок болгондо чакыруу кагазы ага берүү үчүн анын үй-бүлөсүнүн эрежеге жеткен мүчөлөрүнүн бирине, ал эми алар жок болгондо турак-жайды пайдалануу уюмуна же ал жашаган жердеги жергиликтүү өз алдынча башкаруу органына же иштеген жериндеги администрацияга кол койдуруп алуу менен тапшырылат, алар суракка чакырылып жаткан адамга чакыруу кагазын берүүгө милдеттүү. Суралып жаткан адам байланыштын башка каражаттарын пайдалануу менен да чакырылышы мүмкүн.</p> <p>(3) Ушул берененин биринчи бөлүгүндө көрсөтүлгөн адамдар чакыруу боюнча суракка келүүгө милдеттүү. Жүйөлүү себептерсиз келбей койгондо, аларга ушул Кодекстин 120, 121-беренелеринде каралган процесстик мажбурлоо чаралары колдонулушу мүмкүн.</p> <p>(4) Камакта жаткан адамдар суракка камалып жаткан жердин администрациясы аркылуу чакырылат.</p> <p>(5) Он алты жашка толо элек адамды күбө же жабырлануучу катарында чакыруу анын ата-энеси же башка мыйзамдуу өкүлдөрү аркылуу жүргүзүлөт. Башкача тартипте чакырууга бул иштин жагдайларынан улам келип чыккан учурда гана жол берилет.</p>	<p>КР ЖАҢЫ ЖПК</p> <p>25-глава. Сурак. Беттештирүү</p> <p>189-берене. Суракка чакыруунун тартиби</p> <p>1. Күбө, жабырлануучу, ошондой эле эркиндикте жүргөн шектүү же айып-талуучу суракка чакыруу кагазы аркылуу чакырылат. Анда ким жана кандай сапатта, кимге жана кайсыл дарекке чакырылып жаткандыгы; суракка келүүнүн убактысы (күнү, сааты), адвокатты чакыруу укугу, ошондой эле жүйөлүү себепсиз келбей коюунун кесепеттери көрсөтүлүүгө тийиш.</p> <p>2. Чакыруу кагазы чакырылып жаткан адамга кол койдуруп алынуу берилет. Чакырылып жаткан адам жок болсо, чакыруу кагазы ага берүү үчүн, анын үй-бүлөсүнүн жашы жеткен мүчөлөрүнүн бирине кол койдуруп алуу менен тапшырылат.</p> <p>3. Суракка чакырылуучу адам дайындалган мөөнөттө келүүгө, же келбей калган себептери жөнүндө тергөөчүгө, алгачкы текшерүү органынын ыйгарым укуктуу кызмат адамына алдын ала билдирүүгө милдеттүү. Суракка чакырылган адам жүйөсүз себептер боюнча келбей калган учурда, мажбурлап алып келиниши мүмкүн.</p> <p>4. Камакта кармалган адамдар камакта кармоочу жайдын администрациясы аркылуу суракка чакырылат.</p> <p>5. Жашы жетпеген адамды күбө же жабырлануучу катары чакыруу анын ата-энеси же башка мыйзамдуу өкүлдөрү аркылуу жүргүзүлөт.</p> <p>6. Мөөнөттүү кызматтын аскер кызматчылары көрсөтмө берүү үчүн аскер бөлүгүнүн командачылыгы аркылуу чакырылат. Калган аскер кызматчыларына карата суракка чакыруунун адаттагы тартиби колдонулат.</p> <p>190-берене. Суракка алуу жайы жана убактысы</p> <p>1. Сурак сотко чейинки өндүрүш жүргүзүлгөн жер боюнча жүргүзүлөт. Тергөөчү, алгачкы текшерүү органынын ыйгарым укуктуу кызмат адамы муну зарыл деп тааныса, суракты суракка алынып жаткан адам турган жерде жүргүзүүгө укуктуу.</p> <p>2. Суракка алуу 4 сааттан ашык үзгүлтүксүз жүрүшү мүмкүн эмес. Суракка алууну улантууга эс алуу жана тамак ичүү үчүн кеминде бир саатка тыныгуудан кийин жол берилет, мында күн ичинде суракка алуунун жалпы узактыгы 8 сааттан ашпоого тийиш.</p> <p>3. Медициналык көрсөтмөлөр болгон учурда суракка алуунун узактыгы врачтын корутундусунун негизинде белгиленет.</p>
--	---

191-берене. Сурак жүргүзүүнүн жалпы эрежелери

- (1) Сурактын алдында тергөөчү суралып жаткан адамдын ким экендиги жөнүндө маалыматтарды аныктоого тийиш. Эгерде суралып жаткан адам иш боюнча териштирүү жүргүзүлүп жаткан тилде сүйлөөрүнө шектенүү пайда болсо, ал кайсыл тилде көрсөтмө берүүнү каалай тургандыгы аныкталат.
- (2) Суракка чакырылган адамга ал ким катарында, кайсыл жазык иши боюнча сурала тургандыгы билдирилет, ушул Кодексте каралган укуктары жана милдеттери түшүндүрүлүп, бул жөнүндө протоколго белги коюлат. Күбө же жабырлануучу катарында суракка чакырылган адамдар көрсөтмө берүүдөн баш тарткандыгы же четтегендиги, ошондой эле атайылап жалган көрсөтмөлөрдү бергендиги үчүн жазык жоопкерчилигине тартыла тургандыгы жөнүндө эскертилет.
- (3) Сурак иштин жагдайлары жөнүндө суралып жаткан адамга белгилүү болгон жагдайлар жөнүндө айтып берүүнү сунуш кылуудан башталат. Эгерде суралып жаткан адам ишке такыр эле тиешеси жок жагдайлар жөнүндө айтса, ага бул тууралуу эскертилет.
- (4) Эркин аңгемелешүүдөн кийин суралып жаткан адамга көрсөтмөлөрдү тактоого жана толуктоого багытталган суроолор берилиши мүмкүн. Багыттама суроолорду берүүгө тыюу салынат.
- (5) Эгерде көрсөтүүлөр эстеп калууга кыйын болгон цифралык маалыматтар же башка маалыматтар менен байланыштуу болсо, суралып жаткан адам документтерди жана жазууларды пайдаланууга укуктуу, алар тергөөчүнүн демилгеси боюнча жана суралып жаткан адамдын макулдугу менен же суралып жаткан адамдын өтүнүчү боюнча протоколго тиркелиши мүмкүн.
- (6) Сурактын жүрүшүндө тергөөчү суралып жаткан адамга буюм далилдерин жана документтерди көрсөтүшү, ал эми эркин аңгемелешүү аяктагандан кийин жазык ишинин материалдарында болгон көрсөтмөлөрдү окуп бериши, үн жана көрмө жазууну же киного тартылган материалды көрсөтүшү мүмкүн.
- (7) Сурак үзгүлтүккө учураганда протоколдо тыныгуунун себеби чагылдырылып, мунун өзү суралып жаткан адамдын, буга катышкан адамдардын жана тергөөчүнүн коюлган колдору менен күбөлөндүрүлөт.

191-берене. Суракты жүргүзүүнүн жалпы эрежелери

1. Сурактын алдында тергөөчү, алгачкы текшерүү органынын ыйгарым укуктуу кызмат адамы суралып жаткан адамдын ким экендиги жөнүндө маалыматтарды аныктоого тийиш. Эгерде суралып жаткан адам иш боюнча териштирүү жүргүзүлүп жаткан тилде сүйлөрү шек туудурса, ал кайсыл тилде көрсөтмө берүүнү каалай тургандыгы аныкталат.
2. Суракка чакырылган адамга анын ушул Кодексте каралган укуктары жана милдеттери түшүндүрүлөт, ал жөнүндө протоколго белги коюлат. Күбө же жабырлануучу катарында суракка чакырылган адамдар көрсөтмө берүүдөн баш тарткандыгы же четтегендиги, ошондой эле билип туруп жалган көрсөтмөлөрдү бергендиги үчүн жазык жоопкерчилигине тартыла тургандыгы жөнүндө эскертилет.
3. Дудук же дүлөй күбөнү, жабырлануучуну, шектүүнү, айыпталуучуну суракка алуу сурдоктормону билген адамдын катышуусу менен ишке ашырылат. Бул адамдын суракка катышуусу протоколдо чагылдырылат. Суралып жаткан адамда психикалык же башка оор оорусу болгон учурда, сурак врачтын уруксаты менен жана анын катышуусунда жүргүзүлөт.
4. Сурак иштин жагдайлары жөнүндө суралып жаткан адамга белгилүү болгон жагдайлар жөнүндө айтып берүүнү сунуш кылуудан башталат. Эгерде суралып жаткан адам ишке такыр эле тиешеси жок жагдайлар жөнүндө айтса, ага бул тууралуу эскертилет.
5. Эркин аңгемелешүүдөн кийин суралып жаткан адамга көрсөтмөлөрдү тактоого жана толуктоого багытталган суроолор берилиши мүмкүн. Ошондой эле эркин аңгемелешүүдөн кийин суралып жаткан адам өзүнүн көрсөтмөсүн өз колу менен жазып берүүгө укуктуу. Суралып жаткан адам көрсөтмөсүн өз колу менен жазып, ага кол койгондон кийин тергөөчү толуктоочу жана тактоочу суроолорду берет. Багыттама суроолорду берүүгө тыюу салынат.
6. Ар кандай берилүүчү суроолор тергөө этикасынын талаптарына шайкеш келүүгө тийиш. Суроолор так, түшүнүктүү, кыска болууга тийиш, тергөөчүнүн ырастоолорун жана баалоолорун камтууга тийиш эмес. Суракка алууда күч колдонуу, кыйноо, коркутуу же башка мыйзамсыз таасир көрсөтүү чараларын колдонуу мыйзам менен белгиленген жазык жоопкерчилигине алып келет.
7. Эгерде көрсөтмөлөр эстеп калууга кыйын болгон цифралык маалыматтар же башка маалыматтар менен байланыштуу болсо, суралып жаткан адам документтерди жана жазууларды пайдаланууга укуктуу, алар суралып жаткан адамдын өтүнмөсү же макулдугу боюнча протоколго тиркелиши мүмкүн.

8. Эгерде сурактын жүрүшүндө суралып жаткан адамга буюм далилдери жана документтер көрсөтүлүп, башка тергөө амалдарынын протоколдору айтылып жана башка тергөө амалдарынын аудио жана (же) видео жазууларынын материалдары жүргүзүлсө, анда суракка алуунун протоколунда бул жөнүндө тиешелүү жазуу түшүрүлөт. Мында протоколдо суралып жаткан адамдын көрсөтмөлөрү, коюлган далилдер, жарыя кылынган протоколдор, тергөө амалдарында коюлган аудио жана (же) видеожазуулар боюнча маалыматтар чагылдырылат.
9. Суракта мыйзамды бузуу менен алынган далилдерди көрсөтүүгө болбойт.
10. Адам коюлган шарттарда мыйзамда тикелей тыюу салынган (дин тутуу жашыруун сыры, дарыгердик жашыруун сыр, жактоочунун кесиптик жашыруун сыры, кеңешме бөлмөсүндөгү жашыруун сыр) жүйөлөр боюнча же аны, жакын туугандарын, жубайын кылмыш жасоого шектенүү, айыптоо үчүн негиз болушу мүмкүн болгон, ошондой эле атайын тергөө аракеттерин жүргүзгөн адамдарга жана сотко чейинки өндүрүш органдары менен жашыруун кызматташып жатат деген адамдарга карата маселелер боюнча жооп бербөөгө укуктуу.
11. Бир же ошол эле жазык иши жана (же) жорук жөнүндө иш боюнча чакырылуучу адамдар бөлөк-бөлөк суракка алынат, мында тергөөчү, алгачкы текшерүү органынын ыйгарым укуктуу кызмат адамы алар сурак жүргүзгөнгө чейин өз ара пикир алышпоосу үчүн ар бирине өзүнчө чара колдонот.
12. Дипломатиялык кол тийгистик укугуна ээ болгон адамдар алардын өтүнүчү же алардын макулдугу боюнча гана суракка алынат.
13. Зарыл болгондо тергөөчү, алгачкы текшерүү органынын ыйгарым укуктуу кызмат адамы сотко чейинки өндүрүштүн маалыматтары болуп саналган өз көрсөтмөлөрүн жайылтпоо жөнүндө суракка алынгандан кол койдуралып алууга укуктуу.
14. Зарыл болгон учурларда кошумча, же кайталап суракка алуу жүргүзүлүшү мүмкүн.
- Кошумча суракка алуу төмөнкүдөй учурларда жүргүзүлөт:
суракка алуунун узактыгы суракка алынган адамдын иштин ага белгилүү болгон бардык шарттары жөнүндө көрсөтмө бериши үчүн жетишсиз болуп калса;
суракка алынган адам мурда берген көрсөтмөлөрүн толуктоону каалагандыгын билдирсе;
иштин шарттары боюнча ал мурда берген көрсөтмөлөрүн тактоонун же толуктоонун зарылдыгы келип чыкса.
- Кайталап суракка алуу төмөнкүдөй учурларда жүргүзүлөт:
мурда суракка алынган адамга карата иш үчүн олуттуу жаңы маселелер келип чыкса;

	<p>суракка алынган адам мурда берген көрсөтмөлөрүн өзгөртүүнү каалаган-дыгын билдирсе;</p> <p>биринчи суракка алууда берген көрсөтмөлөрүнөн ал баш тарткан учурда, айыпталуучунун (шектелүүчүнүн) өзүнүн өтүнүчү боюнча.</p> <p>15. Сурак үзгүлтүккө учураганда протоколдо анын себеби чагылдырылып, ал суралып жаткан адамдын, ага катышкан адамдардын жана тергөөчүнүн коюлган колдору менен күбөлөндүрүлөт.</p>
<p>192-берене. Күбөнү жана жабырлануучуну суракка алуунун тартиби</p> <p>(1) Бир эле иш боюнча чакырылган күбөлөр жана жабырлануучулар өзүнчө жана башка күбөлөр менен жабырлануучуларды катыштырбастан суракка алынат. Тергөөчү бир иш боюнча күбөлөр жана жабырлануучулар өз ара сүйлөшө албагыдай болуш үчүн чараларды көрөт.</p> <p>(2) Сурактын алдында тергөөчү күбөнүн же жабырлануучунун ким экендигин билет, алардын шектүү адамга же айыпкерге карата мамилесин аныктайт, аларга процесстик укуктары жана милдеттери жөнүндө түшүндүрөт, көрсөтүүлөрдү берүүдөн баш тарткандыгы же качкандыгы үчүн жана атайылап жалган маалыматтарды бергендиги үчүн жазык жоопкерчилигине тартыла тургандыгы тууралуу эскертет. Мында тергөөчү күбө же жабырлануучу алардын өздөрүнүн же жакын туугандарынын кылмыш жасагандыгынын бетин ачкан көрсөтүүлөрдү берүүдөн баш тартууга укуктуу экендигин түшүндүрүүгө милдеттүү. Ушул укуктан пайдаланбаган күбөгө же жабырлануучуга атайылап жалган маалымат бергендиги үчүн жазык жоопкерчилигине тартыла тургандыгы жөнүндө эскертилет. Күбөгө же жабырлануучуга алардын укуктарын жана милдеттерин түшүндүрүү, көрсөтүүлөрдү берүүдөн баш тартуу же четтөө үчүн ошондой эле атайылап жалган маалыматтарды бергендиги үчүн жазык жоопкерчилигине тартыла тургандыгы жөнүндө эскертилендиги тууралуу протоколго белги коюлуп, ал суралып жаткан адамдын колун койдуруу менен күбөлөндүрүлөт.</p>	<p>195-берене. Күбөнү жана жабырлануучуну суракка алуунун тартиби</p> <p>1. Бир эле иш боюнча чакырылган күбөлөр жана жабырлануучулар өз-өзүнчө жана башка күбөлөр менен жабырлануучуларды катыштырбастан суракка алынат. Тергөөчү, алгачкы текшерүү органынын ыйгарым укуктуу кызмат адамы бир иш боюнча күбөлөр жана жабырлануучулар өз ара сүйлөшө албагыдай болушу үчүн чараларды көрөт.</p> <p>2. Сурактын алдында тергөөчү, алгачкы текшерүү органынын ыйгарым укуктуу кызмат адамы күбөнүн жана жабырлануучунун ким экендигин билет, алардын шектүүгө же айыпталуучуга карата мамилесин аныктайт, аларга процесстик укуктары жана милдеттери жөнүндө түшүндүрөт, көрсөтүүлөрдү берүүдөн баш тарткандыгы же качкандыгы үчүн жана билип туруп жалган маалыматтарды бергендиги үчүн жазык жоопкерчилигине тартыла тургандыгы тууралуу эскертет.</p> <p>Мында тергөөчү, алгачкы текшерүү органынын ыйгарым укуктуу кызмат адамы күбө же жабырлануучу өздөрүн же жакын туугандарын, жубайын кылмыш жасоого айыптаган көрсөтмөлөрдү берүүдөн баш тартууга укуктуу экендигин түшүндүрүүгө милдеттүү. Күбөгө же жабырлануучуга укуктары жана милдеттери, көрсөтмө берүүдөн баш тарткандыгы же четке каккандыгы үчүн жоопкерчилик жөнүндө эскертилет, ошондой эле билип туруп жалган көрсөтмө бергендиги үчүн жоопкерчилик жөнүндө протоколго белги коюлат, ал суракка алынуучу адамдын кол коюусу аркылуу күбөлөндүрүлөт.</p> <p>3. Суракка катышкан күбөнүн жактоочусу ушул Кодексстин 54-беренесинде каралган укуктарды колдонот.</p> <p>4. Күбөнү же жабырлануучуну суракка алуу ушул Кодекстин 191-беренесинде каралган эрежелер боюнча жүргүзүлөт.</p>
<p>193-берене. Жашы жете элек өспүрүм күбөнү же жабырлануучуну суракка алуунун өзгөчөлүктөрү</p> <p>(1) Он төрт жаш куракка чейинки күбөнү же жабырлануучуну, ал эми тергөөчүнүн кароосу боюнча он төрт жаштан он алты жашка чейинки курактагы күбөнү же жабырлануучуну суракка алууда педагог чакырылат. Жашы жете элек өспүрүм күбөнү же жабырлануучуну суракка алууда анын мыйзамдуу өкүлдөрү катышууга укуктуу.</p>	<p>196-берене. Жашы жете элек күбөнү же жабырлануучуну суракка алуунун өзгөчөлүктөрү</p> <p>1. Жашы жете элек күбөнү же жабырлануучуну суракка алууда ата-энеси же мыйзамдуу өкүлдөрү чакырылат, алар жок болгон учурда балдарды коргоо боюнча ыйгарым укуктуу мамлекеттик органдын кызматкери чакырылат. 14 жашка чейинки курактагы жашы жете элек күбөнү же жабырлануучуну суракка алууда ошондой эле психолог же педагог чакырылат.</p>

<p>(2) Он алты жашка чейинки курактагы күбөлөргө жана жабырлануучуларга көрсөтүүлөрдү берүүдөн баш тартуу үчүн жана атайылап жалган көрсөтүүлөрдү берүү үчүн жоопкерчилик жөнүндө эскертилбейт. Мындай күбөлөргө жана жабырлануучуларга процесстик укуктарды жана милдеттерди түшүндүрүүдө аларга чындыкты гана айтуунун зарылдыгы көрсөтүлөт. Жашы жете элек өспүрүм күбөгө жана жабырлануучуларга чындыкты гана айтуунун зарылдыгы көрсөтүлөт. Жашы жете элек өспүрүм күбөгө жана жабырлануучулардын жасакан кылмыштарынын бетин ачкан көрсөтүүлөрдү берүүдөн баш тартууга укуктуулугу түшүндүрүлөт. Укуктарынын жана милдеттеринин түшүндүрүлүшү жөнүндө белги коюлуп, ал күбөнүн же жабырлануучунун колун койдуруу менен күбөлөндүрүлөт.</p> <p>(3) Ушул берененин биринчи бөлүгүндө көрсөтүлгөн суракка катышып жаткан адамдарга суралып жаткандардын укуктарынын жана мыйзамдуу таламдарынын бузулушу жөнүндө протоколго киргизиле турган пикирлерди айтууга, ошондой эле тергөөчүнүн уруксаты менен суралып жаткан адамга суроолорду берүү укуктуулугу түшүндүрүлөт. Тергөөчү суроону четке кагууга укуктуу, бирок аны протоколго киргизүүгө жана четке кагуунун себебин көрсөтүүгө тийиш.</p>	<p>2. 16 жашка чейинки курактагы жашы жете элек күбөлөргө жана жабырлануучуларга көрсөтмөлөрдү берүүдөн баш тарткандыгы үчүн жана биллип туруп жалган көрсөтмөлөрдү бергендиги үчүн жоопкерчилик жөнүндө эскертилбейт. Мындай күбөлөргө жана жабырлануучуларга процесстик укуктарды жана милдеттерди түшүндүрүүдө аларга чындыкты гана айтуунун зарылдыгы көрсөтүлөт. Жашы жете элек өспүрүм күбөгө жана жабырлануучулардын өздөрүнүн же жакын туугандарынын жасакан кылмыштарынын бетин ачкан көрсөтмөлөрдү берүүдөн баш тартууга укуктуулугу түшүндүрүлөт. Укуктарынын жана милдеттеринин түшүндүрүлүшү жөнүндө протоколго белги коюлуп, ал күбөнүн же жабырлануучунун, ошондой эле алардын кызыкчылыктарын көздөгөн адамдардын колун койдуруу менен күбөлөндүрүлөт.</p> <p>3. Ушул берененин 1 жана 2-бөлүгүндө көрсөтүлгөн суракка катышып жаткан адамдарга суралып жаткандардын укуктарынын жана мыйзамдуу кызыкчылыктарынын бузулушу жөнүндө протоколго киргизиле турган пикирлерди айтууга, ошондой эле тергөөчүнүн уруксаты менен суралып жаткан адамга суроолорду берүүгө укуктуулугу түшүндүрүлөт. Тергөөчү суроону четке кагууга укуктуу, бирок аны протоколго киргизүүгө жана четке кагуунун себебин көрсөтүүгө тийиш.</p>
<p>195-берене. Сурак протоколу</p> <p>(1) Сурактын жүрүшү жана натыйжалары ушул Кодекстин 90 жана 170-беренелеринин талаптарын сактоо менен түзүлгөн протоколдо чагылдырылат. Көрсөтүүлөр суралып жаткандын өзүнөн жана мүмкүн болушунча сөзмө-сөз жазылып алынат. Суроолор жана аларга берилген жооптор суракта болгон ырааттуулукта жазылат. Протоколдо суракка катышкан адамдардын тергөөчү тарабынан четке кагылган же суралып жаткан адам жооп берүүдөн баш тарткан суроолор да четке кагуунун же баш тартуунун жүйөлөрүн көрсөтүү менен чагылдырылууга тийиш.</p> <p>(2) Тергөө аракеттеринин буюм далилдерин жана документтерин келтирүү, протоколдорун окуп берүү жана үн жана көрмө жазууну, киного тартууну көрсөтүү, ошондой эле ушул суралып жаткан адамга байланыштуу берилген көрсөтүүлөр протоколдо милдеттүү түрдө чагылдырылууга тийиш.</p> <p>(3) Суралып жаткан адам тарабынан тергөө аракеттеринин жүрүшүндө схемалар, чиймелер, диаграммалар даярдалышы мүмкүн, алар протоколго тиркелип, бул тууралуу анда белги коюлат.</p> <p>(4) Эркин аңгемелешүүдөн кийин суралып жаткан адам өзүнүн көрсөтүүлөрүн өз колу менен жазып берүүгө укуктуу. Көрсөтүүлөр өз колу менен жазылгандан жана ага суралып жаткан адамдын колу коюлгандан кийин тергөөчү толуктоочу жана тактоочу суроолорду бере алат.</p>	<p>192-берене. Сурак протоколу</p> <p>1. Сурактын жүрүшү жана жыйынтыктары ушул Кодекстин 163 жана 164-беренелеринин талаптарын сактоо менен түзүлгөн протоколдо чагылдырылат. Көрсөтүүлөр суралып жаткандын өзүнөн жана мүмкүн болушунча сөзмө-сөз жазылып алынат. Суроолор жана аларга берилген жооптор суракта болгон ырааттуулукта жазылат. Протоколдо суракка катышкан адамдардын тергөөчү, алгачкы текшерүү органынын ыйгарым укуктуу кызмат адамы тарабынан четке кагылган же суралып жаткан адам жооп берүүдөн баш тарткан суроолор да четке кагуунун же баш тартуунун жүйөлөрүн көрсөтүү менен чагылдырылууга тийиш.</p> <p>2. Биринчи сурактын протоколунда суралып жаткан адамдын ким экендиги жөнүндө маалыматтар көрсөтүлөт, анын ичинде аты-жөнү, туулган датасы жана жери, жарандыгы, улуту, билими, үй-бүлөлүк абалы жана анын үй-бүлөсүнүн курамы, иштеген жери, иши же кызмат орду, жашаган жери, ошондой эле ушул Кодекстин 163-беренесиндеги эрежелерге ылайык, иштин жагдайлары боюнча зарыл болушу мүмкүн болгон башка маалыматтар көрсөтүлөт. Кийинки суракка алууларда суралып жаткан адамдын ким экендиги жөнүндө маалыматтарды, эгерде алар өзгөртүлбөсө, анын аты-жөнүн көрсөтүү менен чектесе болот. Шектүүнү суракка алуу протоколунда анын мурдагы соттуулугунун болушу же жок экендиги көрсөтүлөт.</p>

<p>(5) Сурак аяктагандан кийин протокол окуп чыгуу үчүн суралып жаткан адамга көрсөтүлөт же анын өтүнүчү боюнча окуп берилет. Суралып жаткан адамдын протоколго толуктоолорду жана тактоолорду киргизүү жөнүндө талабы милдеттүү түрдө аткарылууга тийиш.</p> <p>(6) Суралып жаткан адамдын көрсөтүүлөр жана алардын жазылышынын тууралыгы менен иш жүзүндө таанышкандыгы протоколдун аягына өзүнүн колун коюшу менен күбөлөндүрүлөт. Суралып жаткан адам тарабынан протоколдун ар бир барагына да кол коюлат.</p> <p>(7) Эгерде суракка тилмеч катышса, ал дагы протоколдун ар бир барагына жана жалпы протоколго кол коет. Ал суралып жаткан адамдын өз колу менен жазган көрсөтүүлөрүнүн котормосуна да кол коет.</p> <p>(8) Протоколдо суракка катышкан бардык адамдар көрсөтүлөт. Алардын ар бири протоколго кол коюуга тийиш.</p>	<p>3. Суралып жаткан адам тарабынан схемалар, чиймелер, сүрөттөр, диаграммалар колдонулушу мүмкүн, алар протоколго тиркелет, ал жөнүндө протоколго белги коюлат.</p> <p>4. Сурак аяктагандан кийин протокол окуп чыгуу үчүн суралып жаткан адамга көрсөтүлөт же анын өтүнүчү боюнча окуп берилет. Суралып жаткан адамдын протоколго толуктоолорду жана тактоолорду киргизүү жөнүндө талабы милдеттүү түрдө аткарылууга тийиш.</p> <p>5. Көрсөтмөлөрү жана алардын жазылышынын тууралыгы менен таанышуу фактысы суралып жаткан адамдын протоколдун аягына койгон колу менен күбөлөндүрүлөт. Суралып жаткан адам тарабынан протоколдун ар бир барагына да кол коюлат. Суралып жаткан адам протоколго кол коюудан баш тарткан учурда тергөөчү баш тартуунун себептерин тактайт, аны протоколго киргизет жана протоколду өзүнүн кол коюусу менен күбөлөндүрөт.</p> <p>6. Эгерде протокол айыпталуучу, шектүү, күбө жана жабырлануучу эркин билбеген тилде түзүлсө, анда ал оозеки түрдө котормочу аркылуу которулат, ал жөнүндө протоколдун аягында көрсөтүлөт жана сот өндүрүшүнүн тилинде жана суралып жаткан адам билген тилде, оозеки котормонун анын көрсөтмөлөрүнө дал келишин ырастаганы тууралуу жазуу жүргүзүлөт. Бул учурларда сурак протоколуна түзөтүүлөрдү жана суралып жаткан адам билген тилден сот өндүрүшүнүн тилине котормонун тууралыгы жөнүндө толуктоолорду киргизүүдө котормочунун кол коюусу менен ырасталат.</p> <p>7. Эгерде суракка сурдокотормо билген адам котормочу катары катышса, анда ал ар бир баракка жана бүтүндөй протоколго кол коёт.</p>
<p>194-берене. Суракта үн жана көрмө жазууну колдонуу</p> <p>(1) Тергөөчүнүн чечими боюнча шектүү адамды, айыпкерди, жабырлануучуну же күбөнү суракка алууда үн жана көрмө жазуу колдонулушу мүмкүн. Үн жана көрмө жазуу ошондой эле шектүү адамдын, айыпкердин, жабырлануучунун жана күбөнүн өтүнүчү боюнча да колдонулушу мүмкүн.</p> <p>(2) Тергөөчү үн жана көрмө жазууну жүргүзүү жөнүндө чечим кабыл алат жана бул тууралуу суралып жаткан адамга сурак башталганга чейин билдирет.</p> <p>(3) Үн жана көрмө жазууда ушул Кодекстин 170-статьясынын үчүнчү жана төртүнчү бөлүктөрүндө көрсөтүлгөн маалыматтар жана сурактын бүткүл жүрүшү чагылдырылууга тийиш. Сурактын бир бөлүгүнүн жана көрмө жазууга, ошондой эле бир гана сурактын жүрүшүндө берилген көрсөтүүлөрдү жазып алуу үчүн атайылап кайталоого жол берилбейт.</p> <p>(4) Сурак аяктагандан кийин үн жана көрмө жазуу суралып жаткан адамга толугу менен уктурулат. Көрүү же угуу аяктагандан кийин суралып жаткан адамдын өзү айткандарга кошумчасы бар же жок экендиги, анын жазуунун тууралыгын күбөлөндүрө тургандыгы аныкталат. Суралып жаткан адамдын үн жана көрмө жазууга кошумчаланган көрсөтүүлөрү да фонограмма менен көрмө жазууга киргизилет. Үн жана көрмө жазуу суралып жаткан адамдын алардын тууралыгын күбөлөндүргөн билдирүүсү менен аяктайт.</p>	<p>193-берене. Суракта үн жана видеожазууну колдонуу</p> <p>1. Тергөөчүнүн, алгачкы текшерүү органынын ыйгарым укуктуу кызмат адамынын чечими боюнча шектүүнү, айыпталуучуну, жабырлануучуну же күбөнү суракка алууда үн жана видео жазуу колдонулушу мүмкүн. Үн жана видео жазуу ошондой эле шектүүнүн, айыпталуучунун, жабырлануучунун жана күбөнүн өтүнүчү боюнча да колдонулушу мүмкүн.</p> <p>2. Үн-видео жазып алууларды (жазып алуулардын техникалык каражаттары) колдонуу төмөнкүлөрдү суракка алуу учурларында милдеттүү болуп саналат:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) жашы жете электерди; 2) суракка алуунун протоколундагы өз көрсөтмөлөрүнүн жазууларын окуй ала турган абалда болбогон азиз, сабатсыз, билими аздарды; 3) котормочу аркылуу суракка алынган адамдарды; 4) өзгөчө оор кылмыштар жөнүндөгү иш боюнча айыпталуучуларды; 5) эксперт-психиатрлар тарабынан изилдөөгө муктаж адамдарды; 6) шектүүлөрдүн, айыпталуучулардын кылмыш жасагандыгы жөнүндө моюнга алуу көрсөтмөлөрүн берүүдө.

(5) Үн жана көрмө жазууну колдонуу менен сурактын жүрүшүндө алынган көрсөтүүлөр ушул Кодекстин эрежелерине ылайык сурак протоколуна киргизилет. Сурак протоколунда: үн жана көрмө жазууну колдонуу жөнүндө жана бул тууралуу суралып жаткан адамга кабарлангандыгы жөнүндө; техникалык каражаттар, үн жана көрмө жазуунун шарттары жөнүндө маалыматтар; суралып жаткан адамга карата үн жана көрмө жазууну колдонуу жаатында суралып жаткан адамдын билдирүүсү; протоколдун жана үн жана көрмө жазуунун тууралыгын суралып жаткан адам менен тергөөчүнүн күбөлөндүрүшү камтылууга тийиш. Фонограмма жана көргөзмө жазуу иш учурунда сакталып, тергөө аяктагандан кийин мөөр коюлуп бекитилет.

3. Тергөөчү, алгачкы текшерүү органынын ыйгарым укуктуу кызмат адамы үн жана видео жазып алууларды жүргүзүү жөнүндө чечим кабыл алып, бул жөнүндө сурак башталганга чейин суракка алынуучуга билдирет.

4. Үн жана видео жазып алуулар суракка алуунун бүткүл жүрүшүндөгү маалыматтарды чагылдырууга тийиш. Суракка алуу бөлүгүнүн үн жана видео жазып алуулары, ошондой эле ошол эле суракка алуунун жүрүшүндөгү маалыматтарды жазып алуу үчүн атайын көрсөтмөлөрдүн кайталанылышына жол берилбейт.

5. Сурак аяктагандан кийин үн жана видео жазуу суралып жаткан адамга толугу менен уктуралат. Көрүү же угуу аяктагандан кийин суралып жаткан адамдын өзү айткандарга кошумчасы бар же жок экендиги, анын жазуунун тууралыгын күбөлөндүрө тургандыгы аныкталат. Суралып жаткан адамдын үн жана видео жазууга кошумчаланган көрсөтүүлөрү да фонограмма менен көрмө жазууга киргизилет. Үн жана видео жазуу суралып жаткан адамдын алардын тууралыгын күбөлөндүргөн билдирүүсү менен аяктайт.

6. Үн жана видео жазууну колдонуу менен сурактын жүрүшүндө алынган көрсөтүүлөр ушул Кодекстин эрежелерине ылайык сурак протоколуна киргизилет. Сурак протоколунда үн жана видео жазууну колдонуу жөнүндө жана бул тууралуу суракка алынуучуга кабарлангандыгы жөнүндө; техникалык каражаттар, үн жана видео жазуунун шарттары жөнүндө маалыматтар; суралып жаткан адамга карата үн жана видео жазууну колдонуу жаатында суралып жаткан адамдын билдирүүсү; протоколдун жана үн жана видео жазуунун тууралыгын суралып жаткан адам менен тергөөчүнүн ырастоосу камтылууга тийиш. Фонограммалар жана видеограммалар иш учурунда сакталып, мөөр коюлуп бекитилет.

194-берене. Видео байланыш (дистанциялык суракка алуу) режиминдеги техникалык каражаттарды пайдалануу менен суракка алуунун өзгөчөлүктөрү

1. Жабырлануучуну, күбөнү суракка алуу аны сотко чейинки өндүрүштүн ошол эле, же ошол областагы, анын кайсы аймагында, же кайсы жеринде жашаган органына чакыруу жана видео байланыш (дистанциялык суракка алуу) режиминдеги техникалык каражаттарды пайдалануу менен жүргүзүлүшү мүмкүн. Суракка алуунун жүрүшүндө тикелей көрсөтүүнүн процесстик аракетинин катышуучулары суракка алынуучу адамдын көрсөтмөлөрүн түздөн-түз кабыл алышат.

2. Дистанциялык суракка алуу төмөнкүдөй учурларда жүргүзүлөт:

1) адамдын сотко чейинки өндүрүш органына жазык иши жана (же) жорук жөнүндө иш териштирилген жерде ден соолугунун абалы же башка жүйөлүү себептер боюнча түздөн-түз келүү мүмкүнчүлүгү жок болгондо;

2) ишти соттук кароодо адамдын коопсуздугун камсыздоо зарыл болгондо;

3. Дистанциялык суракка алуу жөнүндө чечим өз демилгеси боюнча же процесстин катышуучуларынын өтүнүчү боюнча иш өндүрүшүндө болгон тергөөчү, алгачкы текшерүү органынын ыйгарым укуктуу кызмат адамы тарабынан кабыл алынат.

Соттук териштирүүнүн жүрүшүндө дистанциялык суракка алууну жүргүзүү жөнүндө чечим тараптардын өтүнүчү боюнча сот тарабынан кабыл алынат, бул жөнүндө жүйөлөштүрүлгөн токтом (аныктама) чыгарылат.

4. Дистанциялык суракка алууда пайдаланылган техникалык каражаттар жана технологиялар көрсөтүүнүн жана үндүн ойдогудай сапатын, ошондой эле маалыматтык коопсуздукту камсыз кылууга тийиш. Сурактын катышуучуларынын дистанциялык суракка алууга катышкан адамдарга суроолорду берүү жана жооп алуу мүмкүнчүлүгүн камсыз кылууга тийиш.

5. Видео байланыш режиминде өткөрүлгөн суракка алуунун жүрүшү жана жыйынтыктары ошол райондун же областтын суракка алына турган аймактагы тергөөчү, алгачкы текшерүү органынын ыйгарым укуктуу кызмат адамы тарабынан ушул Кодекстин 163-беренесинин талаптарына ылайык чагылдырылат. Дистанциялык суракка алуунун протоколунда дистанциялык суракка алууну видеога жазып алуулар техникалык каражаттардын жардамы менен жүргүзүлгөндүгү жөнүндө белги коюлат. Суракка алуунун жүрүшүндө келип чыккан техникалык бузулуулар протоколго киргизилет. Протоколго толуктоону же тактоону киргизүү боюнча суракка алынуучу койгон талап милдеттүү аткарылууга жатат. Протоколго кол коюлгандан кийин, ал 24 сааттын ичинде аталган иш өндүрүшүндө болгон тергөөчүгө, алгачкы текшерүү органынын ыйгарым укуктуу кызмат адамына жөнөтүлөт.

6. Адамдын коопсуздугун камсыз кылуу максатында, анын берген өтүнмөсү боюнча таанып коюуну жокко чыгарган өңүн жана үнүн өзгөртүү менен видео байланыш режиминде суракка алынышы мүмкүн.

197-берене. Беттештирүү

1. Тергөөчү, алгачкы текшерүү органынын ыйгарым укуктуу кызмат адамы көрсөтмөлөрүндө карама-каршылыктары бар мурда суралган эки адамды беттештирүүгө укуктуу.

2. Ушул Кодексте каралган учурларда беттештирүүгө эксперт, жактоочу, педагог, психолог, врач, котормочу жана суракка алынуучунун мыйзамдуу өкүлү катыша алышат.

3. Беттештирүү жүргүзүүдө, эгерде суракка алынуучулардын бирөөсүнүн эле жашы жете элек болсо, анын ата-энеси же мыйзамдуу өкүлдөрү катышат, ал эми алар жок болгон учурда балдарды коргоо боюнча ыйгарым укуктуу мамлекеттик органдын кызматкери чакыртылат. Жашы жете элек күбөнүн же 14 жашка чейинки курактагы жабырлануучунун катышуусу менен беттештирүү жүргүзүүгө ошондой эле психолог же педагог чакырылат.

196-берене. Көздөштүрүү

(1) Тергөөчү көрсөтүүлөрүндө карама-каршылыгы бар мурда суралган эки адамды көздөштүрүүгө укуктуу.

(2) Көздөштүрүүнүн алдында тергөөчү анын катышуучуларынын укуктарын жана милдеттерин, ошондой эле ушул тергөө аракетин жүргүзүүнүн тартибин аларга түшүндүрөт. Эгерде көздөштүрүү күбө менен жабырлануучунун катышуусу менен жүргүзүлсө, аларга көрсөтүү берүүдөн баш тарткандыгы же четтегендиги үчүн жана атайылап жалган көрсөтүүлөрдү бергендиги үчүн жоопкерчилик жөнүндө эскертилет, бул тууралуу протоколго белги коюлат.

(3) Тергөөчү көздөштүрүлүп жаткан адамдардын бири-бирин биле тургандыгын жана өз ара кандай мамиледе экендигин аныктайт. Көздөштүрүү аныктоо талап кылынып жаткан жагдайларды ырастаган адамды суракка алуудан башталат. Ишке катышуучуларга аныктоо үчүн көздөштүрүү жүргүзүлүп жаткан жагдайлар боюнча кезеги менен көрсөтүү берүү сунуш кылынат.

Көрсөтүүлөр берилгенден кийин тергөөчү суралып жаткандардын ар бирине суроо бере алат. Бири-бири менен көздөштүрүлүп жаткан адамдар тергөөчүнүн уруксаты менен бири-бирине суроо бере алышат, бул тууралуу протоколго белги коюлат.

(4) Көздөштүрүүнү жүргүзүүдө тергөөчү ишке тиркелген буюм далилдерин жана документтерди көрсөтүүгө укуктуу.

(5) Көздөштүрүүгө катышкандардын сурактын мурдагы протоколдорунда камтылган көрсөтүүлөрүн окуп берүүгө, ошондой эле бул көрсөтүүлөрдүн үн жазмасын уктурууга жана көрмө жазмаларын көргөзүүгө, алар көздөштүрүүдө көрсөтүү бергенден кийин жана алар протоколго жазылгандан кийин гана жол берилет.

(6) Көздөштүрүүнүн протоколунда суралып жаткан адамдардын көрсөтүүлөрү алар кандай кезекте берилсе, ошондой жазылат. Көздөштүрүүнүн ар бир катышуучусу өзүнүн көрсөтүүсүнө, ошондой эле протоколдун ар бир барагына өзүнчө кол коет.

4. Беттештирүүнүн алдында тергөөчү, алгачкы текшерүү органынын ыйгарым укуктуу кызмат адамы анын катышуучуларынын укуктарын жана милдеттерин, ошондой эле ушул тергөө амалдарын жүргүзүүнүн тартибин аларга түшүндүрөт. Эгерде беттештирүү күбө менен жабырлануучунун катышуусунда жүргүзүлсө, аларга көрсөтмө берүүдөн баш тарткандыгы же четтетилгендиги үчүн жана билип туруп жалган көрсөтмөлөрдү бергендиги үчүн жоопкерчилик жөнүндө эскертилет, бул тууралуу протоколго белги коюлат.

5. Тергөөчү, алгачкы текшерүү органынын ыйгарым укуктуу кызмат адамы беттештирилип жаткан адамдардын бири-бирин биле тургандыгын жана өз ара кандай мамиледе экендигин ачыктайт. Беттештирүү ачыктоо талап кылынып жаткан жагдайларды ырастаган адамды суракка алуудан башталат. Аларды суракка алуунун ырааттуулугу тергөөчү, алгачкы текшерүү органынын ыйгарым укуктуу кызмат адамы тарабынан аныкталат. Көрсөтмөлөр берилгенден кийин суракка алынгандардын ар бирине тергөөчү, алгачкы текшерүү органынын ыйгарым укуктуу кызмат адамы суроо бере алат. Беттештирүү жүргүзүлгөн адамдардын ортосунда тергөөчүнүн, алгачкы текшерүү органынын ыйгарым укуктуу кызмат адамынын уруксаты менен бири-бирине суроо берилиши мүмкүн, бул жөнүндө протоколдо белгиленет.

6. Беттештирүү жүргүзүүдө тергөөчү, алгачкы текшерүү органынын ыйгарым укуктуу кызмат адамы ишке тиркелген буюм далилдерин жана документтерди көрсөтүүгө укуктуу.

7. Беттештирүүгө катышкандардын сурактын мурдагы протоколдорунда камтылган көрсөтмөлөрүн окуп берүүгө, ошондой эле бул көрсөтмөлөрдүн үн жазмасын уктурууга жана видео жазмаларын көргөзүүгө, алар беттештирүүдө көрсөтмө бергенден кийин жана алар протоколго жазылгандан кийин гана жол берилет.

8. Айыпталуучу же шектүү тараптан башка катышуучуну опузалоо, коркутуу же башка мыйзамсыз аракеттер менен беттештирүүнү үзгүлтүккө учуратууга аракет жасалган учурда, тергөөчү, алгачкы текшерүү органынын ыйгарым укуктуу кызмат адамы муну протоколдо көрсөтүү менен, ушул тергөө амалын өткөрүүнү токтотууга милдеттүү.

9. Беттештирүүнүн протоколунда суралып жаткан адамдардын көрсөтмөлөрү алар кандай кезекте берилсе, ошондой жазылат. Беттештирүүнүн ар бир катышуучусу өзүнүн көрсөтмөсүнө, ошондой эле протоколдун ар бир барагына өзүнчө кол коет.

26-глава. Көрсөтмөлөрдү депонирлөө
198-берене. Жабырлануучунун, күбөнүн көрсөтмөлөрүн
депонирлөөнүн негизи

1. Жактоочунун жана жактоо тарабынын процесске катышуучуларынын өтүnmөсү боюнча судья сотко чейинки өндүрүштүн жүрүшүндө жабырлануучуну, күбөнү аларга жазык иши жана (же) жорук жөнүндө иш боюнча белгилүү болгон жагдайлар жөнүндө суракка алат. Жактоочу жана жактоо тарабынын процесске катышуучулары депонирлөө жөнүндө өтүnmө менен түздөн-түз сотко кайрылат.
2. Ишти маңызы боюнча кароодо сотко чейинки өндүрүштө же сот отурумунда жабырлануучуну, күбөнү кечиктирип суракка алуу жабырлануучунун, күбөнүн жашоосу жана ден соолугу үчүн коркунучка, анын катуу оорусуна, алардын алдыда боло турган чет жакка чыгуусуна же Кыргыз Республикасынын аймагынан тышкары туруктуу жашап турушуна байланышкан объективдүү себептерденулам мүмкүн болбойт деп эсептөөгө негиздер болгон өзгөчө учурларда, мындай жабырлануучу, күбө алгачкы текшерүү органынын ыйгарым укуктуу кызмат адамынын, тергөөчүнүн өтүнүчү боюнча тергөө судьясы тарабынан суракка алынышы мүмкүн.

199-берене. Жабырлануучунун, күбөнүн көрсөтмөлөрүн депонирлөө жөнүндө тергөөчүнүн өтүнүчүн кароо тартиби

1. Далилдерди депонирлөө зарыл болгондо тергөөчү, алгачкы текшерүү органынын ыйгарым укуктуу кызмат адамы, жактоочу жана жактоочулар тарабынан процесстин катышуучулары көрсөтмөлөрдү депонирлөө жөнүндө тергөө судьясынын алдында өтүnmө берет. Тергөөчү, алгачкы текшерүү органынын ыйгарым укуктуу кызмат адамы жабырлануучунун, күбөнүн көрсөтмөлөрүн депонирлөөнүн зарылдыгын тастыктаган жазык ишинин материалдарын кайрылууга тиркейт.
2. Тергөө судьясы өтүнмөнү алган учурдан тартып 3 сутканын ичинде карайт жана анын жыйынтыктары боюнча өтүнмөнү канааттандыруу же аны канааттандыруудан баш тартуу жөнүндө жүйөөлүү токтом чыгарат. Өтүnmө канааттандырылган учурда судья 3 суткадан кечиктирбестен сурак жүргүзөт, бул жөнүндө прокурорго, жактоочуга жана жактоочу тараптан процесстин катышуучусуна кабарландырылат.
3. Көрсөтмөлөрдү депонирлөө жөнүндө өтүнмөнү канааттандыруудан баш тарткандыгы жөнүндө тергөө судьясынын токтому апелляциялык түрдө даттанылышы мүмкүн.
4. Өтүнмөнү канааттандыруудан тергөө судьясынын баш тартуусу көрсөтмөлөрдү депонирлөө жөнүндө өтүнмөдө сотко жөнөтүү үчүн негиздердин бар экендигин көрсөткөн шарттар келип чыккан учурда тергөөчүгө кайталап кайрылууга жолтоо болбойт.

200-берене. Жабырлануучуну, күбөнү тергөө судьясы тарабынан суракка алуу тартиби

1. Жабырлануучуну, күбөнү суракка алуу сотко чейинки өндүрүш ишинин жери же катуу оорулуу жабырлануучунун, күбөнүн турган жери боюнча көрсөтмөлөрдү депонирлөө жөнүндө өтүнгөн адамдардын катышуусунда соттук териштирүү мезгилинде жабырлануучуну, күбөнү суракка алуунун ушул Кодекстин 317, 318-беренелеринде каралган эрежелерин сактоо менен соттук отурумда тергөө судьясы тарабынан жүргүзүлөт.
2. Эгерде шектүүнүн суракта катышуусу жабырлануучунун, күбөнүн коопсуздугуна коркунуч келтирсе, шектелүүчү суракка чакырылбайт. Көрсөтмөлөрдү депонирлөөгө адамдарды чакырууну тергөө судьясы уюштурат, шектелүүчүнүн жактоочусу адамдардын суракка келүүсүн камсыз кылууга жардам көрсөтүү жөнүндө тергөө судьясынын алдында өтүнмө бере алат.
3. Жабырлануучуну, күбөнү суракка алуу, эгерде суракка алуу жүргүзүлгөн учурда бир дагы адам шектелүүчү катары кармалбаса жана ошол жазык иши жана (же) жорук жөнүндө иш боюнча шектенүү жөнүндө кабарланбаса, коргоочу тараптын катышуусу жок эле, ушул берененин эрежелери боюнча жүргүзүлүшү мүмкүн.
4. Чакыруу кагазын алган шектүүнүн, айыпталуучунун келбей калышы суракка алууну жүргүзүүгө жолтоо болбойт. Эгерде чакырууну алган прокурор же жактоочу жүйөөсүз себептер боюнча келбесе жана бул жөнүндө сотко алдын ала билдирсе, суракка алууну жүргүзүүгө жол берилбейт. Эгерде суракка алууну жүргүзүү жөнүндө өтүнгөн процесстин катышуучусу суракка келбесе же ал суракка алууну өтүнгөн адамды тергөөчү судьяга жеткирип бербесе, суракка алуу жүргүзүлбөйт.
5. Катуу оорулуу жабырлануучуну, күбөнү суракка алуу үчүн көчмө соттук отурум өткөрүлүшү мүмкүн.
6. Суракка алуунун жүрүшүндө жашы жете элек жабырлануучуларга жана күбөлөргө психикалык жаракат келтирүүчү таасир көрсөтүүгө жол бербөө максатында алардын мыйзамдуу өкүлүнүн, жактоочусунун, тергөөчүнүн, алгачкы текшерүү органынын ыйгарым укуктуу кызмат адамынын өтүнүчү боюнча тергөө судьясы тарабынан алар суракка алынышы мүмкүн.
7. Суракка алуу аяктагандан кийин тергөө судьясы жабырлануучунун, күбөнүн, тергөөчүнүн, алгачкы текшерүү органынын ыйгарым укуктуу кызмат адамынын көрсөтмөлөрүн депонирлөө жөнүндө соттук отурумдун протоколун жазык ишинин материалдарына тиркөөгө жөнөтөт.

201-берене. Көрсөтмөлөрдү депонирлөөнүн кесепеттери

1. Ушул Кодекстин 200-беренесинде каралган тартипте суракка алынган жабырлануучу, күбө ишти маңызы боюнча кароодо кайталап суракка алынбайт.
2. Ишти маңызы боюнча кароодо жабырлануучуну, күбөнү кайталап суракка алууга алардын көрсөтмөлөрүн тактоо же сотко чейинки иш өндүрүшүндө тергөө судьясы тарабынан суракка алуунун жүрүшүндө ачыкталбаган башка шарттар боюнча зарылчылык келип чыккан учурда жол берилет.

197-берене. Таануу үчүн көрсөтүү

- (1) Тергөөчү күбөгө, жабырлануучуга, шектүү адамга же айыпкерге таануу үчүн адамды же буюмзатты көрсөтүшү мүмкүн. Таануу үчүн өлүк дагы көрсөтүлүшү мүмкүн.
- (2) Тааный тургандар алар тиешелүү адамды же буюмзатты байкагандыгынын жагдайлары жөнүндө, алар тааный турган белгилер жана өзгөчөлүктөр жөнүндө алдын ала суралууга тийиш.

198-берене. Таануу үчүн көрсөтүүнүн тартиби

- (1) Адам таануу үчүн таанытыла турган адам менен сырткы кебетеси, курагы жана кийими боюнча окшош болгон башка адамдар менен чогуу көрсөтүлөт. Таануу үчүн көрсөтүлүүчү адамдардын жалпы саны үчтөн кем болбоого тийиш. Бул эреже өлүктү таанытууда колдонулбайт.
- (2) Таануу үчүн көрсөтүүнүн алдында таанытыла турган адамга көрсөтүлүүчү адамдардын арасындагы каалаган жерге туруу сунуш кылынат, бул протоколдо белгиленет.
- (3) Таануу үчүн адамдын өзүн көрсөтүү мүмкүн болбогондо, адамды таануу анын фото сүрөтү боюнча жүргүзүлүшү мүмкүн. Адамдын фото сүрөтү таануу үчүн көрсөтүлүп жаткан адам менен сырткы кебетеси окшош болгон адамдардын кеминде үчөөнүн фото сүрөтү менен кошо көрсөтүлөт.
- (4) Буюмзат саны үчтөн кем эмес окшош буюмзаттын тобу менен көрсөтүлөт.
- (5) Эгерде тааный турган адам күбө же жабырлануучу болсо, ага көрсөтүү берүүдөн баш тартуу же четтөө үчүн жана билип туруп жалган көрсөтүүлөрдү берүү үчүн жоопкерчилик жөнүндө эскертилип, бул протоколдо белгиленет.
- (6) Тааный турган адамга ал көрсөтүү берген адамды же буюмзатты көрсөтүү сунуш кылынат. Багыттама суроолорго жол берилбейт.
- (7) Эгерде тааный турган адам өзүнө көрсөтүлгөн адамдардын бирин же буюмзаттардын бирин көрсөтсө, ага аталган адамды же ошол буюмзатты кайсы белгилер же өзгөчөлүктөр боюнча тааныгандыгын түшүндүрүү сунуш кылынат.
- (8) Тааный турган адамдын коопсуздугун камсыз кылуу максатында тааныйчу адамды көрсөтүү таануучунун аны тааный турган адамды көрүшүн жокко чыгарган шарттарда жүргүзүлүшү мүмкүн. Тааный турган адамга таанытуу үчүн көрсөтүлгөн адамдарды сырттан байкоо мүмкүнчүлүгү камсыз кылынууга тийиш.
- (9) Адамды же буюмзатты таануу үчүн көрсөтүү жөнүндө ушул Кодекстин 170 жана 171-статьяларынын талаптарын сактоо менен протокол түзүлөт. Протоколдо таануунун шарттары, жүрүшү, натыйжалары көрсөтүлөт жана тааный турган адамдын түшүндүрмөлөрү мүмкүн болушунча сөзмө-сөз баяндалат. Эгерде таануу үчүн адамды көрсөтүү таануучу адамдын тааный турган адамды көрүшүн жокко чыгарган шарттарда жүргүзүлсө, бул дагы протоколдо белгиленет.

27-глава. Таануу

202-берене. Таануу үчүн көрсөтүү

1. Таануу үчүн көрсөтүү тааный турган адамдын эс тутумунда мурда калган, анын оюндагы образ боюнча көрсөтүлүүчү объекттин айырмасын же окшоштугун аныктоодон турат. Тааный тургандар күбөлөр, жабырлануучулар, шектүүлөр, айыпталуучулар болушу мүмкүн. Адамдар, адамдын өлүгү жана анын бир бөлүгү, предметтер, жаныбарлар, жайлар жана жер участкактору таанып билүүнүн объекттери болуп саналат.
2. Төмөнкүдөй учурларда таанып билүү жүргүзүлбөйт:
  - 1) таануучунун таанууга тоскоолдук кылуучу дене-боюнда кемчиликтери болсо;
  - 2) таанылуучу объекттин аны таанууга мүмкүндүк берүүчү касиеттери жок болсо;
  - 3) тааный турган адам башка процесстик аракеттерге катышып, анын жүрүшүндө тиешелүү объектти кабылдаган болсо;
  - 4) тааный турган адам сот өндүрүшүнүн жүрүшүндө таануу объектисин мурда эле билген болсо;
  - 5) тааный турган адам таануу объектисин мурда жакшы билсе жана ушул объекттин индивидуалдуулугуна шек жаратпаган белгилерди так атап берсе;
  - 6) анын окшоштугун айкын белгилөөчү объект жөнүндө маалыматтар болсо.
3. Адамды же предметти ошол эле таанылган же ошол эле белгилер боюнча кайталап таануу жүргүзүлбөйт.
4. Объект төмөнкүдөй учурларда сүрөтү боюнча таануу үчүн көрсөтүлөт:
  - 1) эгерде объект натурасында жок болсо;
  - 2) объекттин тышкы түрү өзгөрсө жана аны реконструкциялоо мүмкүн болбосо же максатка ылайыктуу болбосо;
  - 3) объект жана тааный турган адам бири-биринен алыс болсо жана аларды бир жерге транспорт менен алып баруу максатка ылайыктуу эмес болсо же мүмкүн болбосо.
5. Таануучу төмөндөгүлөр боюнча алдын ала суракка алынат:
  - 1) тиешелүү адамга же предметке ал байкоо жүргүзгөн жагдайлар жөнүндө;
  - 2) ал мурда аталган объектти кабылдады беле;
  - 3) таануучу объекттин мүнөзүнө жана толук кабылдоосуна таасир этүүсү мүмкүн болгон сезүү же психика органдарынын кандайдыр бир деффекти-лери бар беле;
  - 4) ал тааный ала турган белгилер жана өзгөчөлүктөр жөнүндө.
6. Таануу үчүн бир эле учурда тааный турган бир адамга бир нече таанылуучу адамды көрсөтүүгө, ошондой эле таануу үчүн адамды бир эле учурда бир нече тааный тургандарга көрсөтүүгө тыюу салынат.

7. Адамдарды же предметтерди таануу башка орун-жайдан көрсөтүү менен видео конференция режиминде жүргүзүлүшү мүмкүн.

203-берене. Таануу үчүн көрсөтүүнүн тартиби

1. Адамды таануу үчүн көрсөтүүнү баштоонун алдында тергөөчү, алгачкы текшерүү органынын ыйгарым укуктуу кызмат адамы тааный турган адамдан ошол адамдын кебетеси жана белгилери жөнүндө сурайт, ал жөнүндө протокол түзүлөт. Эгерде адам адамды тааный турган белгилерди атай албагандыгын, бирок аны башка белгилеринин жыйындысы боюнча тааный ала тургандыгын билдирсе, анда протоколдо ал таанылуучуну кайсы белгилеринин жыйындысы боюнча тааный тургандыгы көрсөтүлөт. Тааный турганга таануу үчүн көрсөтүлө турган адамды алдын ала көрсөтүүгө жана ошол адамдын белгилери жөнүндө башка маалыматтарды берүүгө тыюу салынат.

2. Таануу үчүн көрсөтүү тааный турганга таануу үчүн көрсөтүлүүчү адамдарды көңүл буруп карап чыгуу үчүн мүмкүнчүлүктөрдү камсыз кылуучу шарттарда жүргүзүлүшү керек, атап айтканда, тааный турганга таанылуучуларды кылдаттык менен карап чыгуу үчүн жетиштүү убакыт берүү; тааный тургандын талабы боюнча таанылуучуларды белгилүү бир абалда жайгаштыруу; шарттардын жана жагдайдын таанылуучу адамды кабылдаган учурда болгон шарттар жана жагдайлар менен окшоштугу.

3. Арасында таанылуучу жүргөн башка адамдардын тергөө амалдарына катышуусу таануучунун алар менен тааныш эмес шартында жана алардын ыктыярдуу макулдугу менен гана болушу мүмкүн. Арасында таанылуучу адам көрсөтүлгөн чакырылган адамдарга тергөө амалдарынын максаттары жана тартиби, алардын укуктары жана милдеттери түшүндүрүлөт.

4. Таанылуучу адам ошол эле жыныстагы башка адамдар менен бирге көрсөтүлөт, алар үчтөн кем эмес болот, курагында, кебетесинде жана кийиминде кескин айырмачылыктары болбошу керек. Адамды таануу үчүн көрсөтөөрдүн алдында, ага таануучу жок кезде башка көрсөтүлүүчү адамдардын арасында каалаган жерге туруусу сунушталат.

5. Эгерде тааный турган адам күбө же жабырлануучу болсо, ага көрсөтмө берүүдөн баш тартуу үчүн жана билип туруп жалган көрсөтмө берүүсү үчүн жазык жоопкерчилигине тартылары эскертилип, анын өзүнө, жубайына жана жакын туугандарына каршы күбө бербөөгө укугу түшүндүрүлөт.

6. Тааный турган адамга көрсөтүлгөн адамдарды карап чыгуу жана ал кимдир бирөөнү таанып жаткандыгын, эгерде тааныса кайсы белгилери боюнча тааныгандыгын түшүндүрүп беришин билдирүү сунушталат.

7. Таанылуучу адамдын коопсуздугун камсыз кылуу максатында таануу таанылуучу адам тааный турган адамды көрбөгөн жана укпаган шарттарда, башкача айтканда, визуалдык жана аудиобайкоо жүргүзүү жок шарттарда жүргүзүлүшү мүмкүн.

8. Зарыл болгон учурда таануу ушул берененин талаптарын сактоо менен сүрөттөр, видео жазуунун материалдары боюнча жүргүзүлүшү мүмкүн. Таанууну сүрөттөр, видео жазуунун материалдары боюнча жүргүзүү таануу үчүн адамды андан ары көрсөтүү мүмкүндүгүн жокко чыгарбайт.
9. Таанылуучу адам түшкөн сүрөт тааный турганга башка сүрөттөр менен бирге көрсөтүлөт, алардын саны кеминде үчөө болууга тийиш жана алар сүрөттү кабылдоого олуттуу таасир эткен сапаттуу мүнөздөмөлөрү жана башка өзгөчөлүктөрү боюнча бири-биринен кескин түрдө айырмаланбашы керек. Башка сүрөттөрдөгү адамдар ошол эле жыныста болуп, таанылуучу адам менен жаш курагы, кебетеси жана кийими боюнча кескин айырмачылыктары болбошу керек. Ушул эле талаптар таанылуучу адамдын келбети бар видео материалдарга кирет жана алар мында кеминде үч адамдын келбети түшүрүлгөн шартта көрсөтүлүшү мүмкүн жана алар ошол эле жыныста болуп, таанылуучу адам менен жаш курагында, кебетесинде жана кийиминде кескин айырмачылыктары болбошу керек.
10. Адамды таануу үчүн көрсөтүүдө таанууну техникалык каражаттар менен белгилөө үчүн адистер, психологдор, педагогдор жана башка адистер тартибине ылайык болушу керек.
11. Үчүнүн, сүйлөшүнүн өзгөчөлүктөрү боюнча таанууда таануу үчүн адамды көрсөтүү таанылуучу адамдын тааный турган адамды көрбөгөн шарттарда жүргүзүлүшү мүмкүн.
12. Эреже катары, адамдын өлүгү жалгыз көрсөтүлөт. Катастрофалар жөнүндө иштер жана курмандыктардын саны көп болгон башка иштер боюнча адамдын өлүгүн таануу үчүн көрсөтүү бардык каза болгондор менен жүргүзүлүшү мүмкүн. Зарыл болгон учурда тергөөчүнүн көрсөтүүсү боюнча адамдын өлүгүн таануучуга көрсөтөөрдүн алдында, адис өлүктү гримдейт. Тергөөчүнүн адамдын өлүгүн ал турган жерде сакталышын камсыз кылуу жөнүндө көрсөтүүсү таануу үчүн көрсөтүүнү жүргүзүүгө зарыл болгон убакыттын ичинде аткаруу үчүн милдеттүү.
13. Предмет кеминде үч санда бир түрдүү предметтердин тобунда көрсөтүлөт, алар аталышы жана дайындалышы боюнча эле эмес, жалпысынан өлчөмү, формасы, модели жана өңү боюнча дал келиши керек. Окшош объектилерди табуу мүмкүн болбогон же кыйын болгон предметтерди таанууда, таануу жападан-жалгыз көрсөтүлгөн нускада жүргүзүлөт. Эгерде тааный турган адам ага көрсөтүлгөн предметтердин бирин көрсөтсө, ага ал кайсы белгилер же өзгөчөлүктөр боюнча ушул предметти тааныгандыгын түшүндүрүп берүү сунушталат.

14. Суракта иш үчүн маанилүү болгон документтерди таануу үчүн көрсөтөөрдүн алдында тааный тургандан сыянын өңү, рекевизиттердин жайгашуусу, сызып оңдоолордун, түзөтүүлөрдүн болушу, тигил же бул тамгалардын же цифралардын графикалык жазылыштарынын өзгөчөлүктөрү суралат. Документ анын тышкы түрү, графиги жана тексттин жалпы көрүнүшүнүн түспөлү боюнча таанылат. Жазуу (жалпы жана жеке) белгилери документти таануу үчүн негиз боло албайт. Документ таануучуга жапандан жалгыз нускада көрсөтүлүшү мүмкүн.

15. Жаныбарларды таануу предметтерди таанууга окшош тактикада эле көрсөтүлөт. Аларды таануу жаныбарларда болгон тукумунун, жынысынын, жашынын жана башка нерселердин, айрыкча такасынын, тамгасынын, дене боюнун өзгөчөлүктөрүнүн жана деффектилеринин, үйрөтүлгөн өзгөчөлүктөрүнүн белгилери боюнча жүргүзүлөт.

204-берене. Таануу үчүн түзүлүүчү протокол

1. Таанууну жүргүзүү жөнүндө ушул Кодекстин 163-беренесинин талаптарына ылайык протокол түзүлөт, анда таануучу адамды, буюмду же өлүктү тааныгандыгы боюнча белгилер коюлат же адам таанылуучуну, буюмду же өлүктү кайсы белгилери боюнча тааныгандыгынын жыйындысы боюнча белгиленет.

2. Ушул Кодекстин 203-беренесинин 7-бөлүгүндө көрсөтүлгөн учурларда, таануу үчүн берилген протоколдо, ушул беренедө келтирилген маалыматтардан тышкары, таануу үчүн коюлган адам таанылуучу адамды көрбөгөн жана укпаган шарттарда таануу үчүн жүргүзүлгөн белгилер милдеттүү белгиленет, таануу үчүн андай көрсөтүүнү ишке ашыруунун бардык жагдайлары жана шарттары көрсөтүлөт, ошондой эле таануу үчүн берилген адамга таануунун өз жыйынтыктары кабарландырылат. Мындай учурда, тааныган адамдын анкеталык маалыматтары протоколго киргизилбейт жана өзүнчө сакталат.

3. Тергөө аракетинин жүрүшүн так жазып алуу техникалык каражаттарды пайдалануу менен жүргүзүлөт, мында таануу үчүн коюлган адамдардын, буюмдардын же өлүктүн сүрөттөрү жана видео жазуу материалдары протоколго тиркелет.

Ушул Кодекстин 203-беренесинин 7-бөлүгүндө көрсөтүлгөн учурларда, таанылган адам белгилениши мүмкүн болгон бардык сүрөттөр, көрмө жазып алуу материалдары аталган жазык ишинин же жорук жөнүндө иштин материалдарынан өзүнчө сакталат.

САЛЫШТЫРМА ТАБЛИЦА

КР ИШТЕП ЖАТКАН ЖПК	КР ЖАҢЫ ЖПК
<p>23-глава</p> <p>Тинтүү, алып коюу, почта-телеграф жөнөтүүлөрүнө камак салуу, сүйлөшүүлөрдү контролдоо жана жазып алуу</p> <p>184-берене. Тинтүүнү жана алып коюуну жүргүзүүнүн негиздери жана тартиби</p> <p>(1) Имарат жайда же башка жерде же адамда кылмыштын куралы, иш үчүн мааниге ээ боло турган буюмзаттар, документтер жана баалуулуктар бар деп ойлоого жетиштүү маалыматтардын болушу тинтүүнү жүргүзүү үчүн негиз болуп эсептелет, тинтүү ошондой эле издөө салынган адамдарды жана өлүктөрдү табуу үчүн да жүргүзүлүшү мүмкүн.</p> <p>(2) Эгерде иш үчүн мааниси бар белгилүү бир буюмзаттар жана документтер кайсыл жерде жана кимде экендиги так белгилүү болсо, алып коюу зарылдыгы болгондо алар алынып коюлат.</p> <p>(3) Тинтүү жана алып коюу күбө-калыстардын катышуусу менен тергөөчү тарабынан соттук чечимдин негизинде жүргүзүлөт.</p> <p>(4) Издөө салынган жана алынып коюуга тийиш болгон объект табылгандан кийин алып коюуну кечиктирүүдөн улам жок болушу, зыянга учурашы же кылмыштуу максатта пайдаланылышы мүмкүн болсо, же издөө салынган адам жашырынып калышы мүмкүн болгон өзгөчө учурларда, тергөө органы тинтүү жана алып коюуну жүргүзүүгө негиз болуучу соттун чечимин алганга чейин алгачкы тергөө органы объектини кайтарууну уюштурат.</p> <p>(5) Кечиктирүүгө болбогондон башка учурларда, тинтүү күндүз жүргүзүлөт.</p> <p>(6) Зарыл учурларда тинтүү адистин жана тилмечтин катышуусу менен жүргүзүлөт.</p> <p>(7) Тинтүү, алып коюу башталганга чейин тергөөчү жүргүзүү жөнүндө соттун токтомун көрсөтүүгө милдеттүү.</p> <p>(8) Тинтүүгө киришүү менен тергөөчү алынып коюлууга тийиш болгон буюмзаттарды жана документтерди өз ыктыяры менен берүүнү сунуш кылат.</p> <p>(9) Тинтүү жүргүзүүдө анын ээси өз ыктыяры менен ачуудан баш тарткан, бекитилген имарат жайлар жана сактоочу жайлар ачылышы мүмкүн. Мында зарылдыктан улам келип чыкпаса, эшик тээктерин жана башка буюмзаттарды зыянга учураатууга жол берилбөөгө тийиш.</p>	<p>28-глава. Тинтүү. Алып коюу</p> <p>205-берене. Тинтүү жана алып коюу өндүрүшүнүн негизи жана тартиби</p> <p>1. Имарат бөлмөсүндө же башка жерде, же болбосо адамда кылмыш куралы, предмети, документтер жана жазык иши жана (же) жорук жөнүндө иш үчүн мааниси болушу мүмкүн болгон баалуулуктар, анын ичинде камакка алууга жаткан мүлк бар деп эсептөөгө жетиштүү маалыматтын болушу тинтүүнү жүргүзүү үчүн негиз болуп саналат. Тинтүү издөөдөгү адамдарды жана өлүктөрдү табуу максатында жүргүзүлүшү мүмкүн.</p> <p>2. Иш үчүн мааниси бар аныкталган предметтерди жана документтерди алып коюу зарыл болсо, эгерде алар кимде жана кайсы жерде экендиги так белгилүү болгондо, ошондой эле мүлктү конфискациялоо максатында аларды алып коюу жүргүзүлөт.</p> <p>3. Тинтүү жана алып коюу тергөө судьясынын чечиминин негизинде жүргүзүлөт:</p> <p>4. Эгерде тергөөчү, алгачкы текшерүү органынын ыйгарым укуктуу кызмат адамы төмөндөгүдөй учурларда жетиштүү негиздердин болгондугун далилдебесе, тергөө судьясы тинтүү жөнүндө өтүнүчтү канааттандыруудан баш тартат:</p> <p>1) кылмыш жана (же) жорук жасалса;</p> <p>2) изделген буюм, документтер иш үчүн маанилүү болсо;</p> <p>3) изделип жаткан буюмдарда, документтерде камтылган маалыматтар иш боюнча далил болушу мүмкүн болсо;</p> <p>4) изделген буюмдар, документтер же адамдар көрсөтүлгөн жерде болсо.</p> <p>5. Тинтүү сотко чейинки өндүрүштүн ар кандай учурунда жүргүзүлүшү мүмкүн.</p> <p>6. Тинтүү жана алып коюу сүрөт-видео тартып алууларды пайдалануу менен, ал эми зарыл учурларда, ошондой эле адистин, котормочунун катышуусу менен жүргүзүлөт.</p> <p>7. Жабырлануучулар, айыпталуучулар, шектүүлөр изделген объектилерди таануунун зарылчылыгы болгондо, тинтүүгө, алып коюуга катышууга тартылышы мүмкүн.</p>

(10) Алып коюуну жүргүзүүдө тергөөчү алынууга тийиш болгон буюмзаттарды жана документтерди берүүнү сунуш кылат, ал эми берүүдөн баш тартылган учурда алып коюуну мажбурлоо түрүндө жүргүзөт.

(11) Анда жашаган адамдардын эркине каршы турак-жайды тинтүү жана алып коюу ушул Кодекстин 177-статьясынын сегизинчи жана онунчу бөлүктөрүнүн эрежелери боюнча жүргүзүлөт.

(12) Турак-жайларда, уюмдардын жана мекемелердин имарат жайларында тинтүү жана алып коюу ушул Кодекстин 177-статьясынын онунчу жана он биринчи бөлүктөрүндө көрсөтүлгөн адамдардын катышуусу менен жүргүзүлөт.

(13) Дипломатиялык өкүлчүлүктөр ээлеп турган имарат жайларда, ошондой эле дипломатиялык өкүлчүлүктөрдүн мүчөлөрү жана алардын үй-бүлөлөрү жашап турган имарат жайларда тинтүү жана алып коюу ушул Кодекстин 177-статьясынын он экинчи бөлүгүндө белгиленген талаптарды сактоо менен жүргүзүлөт.

(14) Тергөөчү тинтүү жана алып коюуда аталган жайды ээлеп турган адамдын же башка адамдардын жеке турмушунун белгилүү болгон жагдайларын ачыкка чыгарбоого карата чаралар көрүүгө милдеттүү.

(15) Тергөөчү тинтүү жана алып коюу жүргүзүлүп жаткан жайда же ошол жерде болгон жана бул имарат жайга же жерге келген адамдарга андан кетүүгө, ошондой эле тинтүү жана алып коюу бүткөнгө чейин бири-бири менен же башка адамдар менен сүйлөшүүгө тыюу салууга укуктуу.

(16) Тинтүү жана алып коюу жүргүзүүдө тергөөчү ишке тиешеси болушу мүмкүн болгон буюмзаттарды жана документтерди гана алып коюу менен чектелүүгө тийиш. Пайдаланылууга тыюу салынган буюмзаттар жана документтер алардын ишке тиешелүү же тиешелүү эместигине карабастан алынып коюуга тийиш.

(17) Алынган бардык буюмзаттар жана документтер катышкан адамдарга көрсөтүлөт жана тинтүү жана алып коюу жүргүзүлгөн жерде таңгакталат жана мөөр басылып чапталып, буга катышкан адамдардын коюлган колдору менен күбөлөндүрүлөт.

(КР 2007-жылдын 25-июнундагы №91 Мыйзамынын редакциясына ылайык)

8. Өзгөчө учурларда, изделүүчү же алып коюуга жаткан объект шашылбоонун кесепетинен аны табуу маанисин жоготушу, бузулушу же кылмыштык максаттарда пайдаланылышы, же болбосо изделүүчү адам жашынып калышы, тинтүү жана алып коюу тергөө судьясынын чечими жок жүргүзүлүшү бирок кийин ага тинтүүнү жүргүзүү жөнүндө жазуу жүзүндө 24 сааттын ичинде ага жөнөтүлүшү мүмкүн болгон объектини алып коюунун реалдуу коркунучу болгондо жүргүзүлөт. Көрсөтүлгөн кабарламаны, протоколду жана тинтүүнүн, алып коюунун жыйынтыктарында алынган башка материалдарды алгандан кийин, тергөө судьясы жүргүзүлгөн тинтүүнүн, алып коюунун мыйзамдуулугун текшерет жана анын мыйзамдуулугу же мыйзамсыздыгы жөнүндө чечим чыгарат. Эгерде жүргүзүлгөн тинтүүнүн, алып коюунун мыйзамсыздыгы жөнүндө чечим кабыл алынган учурда, андай аракетке иш боюнча далил катары жол берилиши мүмкүн эмес.

9. Тинтүү жүргүзүлгөнгө чейин тергөөчү, алгачкы текшерүү органынын ыйгарым укуктуу кызмат адамы анын өндүрүшү жөнүндө токтомду тинтүү жүргүзгөн адамга көрсөтүүгө милдеттүү жана аларга иш үчүн мааниси болушу мүмкүн болгон, алып коюуга жаткан предметтерди жана документтерди ыктыярдуу тапшырууну сунуштайт. Эгерде алар ыктыярдуу берилсе жана алып коюуга жаткан предметтерди жана документтерди катып коюудан коркунун негизи жок болсо, тергөөчү, алгачкы текшерүү органынын ыйгарым укуктуу кызмат адамы андан ары издөө жүргүзүүгө укуктуу. Тинтүү жүргүзүүдө менчик ээси ыктыярдуу ачуудан баш тарткан жабык имарат, бөлмөлөр жана сактоочу жайлар ачылышы мүмкүн. Мында эшиктердин жана башка предметтердин зарылчылык туулбаган бекитмелерин бузууга жол берилбөөгө тийиш.

10. Тинтүү жүргүзүлгөнгө чейин тергөөчү, алгачкы текшерүү органынын ыйгарым укуктуу кызмат адамы анын өндүрүшү жөнүндө токтомду көрсөтүүгө милдеттүү жана алып коюуга жаткан предметтерди же (жана) документтерди өткөрүп берүүнү сунуштайт. Ыктыярдуу берилген объектилер алып коюлат жана ушуну менен алып коюу аяктайт. Баш тартылган учурда алып коюу мажбурлап жүргүзүлөт.

11. Жашаган адамдардын эркине каршы, алардын менчигинде же башка укугунда турган турак жайларды, бөлөк объектилерди, уюмдарды тинтүү жана алып коюу ушул Кодекстин 165-беренесинин 7 жана 8-бөлүктөрүндө көрсөтүлгөн адамдардын катышуусу менен жүргүзүлөт. Жактоочунун, ошондой эле тинтүү жүргүзүлгөн имараттагы адамдын адвокатынын тинтүү жүргүзүүгө катышууга укугу бар.

12. Дипломатиялык өкүлчүлүктөр ээлеген имараттарда, ошондой эле дипломатиялык өкүлчүлүктөрдүн мүчөлөрү жана алардын үй-бүлөлөрү жашаган үйлөрдө тинтүү жана алып коюу ушул Кодекстин 165-беренесинин 9-бөлүгүндө белгиленген талаптарды сактоо менен жүргүзүлөт.

13. Тергөөчү, алгачкы текшерүү органынын ыйгарым укуктуу кызмат адамы тинтүүдө жана алып коюуда ошол үйдү ээлеген адамдардын жана башка адамдардын жеке турмушунун шарттарын ачыкка чыгарбоо үчүн чараларды көрүүгө милдеттүү.
14. Тергөөчү, алгачкы текшерүү органынын ыйгарым укуктуу кызмат адамы тинтүү жана алып коюу жүргүзүлгөн имараттагы жана жердеги адамдарга жана имаратка же ал жерге келген адамдарга аны таштап кетүүгө, ошондой эле тинтүү жана алып коюу аяктаганга чейин бири-бири менен же башка адамдар менен пикир алышууга тыюу салууга укуктуу.
15. Тинтүүнү жана алып коюуну жүргүзүүдө тергөөчү, алгачкы текшерүү органынын ыйгарым укуктуу кызмат адамы ишке тиешеси болушу мүмкүн предметтерди жана документтерди алып коюу менен чектелүүгө тийиш. Жүгүртүүгө тыюу салынган предметтер жана документтер алардын ишке тиешелүүлүгүнө карабастан алынышы керек.
16. Электрондук алып жүрүүчүлөрдөгү маалыматтарды тинтүүнү же алып коюуну жүргүзүү адистин катышуусу менен ишке ашырылат. Алынып коюлуучу маалыматтардын электрондук алып жүрүүчүлөрүнүн мыйзамдуу менчик ээсинин же колдонуучунун өтүнүчү боюнча, алынып коюлуучу маалыматтардын электрондук алып жүрүүлөрүн тинтүүгө жана алып коюуга катышкан адис тарабынан маалыматтарды көчүрмөлөө жүзөгө ашырылат. Маалыматтарды көчүрмөлөө алынып коюлуучу маалыматтардын электрондук алып жүрүүчүлөрүнүн мыйзамдуу менчик ээси же колдонуучусу берген башка электрондук маалыматтарды алып жүрүүчүлөргө жасалат. Тинтүү жүргүзүүдө, эгерде бул кылмышты тергөөгө жолтоо кылышы мүмкүн болсо же болбосо маалыматтарды жоготууга же маалыматтардын өзгөрүшүнө алып келсе, маалыматтарды көчүрмөлөөгө жол берилбейт. Көчүрмөлөнгөн маалыматтар камтылган маалыматтардын электрондук алып жүрүүчүлөрү алынып коюлуучу электрондук алып жүрүүчүлөрдүн маалыматтарынын мыйзамдуу менчик ээсине же колдонуучусуна өткөрүлүп берилет, бул жөнүндө протоколго жазылат.
17. Ишке тиешелүү болбогон буюмдар тиешелүүлүгүнө жараша кайтарылып берилүүгө тийиш, бирок аларга залалдын ордун толтурууну камсыз кылуу үчүн камак салынышы мүмкүн.
18. Бардык алып коюлуучу предметтер жана документтер тинтүүгө жана алып коюуга катышкан адамдарга көрсөтүлөт, таңакталат жана тинтүү жана алып коюу жүргүзүлгөн жерде мөөр басылат жана көрсөтүлгөн адамдардын кол тамгасы менен күбөлөндүрүлөт.

<p>185-берене. Жекече тинтүү</p> <p>(1) Ушул Кодекстин 184-беренесинде каралган негиздер болгондо жана ушул берененин талаптарын сактоо менен шектүүнү, айыпталуучуну жекече тинтүү, тинтилүүчү адамдын денесинде, кийиминде жана анын буюмдарында болгон буюмзаттарды жана документтерди табуу жана алып коюу максатында тергөөчүнүн тапшыруусу боюнча алгачкы текшерүү органынын кызматкери же башка адам тарабынан жүргүзүлүшү мүмкүн.</p> <p>(2) Жекече тинтүү тинтилип жаткан адам менен бир жыныстагы адам тарабынан жана күбө-калыстардын катышуусу, ал эми зарыл учурда адистин катышуусу менен жүргүзүлөт.</p> <p>(КР 2007-жылдын 25-июнундагы №91 мыйзамынын редакциясына ылайык)</p>	<p>206-берене. Жеке тинтүү</p> <p>1. Негиздер болгондо жана ушул Кодекстин 205-беренесинде каралган тартипте жазык иши үчүн мааниге ээ болушу мүмкүн болгон предметтерди жана документтерди табуу жана алып коюу максатында шектүүнү, айыпталуучуну жекече тинтүү жүргүзүлөт.</p> <p>2. Адамды кармоодо же аны камакка алууда, ошондой эле имарат жайында же тинтүү жүргүзүлүп жаткан башка жайда турган адам иш үчүн мааниге ээ болушу мүмкүн болгон предметтерди же документтерди жашырып жатат деп эсептөөгө жетиштүү негиздер болгондо, жекече тинтүү тиешелүү тергөө судьясынын токтомусуз жүргүзүлүшү мүмкүн.</p> <p>3. Эгерде адистер ушул тергөө амалына катышса, жекече тинтүү бир жыныстагы адам тарабынан ошол жыныстагы адистердин катышуусунда жүргүзүлөт. Жекече тинтүүнү жүргүзүүдө тинтүүгө алынып жаткан адамдын коопсуздугу жана ден соолугу камсыз кылынууга тийиш, ошондой эле анын кадыр-баркын кемсинтүүчү аракеттер жасалбашы керек.</p>
<p>186-берене. Тинтүүнүн же алып коюунун протоколу</p> <p>(1) Жүргүзүлгөн тинтүү же алып коюу жөнүндө ушул Кодекстин 170 жана 171-статьяларынын талаптарын сактоо менен протокол түзүлөт.</p> <p>(2) Протоколдо буюмзаттар жана документтер кайсыл жерде жана кандай жагдайларда табылгандыгы, алар өз ыктыяры менен берилгендиги же мажбурлап алынгандыгы көрсөтүлүүгө тийиш. Бардык алынган буюмзаттар протоколдо алардын санын, ченин, салмагын, жекече белгилерин жана мүмкүн болушунча наркын так көрсөтүү менен саналып өтүүгө тийиш.</p> <p>(3) Эгерде тинтүү же алып коюу жүргүзүүдө алынып коюлууга тийиш болгон буюмзаттарды же болбосо документтерди жок кылууга же катууга аракет жасалса, ал көрүлгөн чараларды көрсөтүү менен протоколдо чагылдырылууга тийиш.</p> <p>(4) Тинтүүнүн жана алып коюунун протоколунун көчүрмөсү кол койдуруу менен алар алынган адамга, же болбосо анын үй-бүлөсүнүн эрезеге жеткен мүчөсүнө, ал эми алар жок болгондо турак-жайды пайдалануу уюмунун өкүлүнө же жергиликтүү өз алдынча башкаруу органына тапшырылат. Эгерде тинтүү жана алып коюу уюмда жүргүзүлсө протоколдун көчүрмөсү кол койдуруу менен алардын өкүлдөрүнө берилет.</p>	<p>207-берене. Тинтүү же алып коюу протоколу</p> <p>1. Жүргүзүлгөн тинтүү жана алып коюу жөнүндө ушул Кодекстин 163-беренесинин талаптарын сактоо менен протокол түзүлөт.</p> <p>2. Протоколдо кайсы жерде жана кандай жагдайларда нерселер же документтер табылгандыгы, алардын кандай абалда болгондугу, кандай сакталгандыгы, алар ыктыярдуу түрдө берилгендиги же мажбурлап алынгандыгы көрсөтүлөт. Бардык алынып коюлган предметтер протоколдо санын, өлчөмүн, салмагын, жеке белгилерин жана мүмкүнчүлүккө жараша наркын көрсөтүү менен саналып жазылууга жатат. Тинтүү процессиндеги алып коюуда, көп сандагы предметтерди алууда ошол предметтердин атайын тизмеси түзүлөт, бул протоколдо чагылдырылат жана ал да тизмектин курамдык бөлүгү болуп саналат.</p> <p>3. Эгерде тинтүү же алып коюу жүргүзүүдө предметтерди же алып коюуга жаткан документтерди жок кылуу же катып коюу аракеттери көрүлсө, бул кабыл алынган чараларды көрсөтүү менен протоколдо чагылдырылууга тийиш.</p> <p>4. Тинтүү же алып коюу протоколунун көчүрмөсү ал жүргүзүлгөн адамга же анын эрезеге жеткен үй-бүлө мүчөсүнө кол койдуруу менен тапшырылат, ал эми алар жок болсо, турак жай-эксплуатациялоо уюмунун же жергиликтүү өз алдынча башкаруу органынын өкүлүнө тапшырылат. Эгерде тинтүү жана алып коюу уюмда жүргүзүлсө, протоколдун көчүрмөсү анын өкүлүнө берилгендиги жөнүндө кол койдурулуп, тапшырылат.</p>

САЛЫШТЫРМА ТАБЛИЦА

КР ИШТЕП ЖАТКАН ЖПК	КР ЖАҢЫ ЖПК
<p>Карап чыгуу, көрүп аныктоо, тергөө эксперименти 177-берене. Карап чыгууну жүргүзүүнүн негиздери жана тартиби</p> <p>22-глава</p> <p>(1) Карап чыгуу күбө-калыстардын катышуусу менен жүргүзүлөт. Өзгөчө учурларда (барууга кыйын болгон жерлерде, тиешелүү каражаттар жок болгондо, ошондой эле карап чыгууну жүргүзүү адамдардын өмүрү жана саламаттыгы үчүн коркунуч менен байланыштуу болгондо) карап чыгуу күбө-калыстарды катыштырбастан жүргүзүлөт.</p> <p>(2) Окуя болгон жерди, ошол жергени, имарат жайды, буюмзаттарды жана документтерди карап чыгуу кылмыштын издерин, башка материалдык объектилерди табуу, иш үчүн мааниси бар башка жагдайларды тактоо максатында жүргүзүлөт.</p> <p>(3) Тергөөчү шектүү адамды, айыпкерди, жабырлануучуну, күбөнү, ошондой эле адисти карап чыгууну жүргүзүүгө катышууга тартышы мүмкүн.</p> <p>(4) Зарыл учурларда карап чыгууда өлчөө, сүрөткө тартуу, үн жана көрмө жазуу жүргүзүлөт, пландар жана схемалар түзүлүп, издердин кеби жана көчүрмөлөрү алынат, мүмкүн болсо бул үчүн мыйзамда жол берилген техникалык каражаттарды жана усулдарды пайдалануу менен издердин өзү ошол буюмзат жана анын бир бөлүгү менен чогуу алынат.</p> <p>(5) Табылган издерди жана материалдык объектилерди карап чыгуу алар табылган жерде жүзөгө ашырылат. Эгерде карап чыгуу үчүн узак убакыт талап кылынса же аларды табылган жеринде карап чыгуу алда канча татаал болсо, объектилер алынууга, таңакталууга, чапталууга жана карап чыгуу үчүн ыңгайлуу болгон башка жерге бузулбагыдай кылып жеткирилүүгө тийиш.</p> <p>(6) Карап чыгууда табылгандардын жана алынгандардын бардыгы карап чыгууга катышкандарга көрсөтүлүүгө тийиш.</p> <p>(7) Ишке тиешеси болушу мүмкүн болгон объектилер гана алынууга тийиш. Алынган объектилер таңакталат жана чапталып коюлат.</p> <p>(8) Карап чыгууга катышкан адамдар өздөрүнүн пикири боюнча иштин жагдайларын аныктоого көмөк көрсөтө тургандардын бардыгына тергөөчүнүн көңүлүн бурууга укуктуу.</p>	<p>165-берене. Окуя болгон жерди кароо</p> <p>22-глава. Карап чыгуу</p> <p>1. Ар түрдүү материалдык объектилерди жана аларда болгон издерди түздөн-түз табуу, аныктоо жана белгилөө, ошондой эле окуянын жагдайын билүү жана жазык иши үчүн мааниге ээ болгон башка жагдайларды аныктоо максатында тергөөчү, алгачкы текшерүү органынын ыйгарым укуктуу кызмат адамы тарабынан окуя болгон жерди карап чыгуу жүргүзүлөт.</p> <p>2. Зарыл болгон учурда окуя болгон жерди карап чыгууга катышуу үчүн жабырлануучу, шектүү, айыпталуучу, күбө жана жактоочу чакырылышы мүмкүн. Атайын билим керек болгон маселелер боюнча жардам алуу максатында тергөөчү окуя болгон жерди карап чыгууга катышуу үчүн ар түрдүү билим тармагындагы адистерди чакыра алат.</p> <p>3. Алгачкы текшерүү органынын кызматкерлери окуя болгон жерди карап чыгууну жүргүзүүдө көмөк көрсөтүүгө жана тергөөчүнүн, алгачкы текшерүү органынын ыйгарым укуктуу кызмат адамынын тапшырмасы боюнча окуя болгон жерди кайтаруу, көргөн кишилерди аныктоо, жазык кылмышын же жорук жасаган адамдарды кармоо же изи суйи электе шектүүнүн аркасынан түшүүнү уюштуруу, жабырлануучуларды эвакуациялоо, каза болгондорду транспорт менен ташуу, улантайлып жасалышына бөгөт коюу жана кайталап жазык кылмышын жана (же) жоруктарды алдын алуу жана окуянын башка кесепеттерин жоюу боюнча зарыл чараларды жүргүзөт.</p> <p>4. Тергөөчүнүн өз убагында келүүсү мүмкүн болбогон учурда, анын тапшырмасы боюнча окуя болгон жерди кароо алгачкы текшерүү органынын кызматкери тарабынан жүргүзүлүшү мүмкүн.</p> <p>5. Менчикте же башка укукта болгон турак жай же башка объект болуп саналган окуя болгон жерди кароо анда жашаган адамдардын макулдугу менен жүргүзүлөт.</p> <p>Эгерде турак жайда же башка объектке жашаган адамдар карап чыгууга каршы болсо же болбосо жашы жетпегендер же мурдатан психикалык оорулардан жабыр тарткандар болуп саналса, окуя болгон жерди мажбурлап кароо тергөө судьясынын чечиминин негизинде жүргүзүлүүгө тийиш. Уруксат берүүдөн баш тартылган учурда, окуя болгон жерди кароо жүргүзүлбөйт.</p>

(9) Турак жайды карап чыгуу анда жашаган адамдардын макулдугу менен же сот чечиминин негизинде гана жүргүзүлөт. Эгерде турак жайда жашап турган адамдар карап чыгууга каршы болушса, анда тергөөчү ушул Кодекстин 169-1-беренесине ылайык сот алдында карап чыгууну жүргүзүү жөнүндө өтүнүч козгойт.

(10) Эгерде турак-жай окуя болгон жер болсо жана аны карап чыгууну кийинкиге калтырууга болбосо, турак-жайды карап чыгуу тергөөчүнүн токтому боюнча жүргүзүлүшү мүмкүн.

6. Адамдардын өмүрүн же мүлкүн сактоонун же болбосо кылмыш жана (же) жорук жасоодон негизделген шектенүү болгон адамга карата түздөн-түз куугунтуктоонун зарылдыгы менен байланышкан, кийинкиге калтырууга болбогон жагдайлар болгондо, менчик же башка укукта турган турак жайдагы же башка объекттеги окуя болгон жерди кароо тергөө судьясынын уруксатысыз, тергөөчүнүн же болбосо алгачкы текшерүү органынын ыйгарым укуктуу кызмат адамынын токтомунун негизинде жүргүзүлүшү мүмкүн. Бул учурда тергөөчү же болбосо алгачкы текшерүү органынын ыйгарым укуктуу кызмат адамы белгиленген тартипте кароо башталган учурдан тартып 24 сааттын ичинде тергөө аракеттеринин жүргүзүлүшү жөнүндө тергөө судьясына маалымдайт. Маалымдамага анын жүргүзүлүшү жөнүндө чечимдин мыйзамдуулугун текшерүү үчүн окуя болгон жерди кароонун протоколунун көчүрмөсү тиркелет. Көрсөтүлгөн маалымдаманы алып, тергөө судьясы ушул Кодекстин 261-беренесинде каралган тартипте 24 сааттын ичинде окуя болгон жерди кароонун жүргүзүлүшүнүн мыйзамдуулугун текшерет жана анын мыйзамдуулугу же мыйзамсыздыгы жөнүндө токтом чыгарат. Эгерде тергөө судьясы тергөө аракетин жүргүзүүнү мыйзамсыз деп тапса, окуя болгон жерди кароонун жүрүшүндө алынган бардык далилдер ушул Кодекстин 82-беренесинин 4-бөлүгүнө ылайык жол берилгис деп табылат.

7. Турак жай же башка объект болуп саналган окуя болгон жерди кароодо анда жашаган жашы жеткен адамдын болушу камсыз кылынууга тийиш. Анын болушу мүмкүн болбогон учурда, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органынын өкүлдөрү чакырылат.

8. Уюмдун жайы болуп саналган окуя болгон жерди кароо тиешелүү уюмдун администрациясынын өкүлдөрүнүн катышуусунда жүргүзүлөт. Окуя болгон жерди кароого анын катышуусун камсыз кылуу мүмкүн болбогон учурда протоколго бул жөнүндө жазуу жазылат.

9. Дипломатиялык өкүлчүлүктөр ээлеп турган жайлардагы, ошого тете дипломатиялык өкүлчүлүктөрдүн мүчөлөрү же алардын үй-бүлөлөрү жашаган жайлардагы окуя болгон жерди кароо дипломатиялык өкүлчүлүктүн башчысынын же анын ордун баскан адамдын макулдугу менен жана анын катышуусунда жүргүзүлөт. Дипломатиялык өкүлдүн макулдугу ыйгарым укуктуу мамлекеттик орган аркылуу суратылат. Окуя болгон жерди кароону жүргүзүүдө прокурордун жана ыйгарым укуктуу мамлекеттик органдын өкүлүнүн катышуусу милдеттүү.

10. Кылмыштын жана (же) жоруктун издерин жана башка табылган буюмдарды кароо окуя болгон жерде жүргүзүлөт. Эгерде аны жүргүзүү үчүн узак убакыт талап кылынса же ошол жерде кароо кыйынчылык туудурса, анда буюмдар алынып коюлууга, таңакталууга, мөөрлөп бекитилүүгө, тергөөчүнүн, алгачкы текшерүү органынын ыйгарым укуктуу кызмат адамынын койгон колдору менен ырасталып, кароо жеринде фото-, видео тартуунун жардамы менен белгиленүүгө жана кароо үчүн ыңгайлуу башка жерге жеткирилүүгө тийиш. Жазык ишине жана (же) жорук жөнүндө ишке тиешеси бар буюмдар гана алынып коюлат. Мында окуя болгон жерди кароонун протоколунда алынып коюлган буюмдардын жекече белгилери жана өзгөчөлүктөрү көрсөтүлөт.
11. Окуя болгон жерди кароодо бардык табылгандар жана алынып коюлгандар фото, видео тартуунун жардамы менен белгиленүүгө жана кароонун катышуучуларына көрсөтүлүүгө тийиш, ал жөнүндө протоколдо белги коюлат.
12. Окуя болгон жерди кароого катышкан адамдар, алардын пикири боюнча иштин жагдайларын тактоого көмөк көрсөтүшү мүмкүн болгондордун баарын тергөөчүнүн же болбосо алгачкы текшерүү органынын ыйгарым укуктуу кызмат адамынын кеңлүн бурууга укуктуу, ошондой эле билдирүүлөрдү жасоого укуктуу, алар кароо протоколуна киргизилүүгө жатат.
13. Тергөөчү, алгачкы текшерүү органынын ыйгарым укуктуу кызмат адамы, кайсы гана адам болбосун, ал аяктаганга чейин окуя болгон жерди кароо ордун таштап кетүүгө жана кароону жүргүзүүгө кедерги болгон кандай гана болбосун аракеттерди жасоого тыюу салууга укуктуу.
14. Окуя болгон ошол эле жерди кайталап кароо төмөнкү учурларда жүргүзүлүшү мүмкүн:
- 1) прокурор же болбосо тергөө бөлүмүнүн жетекчиси тарабынан окуя болгон жерде кайталап кароону жүргүзүү жөнүндө жазуу жүзүндө тергөөчү үчүн милдеттүү көрсөтмө берилгенде;
  - 2) окуя болгон жерди алгачкы кароонун шарттары объектти натыйжалуу кабылдоо үчүн жагымсыз болгондо;
  - 3) окуя болгон жерди алгачкы кароодон кийин жаңы маалыматтар алынышы мүмкүн болгондо;
  - 4) эгерде окуя болгон жерди алгачкы кароо сапатсыз жүргүзүлгөндө;
  - 5) жазык ишин жана (же) жорук жөнүндө иш бир тергөөчүдөн башкасына, алгачкы текшерүү органынын ыйгарым укуктуу кызмат адамынан башкасына өткөрүп берилгенде.

178-берене. Өлүктү карап чыгуу. Эксгумация

- (1) Өлүк табылган жерде аны карап чыгууну тергөөчү күбө-калыстардын жана соттук-медициналык эксперттин, ал эми анын катышуусу мүмкүн болбогондо – врачтын катышуусу менен жүргүзөт. Зарыл болгондо өлүктү карап чыгууга башка адистер тартылышы мүмкүн.
  - (2) Таанылбаган өлүктөр милдеттүү түрдө сүрөткө тартылууга жана дактилоскопиядан өткөрүлүүгө тийиш.
  - (3) Өлүктү көмүлгөн жерден алып чыгуу зарыл болгондо тергөөчү эксгумациялоо тууралуу токтом чыгарат жана бул тууралуу маркумдун жакын туугандарына же туугандарына кабар кылат. Токтом тиешелүү өлүк көмүлгөн жердин администрациясы үчүн милдеттүү болот. Эгерде маркумдун жакын туугандары же туугандарына эксгумациялоого каршы болушса, аны жүргүзүүгө сот тарабынан уруксат берилет.
  - (4) Өлүктү эксгумациялоо жана карап чыгуу ушул статьянын биринчи бөлүгүндө көрсөтүлгөн адамдардын катышуусу менен жүргүзүлөт.
  - (5) Өлүктү эксгумациялоо жана андан кийин көмүүгө байланышкан чыгымдардын орду маркумдун туугандарына ушул Кодекстин 146-статьясында белгиленген тартипте толтурулуп берилет.
- (КР 2007-жылдын 25-июнундагы №91 мыйзамынын редакциясына ылайык)

179-берене. Буюм далилдерин карап чыгуу

Ушул Кодекстин 85-беренесине ылайык буюм далилдери болуп эсептелген жана окуя болгон жерди, ошол жергени же имарат жайды карап чыгууда табылган, тинтүү, алып коюу, тергөө экспериментин же башка тергөө аракеттерин жүргүзүүдө алынган же тергөөчүнүн талабы боюнча уюмдар жана жарандар тарабынан берилгендер ушул Кодекстин 177-статьясынын эрежелери боюнча каралып чыгууга тийиш.

167-берене. Өлүктү карап чыгуу

1. Тергөөчү адамдын өлүгүн кароону ал табылган жерде ушул Кодекстин 165-беренесинин талаптарын сактоо жана соттук-медициналык эксперттин катышуусу менен жүргүзөт. Эгерде эксперттин катышуусу мүмкүн болбосо, анда медицина чөйрөсүндөгү башка адис тартылат. Өлүктү кароо үчүн зарыл болгондо, башка адистер да тартылышы мүмкүн.
2. Өлүктү сыртынан кароо кийин соттук-медициналык экспертизаны дайындоонун жана жүргүзүүнүн болушун алмаштырбайт жана жокко чыгарбайт.
3. Таанылбай калган өлүктөр милдеттүү фотосүрөткө тартылууга, дактилоскопияланууга жана өлүктүн ким экендигин кийин аныктоо үчүн ткандарынын үлгүсү алынууга тициш.
4. Өлүктү кошумча же болбосо кайталап кароону жүргүзүү зарыл болгон учурда, соттук-медициналык эксперттин катышуусу милдеттүү болот.
5. Өлүктү кароо процессинде жасалган өлгөндү таануу жөнүндө жарандардын билдирүүлөрү, кийин билдирүүчүнү күбө катары суракка алуу менен ал тергөө аракетинин протоколуна киргизилет, мунун өзү өлүктү башка адамдардын таанышы үчүн андан ары көрсөтүүгө бөгөт кылбайт.

166-берене. Буюм далилдерин карап чыгуу

1. Окуя болгон жерди кароодо табылган, тинтүү, алып коюу, тергөө экспериментин же башка тергөө аракеттерин жасоодо алып коюлган же болбосо тергөөчүнүн, алгачкы текшерүү органынын ыйгарым укуктуу кызмат адамынын талабы боюнча жеке, юридикалык жактар тарабынан берилген буюмдар ушул Кодекстин 165-беренесинин эрежелери боюнча каралууга жатат.
2. Каралып чыккандан кийин, аталган предметтер ушул Кодекстин 88-беренесине ылайык буюм далилдери катары таанылышы мүмкүн. Предметти далил буюму деп таануу жана аны ишке кошо тиркөө жөнүндө тергөөчү же алгачкы текшерүү органынын ыйгарым укуктуу кызмат адамы токтом чыгарат, анда далил буюмун иштин ичинде калтыруу же аны ээсине же башка адамдарга же уюмдарга сактоого берүү жөнүндө маселе чечилет.
3. Жазык иштери жана (же) жоруктар жөнүндө иштер боюнча буюм далилдерин тергөөчү, алгачкы текшерүү органынын ыйгарым укуктуу кызмат адамы тарабынан алып коюунун, эсепке алуунун, сактоонун жана өткөрүп берүүнүн тартиби ушул Кодекстин 88, 89-беренелерине ылайык аныкталат.

180-статья. Көрүп аныктоо

- (1) Эгерде бул үчүн экспертиза жүргүзүү талап кылынбаса, адамдын денесиндеги өзгөчө белгилерди, кылмыш издерин, денеге залал келтирүүлөрдү табуу, мас абалда экендигин же иш үчүн мааниси бар башка касиеттерди жана белгилерди аныктоо үчүн шектүү адамды, айыпкерди, жабырлануучуну жана күбөнү көрүп аныктоо жүргүзүлөт. Көрүп аныктоону жүргүзүү жөнүндө тергөөчү токтом чыгарат.
- (2) Көрүп аныктоо тергөөчү тарабынан күбө-калыстарды катыштыруу, ал эми зарыл учурларда врачтын же башка адистин катышуусу менен жүргүзүлөт.
- (3) Эгерде көрүп аныктоо бул адамды чечиндирүү менен коштолсо, тергөөчү башка жыныстагы адамды көрүп аныктоого катышпайт. Мындай учурда көрүп аныктоо бирдей жыныстагы күбө-калыстын катышуусу менен врач тарабынан жүргүзүлөт.

168-берене. Күбөлөндүрүү

1. Эгерде бул үчүн соттук экспертиза жүргүзүү талап кылынбаса, жазык иши жана (же) жорук жөнүндө иш үчүн мааниси бар адамдын денесиндеги өзгөчө белгилерди, кылмыштын жана (же) жоруктун издерин, дене жаракаттарын, мас абалын жана (же) башка касиеттери менен белгилерин табуу үчүн шектүүнү, айыпталуучуну жана жабыр тартуучуну күбөлөндүрүү жүргүзүлүшү мүмкүн. Күбөлөндүрүүдө адам үчүн коркунучтуу же анын кайдыр-баркын кетируүчү аракеттерди жүргүзүүгө жол берилбейт.
2. Күбөлөндүрүү жүргүзүлгөндүгү жөнүндө алгачкы текшерүү органынын ыйгарым укуктуу кызмат адамы, тергөөчү токтом чыгарат, ал токтомдо бул тергөө аракетин жүргүзүүнүн негиздери, анын максаты, ошондой эле күбөлөндүрүүгө дуушар болгон адам көрсөтүлөт.
3. Адам күбөлөндүрүүдөн баш тарткан учурда ал ушул Кодекстин 260-беренесинин тартибинде тергөө судьясынын токтомунун негизинде айдатып келүүгө жана кийин мажбурлап күбөлөндүрүлүүгө дуушар болот.
4. Күбөлөндүрүү тергөөчү же болбосо алгачкы текшерүү органынын ыйгарым укуктуу кызмат адамы тарабынан жүргүзүлөт. Зарыл болгондо тергөө же болбосо алгачкы текшерүү органынын ыйгарым укуктуу кызмат адамы күбөлөндүрүү жүргүзүүгө адисти тартат.
5. Башка жыныстагы адамды күбөлөндүрүүдө тергөөчү же болбосо алгачкы текшерүү органынын ыйгарым укуктуу кызмат адамы катышпайт. Бул учурда күбөлөндүрүү врач тарабынан жүргүзүлөт.
6. Ушул берененин 5-бөлүгүндө каралган учурларда фотосүрөткө, видеожазууга тартуу күбөлөндүрүлүүчү адамдын макулдугу менен жүргүзүлөт. Аларды көрсөтүү күбөлөндүрүлгөн адам үчүн мазактоо катары каралуучу сүрөттөр мөөрлөп бекитилген түрдө сакталат жана соттук териштирүүнүн убагында сотко гана берилиши мүмкүн.
7. Күбөлөндүрүү жүргүзүлгөндүгү жөнүндө тергөөчү же болбосо алгачкы текшерүү органынын ыйгарым укуктуу кызмат адамы ушул беренени жана ушул Кодекстин 163-беренесинин талаптарын сактоо менен протокол түзөт.
8. Протоколдо тергөөчүнүн же болбосо алгачкы текшерүү органынын ыйгарым укуктуу кызмат адамынын бардык аракеттери, ошого тете адамды күбөлөндүрүүдө бардык табылган касиеттери жана белгилери күбөлөндүрүү жүргүзүлгөн ыраатта жана күбөлөндүрүү учурунда табылып байкалган түрдө баяндалып жазылат.

23-глава. Эксгумация

169-берене. Эксгумация жүргүзүү үчүн негиздер

1. Көмүлгөн жерден адамдын өлүгүн алып чыгуу (эксгумация) төмөнкүлөр талап кылынган учурларда жүргүзүлөт:

1) көмүлгөн адамдын өлүгүн кароо жүргүзүү;

2) адамдын өлүгүн таануу үчүн көрсөтүү;

3) экспертиза жүргүзүү үчүн зарыл болгон ткандардын жана органдардын же адамдын өлүгүнүн бир бөлүгүн алуу;

4) жазык иши үчүн олуттуу мааниси бар башка жагдайларды белгилөө.

2. Эксгумация тергөө судьясынын, соттун жүйөлөштүрүлгөн чечиминин негизинде жүргүзүлөт.

170-берене. Эксгумация жүргүзүүнүн тартиби

1. Адамдын өлүгүн көмүлгөн жерден алуу зарыл болгондо тергөөчү эксгумация жөнүндө өтүнмө козгоо жөнүндө токтом чыгарат жана бул жөнүндө маркумдун жакын туугандарына, жубайына маалымдайт.

2. Эксгумация жөнүндө өтүнмө тергөө судьясы тарабынан материалдар сотко келип түшкөн учурдан тартып 24 сааттын ичинде тараптардын катышуусу жок каралат. Мыйзамдуу жана негиздүү чечим чыгаруу үчүн мааниси бар жагдайларды изилдөө зарыл болгондо, тергөө судьясы тиешелүү адамдардын жана прокурордун катышуусу менен соттук отурумду өткөрүү жөнүндө токтом чыгарат.

3. Өтүнмөнү жана иштин берилген материалдарын карап чыгып, тергөө судьясы эксгумация жүргүзүү жөнүндө же болбосо андан баш тартуу жөнүндө токтом чыгарат, ал эксгумация жөнүндө өтүнмө жасаган тергөөчүгө жиберилет.

4. Тергөө судьясынын токтому тиешелүү көмүлгөн жердин администрациясы тарабынан аткарылуу үчүн милдеттүү болот.

5. Эксгумация көмүлгөн жердин администрациясы тарабынан соттук медицина жаатындагы адистин, ал эми зарыл учурда башка адистин да катышуусунда жүргүзүлөт.

6. Адамдын өлүгүн таануу жана кароо, үлгүлөрдү алуу эксгумациянын ордунда жүргүзүлүшү мүмкүн, ошондой эле адамдын өлүгү башка изилдөөлөрдү жүргүзүү үчүн мекемеге жеткирилиши мүмкүн.

7. Эксгумациянын жүрүшү жана натыйжалары протоколдо чагылдырылып, ал ушул Кодекстин 163-беренесинин талаптарын сактоо менен түзүлөт. Протоколдо төмөнкүлөр көрсөтүлөт:

1) тергөө аракетин жүргүзүүнүн датасы, убактысы жана орду;

2) протокол түзгөн адамдын кызматы жана фамилиясы;

3) көмүлгөндүн фамилиясы, аты, атасынын аты, өлгөн датасы жана эксгумацияда табылгандардын баары табуу ордундагы ырааттуулукта;

4) эксгумацияга катышкан соттук медицина жаатындагы адистин кызматы, фамилиясы, аты, атасынын аты;

	<p>5) тергөө аракеттерине катышкан ар бир адамдын фамилиясы, аты, атасынын аты;</p> <p>6) фото сүрөткө тартуу, аудио, видеожазуу жүргүзүлгөндүгү, аудио-видеотартуу же башка жаза турган техникалык каражаттарды пайдалануу жөнүндө белги;</p> <p>7) тергөө аракетин катышкан адамдардын сын-пикирлери;</p> <p>8) экспертизадан кийин адамдын өлүгү жиберилген мекеме же болбосо ал тергөө аракетин жүргүзүүдө табылган иш үчүн мааниси бар башка буюмдар.</p> <p>8. Экспертиза жөнүндө протоколго тергөө аракетинин бардык катышуучулары кол коет. Эгерде протокол бир нече баракта түзүлсө, тергөө аракетинин катышуучулары анын ар бир бетине кол коет.</p> <p>Экспертизада алынган фотосүрөттөр, тасмалар же башка маалымат алып жүрүүчүлөр протоколго тиркелет.</p> <p>9. Эгерде адамдын өлүгүн таануу, кароо, үлгүлөрдү алуу башка жерде жүргүзүлсө, бул жөнүндө өзүнчө протокол түзүлөт.</p> <p>10. Адамдын өлүгүн экспертизадан жана кийинки процесстик аракеттерден кийин көмүү тергөөчүнүн, алгачкы текшерүү органынын ыйгарым укуктуу кызмат адамынын катышуусунда көмүлгөн жердин администрациясы тарабынан жүргүзүлүп, ал жөнүндө протокол түзүлөт.</p> <p>11. Өлүктү экспертизалоо жана кийин көмүү менен байланышкан чыгамдардын орду мамлекеттик бюджеттин каражаттарынын эсебинен толтурулат.</p>
<p>182-берене. Тергөө экспертиенти, тергөө экспертиентинин протоколу</p> <p>(1) Иш үчүн мааниси бар маалыматтарды текшерүү жана тактоо максатында тергөөчү белгилүү бир окуянын аракеттерин, кырдаалын же башка жагдайларын кайра кайталоо жана зарыл болгон тажрыйбалык аракеттерди жасоо аркылуу тергөө экспертиентин жүргүзүүгө укуктуу. Мында кандайдыр бир фактыларды кабылдоонун, белгилүү аракеттерди жасоонун, кандайдыр бир окуянын келип чыгышынын мүмкүнчүлүгү текшерилип, ошондой эле болгон окуянын ырааттуулугу жана из калтыруунун механизмдери аныкталат. Эгерде ага катышкан адамдардын ден соолугуна жана өмүрүнө коркунуч келтирилбесе жана алардын кадыр-баркы кемсинтилбесе, тергөө экспертиентин жүргүзүүгө жол берилет.</p> <p>(2) Тергөө экспертиентин жүргүзүүгө күбө-калыстар катышууга тийиш. Зарыл учурда шектүү адам, айыпкер, жабырлануучу, тергөөчү, ошондой эле адис, эксперт жана тажрыйбалык аракеттерди жүргүзүүчү адамдар тартылышы мүмкүн. Тергөө экспертиентинин катышуучуларына экспертиент өткөрүүнүн максаты жана тартиби түшүндүрүлөт.</p> <p>(3) Зарыл учурда тергөө экспертиентин жүргүзүүдө өлчөөлөр, сүрөткө тартуу, үн жана көрмө жазуу, киного тартуу жүргүзүлүп, пландар жана схемалар түзүлөт.</p>	<p>30-глава. Тергөө экспертиенти жана анын өндүрүш тартиби 210-берене. Тергөө экспертиенти</p> <p>1. Тергөө экспертиенти иш боюнча чогулган далилдерди текшерүү, жаңы далилдерди алуу, иш үчүн мааниге ээ болгон тигил же бул көрүнүштөрдүн жана фактылардын мүмкүндүгү же мүмкүн эместиги жөнүндө тергөө версияларын текшерүү жана баалоо максатында атайын аракеттерди жүргүзүүнү билдирет. Экспертиентти жүргүзгөндө, тактап айтканда, конкреттүү шарттарда кандайдыр бир фактыларды кабыл кылуу, белгилүү бир аракеттерди жасоо мүмкүндүгү, кандайдыр бир окуянын болушу текшерилиши, ошондой эле болуп өткөн окуянын ырааты жана издердин пайда болуусунун механизми белгилениши мүмкүн.</p> <p>2. Тергөө экспертиенти көп жолу жүргүзүлүшү мүмкүн. Бул учурда ар бир жолу экспертиентти өткөрүүнүн шарттарын чагылдыруу менен протокол түзүлүүгө тийиш.</p> <p>3. Зарыл болгондо тергөөчүнүн, алгачкы текшерүү органынын ыйгарым укуктуу кызмат адамынын өз кароосу боюнча тергөө экспертиентине катышууга жабырлануучу, күбө, адис, эксперт, ошондой эле шектүү жана айыпталуучу алардын макулдугу менен тартылышы мүмкүн.</p>

(4) Тергөө экспериментин жүргүзүүчү жөнүндө тергөөчү протокол түзөт, анда тергөө экспериментинин шарттары, жүрүшү жана натыйжалары баяндалат жана эксперимент кандай максатта, качан, кайда, жана кандай шарттарда жүргүзүлгөндүгү, окуянын кырдаалын жана жагдайларын кайталоо эмнеден улам болгондугу; кандай тажрыйбалык аракеттер, кандай ырааттуулукта, ким тарабынан жана канча жолу жүргүзүлгөндүгү; кандай натыйжалар алынгандыгы көрсөтүлөт.

4. Шектүү, айыпталуучу жана анын жактоочусу алардын өтүнүчү боюнча өткөрүлгөн тергөө экспериментине катышууга укуктуу. Ушул Кодексте каралган учурларда тергөө экспериментине котормочу, адис, педагог же психолог катышууга укуктуу.

5. Эгерде экспериментке катышкан адамдардын өмүрү жана ден соолугу үчүн коркунуч болсо, алардын ар-намысы жана кадыр-баркы кемсинтилсе, материалдык залал келтирилсе, тергөө экспериментин жүргүзүүгө жол берилбейт.

6. Тергөө эксперименти болуу мүмкүндүгү текшерилип жаткан, кайталанып жасалган окуялар жана аракеттер болуп өткөн шарттарга кыйла жакын шарттарда жүргүзүлөт.

7. Тергөө эксперименти анын жүрүшүн жана натыйжаларын белгилөө үчүн техникалык каражаттарды милдеттүү түрдө колдонуу менен жүргүзүлөт. Тергөө экспериментин жүргүзүүдө фотосүрөткө тартуу, үндү жазуу жана видео жазуу жүргүзүлөт, башка илимий-техникалык каражаттар колдонулат, пландар, чиймелер түзүлөт.

211-берене. Тергөө экспериментин жүргүзүү тартиби

1. Тергөө экспериментин жүргүзүү башталаардын алдында тергөөчү, алгачкы текшерүү органынын ыйгарым укуктуу кызмат адамы төмөнкүлөрдү жүзөгө ашырат:

1) аракеттердин орун алган жерин жана убактысын, кезектүүлүгүн белгилейт жана эксперимент жүргүзүлгөн жердеги шарттар менен алдын ала тааныштырат;

2) жасалган кылмыштын жана (же) жоруктан же алдын ала өткөрүлгөн реконструкциялоодон кийинки убакыттын ичиндеги шарттардын болушун же кандайдыр бир өзгөрүүлөрдүн жоктугун тактайт;

3) зарыл болгондо кылмыштын жана (же) жоруктун учурунда же анын айрым предметтеринин мезгилинде болгон түрлөрүн эске алуу менен шарттарды жаңыча реконструкциялоону жүргүзөт; объектилерди жана предметтерди тандоону жүзөгө ашырат;

4) эксперименттин шарттарынын текшериле турган окуянын шарттарына дал келүүсүн текшерет; зарыл болгон учурда эксперименттин жүрүшүнө олуттуу таасир тийгизиши мүмкүн болгон шарттар моделдештирүүгө тийиш, алынуучу жыйынтыктардын объективдүүлүгү мына ушуга жараша болот.

2. Тергөөчү, алгачкы текшерүү органынын ыйгарым укуктуу кызмат адамы эксперименттин катышуучуларына укуктарын жана милдеттерин түшүндүрөт.

3. Тергөө экспериментин жүргүзүүдө ушул Кодекстин 163-беренесинин талаптарын сактоо менен протокол түзүлөт.

	<p>Протоколдо ошондой эле тергөө эксперименттин жүргүзүү максаты; реконструкциялоо шарттарына туш болгондугу; эксперимент жүргүзүүнүн шарттары; экспериментте кандай предметтердин пайдаланылгандыгы; аракеттерди жүргүзүүнүн ырааттуулугу жана ар бир эксперименттин мазмуну жана жыйынтыктары көрсөтүлүүгө тийиш.</p> <p>4. Зарыл болгон учурларда тергөө эксперименти жүргүзүлгөн жерди күзөтүү уюштурулат жана анын катышуучуларынын коопсуздугун камсыз кылуу чаралары көрүлөт.</p>
<p>183-берене. Окуянын кырдаалын жана жагдайларын кайталоо. Көрсөтүүлөрдү жеринде текшерүү</p> <p>(1) Тергөөчү, сот карап чыгууда, көрүп аныктоодо, суракта таануу үчүн көрсөтүүдө жана башка тергөө аракеттеринде алынган маалыматтарды текшерүү, тактоо максатында күбө-калыстардын катышуусу менен белгилүү окуянын кырдаалын жана жагдайларын кайталоону жүзөгө ашырышы мүмкүн. Мында тергөөчү, сот зарыл учурларда өлчөөлөрдү, сүрөткө тартууну, киного тартууну, көрмө жазууну жүргүзөт, пландарды жана схемаларды түзөт. Эгерде бул аларга катышкан адамдардын жана айланадагылардын кадыр-баркын кемсинтпесе жана саламаттыгына коркунуч келтирбесе, тиешелүү аракеттерди аткарууга жол берилет.</p> <p>(2) Окуянын кырдаалын жана жагдайларын кайталоодо зарыл болсо шектүү адам, айыпкер, соттолуучу, жабырлануучу, күбөлөр жана тиешелүү адистер да чакырылат.</p> <p>(3) Шектүү адамдын, айыпкердин, соттолуучунун, жабырлануучунун же күбөнүн көрсөтүүлөрү жаңы фактылай маалыматтарды аныктоо, багытты жана текшерилип жаткан аракеттер жасалган жерди белгилөө үчүн, ошондой эле аларды окуянын жагдайы менен салыштыруу аркылуу көрсөтүүлөрдүн тактыгын аныктоо үчүн тергелип жаткан окуяга байланыштуу жерде текшерилиши же такталышы мүмкүн. Мында:</p> <p>1) көрсөтүүлөрдү жеринде текшерүү көрсөтүү берген адамдын иликтенип жаткан окуяга байланыштуу жерде кайра кайталашын; иш үчүн мааниси бар буюмзаттарды, документтерди, издерди издеп табышын жана көрсөтүшүн; белгилүү аракеттерди көрсөтүшүн; тигил же бул буюмзат иликтенип жаткан окуяда кандай роль ойногондугун көрсөтүп беришин; окуя болгон жердин жагдайындагы өзгөртүүлөргө көңүл бурушун; өзүнүн мурдагы көрсөтүүлөрүн айкындаштырышын жана такташын билдирет. Бул аракеттерге кандайдыр бир тышкаркы кийлигишүүгө жана багыттама суроолорду берүүгө жол берилбейт.</p>	<p>29-глава. Көрсөтмөлөрдү жеринде текшерүү жана аны жүргүзүү тартиби</p> <p>208-берене. Көрсөтмөлөрдү жеринде текшерүү</p> <p>1. Терштирилип жаткан окуяга байланыштуу жабырлануучунун, күбөнүн, шектүүнүн жана айыпталуучунун көрсөтмөлөрүн текшерүү төмөнкүдөй максаттарда жүргүзүлөт:</p> <p>1) өткөн окуялардын шарттары менен салыштыруу жолу аркылуу мурда суракка алынган адамдардын көрсөтмөлөрүндөгү кенемтелердин ордун толтуруу жана карама-каршылыктарды четтетүү;</p> <p>2) мурда белгиленген фактыларды текшерүү;</p> <p>3) жаңы далилдерди табуу;</p> <p>4) анын ичинде өз аракеттерин же башка адамдардын аракеттерин демонстрациялоо жолу менен кылмыш жана (же) жорук жасоо механизмдерин конкреттештирүү.</p> <p>2. Көрсөтмөлөрдү жеринде текшерүү мурда суракка алынган адам тарабынан жагдайдын орун алган жерин жана изилдөөгө алынган окуянын далилдерин көргөзүү менен түшүндүрүлөт. Бул аракеттерге кандайдыр бир четтен туруп кийлигишүүгө жана багыт берүүчү суроолорго жол берилбейт.</p> <p>4. Шектүүнүн, айыпталуучунун жеринде көрсөтмөлөрүн текшерүү алардын макулдугу менен жүргүзүлөт. Күбө, жабырлануучу көрсөтмөлөрдү текшерүүгө катышуудан баш тартууга укуксуз.</p> <p>5. Зарыл болгондо тергөөчү, алгачкы текшерүү органынын ыйгарым укуктуу кызмат адамы көрсөтмөлөрдү жеринде текшерүүгө катышууга котормочуну, адисти, экспертти тартат, ошондой эле айыпталуучунун же шектүүнүн жактоочусу, жабырлануучунун өкүлү, ага юридикалык жардам көрсөтүү үчүн чакырылган адвокат катыша алат.</p>

2) зарыл учурларда көрсөтүүлөрдү жеринде текшерүү адистин катышуусу менен жүргүзүлөт;

3) бир нече адамдын көрсөтүүлөрүн жеринде текшерүүгө жол берилбейт;

4) көрсөтүүлөрдү текшерүү ал адамга анын көрсөтүүлөрү текшериле турган багытты жана жерди көрсөтүү сунушунан башталат. Көрсөтүүлөрү текшерилип жаткан адам жайма-жай баяндап жана аракеттерин көрсөтүп бергенден кийин ага суроолор берилиши мүмкүн. Ушул адам, ошондой эле процесстин башка катышуучулары өткөрүлүп жаткан тергөө аракеттерине байланыштуу аларды кошумча суракка алууну талап кылууга укуктуу.

(4) Окуянын жагдайын жана кырдаалын каттоого жана көрсөтүүлөрдү жеринде текшерүү жөнүндө ушул Кодекстин 170 жана 171-статьяларынын талаптарын сактоо менен протокол түзүлөт. Протоколдо көрсөтүүлөрдү жеринде текшерүүнүн шарттары, жүрүшү жана натыйжалары чагылдырылууга тийиш.

209-берене. Көрсөтмөлөрдү жеринде текшерүү жүргүзүүнүн тартиби

1. Көрсөтмөлөрдү жеринде текшерүү суракка алуу протоколун милдеттүү түзүү шартында көрсөтмөлөрү текшерилүүгө тийиш шектүүнү, айыпталуучуну, күбөнү, жабырлануучуну суракка алгандан кийин жүргүзүлөт.
2. Көрсөтмөлөрдү жеринде текшерүү жүргүзүү башталаардын алдында тергөөчү, алгачкы текшерүү органынын ыйгарым укуктуу кызмат адамы анын катышуучуларына алардын укуктарын жана милдеттерин, ошондой эле тергөө аракетинин максатын жана тартибин түшүндүрөт. Күбөгө жана жабырлануучуга мында билип туруп жалган көрсөтмө бергендиги үчүн, көрсөтмө берүүдөн баш тарткандыгы же качкандыгы үчүн жазык жоопкерчилиги жөнүндө эскертилет.
3. Көрсөтмөсү текшерилип жаткан адамга ага мурда суракта кабарландырылган жерге жиберүү багытын, анын көрсөтмөлөрүн текшерүү жүзөгө ашырылган жерге жөнөтүлүшүн, ошондой эле ал көрсөтмө бере турган участкакторду жана предметтерди аныктоону эркин тандап алуу мүмкүнчүлүгү берилет.
4. Иш боюнча далилдүү мааниге ээ болушу мүмкүн болгон предметтерди жана документтерди жеринде текшерүүнүн жүрүшүндө табылган предметтер жана буюмдар алып коюлат, таңгакталат жана мөөр басылат, бул жөнүндө протоколдо чагылдырылат.
5. Жүргүзүлгөн аракеттер ага катышкан адамдардын ар-намысын жана абийирин кемсинтүүгө тийиш эмес.
6. Көрсөтмөлөрдү жеринде текшерүү жүргүзүүдө ченөө, сүрөткө тартуу, үн-жана видео жазып алуулар жүргүзүлөт, пландар жана схемалар түзүлөт. Көрсөтмөлөрдү жеринде текшерүүдө үн жана видео жазып алуу каражаттарын пайдалануу ушул Кодекстин 193-беренесинде баяндалган эрежелер боюнча жүргүзүлөт.
7. Көрсөтмөлөрдү жеринде текшерүү жүргүзүү жөнүндө ушул Кодекстин 163-беренесинин талаптарын сактоо менен протокол түзүлөт. Протоколдо, ошондой эле текшерүүлөрдү жеринде жүргүзүүнүн конкреттүү максаты, ага адамдардын ыктыярдуу катышуусу; текшерүүнүн катышуучуларынын жүрүшүнүн акыркы чеги; жер которуп жүрүүнүн жана жүрүү маршрутунун ыкмаларын жана ал маршрутка байланыштуу текшерүүнүн катышуучуларынын көрсөтмөлөрүн жазуу; жүрүштүн акыркы пунктун жазуу; бул пунктка кирген көрсөтмөлөр; көрсөтүлгөн жерде жасалган аракеттерди жазуу; кароонун жыйынтыгында ал жерде табылгандардын бардыгы такталып түшүрүлүүгө тийиш.

ТРЕНИНГ СОТКО ЧЕЙИНКИ ӨНДҮРҮШТҮН ЖАНА ТЕРГӨӨ АМАЛДАРЫНЫН БАШТАЛЫШЫ

ТРЕНИНГДИН МАКСАТЫ

Сотко чейинки өндүрүштүн жана тергөө амалдарынын өндүрүшүнүн башталышын регламенттөөчү КР жаңы ЖПК жоболору тууралуу билимдерди берүү

2

КАРОО ЖАНА ОКУУ ҮЧҮН СУРООЛОР

Кылмыш ишин козгоо стадиясындагы теориялык, ченемдик-укуктук жана практикалык маселелер

Бирдиктүү кылмыштар жана жоруктар реестрине маалыматтарды киргизгенден тартып сотко чейинки өндүрүштүн башталышы

Бирдиктүү кылмыштар жана жоруктар реестриндеги иштердин жүрүшүнүн алгоритми

Иштердин айрым категориялары боюнча сотко чейинки өндүрүштүн (кылмыш-жаза куугунтуктоосунун) башталышынын өзгөчөлүктөрү

Тергөө амалдары өндүрүшүнүн жаңы эрежелери жана алардын түрлөрү

Атайын (жашыруун) тергөө амалдары: түшүнүгү, түрлөрү, шарттары, аларды өндүрүү мөөнөттөрү

3

8 - МОДУЛЬ

**СОТКО ЧЕЙИНКИ ӨНДҮРҮШКӨ
СОТТУК КОНТРОЛЬ**

ТРЕНИНГДИН ТЕМАСЫ: СОТКО ЧЕЙИНКИ ӨНДҮРҮШТӨГҮ СОТТУК КОНТРОЛЬ

ТРЕНИНГДИН МАКСАТЫ: Кыргыз Республикасынын жаңы Жазык-процесстик кодекси-не ылайык тренингдин катышуучуларына сотко чейинки өндүрүштөгү соттук контроль жөнүндө билим берүү

ТРЕНИНГДЕ КАРОО ЖАНА ОКУУ ҮЧҮН СУРООЛОР:

1. КР ЖПКсынын жаңы редакциясындагы соттук контроль жөнүндө түшүнүк
2. Тергөө судьясынын процесстик статусу

МАШЫКТЫРУУЧУ-ЭКСПЕРТТЕР: Сманалиев К. М., ю.и.д., профессор, Ж. Баласагын атындагы КУУ; Качикеева Б. Ж, Ашуралиева Т.М., эксперт.

КАТЫШУУЧУЛАРЫ: Судьялар, УКМК, Прокуратура, ИИМ, ЖАМК, ЭКМК кызматкерле-ри, ЖОЖдордун укук факультеттеринин окутуучулары, жактоочулар, укук коомчулугу.

ЖАЛПЫ УБАКТЫСЫ: 5 саат 30 мүнөт (4 окуу сааты, түштөнүүгө – 1 саат, тыныгууга – 30 мүнөт) 4 окуу сааты (киришүү сессиясы – 30 мүн., 1-сессия – 90 мүн., 2-сессия – 90 мүн., Жыйынтыктоочу сессия – 30 мүн.).

КЕРЕКТҮҮ КЕҢСЕ ТОВАРЛАРЫ ЖАНА ТЕХНИКАЛЫК КАРАЖАТТАР:

- Флипчарттар жана түстүү маркерлер
- Дептер жана калемсаптар
- LCD проектор жана экран

ТАРАТЫЛУУЧУ МАТЕРИАЛДАР:

ТМ 1-1. Катышуучулар үчүн программа

ТМ 1-2. №1 казус. «Гогиндин иши» (1-2 нуска)

ТМ 1-3. №2 казус. «Гороховдун иши» (1-2 нуска)

ТМ 1-4. №3 казус. «Никитиндин иши» (1-2 нуска)

ТМ 1-5. “Соттук контроль” Power Point Presentation

ТМ 2-1. “Тергөө судьясы” Power Point Presentation

ТМ 4-1. Баалоо анкетасы

КОШУМЧА ТАРАТЫЛУУЧУ МАТЕРИАЛДАР:

1. Кыргыз Республикасынын Кылмыш-жаза кодекси;
2. Кыргыз Республикасынын Жоруктар жөнүндө кодекси;
3. Кыргыз Республикасынын Укук бузуулар жөнүндөгү кодекси;
4. Кыргыз Республикасынын Жазык-процесстик кодекси;
5. Кыргыз Республикасынын Жазык-аткаруучу кодекси;
6. Кыргыз Республикасынын “Пробация жөнүндө” мыйзамы;
7. КР 2017-жылдын 24-январындагы №10 «КР Жазык кодексин, КР Жоруктар жөнүндө кодексин, КР Жазык-процесстик кодексин, КР Жазык-аткаруучу кодексин жүзөгө ашыруу жөнүндө» мыйзамы
8. КР 2009-жылдын 25-июнундагы “Мамлекет тарабынан кепилденген укуктук жардам жөнүндө” мыйзамы

(же тренингдин ар бир темасы үчүн керектүү мыйзамдардан үзүндүлөр)

ОКУТУУ МЕТОДДОРУ:

- Казустар менен иштөө
- Чакан топтордо дискуссияларды өткөрүү
- Таратылуучу материалдар менен иштөө
- Power Point Presentation
- Симуляция
- Жалпы талкуу

Убактысы	Үйрөнүү үчүн сессиялардын жана маселелердин аталыштары	Кадамдар жана окутуунун колдонулган интерактивдүү усулдары	Таратылуучу материал	Таратылуучу материал
09:00-09:30	<p>Киришүү сессиясы. Саламдашуу жана таанышуу. Тренингдин максаты жана милдеттери. Иштөө эрежеси.</p>		Бейждер, түстүү маркерлер, калемсаптар, А4	
09:00-10:00	<p>1-сессия. Сотко чейинки өндүрүштөгү соттук контроль</p> <p>2.1. 1-сессиянын натыйжасы боюнча катышуучулар төмөнкүлөрдү билүүгө/ түшүнүүгө тийиш:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Сотко чейинки өндүрүштөгү соттук контроль институтунун пайда болуу жана киргизүү себептерин 2. Сотко чейинки өндүрүштөгү соттук контролдон түшүнүгүн <p>2.2. 1-сессия боюнча машыктыруучу тарабынан жыйынтыктарды чыгаруу:</p> <p>Катышуучулар бул сессияда “сот адилеттиги сот тарабынан гана жүзөгө ашырылат” принциби менен соттук контроль институтунун киргизилиши байланыштуу экендигин билишти, бул принципке ылайык сот сот адилеттигин гана жүзөгө ашырууга тийиш экендигин билишти, мындан тышкары дагы “соттук контроль” түшүнүгүнүн мазмунун да окуп билишти.</p>	<p>1-КАДАМ. “Казустар менен иштөө” көнүгүүсү. Машыктыруучу казустар менен иштөө үчүн катышуучуларга 3 чакан дискуссиялык топко (ЧДТ) бөлүнүүнү сунуштайт жана аларга тапшырма берет:</p> <p>1-топ үчүн тапшырма: №1 казус: «Гогиндин иши» (ТМ 1-2)</p> <p>2-топ үчүн тапшырма: №2 казус: «Гороховдун иши» (ТМ 1-3)</p> <p>3-топ үчүн тапшырма: №3 казус: «Никитиндин иши» (ТМ 1-4).</p> <p>Казустардын үстүндө иштөөнүн негизги максаты – бул катышуучуларга сотко чейинки өндүрүштөгү соттук контролду жүргүзүүнүн маанилүүлүгүн жана зарылдыгын көрсөтүү.</p> <p>2-КАДАМ. Чакан дискуссиялык топтордун иштөөсүнүн натыйжалары боюнча бетачарларды өткөрүү. Ар бир чакан топ өз тапшырмасын талкуулоого, консенсуска келүүгө жана өзүнүн ишин башка дискуссиялык топторго бетачар түрүндө көрсөтүүгө милдеттүү. Ар бир топ өз ишин жана бетачарын флипчарттарга түстүү маркерлерди колдонуп, жазуу түрүндө белгилөөгө тийиш.</p>	<p>ТМ 1-1. Катышуучулар үчүн программа</p> <p>ТМ 1-2. №1 казус. «Гогиндин иши» (1-2 нуска)</p> <p>ТМ 1-3. №2 казус. «Гороховдун иши» (1-2 нуска)</p> <p>ТМ 1-4. №3 казус. «Никитиндин иши» (1-2 нуска)</p> <p>ТМ 1-5. “Соттук контроль” Power Point Presentation</p>	Сманалиев К. М.

		<p>3-КАДАМ. Бардык ДЧТлердин бет ачарларынан кийин машыктыруучу бардык катышуучуларга суроо берет: «Бул тапшырмалар пайдалуу болдубу? Пайдалуу болсо, анда эмнеси менен пайдалуу болду?»</p> <p>4-КАДАМ. Машыктыруучунун көнүгүүдөн кийинки резюмеси: Кылмыш-жаза мыйзамын реформалоо жана жаңы муундагы кодексстерди иштеп чыгуу “соттук контролдун” өзүнчө институтка бөлүнүп чыгышын, “тергөө судьясы” деп аталган жаңы процесстик фигуранын киргизилишин талап кылат. Анын ыйгарым укуктары КР жаңы ЖПКсында бекитилген.</p> <p>5-КАДАМ. Машыктыруучу “Соттук контроль” аттуу Power Point Presentation менен чакан лекциясын бекемдейт (ТМ 1-5).</p> <p>6-КАДАМ. «СУРОО-ЖООПТОР».</p> <p>7-КАДАМ. Машыктыруучу 1-сессиянын жыйынтыктарын чыгарат, түшүнүксүз жерлерин түшүндүрүп берет жана 2-сессияга өтөт.</p>	
11:00-11:30	Тыныгуу		
	<p>2-сессия. Тергөө судьясынын процесстик статусу.</p> <p>2.1. 2-сессиянын жыйынтыктары боюнча катышуучулар төмөнкүлөрдү билүүгө/түшүнүүгө тийиш:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. КР жаңы ЖПКсына “тергөө судьясы” деген процесстик фигуранын киргизилишинин себептерин. 2. Новеллалардын жардамы менен КР ЖПКсындагы тергөө судьясынын ыйгарым укуктарын түшүнүүгө тийиш. 	<p>1-КАДАМ. “Мээ чабуулу” көнүгүүсү Машыктыруучу бардык катышуучуларга суроо берет.</p> <p>Дискуссиянын суроолору:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Бул процесстик фигура тууралуу уккансыздарды? Уккандар, колунуздарды көтөрүңүздөр! 2. Бул маселе жакынкы жана алыскы чет өлкөлөрдө кандайча чечилген? 3. Тергөө судьясынын ыйгарым укуктары кандай? 	

	<p>Машыктыруучу тарабынан 2-сессиянын жыйынтыктарын чыгаруу:</p> <p>Сессиянын жыйынтыктары боюнча угуучулар “тергөө судьясы” процесстик фигурасынын киргизүү зарылдыгынын өбөлгөлөрүн, анын ыйгарым укуктары жана ролу тууралуу билип калышты.</p> <p>2.4. Бардык тренинг боюнча ЖЫЙЫНТЫКТАР</p> <p>Кыргыз Республикасынын Конституциясына 2003, 2007-жылдары киргизилген өзгөртүүлөр жана толуктоолор соттун ыйгарым укуктарын кеңейтүүгө негиз түздү жана алар кийинчерээк КР ЖПКда орун алды.</p> <p>“Тергөө судьясы” аттуу жаңы процесстик фигура киргизилди. Тергөө судьясынын ыйгарым укуктарынын тизмесине учурда иштеп жаткан ЖПКда жок болгон жаңы институттар киргизилди. Аларга а) адамдардын көрсөтмөлөрүн депонирлөө; б) процесстик макулдашууларды бекитүү; в) атайын тергөө амалдарын жүргүзүү; г) күбөлөргө, жабырлануучуларга жана кылмыш сот өндүрүшүнүн башка катышуучуларына карата коопсуздукту камсыздоо боюнча чараларды колдонуу чечимин кабыл алуу.</p>	<p>2-КАДАМ. Экинчи машыктыруучу тренингдин катышуучуларынын айткан жоопторун флипчартка жазып турат. Кайталанган жоопторду жазып жатып, топторго бириктирсе болот.</p> <p>3-КАДАМ. Машыктыруучунун көңүгүдөн кийинки резюмеси: Негизги машыктыруучу башка түстөгү маркер менен катышуучулардын туура жоопторун белгилейт. Кошумча түшүндүрүүнү талап кылган жооптор башка түстөгү маркер менен белгиленет. Машыктыруучу бир да жоопту аттабай, бардык жоопторду карап чыгышы керек.</p> <p>4-КАДАМ. Машыктыруучу мини-лекциясынын маалыматтарын “Тергөө судьясы” Power Point Presentation менен бекемдейт (ТМ 2-1).</p> <p>5-КАДАМ. Экинчи машыктыруучу жардамдашат жана катышуучуларга таратуу материалын тапшырат (ТМ 2-1.)</p> <p>6-КАДАМ. «СУРОО-ЖООПТОР». Машыктыруучулар катышуучулардын суроолоруна жооп беришет.</p> <p>7-КАДАМ. Машыктыруучу 2-сессиянын ЖЫЙЫНТЫКТАРЫН чыгарат, түшүнүксүз нерселердин бардыгын түшүндүрүп берет жана 3-сессияны өткөрүү үчүн сөздү экинчи машыктыруучуга берет.</p> <p>8-КАДАМ. Машыктыруучу бардык тренинг боюнча ЖЫЙЫНТЫК чыгарат.</p>	<p>Сыдыкова Л. Ч., Сулайманова Н. Н.</p>
13.00-14.00	Түштөнүү		
15:30-16:00	Жыйынтыктоочу сессия. “Сотко чейинки өндүрүштөгү соттук контроль” тренингин аяктоо. Тренингди баалоо.		ТМ 4-1. Баалоо анкетасы

**КАТЫШУУЧУЛАР ҮЧҮН
ТАРАТЫЛУУЧУ
МАТЕРИАЛДАР**

ПРОГРАММА
«ТЕРГӨӨ СУДЬЯСЫНЫН ПРОЦЕССТИК СТАТУСУ», «СОТКО ЧЕЙИНКИ
ӨНДҮРҮШТҮН БАШТАЛЫШЫ»,
«АТАЙЫН ТЕРГӨӨ АМАЛДАРЫ»

Өткөрүү күнү: _____

Өткөрүү орду: _____

Катышуучулары: _____

ПРОГРАММА

09:00 – 09:30   **Регистрация**

09:00 – 09:30   **Эртең мененки кофе. Катышуучуларды каттоо**

09:30 – 10:30   **1-сессия.** Тергөө судьясынын процесстик статусу
Тергөө судьясынын ыйгарым укуктары

Сөз сүйлөөчүлөрдүн аты-жөнү _____

11:00 – 11:30   **Тыныгуу**

11:00 – 12:30   **2-сессия.** Тергөө судьясынын процесстик статусу
(уландысы)

Сөз сүйлөөчүлөрдүн аты-жөнү _____

13:00 – 14:00   **Түштөнүү**

14:00 – 15:30   **2-сессия.** Тергөө судьясынын процесстик статусу
(уландысы)

Сөз сүйлөөчүлөрдүн аты-жөнү _____

15:30 – 16:00   **Сессиянын жыйынтыктарын чыгаруу**

№1 КАЗУС. «ГОГИНДИН ИШИ»

Тергөөчү тарабынан №5 балдар бейтапканасынын башкы дарыгерине жөнөтүлгөн токтомдун негизинде башкы дарыгердин орун басары Гогин №5 бейтапкананын жанында жайгашкан балдар аянтчасындагы бузулган селкинчекти тээп жатып жабыркаган балага жүйөлүү себепсиз жардам бербеген деген айып менен кылмыш ишинин тергөөсү бүткөнгө чейин кызматынан убактылуу бошотулган.

Токтомдо жабыркаган бала Гогиндин айынан майып бойдон калышы ыктымал, ошондуктан иштин жагдайы толук ачылмайынча Гогинди мурдагы кызмат ордунда калтыруу кооптуу деп жазылган.

Мындай токтом менен башкы дарыгер Гогинди анын кабинетинде тааныштырганда, Гогин телефон аркылуу өз жактоочусу менен байланышып, кызматынан убактылуу бошотуу сыяктуу кылмыш сот өндүрүшүнүн мындай чарасы соттун чечими менен гана жүзөгө ашырылышы мүмкүн экендигин аныктады.

Талкуулоо жана чечим чыгаруу үчүн суроолор:

1. Жактоочу жакталуучуга кырдаалды туура түшүндүрүп бердиби?
2. Кызматынан бошотуу мөөнөтү канча убакыт?
3. Кызматынан убактылуу бошотуу жөнүндөгү өтүнүчтү кароонун процесстик тартиби кандай болот?

ТМ 1-3.

№2 КАЗУС. «ГОРОХОВДУН ИШИ»

11-сентябрдан 12-сентябрга караган түнү саат 2:05те Горохов жеке күзөтчүлөр тарабынан алар кайтарган супермаркеттен уурдап жаткан учурунда кармалып, саат 2:20да дүкөндүн көмөкчү жайына киргизилген. Полиция кызматкерлери саат 5:45те окуя болгон жердин кароосун өткөрүп, күзөтчүлөрдөн түшүнүк алып, Гороховду алып кетишти. Саат 6:10до Горохов ИИБ нөөмөт бөлүмүнө жеткирилген. 4 сааттан кийин кылмыш ишин козгоо жана Гороховду кармоо чечими чыгарылган. Саат 11:50дө шектүүнү кармоо протоколу түзүлгөн. Супермаркет күзөтчүлөрү тарабынан Горохов кармалганда, аны текшерешкен, ал эми иш жүзүндө кармоодо жеке тинтүү өткөрүлгөн.

Талкуулоо жана чечим чыгаруу үчүн суроолор:

1. Гороховду кармоонун мыйзамдуулугун жана негиздүүлүгүн текшерүүнүн процесстик тартиби кандай?

ТМ 1-4.

№3 КАЗУС. «НИКИТИНДИН ИШИ»

Тергөөчү Литвиновага карата каракчылык кол салуу боюнча Никитиндин кылмыш ишин тергеп жатып, айыпталуучу Никитин күбөлөр Попов менен Мальцевди коркутуп, аларды мурда берилген көрсөтмөлөрүн өзгөртүүгө мажбурлаганын аныктады.

Талкуулоо жана чечим чыгаруу үчүн суроолор:

1. Кайсы бөгөт коюу чарасын колдонуу керек? Колдонуу субъектиси ким болушу керек?
2. Ушундай учурларда бөгөт коюу чараларын колдонуу үчүн эмнелер негиз болушу мүмкүн?

СОТТУК КӨЗӨМӨЛ

СОТТУК КӨЗӨМӨЛ

– бул соттук бийликтин өз алдынча функциясы. Анын маңызы – кылмыш иши боюнча өндүрүшкө тартылган адамдардын конституциялык укуктары менен эркиндиктерин чектеген, кылмыш куугунтугун жүзөгө ашырган органдын жана кызматтык адамдын аракеттеринин мыйзамдуулугу жана негиздүүлүгү маселесин кароодо турат.

2

КР ЖПК, VIII БӨЛҮМ

Сотко чейинки өндүрүштөгү соттук көзөмөлгө арналган жана өзүнө төмөнкүлөрдү камтыйт:

- а) шектелүүчүнү кармоонун мыйзамдуулугун жана негиздүүлүгүн текшерүү
- б) бөгөт коюу чарасынын колдонуу жөнүндөгү өтүнмөнү кароо тартиби
- в) кызматынан убактылуу бошотуу өтүнмөнү кароо тартиби
- г) мүлккө камак коюу өтүнмөсүн кароо тартиби
- д) тергөө же атайын тергөө амалдарын өткөрүү өтүнмөсүн кароо тартиби
- е) кызматтык адамдардын аракеттерине жана чечимдерине даттанууларды кароо тартиби

3

ТЕРГӨӨ СУДЬЯСЫ

ТЕРГӨӨ СУДЬЯСЫ

- шектүүнүн укуктары менен эркиндиктерин чектөө боюнча чараларды колдонот; алдын ала тергөө органынын, тергөөчүнүн, тергөө бөлүмүнүн жетекчисинин, прокурордун процесстик аракеттери менен чечимдеринин мыйзамдуулугуна соттук көзөмөл жүргүзөт;
- тергөө өндүрүшүнө, негизинен кылмыш ишин кароого, б.а., соттолуучунун күнөөлүү же күнөөсүздүгү жөнүндөгү чечимди кабыл алууга катыша албайт.

СОТКО ЧЕЙИНКИ СОТ ӨНДҮРҮШҮНҮН ЖҮРҮШҮНДӨ ТЕРГӨӨ СУДЬЯСЫ ТӨМӨНКҮДӨЙ ЧЕЧИМДЕРДИ КАБЫЛ АЛАТ:

- 1) кылмыш жана (же) жорук жасаганга шектүү адамды кармоонун мыйзамдуулугу жана негиздүүлүгү жөнүндө;
- 2) бөгөт коюу чараларын колдонуу жөнүндө;
- 3) бөгөт коюу чараларынын мөөнөттөрүн узартуу жөнүндө;
- 4) тиешелүү экспертизаларды жүргүзүү үчүн камакта турбаган шектүүнү, айыпталуучуну медициналык же психиатриялык стационарга жайгаштыруу жөнүндө;
- 5) жеке жана юридикалык жактардын эсептерде жана аманаттарда же банктарда жана кредиттик уюмдарда сактоодо турган акчалай каражаттарын кошуп алганда, мүлкүнө, баалуу кагаздарына жана алардын сертификаттарына камак салуу же камактан чыгаруу жөнүндө;
- 6) айыпталуучуну убактылуу кызмат ордунан четтетүү жөнүндө;
- 7) каза болгон адамдын жакын туугандарынын, жубайынын макулдугу болбогондо, эксгумация жүргүзүү жөнүндө;
- 8) алардын макулдугу болбогондо, менчикте турган турак жайды, ошондой эле анда жашап турган адамдардын башка укуктарындагы башка объекттерди кароону жүргүзүү жөнүндө;

СОТКО ЧЕЙИНКИ СОТ ӨНДҮРҮШҮНҮН ЖҮРҮШҮНДӨ ТЕРГӨӨ СУДЬЯСЫ ТӨМӨНКҮДӨЙ ЧЕЧИМДЕРДИ КАБЫЛ АЛАТ:

- 10) токтоосуз жеке тинтүү учурларын кошпогондо, жеке тинтүүнү жүргүзүү жөнүндө;
- 11) атайын тергөө иш-аракеттерин жүргүзүү жөнүндө;
- 12) Соттук көзөмөлдөөнү жүзөгө ашыруунун чектеринде тергөө судьясы жазык сот өндүрүшүнүн катышуучуларынын алгачкы текшерүү органынын ыйгарым укуктуу кызмат адамынын, тергөөчүнүн, прокурордун аракеттерине (аракетсиздигине) жана чечимдерине даттанууларды карайт.
- 13) адамдардын көрсөтмөлөрүн депонирлейт;
- 14) процесстик макулдашууларды бекитет;
- 15) эгерде шектүү, айыпкер төмөнкү бузуулардын бирине жол берсе, киргизилген күрөө мамлекеттин кирешесине айланат:
  - а) алгачкы текшерүү органынын ыйгарым укуктуу кызмат адамынын, тергөөчүнүн, соттун чакыруусу боюнча жүйөлүү себептерсиз келбей койсо;
  - б) сотко чейинки өндүрүштү жүзөгө ашыруучу органдан, соттон жашырынса;
  - в) тергөөнү калыс жүргүзүүгө жана ишти сотто териштирүүгө тоскоолдук кылууга багытталган аракеттерди жасаса.
- 16) күбөлөргө, жабырлануучуларга жана жазык сот өндүрүшүнүн башка катышуучуларына карата коопсуздукту камсыз кылуу чараларын колдонуу жөнүндө чечим кабыл алат.

БААЛОО БАРАГЫ

Датасы: _____

Темасы: _____

1. Өткөрүлгөн сабактар пайдалуу болдубу?

- 1 _____ (жок)
- 2 _____ (бир аз пайдалуу)
- 3 _____ (ооба)
- 4 _____ (абдан пайдалуу)

2. Сиз өткөрүлгөн семинардын максаттарына канчалык ийгиликтүү жетиштиңиз?

- 1 _____ (жетишкен жокмун)
- 2 _____ (бир аз жетиштим)
- 3 _____ (жетиштим)
- 4 _____ (ийгиликтүү жетиштим)

3. Семинарда пайдаланылган тренингдин методдорун Сиз кандай баалайсыз?

- 1 _____ (натыйжасыз катары)
- 2 _____ (жаман эмес)
- 3 _____ (жакшы)
- 4 _____ (мыкты)

4. Сиз үчүн кайсы сессия, тема, суроо кыйын болду жана эмне себептен?

_____

5. Сиз үчүн кайсы сессия, тема, суроо кызыктуу болду жана эмне себептен?

_____

6. Семинарды өткөрүүнүн уюштуруу учурлары жөнүндө Сиздин пикириңиз?

_____

7. Семинардын уюштуруучуларына келечектеги ишине сиздин каалооңуз.

_____

8. Сиз кандай кошумча жардамга муктажсыз?

_____

9. Башка түшүндүрмөлөр

ТРЕНЕРЛЕР ҮЧҮН МАТЕРИАЛДАР

№1 КАЗУС. «ГОГИНДИН ИШИ»

Тергөөчү тарабынан №5 Балдар бейтапканасынын башкы дарыгерине жөнөтүлгөн токтомдун негизинде башкы дарыгердин орун басары Гогин №5 бейтапкананын жанында жайгашкан балдар аянтчасындагы бузулган селкинчекти тээп жатып жабыркаган балага жүйөлүү себепсиз жардам бербеген деген айып менен кылмыш ишинин тергөөсү бүткөнгө чейин кызматынан убактылуу бошотулган.

Токтомдо жабыркаган бала Гогиндин айынан майып бойдон калышы ыктымал, ошондуктан иштин жагдайы толук ачылмайынча Гогинди жумушунда мурдагы кызмат ордунда калтыруу кооптуу жеп жазылган.

Мындай токтом менен башкы дарыгер Гогинди анын кабинетинде тааныштырганда, Гогин телефон аркылуу өз жактоочусу менен байланышып, кызматынан убактылуу бошотуу сыяктуу кылмыш сот өндүрүшүнүн мындай чарасы соттун чечими менен гана жүзөгө ашырылышы мүмкүн экендигин аныктады.

Талкуулоо жана чечим чыгаруу үчүн суроолор:

1. Жактоочу жакталуучуга кырдаалды туура түшүндүрүп бердиби?
2. Кызматынан бошотуу мөөнөтү канча убакыт?
3. Кызматынан убактылуу бошотуу жөнүндөгү өтүнүчтү кароонун процесстик тартиби кандай болот?

ЧЕЧИМ:

1. Жактоочу тарабынан жакталуучуга түшүндүрмө туура берилдиби?

Гогинге жактоочу тарабынан берилген түшүндүрмө туура эмес.

«Тергөө судьясынын ыйгарым укуктары» деп аталган КР жаңы ЖПКсынын 31-беренесинин 6-пунктунда айыпталуучуну убактылуу кызмат ордунан четтетүү тергөө судьясынын жеке компетенциясына кирери жазылган.

2. Кызмат ордунан четтетүү мөөнөтү канча убакыт?

КР жаңы ЖПКсынын 258-беренесинин 4-пунктуна ылайык “шектелүүчүнү кызмат ордунан убактылуу четтетүү жөнүндө тергөө судьясынын токтому анын иштеген жери боюнча уюмдун жетекчисине жөнөтүлөт, ал токтом кабыл алынгандан кийин 3 күндүк мөөнөттө аткарууга жана бул жөнүндө тергөө судьясына жана тергөөчүгө кабарландырууга милдеттүү”.

3. Кызмат ордунан убактылуу четтетүү жөнүндө өтүнүчтү кароонун процесстик тартиби кандай болот?

КР жаңы ЖПКсынын 258-беренесине ылайык кызмат ордунан убактылуу четтетүү шектелүүчүнүн, прокурордун, тергөөчүнүн, жактоочунун катышуусу менен соттук отурумда тергөөчүнүн өтүнмөсү боюнча тергөө судьясы тарабынан колдонулат.

Соттук отурумдун убактысы жана жери жөнүндө өз мезгилинде кабардар болгон тараптардын келбей калуусу өтүнмөнү кароо үчүн жолтоо болуп саналбайт.

Шектелүүчүнү кызмат ордунан убактылуу четтетүү жөнүндө өтүнмөнү кароонун жыйынтыктары боюнча тергөө судьясы өтүнмөнү канааттандыруу же баш тартуу жөнүндө токтом чыгарат.

Айыпталуучуну кызмат ордунан убактылуу четтетүү чарасын колдонуунун зарылдыгы болбой калганда, ал тергөөчүнүн, тергөө судьясынын токтому менен жокко чыгарылат. Шектелүүчүнү кызмат ордунан убактылуу четтетүү жөнүндө тергөө судьясынын токтому боюнча даттанылбайт.

№2 КАЗУС. «ГОРОХОВДУН ИШИ»

11-сентябрдан 12-сентябрга караган түнү саат 2:05те Горохов жеке күзөтчүлөр тарабынан алар кайтарган супермаркеттен уурдап жаткан учурунда кармалып, саат 2:20да дүкөндүн көмөкчү жайына киргизилген. Полиция кызматкерлери саат 5:45те окуя болгон жердин кароосун өткөрүп, күзөтчүлөрдөн түшүнүк алып, Гороховду алып кетишти. Саат 6:10до Горохов ИИБ нөөмөт бөлүмүнө жеткирилген. 4 сааттан кийин кылмыш ишин козгоо жана Гороховду кармоо чечими чыгарылган. Саат 11:50дө шектүүнү кармоо протоколу түзүлгөн. Супермаркет күзөтчүлөрү тарабынан Горохов кармалганда, аны текшерип, ал эми иш жүзүндө кармоодо жеке тинтүү өткөрүлгөн.

Талкуулоо жана чечим чыгаруу үчүн суроолор:

1. Гороховду кармоонун мыйзамдуулугун жана негиздүүлүгүн текшерүүнүн процесстик тартиби кандай?

ЧЕЧИМ:

«Тергөө судьясынын ыйгарым укуктары» деп аталган КР жаңы ЖПКсынын 31-беренесинин 1-пунктунда кылмыш жана (же) жорук жасаганга шектүү адамды кармоонун мыйзамдуулугу жана негиздүүлүгү тергөө судьясы тарабынан жүзөгө ашырылат деп жазылган.

Шектелүүчүнү кармоонун мыйзамдуулугун жана негиздүүлүгүн текшерүү прокурордун, тергөөчүнүн, алгачкы текшерүү органынын ыйгарым укуктуу кызмат адамынын, шектелүүчүнүн, жактоочунун, мыйзамдуу өкүлдүн катышуусу менен шектелүүчү кармалган жер боюнча ачык соттук отурумда материалдар сотко келип түшкөн учурдан тартып 2 сааттын ичинде тергөө судьясы тарабынан жүзөгө ашырылат. Соттук отурумдун убактысы жана орун алган жери жөнүндө өз мезгилинде кабарландырылган шектелүүчүдөн, анын жактоочусунан, прокурордон тышкары, тараптардын келбей калуусу иштин материалдарын кароо үчүн жолтоо болуп саналбайт. Жактоочу келбей калган учурда шектелүүчү аны башкасы менен алмаштырууга укуктуу.

Соттук отурумдун башталышында тергөө судьясы кылмыш жана (же) жорук жасоого шектелгендиги боюнча кармоонун мыйзамдуулугу жана негиздүүлүгү кайсы адамга карата текшерилип жаткандыгын кулактандырат, соттук отурумга келген адамдардын укуктарын жана милдеттерин түшүндүрөт, андан кийин прокурор кылмыш жана (же) жорук жасоого шектенүү боюнча адамды кармагандыгы жөнүндө чечимди негиздейт, андан кийин соттук отурумга келген башка адамдар угулат.

Соттук отурумда тергөө судьясы кылмыш жана (же) жорук жасоого шектенүү боюнча адамды кармоонун мыйзамдуулугу же мыйзамсыздыгы, негиздүүлүгү же негизсиздиги жөнүндө токтоп чыгарат.

Кылмыш жасоого шектенүү боюнча адамды кармоонун мыйзамдуулугу же мыйзамсыздыгы, негиздүүлүгү же негизсиздиги жөнүндө тергөө судьясынын токтому апелляциялык тартипте даттанылышы мүмкүн.

Шектелүүчүнүн мыйзамсыз же негизсиз деп кармалгандыгы таанылган учурда тергөө судьясы жеке аныктама чыгарат, анда чараларды көрүүнү талап кылган иш боюнча белгиленген мыйзам бузуу фактыларына көңүл бурат. Тергөө судьясынын жекече аныктамасы боюнча бир айлык мөөнөттөн кечиктирбестен чаралар көрүлүүгө жана анын жыйынтыктары жөнүндө ага билдирилүүгө тийиш.

Кармоонун мыйзамсыздыгы жана негизсиздиги жөнүндө тергөө судьясынын токтому ушул Кодекстин “Соттун жана жазык сот өндүрүшүн ишке ашыруучу органдардын мыйзамсыз аракеттери менен келтирилген зыяндын ордун толтуруу боюнча өндүрүш” деп аталган 17-главасында каралган тартипте ордун толтуруу үчүн негиз болуп саналат.

№3 КАЗУС. «НИКИТИНДИН ИШИ»

Тергөөчү Литвиновага карата каракчылык кол салуу боюнча Никитиндин кылмыш ишин тергеп жатып, айыпталуучу Никитин күбөлөр Попов менен Мальцевди коркутуп, аларды мурда берилген көрсөтмөлөрүн өзгөртүүгө мажбурлаганын аныктады.

Талкуулоо жана чечим чыгаруу үчүн суроолор:

1. Кайсы бөгөт коюу чарасын колдонуу керек? Колдонуу субъектиси ким болушу керек?
2. Ушундай учурларда бөгөт коюу чараларын колдонуу үчүн эмнелер негиз болушу мүмкүн?

ЧЕЧИМ:

1. Кайсы бөгөт коюу чарасын колдонуу керек? Колдонуу субъектиси ким болушу керек?

Каракчылык оор кылмыштарга кирет, ошондуктан КР жаңы ЖПКсына ылайык Никитинге карата камоо бөгөт коюу чарасын колдонуу зарыл.

«Тергөө судьясынын ыйгарым укуктары» деп аталган КР жаңы ЖПКсынын 31-беренесинин 2-пунктуна ылайык бөгөт коюу чараларын тергөө судьясы жүзөгө ашырууга укуктуу.

2. Ушундай учурларда бөгөт коюу чараларын колдонуу үчүн эмнелер негиз болушу мүмкүн?

Бөгөт коюу чаралары кылмыш жана (же) жорук жасалгандыгына негиздүү шектенүү болгондо жана шектүү, айыпталуучу төмөнкүдөй экендигин болжоого жетиштүү негиздер болгондо колдонулат:

- 1) сотко чейинки өндүрүштү жүзөгө ашыруучу органдан же соттон жашырынып кетүүсү;
- 2) ишти сотко чейинки өндүрүштө жүргүзүүгө жана сотто териштирүүгө тоскоолдук кылышы мүмкүн экендиги;
- 3) кылмыштуу иш менен алектенүүнү улантышы мүмкүн экендиги.

ТЕРГӨӨ СУДЬЯСЫ

Кыргыз Республикасынын Жазык-процесстик кодексинде жаңы процесстик фигуранын киргизилиши каралган. Бул – сотко чейинки өндүрүштүн мыйзамдуулугун олуттуу көзөмөлдөөсүн камсыз кылуучу тергөө судьясы.

Тергөө судьясы – шектүүнүн, айыпталуучунун укуктарын жана эркиндиктерин чектөөчү чараларды колдонуучу, процесстик иш-аракеттердин жана алгачкы текшерүү органынын ыйгарым укуктуу кызмат адамынын, тергөөчүнүн, тергөө бөлүмүнүн жетекчисинин, прокурордун чечимдеринин мыйзамдуулугу үчүн соттук контролду жүзөгө ашыруучу судья;

Сотко чейинки сот өндүрүшүнүн жүрүшүндө тергөө судьясы төмөнкүдөй чечимдерди кабыл алат:

1) кылмыш жана (же) жорук жасаганга шектүү адамды кармоонун мыйзамдуулугу жана негиздүүлүгү жөнүндө;

2) бөгөт коюу чараларын колдонуу жөнүндө;

3) бөгөт коюу чараларынын мөөнөттөрүн узартуу жөнүндө;

4) тиешелүү экспертизаларды жүргүзүү үчүн камакта турбаган шектүүнү, айыпталуучуну медициналык же психиатриялык стационарга жайгаштыруу жөнүндө;

5) жеке жана юридикалык жактардын эсептерде жана аманаттарда же банктарда жана кредиттик уюмдарда сактоодо турган акчалай каражаттарын кошуп алганда, мүлкүнө, баалуу кагаздарына жана алардын сертификаттарына камак салуу же камактан чыгаруу жөнүндө;

6) айыпталуучуну убактылуу кызмат ордунан четтетүү жөнүндө;

7) каза болгон адамдын жакын туугандарынын, жубайынын макулдугу болбогондо, эксгумация жүргүзүү жөнүндө;

8) алардын макулдугу болбогондо, менчикте турган турак жайды, ошондой эле анда жашап турган адамдардын башка укуктарындагы башка объекттерди кароону жүргүзүү жөнүндө;

10) токтоосуз жеке тинтүү учурларын кошпогондо, жеке тинтүүнү жүргүзүү жөнүндө;

11) атайын тергөө иш-аракеттерин жүргүзүү жөнүндө;

12) Соттук көзөмөлдөөнү жүзөгө ашыруунун чектеринде тергөө судьясы жазык сот өндүрүшүнүн катышуучуларынын алгачкы текшерүү органынын ыйгарым укуктуу кызмат адамынын, тергөөчүнүн, прокурордун аракеттерине (аракетсиздигине) жана чечимдерине даттанууларды карайт.

13) Адамдардын көрсөтмөлөрүн депонирлейт;

14) Процесстик макулдашууларды бекитет;

15) Эгерде шектүү, айыпкер төмөнкү бузуулардын бирине жол берсе, киргизилген күрөө мамлекеттин кирешесине айланат:

а) алгачкы текшерүү органынын ыйгарым укуктуу кызмат адамынын, тергөөчүнүн, соттун чакыруусу боюнча жүйөлүү себептерсиз келбей койсо;

б) сотко чейинки өндүрүштү жүзөгө ашыруучу органдан, соттон жашырынса;

в) тергөөнү калыс жүргүзүүгө жана ишти сотто териштирүүгө тоскоолдук кылууга багытталган аракеттерди жасаса.

16) күбөлөргө, жабырлануучуларга жана жазык сот өндүрүшүнүн башка катышуучуларына карата коопсуздукту камсыз кылуу чараларын колдонуу жөнүндө чечим кабыл алат.

Тергөө судьясынын ыйгарым укуктарына иштеп жаткан Кыргыз Республикасынын Жазык-процесстик кодексинде каралбаган жаңы институттар киргизилүүдө. Алар:

а) адамдардын көрсөтмөлөрүн депонирлөө; б) процесстик макулдашууларды бекитүү;

в) атайын тергөө иш-аракеттерин жүргүзүү; г) күбөлөргө, жабырлануучуларга жана жазык сот өндүрүшүнүн башка катышуучуларына карата коопсуздукту камсыз кылуу чараларын колдонуу жөнүндө чечим кабыл алуу.

СОТТУК КОНТРОЛЬ (КӨЗӨМӨЛ)

1993-жылы кабыл алынган Кыргыз Республикасынын Конституциясында соттук контроль институтун жөндөгөн атайын ченем каралган эмес. Ошондуктан 1999-жылы кабыл алынган Кыргыз Республикасынын Жазык-процесстик кодексинде “соттук контроль” түшүнүгү жок болгон.

2003-жылы кабыл алынган Кыргыз Республикасынын Конституциясына 2007-жылы киргизилген өзгөртүүлөр жана толуктоолор соттун ыйгарым укуктарын кеңейтүүгө негиз түзгөн жана алар андан соң Кыргыз Республикасынын Жазык-процесстик кодексинде орун алган. Соттун ыйгарым укуктарына сотко чейинки өндүрүштө камакка алуу, үй камагы, камакка алуу мөөнөтүн узартуу, кызматтан убактылуу четтетүү, прокурордун, тергөөчүнүн, алдын ала тергөө органынын аракеттерине (аракетсиздигине) жана чечимдерине карата даттанууларды кароо сыяктуулар кирчү.

Кылмыш-жаза сот өндүрүшү илиминде “Соттук контроль” сот тарабынан жаңы жоболор киргизилгенден тартып пайда болду. Мында “контроль” “прокурордук көзөмөл” түшүнүгүнө каршы коюлуп киргизилген. Анткени кылмыш иштерин тергөөдө прокурордук көзөмөл совет доордогудай натыйжа бербей калган. Дагы белгилей турган нерсе – прокурор да, тергөөчү да бирдей процесстик кызыкчылыктарды көздөшөт: алар экөө тең айыптоо тарабында.

Соттук контроль – бул кылмыш иши боюнча өндүрүшкө тартылган адамдардын конституциялык укуктары менен эркиндиктерин чектөөчү, кылмыш куугунтугун жүзөгө ашыруучу органдын жана кызмат адамынын аракеттеринин жана чечимдеринин мыйзамдуулугун жана негиздүүлүгүн кароодогу соттук бийликтин өз алдынча функциясы. Азыркы учурда сот жарандардын укуктары менен эркиндиктерин коргоо чөйрөсүндө негизги орунду ээлөөдө. Сот соттук гана эмес, сотко чейинки стадияларда да зор ыйгарым укуктарга ээ.

Акыркы кезде кылмыш-жаза процессинин теориясында салттуу түрдө сот ишмердүүлүгүнүн эки түрү белгиленүүдө: сот адилеттиги жана соттук контроль (көзөмөл). Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 93-беренесинин 1-бөлүгүнө ылайык сот адилеттиги сот тарабынан гана жүзөгө ашырылат. Бул ченем боюнча сот сот адилеттигин гана жүзөгө ашырат. Мында соттун сотко чейинки көзөмөл чөйрөсүндөгү ыйгарым укуктары каралган эмес. Маселенин мындай коюлушунда сот сот адилеттигин соттук стадияларда гана жүзөгө ашырат, ошондуктан сот адилеттигине төмөнкүдөй аныктама туура келет: “Сот адилеттиги – бул соттун мыйзамда орнотулган процесстик формада кылмыш ишин маңызы боюнча кароо жана чечүү, адамды күнөөлүү же күнөөсүз деп табуу чечимин кабыл алуу, күнөөлүү адамга адилеттүү жазалоону дайындоо боюнча мамлекеттик ишмердүүлүк».

Учурда сот сотко чейинки өндүрүш стадияларында соттук контроль функцияларын жүзөгө ашырууда. Иштеп жаткан Кыргыз Республикасынын Жазык-процесстик кодексине ылайык судья эки функцияны аткарууда: сот адилеттиги жана соттук контроль. Иштеп жаткан КР Жазык-процесстик кодексине ылайык соттук контролду жүргүзүп жаткан судья кылмыш ишин кароого да укуктуу. Бул эки башка функция эки башка кызматкерлер тарабынан аткарылууга тийиш. Сотко чейинки стадияларда соттук контролду “тергөө судьясы”, ал эми соттук стадияларда бул функцияны сот алып барууга тийиш.

Ар башка өлкөлөрдө соттук контролду жүзөгө ашыруучу кызматкерди ар башкача аташат. Айрым Европа өлкөлөрүндө, мисалы, Германия, Франция, Италияда акыркы жылдарда атайын судьянын кызмат орду каралган, ал бөгөт коюу чараларын колдонуу маселесин чечет жана тергөө өндүрүшүнүн жүрүшүндө адамдын укуктары менен эркиндиктеринин сакталышын көзөмөлдөйт. Францияда – бул Укуктар жана алдын ала тергөө боюнча судья, Германияда – бул алдын ала тергөө боюнча судья, Италияда да – бул алдын ала тергөө боюнча судья.

Тергөө судьясы тергөөнүн өндүрүшүнө да, кылмыш ишин маңызы боюнча кароодо, б.а., соттолуучунун күнөөлүү же күнөөлүү эместиги жөнүндөгү чечимди кабыл алууда да катыша албайт.

КР Жазык-процесстик кодексинин VIII бөлүмү сотко чейинки өндүрүштөгү соттук көзөмөлгө арналган. Ал өзүнө төмөнкүлөрдү камтыйт:

- а) кармоонун мыйзамдуулугун жана негиздүүлүгүн текшерүү тартиби;
- б) бөгөт коюу чарасын колдонуу өтүнмөсүн кароо тартиби;
- в) кызматтан убактылуу четтетүү өтүнмөсүн кароо тартиби;
- г) мүлккө камак салуу өтүнмөсүн кароо тартиби;
- д) тергөө же атайын тергөө амалдарын жүргүзүү өтүнмөсүн кароо тартиби;
- е) кызмат адамдарынын аракеттерине, чечимдерине даттанууну кароо тартиби.